

**Національна академія наук України
Інститут регіональних досліджень**

НАДІЯ МІКУЛА

**Міжтериторіальне та
транскордонне співробітництво**

Львів-2004

Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво:
Монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2004. – 395 с.

У монографії висвітлені теоретико-методологічні, організаційно-правові та практичні аспекти формування міжнародної співпраці територій. Аналізується організаційно-фінансове забезпечення та система управління міжнародною діяльністю територій в Європі та Україні. На основі узагальнення світового досвіду міжтериторіального та транскордонного співробітництва пропонується методологічна схема дослідження транскордонного регіону, методичні аспекти оцінки ефективності співпраці, а також основні положення формування регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва.

Для наукових працівників, аспірантів, викладачів ВУЗів, керівників державних органів влади та органів місцевого самоврядування, митниць, всіх, хто займаються питаннями регіональної політики, міжтериторіального та транскордонного співробітництва

Відповідальний редактор:

Беленький П.Ю. – доктор економічних наук, професор

Рецензенти:

Козоріз М.А. – доктор економічних наук, професор

Мальський М.З. – доктор економічних наук, професор

Мокій А.І. – доктор економічних наук, професор

ISBN 966-02-2879-1

Затверджено до друку

Вченою радою інституту регіональних досліджень НАН України
(протокол № 9 від 26 грудня 2003 р.)

© Мікула Н.А., 2004.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Український варіант	Англійський варіант	Зміст
АЄПР	AEBR	Асоціація європейських прикордонних регіонів (Association of European Border Region)
АСР	AER	Асоціація європейських регіонів
БСАР		Баренц-Євро-Арктичний регіон
ВАСАБ	VASAB	Регіональна програма співробітництва між 11 країнами "Бачення і стратегії навколо Балтійського моря"
ВІЖІОН ПЛАНЕТ	VISION PLANET;	Регіональна програма співробітництва між 12 країнами "Стратегія інтегрованого просторового розвитку Центральної, Адріатичної і Дунайської Європи"
ДПП	PPP	Державно-приватне партнерство (Private Public Partnership)
ЄЗВТ	EFTA	Європейська зона вільної торгівлі
ЄКМРР	CEMAT	Європейська конференція міністрів, відповідальних за регіональний розвиток – Рада Європи
ЄКМТ	ECMT	Європейська конференція міністрів транспорту
ЄС	EU	Європейський Союз
ЗЗ та ЗЕД		Зовнішні зносин та зовнішньоекономічної діяльності
КЄ	CE	"Карпатський єврорегіон"
КМРВС	CLRAE	Конгрес місцевих та регіональних влад Європи, орган Ради Європи
КР	CR	Комітет Регіонів, орган Європейського Союзу
ЛЕЙС	LACE	Проект Асамблеї європейських прикордонних регіонів, мета якого проводити роз'яснювальну та інформаційно-рекламну роботу позитивної практики транскордонного співробітництва.
НАТС	NUTS	Номенклатура статистичних територіальних одиниць ЄС
ОБСЕ	OSCE	Організація європейської безпеки та співробітництва
ОСС ДБМ		Організація субрегіонального співробітництва держав Балтійського моря
РБСАРР		Регіональна рада для співробітництва на регіональному рівні, що діє в рамках Ради Баренц-Євро-Арктичного регіону
РБМ		Регіон Балтійського моря
РС	CE	Рада Європи
ТКС	TBC	Транскордонне співробітництво
ЦЕФТА	CEFTA	Центральноевропейська Угода про вільну торгівлю (Вишеградська група)

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень.....	3
Вступ	7
Розділ 1 Науково-методологічні основи розвитку міжнародного співробітництва регіонів.....	11
1.1. Міжнародне співробітництво регіонів	11
1.2. Роль транскордонного співробітництва у регіональному розвитку та інтеграційних процесах	17
1.3. Сучасні теорії економічного розвитку та міжтериторіальне співробітництво	30
1.4. Основні тенденції просторового облаштування та їх вплив на розвиток прикордонних територій	50
Висновки до розділу.....	60
Розділ 2 Розвиток теоретико-методологічних засад транскордонного співробітництва	62
2.1. Основні положення теорії транскордонного співробітництва	62
2.2. Форми, суб'єкти та функції інституцій транскордонного співробітництва в умовах інтеграційних процесів.....	89
2.3. Інституції забезпечення та підтримки розвитку транскордонної співпраці регіонів.....	103
Висновки до розділу.....	123
Розділ 3 Організаційно-правові та фінансові механізми забезпечення міжнародного співробітництва регіонів.....	126
3.1. Аналіз організаційно-правового забезпечення міжнародного співробітництва регіонів.....	126
3.2. Програми фінансової допомоги ЄС щодо сприяння розвитку транскордонного співробітництва	138
3.3. Структурно-фінансовий аналіз підтримки проектів транскордонного співробітництва	153
Висновки до розділу.....	169

Розділ 4 Методи дослідження транскордонного співробітництва.....	171
4.1. Концепція транскордонного регіону як територіальної суспільної системи	171
4.2. Особливості формування транскордонної статистики	188
4.3. Методичні підходи до оцінки ефективності транскордонного співробітництва та функціонування єврорегіонів.....	199
Висновки до розділу.....	210
Розділ 5 Систематизація організаційно-структурних форм єврорегіонів та обґрунтування можливостей їх використання в Україні	212
5.1. Методичні аспекти організації єврорегіональної співпраці на внутрішніх кордонах ЄС (15)	213
5.2. Структурний аналіз та особливості організації єврорегіонів на зовнішніх кордонах ЄС (15).....	225
5.3. Формування системи єврорегіональної співпраці країнами Центрально-Східної Європи, Балтії, України та СНД.....	245
5.4. Шляхи удосконалення єврорегіональної співпраці та перспективи її розвитку	266
Висновки до розділу.....	274
Розділ 6 Основи регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва	277
6.1. Особливості розвитку прикордонних регіонів України	277
6.2. Принципи формування регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва	288
6.3. Механізми реалізації регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва	303
Висновки до розділу.....	318
Висновки	320
Використані літературні джерела	327

Додатки	348
Додаток 1 Єврорегіони Європи.....	348
Додаток 2 Мережа коридорів ЧЕС в автомобільному сполученні.....	351
Додаток 3 Пункти перепуску через державний кордон України.....	352
Додаток 4 Транскордонні угоди.....	354
Додаток 5 Індикативний розподіл фінансових засобів програми PHARE CBC протягом 2000-2002 рр.....	355
Додаток 6 Програми та проекти, фінансовані Фондом Карпатського єврорегіону протягом 1998-2001 рр.	357
Додаток 6-1 Перелік проектів міжнародної технічної допомоги, що реалізовані та реалізуються у Львівській області	360
Додаток 7 Методичні рекомендації розвитку концесійної діяльності у містах України.....	364
Додаток 8 Українсько-польський транскордонний регіон.....	367
Додаток 9 Характеристика українсько-польського транскордонного регіону (Львівська область – Підкарпатське воєводство).....	368
Додаток 10 Міжрегіональні зв'язки обласних держадміністрацій.....	375
Додаток 11 Інформаційна довідка щодо міжрегіонального та транскордонного співробітництва Львівської області та участі у Карпатського єврорегіону.....	379
Додаток 12 Логіко-структурна схема програми.....	388
Додаток 13 SWOT - аналіз українсько-польського транскордонного регіону (Львівська область / Підкарпатське, Люблінське воєводства).....	389
Додаток 14 Українсько-угорське транскордонне співробітництво	393

ВСТУП

Розвиток процесів європейської інтеграції обумовлює посилення процесів регіоналізації, підвищуючи роль та значення окремих територіально-адміністративних одиниць у національній та європейській економіці. Процес європейської інтеграції приводить, з одного боку, до уніфікації, а з іншого – до поляризації європейського простору. Перше втілюється в єдиній регіональній політиці Європейського Союзу та рекомендаціях Ради Європи, відображених у конвенціях: "Європейська хартія регіонального просторового планування", "Базові принципи стійкого просторового розвитку європейського континенту", "Європейська хартія прикордонних та транскордонних регіонів", які спрямовані на послідовну реалізацію концепцій "Європа без кордонів" та "Європа регіонів".

Водночас, не всі регіони однаковою мірою виграють від такої політики, триває зростання відмінностей у рівнях розвитку регіонів, обумовлених, зокрема, розширенням ЄС. Для запобігання цьому регіональна політика ЄС спрямована на створення таких умов для регіонів, які стимулюватимуть мобілізацію внутрішніх можливостей щодо підвищення ефективності використання власного потенціалу територій та інших локальних ініціатив, серед яких вагому роль відіграє міжтериторіальне та транскордонне співробітництво.

Слід зазначити, що процеси створення єдиного простору найбільш відчутно позначаються на житті мешканців прикордонних регіонів, наявність кордону для яких є вагомим обмежуючим чинником соціально-економічного розвитку. Більшість прикордонних територій у країнах Європи є менш розвинутими, ніж центральні. Для України ситуація дещо інша, пов'язана з тим, що лише західні прикордонні території розвивалися з відповідною специфікою – всі останні – у даний час прикордонні – розвивалися як внутрішні регіони країни. Поява кордону на цих теренах внесла суттєві корективи в життєдіяльність мешканців. Нівелювання наявності кордону, використання нових можливостей вирішення проблем територіального розвитку прикордоння, забезпечення підвищення життєвого рівня місцевого населення є основними цілями розвитку транскордонного співробітництва (ТКС).

Прикордонні регіони Європи вже давно налагодили взаємні контакти між державними регіональними органами влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, суб'єктами

господарювання. Розвиток транскордонного співробітництва при збереженні специфіки, самобутності та індивідуальності кожної зі сторін, значною мірою, дозволяє успішно вирішувати локальні проблеми, максимально використовуючи національний потенціал і поступово згладжувати рецидиви периферійності у соціально-економічному розвитку окремих територіально-адміністративних одиниць на благо їх населення та держав у цілому. У даний час у транскордонних регіонах виникає безліч спільних проблем в екологічній, транспортній, економічній, культурно-освітній, соціальній та інших сферах, для вирішення яких необхідно об'єднувати зусилля. Основною є потреба навчитися працювати у системі, співпрацювати.

Проблемами дослідження прикордонних територій, міжтериторіального та транскордонного співробітництва в Україні почали займатися у кінці 80-х років співробітники Відділення Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України (м. Ужгород), а на початку 90-х - співробітники Інституту регіональних досліджень НАН України (м. Львів), Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ (м. Одеса), професорсько-викладацький склад Львівського, Ужгородського, Волинського, Донецького національних університетів, Української академії банківської справи (м. Суми) та інші. З середини 90-х років вчені виявляють значну зацікавленість до проблематики транскордонного співробітництва. Наукові дослідження цих проблем здійснюють багато вітчизняних науковців: О. Амоша, П. Беленький, З. Бройде, В. Будкін, Б. Буркінський, О. Вишняков, С. Гакман, М. Долішній, В. Євдокименко, Є. Кіш, М. Козоріз, М. Лендєл, Н. Луцишин, П. Луцишин, В. Ляшенко, Ю. Макогон, М. Мальський, А. Мельник, В. Мікловда, А. Мокій, В. Пила, С. Писаренко, І. Студенніков та вчені інших країн: П. Еберхардт, Р. Федан, Т. Коморніцкі, Т. Лієвські, З. Макела, М. Ростішевські, А. Стасяк, З. Зьоло (Польща), Б. Борісов, М. Ілієва (Болгарія), С. Романов, В. Білчак, Л. Вардомський, Й. Зверев (Росія), П. Кузьмішин, Ю. Тей (Словаччина), Д. Віллерс (Німеччина), Р. Ратті, Г.-М. Чуді (Швейцарія) та інші.

Проблематика більшості досліджень стосується конкретних прикордонних територій та практичної діяльності євро регіонів. Перші доробки були використані при створенні „Карпатського євро регіону”, євро регіонів „Буг” та „Нижній Дунай”. Подальші

дослідження дали основу для створення ще трьох євро регіонів – „Верхній Прут”, „Дніпро” та „Слобожанщина”. Цей процес продовжується – готуються проекти щодо створення євро регіонів – “Дністер” (Вінницька та Одеська обл., Молдова), „Сян” (Львівська обл., Підкарпатське воєводство Польщі), „Земплін” (Закарпатська обл., Кошицький край Словаччини).

Однак, у даний час у вітчизняній науці відсутні системні дослідження транскордонних регіонів та транскордонного співробітництва. Регіональна економіка лише в останні роки перейшла від застосування механізмів ліквідації диспропорцій регіонального розвитку шляхом міжрегіонального перерозподілу ресурсів для мобілізації потенціалу територій і застосування принципу субсидіарності. Окрім того, якщо розвиток транскордонного співробітництва знайшов організаційно-правове забезпечення, то міжрегіональне та міжтериторіальне співробітництво здійснюється без попередніх наукових досліджень та, у більшості випадків, спонтанно, на особистісному рівні. Дослідження проблем міжнародної співпраці регіонів, зокрема прикордонних та транскордонних, виявлення взаємного впливу суміжних територій сусідніх країн, становлення та розвиток транскордонного співробітництва, узагальнення закономірностей, основних принципів та організаційно-правових форм його розвитку, вироблення основних засад державної політики щодо прикордоння та механізмів й інструментів її реалізації на сучасному етапі стали предметом системного дослідження, результати якого представлені у даній книзі.

При підготовці книги використані матеріали Асамблеї Європейських регіонів, Європейської комісії, Конгресу місцевих і регіональних влад Європи, центральних та регіональних органів влади України та сусідніх країн, публікації вітчизняних та зарубіжних вчених.

Монографія підготовлена за значної участі доктора економічних наук, професора Петра Юхимовича Беленького, чий консультативний внесли вагомий вклад у розуміння досліджуваних процесів та вирішення означених проблем.

Особливу подяку автор висловлює академіку НАН України, директору Інституту регіональних досліджень НАН України Мар'яну Івановичу Долішньому за творчу підтримку та надання можливості опублікування цієї книги.

Автор висловлює щирі подяки рецензентам докторам економічних наук, професорам Козоріз М.А., Мальському М.З. та Мокію А.І. за сприяння підготовці цієї книги.

РОЗДІЛ 1 НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА РЕГІОНІВ

Однією з характерних рис сучасної Європи є швидкий розвиток міжнародного співробітництва регіонів – однієї з особливо ефективних рушійних сил європейської інтеграції та об'єднання людей. Співробітництво між регіонами у Європі вносить важливий вклад в зміцнення демократичної та політичної стабільності у державах–членах ЄС, у їх економічний, екологічний, культурний та соціальний розвиток. Є значні досягнення такої співпраці, особливо у сфері соціальної згуртованості, навколишнього середовища, культури і освіти. "Регіони є головними підвалинами демократії; вони – опора культурного різноманіття в Європі, головні партнери в соціальному та культурному розвитку. Тому саме вони мають взяти на себе відповідальність у тих галузях, де в них є перевага: в економіці, культурі, захисті довкілля, в регіональному та загальнодержавному плануванні, науці тощо. Велика різноманітність регіонів... обумовлює чималу кількість моделей та структур, що визначають регіональний розвиток" [104].

1.1. Міжнародне співробітництво регіонів

Міжнародне співробітництво регіонів здійснюється як *міжтериторіальне, міжрегіональне та транскордонне*. З підписанням "Протоколу № 2 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, який стосується міжтериторіального співробітництва" [150] в основному було завершено введення понятійного апарату для цієї сфери діяльності.

Коротко наведемо ці визначення та порівняємо їх з окремими термінами, що використовуються в Україні.

Якщо прослідкувати історію появи понятійного апарату, то першим був введений термін "транскордонне співробітництво" у 106 Мадридській Конвенції загальних принципів транскордонного співробітництва [47].

У Конвенції *транскордонне співробітництво* визначається як "...будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або

владами, що знаходяться під юрисдикцією двох або декількох договірних сторін, а також укладання з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей". У цьому ж документі уточнюються поняття: територіальні общини або органи влади як... "громади або органи, які здійснюють місцеві та регіональні функції та визнаються як такі внутрішнім законодавством кожної держави".

У Статуті Асамблеї європейських регіонів визначається **міжрегіональне співробітництво**, під яким розуміють будь-які зв'язки, встановлені між регіонами, що належать до різних держав.

Однак, як виявилось, необхідно було удосконалити категорійний апарат поняттям міжтериторіального співробітництва, яке було введено Протоколом №2 до Рамкової конвенції (1998). Це пов'язано з тим, що у міжнародні відносини можуть вступати, в залежності від національного законодавства, не лише регіони, які знаходяться безпосередньо після центрального уряду, а й інші територіальні утворення нижчих рівнів і не обов'язково сусідні території (транскордонне співробітництво).

"Міжтериторіальне співробітництво" означає **будь-яку взаємо узгоджену діяльність, спрямовану на започаткування відносин між територіальними общинами та властями двох або більше договірних сторін, крім відносин транскордонного співробітництва між сусідніми органами влади, включаючи укладання між територіальними общинами та органами влади інших держав угод про співробітництво** [150].

Таким чином, найбільш широким поняттям є міжтериторіальне співробітництво, яке визначає право територіального органу влади будь-якого рівня співпрацювати з відповідними територіальними органами влади інших держав (для України – АРК, області, райони, селищні ради, міста). Міжрегіональне співробітництво окреслює правові рамки територій, що стоять на другому після центрального рівня (для України – це області та Автономна республіка Крим, м. Київ та Севастополь, для Швейцарії – кантони, для Австрії, Німеччини – землі, Польщі – воєводства тощо).

Транскордонне ж співробітництво чітко означає співпрацю **суміжних територій сусідніх держав**, тобто визначальним є наявність **кордону** між співпрацюючими територіями. Не можна

говорити про транскордонне співробітництво не сусідніх держав.¹ На наш погляд, є деякі розбіжності у трактуванні ст. 1 Додаткового протоколу до Європейської рамкової конвенції, з читання якої робляться висновки про не обов'язковість наявності кордону для транскордонного співробітництва [31]. Однак, у преамбулі до Протоколу № 2 до цієї ж Конвенції чітко вказується на те, що співробітництво транскордонне здійснюється між органами влади **сусідніх** територій, а між іноземними органами влади, які не є сусідами – міжтериторіальне.

Таким чином, поняття "міжтериторіальне" та "міжрегіональне" можна вживати як ідентичні, якщо визначитися з поняттям регіон. Якщо під територією розуміти різного рівня адміністративно-територіальні одиниці держави (рис.1.1), включаючи й 2-й рівень безпосередньо після державного (тобто, за європейським визначенням – регіон), то поняття "міжтериторіальне" буде включати і "міжрегіональне" співробітництво [16].

Розглядати ж транскордонне співробітництво доцільно окремо передусім тому, що в умовах транскордонного простору проблем, які виникають та які необхідно вирішувати, є набагато більше, ніж тих, які виникають в стосунках територій (регіонів) різних держав. Часто ці проблеми носять об'єктивний характер – не залежний від людини: перенос забруднень на суміжні території, спільні водні ресурси тощо.

Реалізуючи програму інтеграції у ЄС, Україна повинна використовувати вже вживану термінологію у Європі. Так, протягом значного періоду в Україні вживався термін "*прикордонне*" співробітництво і лише в останні 10 років став вживатися термін "*транскордонне*". Тому доцільно було б дещо визначитися і з цими термінами.

За своєю суттю співпрацю сусідніх територій визначають обидва терміни. Перший термін є більш звичним в Україні, він використовувався в умовах, коли кордон був достатньо закритий для широкого обміну. Не було мови також про створення транскордонних об'єднань (єврорегіонів) та реалізації проектів для

¹ Прим. Не слід плутати можливість функціонування міжнародних організацій та об'єднань (наприклад, Асамблея прикордонних та транскордонних регіонів), метою діяльності яких, між іншим, є вирішення транскордонних проблем. Як центральні органи влади держав, так і окремі міжнародні організації **забезпечують** транскордонне співробітництво, яке реалізують територіальні органи влади та громади.

вирішення спільних проблем суміжних територій ні на міждержавному, ні на міжрегіональному рівнях. Об'єктами досліджень були прикордонні території кожної з суміжних держав зокрема, і не розглядалися спільні проблеми. Термін "*прикордонне співробітництво*" почав вживатися у 70-х роках минулого століття для означення культурних відносин та політичних акцій між сусідніми регіонами по обидві сторони кордону та для означення прикордонної торгівлі, що отримала розвиток у 1973-75 рр. на основі безпосередніх угод між обласними спілками споживчої кооперації України та кооперативними організаціями Угорщини, Чехословаччини, Польщі та Румунії, а з 1980 р. і між органами державної торгівлі прикордонних областей цих країн [22]. Проте, на даний час, взаємні відносини прикордонних територій відбуваються в значно більшій кількості сфер і, часто, незалежно від волі та бажань людини та відміченого нею кордону – в атмосфері, по воді тощо ("trans" в перекл. "пере", переносити, переміщати тощо). Тобто категорія "*транскордонне*" більше відповідає суті того, що відбувається на прикордонних територіях. Крім того, на сучасному етапі за об'єкт дослідження часто береться **транскордонний регіон**, про що ми вже згадували вище. Таким чином, можна зазначити, що **транскордонне співробітництво** більш широке поняття, яке охоплює всі вище наведені моменти.

Тому для визначення транскордонної та прикордонної співпраці, на наш погляд, доцільно розширити звичне в Україні поняття прикордонної співпраці до суті поняття транскордонної, яке більше використовується в світі та вживати їх в подальшому як тотожні, якщо інше не буде вказане.

Зрозуміло, що запропонована ієрархічність понять, як і більшість інших у різних галузях знань, є певною мірою, умовною. Але така домовленість щодо змістовності та вживаності термінів дозволяє науковцям та практикам говорити та дискутувати на одній мові і внести єдине трактування у законодавчі та нормативні документи.

Проте, в прийнятому 24 червня 2004 року Законі України "Про транскордонне співробітництво" при обговоренні в Комітеті Верховної Ради з питань Європейської інтеграції було змінено визначення транскордонного співробітництва, запропонованого робочою групою, яка пропонувала наступне:

"транскордонне співробітництво – спільні дії, спрямовані на поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних,

культурних та інших відносин між територіальними громадами та місцевими органами виконавчої влади України і територіальними громадами та відповідними органами влади **сусідніх** держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством".

Це визначення було замінене на наступне: "транскордонне співробітництво – спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади України та територіальними громадами, відповідними органами влади **інших** держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством".

Як видно, виділені автором слова "сусідніх" та "інших" суттєво змінює поняття транскордонного співробітництва, яке прийняте в Європі, в рамковій Конвенції, ратифікованою Україною.

Щоб не вступати в чергову полеміку з приводу визначень, наведемо понятійний апарат, узагальнення якого представив Ганс-Мартін Чуді (Швейцарія) на IX-му засіданні Конгресу місцевих і регіональних органів влади в Європі (Страсбург, 4-6 липня 2002 р.) в доповіді "Сприяння транскордонному співробітництву: важливий чинник демократичної стабільності в Європі"[274]. "Для означення всіх форм співробітництва, взятих разом, використовується "транс-Європейське співробітництво" (trans-European co-operation). Відмінності у поняттях можуть бути викликані при визначенні співпраці у наступних випадках:

- **транскордонне співробітництво** (cross-border co-operation) – розуміється бі-, три- або багатостороннє співробітництво між місцевими та регіональними органами влади (напівгромадські і приватні суб'єкти також можуть бути включені у цей контекст), що здійснюється у географічно **суміжних** територіях. Це стосується і територій, відокремлених морем;
- **міжтериторіальне співробітництво** (inter-territorial co-operation) – розуміється бі-, три-, або багатостороннє співробітництво між місцевими і регіональними органами влади (напівгромадські і приватні суб'єкти також можуть бути включені у цей контекст), що здійснюється між несуміжними територіями;
- **транснаціональне співробітництво** (transnational co-operation) – розуміється співпраця між національними, регіональними і місцевими органами влади відповідно транснаціональних програм

та проектів. Ця форма співробітництва охоплює великі суміжні території і включає суб'єкти по крайній мірі двох держав-членів ЄС і/або країни не-членів ЄС."

Прикладом цього є Організація субрегіонального співробітництва держав Балтійського моря (ОСС ДБМ) та Регіональна рада для співробітництва на регіональному рівні, що діє в рамках Ради Баренц-Євро-Арктичного регіону (РБСААР).

Таким чином, чітко видно, що транскордонне співробітництво здійснюється лише між суміжними територіями.

Транскордонне співробітництво – це, інакше кажучи, специфічна сфера зовнішньоекономічної, політичної, екологічної, культурно-освітньої та інших видів міжнародної діяльності, яка здійснюється на *регіональному рівні*, і яка, охоплюючи всі загальні їхні форми, відрізняється необхідністю та можливостями більш активного їх використання, а також низкою особливостей, а саме – наявністю кордону і необхідністю його облаштування, спільним використанням природних ресурсів і, відповідно, спільним вирішенням проблем екологічної безпеки, більш широким взаємним спілкуванням населення сусідніх держав та особистими зв'язками людей, значно вищим навантаженням на інфраструктуру (дороги, зв'язок, сферу обслуговування, придорожня інфраструктура) [15].

Основою транскордонного співробітництва є **процес створення зв'язків та довірливих відносин у прикордонних зонах** з метою пошуку рішень для спільних та ідентичних проблем. А "філософія транскордонного співробітництва" полягає у тому, що два суміжні прикордонні регіони співпрацюють в процесі розробки планів та вибору пріоритетів розвитку, а не працюють окремо, а потім узгоджують плани розвитку за окремими заходами. Транскордонна співпраця полягає у тому, щоб у діалозі в усіх сферах життя були задіяні всі соціальні групи населення та адміністративні органи [260].

Транскордонне співробітництво спрямоване на подолання негативних аспектів існування кордонів та наслідків, які виникли на прикордонних територіях через їх розташування на національних окраїнах держав і має на меті покращення умов життя населення. Серед головних цілей такої співпраці є:

– подолання існуючих стереотипів та упереджень по обидві сторони кордону;

– усунення політичних та адміністративних бар'єрів між сусідніми народами;
– створення господарської, соціальної та культурної інфраструктури, за умови формування спільних органів, господарюючих суб'єктів, осередків тощо [258]

Знання та розуміння сусіда є так само важливими, як і формування довіри. Різноманітність проблем та потенційних можливостей розвитку по обидві сторони кордону на просторах Європи призводить до того, що **транскордонне співробітництво стає неминучим, бо служить втіленню в життя принципів міжнародного права в чітко визначеному регіональному аспекті.** [48]

1.2. Роль транскордонного співробітництва у регіональному розвитку та інтеграційних процесах

Найвагоміший досвід міжнародного співробітництва регіонів було отримано в сфері транскордонного співробітництва. Характерною особливістю сучасної Європи є не лише спільна культура та історія, а й велика кількість кордонів між державами. Більшість сучасних європейських держав сформувалася в 19 – му та 20-му століттях, проте надто мало є кордонів, які довго залишалися незмінними, як наприклад, кордони Іспанії з Португалією та Францією, чи Швейцарії та Німеччини, що є одними з найстаріших в Європі [200]. Протягом останніх трьох сторіч формування кордонів часто здійснювалося за результатами воєнних дій, розділяючи регіони та етнічні групи, а страх перед військовою агресією зумовив низький рівень заселення прикордонних регіонів. Господарська діяльність, торгівля тяжіли до центру, транспортні шляхи прокладалися паралельно до кордону, а існуючі до чергового переділу не використовувалися або ліквідовувалися. Така ситуація спостерігалася на західному прикордонні буйшого СРСР, де було розібрано багато кілометрів залізничного полотна європейського стандарту та побудовані більш широкі колії стандарту СРСР. Території з природними ресурсами, як вугілля чи залізна руда, з значною концентрацією промисловості і людей часто були об'єктами конфліктів, причинами спорів та воєн. Окрім цих винятків, розвиток прикордонних територій відбувався з запізненням

як периферійних, з слабо розвинутою інфраструктурою та з обмеженим транспортним сполученням. Природні кордони (річки, моря та гори тощо) ще більше посилювали бар'єрну функцію кордонів. Політична ідеологія, амбіції військових блоків призвели до того, що кордони стали непроникними, а різна політика господарювання на прикордонних територіях сусідніх держав, зокрема, адміністративна, податкова, митна тощо, ще більше розділяли народи. Більшість населення прикордонних регіонів зіткнулася безпосередньо з військовими та релігійними конфліктами, що залишили у свідомості страхи та упередження. Такі відносини негативно впливали на готовність до встановлення нових контактів та можливої співпраці.

Транскордонне співробітництво у Європі почало активно розвиватися в 50-х роках, після II-ї Світової війни, коли представники багатьох прикордонних регіонів почали зустрічатися для обговорення можливості ліквідації кордонних бар'єрів та подальшого розвитку транскордонної співпраці. Основою цьому перед усім стали потреба покращення життєвого рівня населення, бажання стабільного миру, усунення непотрібних обмежень, а також інших факторів, які спричинили роз'єднання людей та організацій в прикордонних регіонах. Проте, в деяких західноєвропейських країнах, як Греція, Іспанія та Португалія транскордонна співпраця активізувалася лише з 80 – тих років завдяки серйозним політичним змінам, введенню демократичної системи та членству в Європейському Союзі. В країнах Центральної та Східної Європи подібний процес розвитку співробітництва почав інтенсивно відбуватися після 1989 року. Утворення нових держав та кордонів в результаті розпаду СРСР, Федеративної Республіки Югославії, Чехословаччини на тлі збереження національного суверенітету на певний час призупинили транскордонне співробітництво на старих кордонах та не розвивали на нових. В новостворених державах значна частина прикордонних територій до розділення були внутрішніми територіями, що підпадали під дію єдиного законодавства, митного режиму і у даний час не мають ознак периферійності старих прикордонних територій. Як не парадоксально, але на нових прикордонних територіях проходили два процеси паралельно – облаштування кордону з посиленням його бар'єрної функції та розвиток транскордонної співпраці, основною метою якої є нівелювання наявності кордону.

Водночас, у Європі відбуваються три, на перший погляд відмінні, але тісно пов'язані між собою процеси [48]:

- Згорання кордонів всередині держав-членів Європейського Союзу, внаслідок чого їхні національні кордони перенеслися на зовнішній кордон ЄС, а тому стали зовнішніми відносно третіх держав. З 1995 року цей процес продовжувався водночас з розширенням ЄС.
- Намагання встановити інтелектуальні, культурні, політичні, економічні контакти з третіми державами, що знаходяться за зовнішніми кордонами ЄС.
- Процеси демократизації в країнах Центрально-Східної Європи та їх вступ до Ради Європи.

Ці процеси безпосередньо впливають на всі прикордонні регіони у Європі. Не може уникнути цього впливу і Україна.

1.2.1. Зміна функцій кордонів

Для осмислення ролі та місця транскордонного співробітництва у територіальному розвитку та інтеграційних процесах доцільно ознайомитись з сучасними поглядами на ці проблеми вітчизняних та зарубіжних науковців, попередньо розглянувши функції кордонів та їх типологізацію.

З вітчизняних науковців найбільш повно питання щодо ролі транскордонного співробітництва висвітлює І.Студенніков у роботі "Транскордонне співробітництво та його місце в регіональному розвитку" [178]. Він базується на типологізації функцій кордону швейцарського географа Реміджіо Ратті – відомого науковця з проблем транскордонного співробітництва, який зазначає, що "кордон містить подвійну концепцію: в один і той же час він може слугувати чинником, що розділяє різні політично-інституціональні системи, і чинником, що забезпечує контакт між різними соціальними колективами"[267].

Виконуючи водночас розділяючу та контактну функції, згідно типологізації Ратті Р, кордони виконують роль:

- бар'єру (переважаючими є фактори відокремлення та закритості, також ефект економічної ізоляваності);
- фільтру (кордон є у цілому відкритий, але виконує фільтруючу функцію згідно завдань національної безпеки);

– відкритого кордону (домінуючою є контактна функція і здійснюється транскордонне співробітництво як складова інтеграційного процесу).

Студенников І. вважає, що така типологізація є найбільш вдала для створення теоретичного підґрунтя для визначення місця транскордонного співробітництва у процесі європейської інтеграції. Погоджуючись з цим висновком, на наш погляд, доцільно розглянути також інші типологізації функцій кордону, які будуть важливі при осмисленні ролі транскордонного співробітництва на сучасному етапі.

Так, Томаш Коморніцкі зазначає, що в широкому розумінні кордони мали та мають три основні функції [250, с.25]:

- військову (бар'єр для чужоземної військової агресії);
- економічну (бар'єр для вільного руху товарів);
- цивільну (бар'єр для вільного переміщення людей).

Аналізуючи зміни функцій кордонів в Західній та Східній Європі, Т.Коморніцкі визначає, що одними з найбільш суттєвих показників, що характеризують кордон, зокрема **в інтеграційних процесах**, є рівень **проникності та пропускну здатність кордону**. Щоб зрозуміти їх важливість для транскордонного співробітництва, попередньо визначимо, що таке інтеграція з огляду на функції кордонів. Зазвичай, виділяють 5 етапів інтеграції:

- *зона вільної торгівлі* (взаємне усунення митних зборів, збереження незалежної митної політики відносно третіх країн);
- *митний союз* (усунення будь-яких обмежень у взаємній торгівлі і ведення спільної тарифної політики з третіми країнами);
- *спільний ринок* (додаткове введення вільного руху капіталів та робочої сили);
- *економічний та валютний союз* (спільна економічна та монетарна політика, тяжіння до введення спільної валюти);
- *повна економічна інтеграція* (об'єднання економік, що зумовлює політичну інтеграцію – перспектива федерації) [223, 107].

У своїх інтеграційних процесах Європа, що зазначають багато вчених, пройшла шість етапів (фаз) **зміни функцій кордонів** у середині Європейського Союзу з одночасним посиленням контролю на зовнішніх кордонах ЄС [250, с.39-40].

Фаза I. Залишаються військові функції, та, водночас, встановлюються функції економічного та цивільного кордону. (Подібна ситуація спостерігається у колишній Югославії).

Фаза II. Знижується роль функції військової, але утримується роль економічної функції (мита) та цивільної (утруднення виїзду – паспорт і в'їзду – візи)

Фаза III. Починаючи з цієї фази, економічна та цивільна функція кордону поступово обмежуються. Наступає лібералізація міжнародної торгівлі та паспортного контролю всередині Союзу при дотриманні повного візового контролю руху осіб і товарів із сусідніх країн з ЄС (наприклад, норвезько-російський кордон). З цієї фази можна говорити про початок економічної інтеграції.

Фаза IV. Міжнародна торгівля проходить подальшу лібералізацію, згідно з планами економічної інтеграції країн-членів ЄС. Впроваджується безвізовий рух при дотриманні контролю осіб та товарів із сусідніх держав (наприклад, польсько-німецький кордон)

Фаза V. Виникає повна свобода руху товарів (відміна в більшості випадках мита і митних зборів, реалізація третього етапу економічної інтеграції). Безвізовий рух замінено повною свободою переміщення, працевлаштування і зміни місця проживання. Прикордонний контроль максимально спрощено і обмежено (наприклад, французько-швейцарський кордон).

Фаза VI. Повністю ліквідовано прикордонний контроль, допускається перетин кордону в будь-якому місці (кордон у рамках Шенгенської групи).

У 1970 році кордони країн Бенілюксу перебували у VI фазі, останніх країн ЄС – у V фазі. IV і III фази були характерні для кордонів країн Європейського Союзу з іншими капіталістичними країнами, II фаза – між кордонами соціалістичних країн, I фаза – між військовими та економічними блоками (залізна завеса). У середині 70-х років території, для кордонів яких була характерна VI фаза не змінились, V фаза поширилась на території країн ЄС та EFTA. У IV і III фазах перебували окремі кордони між соціалістичними країнами, а фаза II була характерна для кордонів між блоками та між соціалістичними країнами Східної Європи та СРСР. У 80-х роках, з підписанням Шенгенської угоди VI фаза ще охопила кордони Франції та Німеччини, V – нових членів ЄС (Іспанії, Португалії, Греції). Одночасно кордони деяких європейських соціалістичних країн перейшли до II фази (Польща).

У даний час VI фаза охоплює кордони країн Шенгенської групи, V – практично характерна для кордонів всіх країн Західної Європи,

включаючи нових членів ЄС; IV – для всіх країн – суміжних з державами ЄС (крім країн СНД) та між країнами Південно-Східної Європи, що не є членами ЄС. Внутрішні кордони між країнами СНД та колишньої Югославії на даний момент постійно змінюються і не можна ще їх характеризувати якоюсь фазою [250, с.41-42].

Якщо застосувати даний підхід до України, то можна сказати, що західний та південно-західний кордони України до розширення ЄС знаходились у III фазі, однак, на даний час повернулися у II фазу. Інші кордони України, що були внутрішніми у СРСР, також перебувають у II-й фазі, проте підписання угоди про Єдиний економічний простір, при дотриманні всіх умов щодо зони вільної торгівлі, створює передумови для визначення функцій кордону, що характерні для IV – V фаз.

Таким чином, **транскордонне співробітництво як чинник інтеграційного процесу**, спрямоване на досягнення як мінімум V-ї або VI-ї фази зміни функцій кордону, тобто направлене на повну ліквідацію будь-яких обмежень щодо руху через кордон.

Всередині Європейського Союзу кордони практично не мають бар'єрних функцій, однак вони значно посилюються на його зовнішніх кордонах. Це відчули на собі українці, що встигли звикнути до вільного в'їзду у всі сусідні держави, а вимушене, на вимогу ЄС, введення візового режиму значно ускладнило ці поїздки. Не дивлячись на те, що з більшістю сусідніх країн візи безплатні, це все одно призвело до зменшення потоку через кордон, особливо мешканців, що проживають в межах 50 км прикордонної смуги. Поїздка до консульських установ для отримання візи, які зазвичай розміщені у обласних центрах (і часто не обходиться одним разом), забирає багато часу, нервів, а також коштів – все це значно призупинило прикордонний рух. Тому, дуже важливо розвивати транскордонне співробітництво і створювати полегшені умови для прикордонного руху громадян.

Транскордонне співробітництво всередині країн ЄС розвивається дещо інакше – має інші цілі (досягнення повної інтегрованості транскордонного простору), ніж на зовнішніх кордонах ЄС, чи між останніми країнами, що не входять до ЄС та не є сусідами. У цих країнах основною метою транскордонного співробітництва є підвищення життєвого рівня мешканців прикордоння та вирішення спільних проблем об'єднаними зусиллями. Таким чином, з огляду на цілі розвитку транскордонного співробітництва можна виділити три

групи кордонів: внутрішні кордони ЄС; зовнішні кордони ЄС; кордони між країнами – не членами ЄС.

Основна роль транскордонного співробітництва у інтеграційних процесах визначається можливістю прискорення процесів вирівнювання якості життя населення прикордонних територій, щонайменше, до середньоєвропейського та досягнення вільного руху товарів, людей і капіталів через кордон до повної інтегрованості простору. Транскордонне співробітництво у найпростіших його формах (підрозділ 2.2) відбувається постійно, а значить постійно відбувається і формування інтегрованого простору у транскордонному регіоні. Ці процеси прискорюються також глобалізаційними чинниками. Можна сказати, що ТКС є попереднім та доповнюючим елементом інтеграції держави.

1.2.2. Поняття транскордонного регіону

Зміна функцій кордону, поява крім бар'єрної – контактної, або інакше кажучи – інтегруючої [119] функції, зумовила зміну наукової термінології при аналізі територій, безпосередньо прилеглих до кордону – прикордонної зони та прикордонної смуги [106, с.7]. За визначенням **прикордонна зона** визначає території районів, міст, селищних рад, що прилягають до державного кордону і у яких запроваджено відповідний режим. **Прикордонна смуга** визначається в межах 2-50 км від кордону залежно від чинного законодавства конкретної держави. Ці дефініції фактично визначають **режим** перебування у прикордонних територіях людей та товарів і, із зменшенням ролі бар'єрної функції кордону, замінюються на поняття прикордонний регіон. У Рекомендаціях щодо транскордонного співробітництва для місцевих та регіональних органів влади в Європі пропонується використання адміністративного підходу до визначення прикордонної території, який полягає у визначенні останньої як адміністративно-територіальної одиниці держави, що знаходиться на рівні, безпосередньо нижчому після державного. Тобто, ставиться знак рівності між **прикордонною територією** та **прикордонним регіоном** держави [178].

В науковій літературі і в практиці використовується різне тлумачення регіону. Для даного дослідження найбільш важливим аспектом визначення регіону є його адміністративний статус з

огляду на компетенції щодо можливостей здійснення співробітництва, і намагання відокремити застосування "міжрегіональний", який не відноситься у цьому сенсі до співпраці адміністративних територій. Тому, для початку, спробуємо розглянути еволюцію поняття "регіон".

Як подається у тлумачному словнику – регіон – певна територіальна одиниця (район, область, зона), що вирізняється з поміж інших таких же одиниць специфічними рисами (географічними, геологічними, етнографічними, економічними тощо) [28, с.1020]. Для більшості досліджень таке тлумачення буде достатнім, проте, для нашого дослідження дуже важливий також аспект цілісності регіону, взаємозв'язок між його елементами. Тому, ми погоджуємося з Гранбергом В., який у своїй фундаментальній книзі "Основи регіональної економіки" подає найбільш загальне поняття регіону, – *це визначена територія, що відрізняється від інших територій рядом ознак і яка має деяку цілісність, взаємозв'язність елементів, які її складають* [34]. Це поняття регіону є абстрактним та передбачає, що його конкретизація та змістовна інтерпретація здійснюється при виділенні визначених типів регіонів.

Регіони виділяються з території відповідно з визначеними цілями та завданнями. Очевидно, у різних науках і сферах практичної діяльності використовуються свої принципи виокремлення регіонів. Зокрема, для економіки найбільше значення має виділення регіонів з позицій адміністративного та економічного управління, місця у територіальному поділі праці, функціонування ринків праці, товарів, послуг, типовості соціально-економічних проблем тощо. Поділ території на регіони проводиться у відповідності з поставленими цілями, тобто завжди є цільовим або проблемно-орієнтованим. Очевидно, що для однієї території може бути побудовано багато способів її поділу або видів районування. Кожний регіон (крім світу у цілому) може бути представлений як елемент деякої ієрархічної системи регіонів [34, с.15]. Первинним елементом системи є місце – гранично малий регіон (теоретично – це географічна точка). На рис.1.1. показана ієрархія регіонів України та Польщі як регіонів світової системи. Таке представлення регіону необхідне, щоб показати місце транскордонного співробітництва у системі регіонів. На даний час достатньо часто вживається поняття міжрегіонального співробітництва до співпраці між державами у окремих регіонах

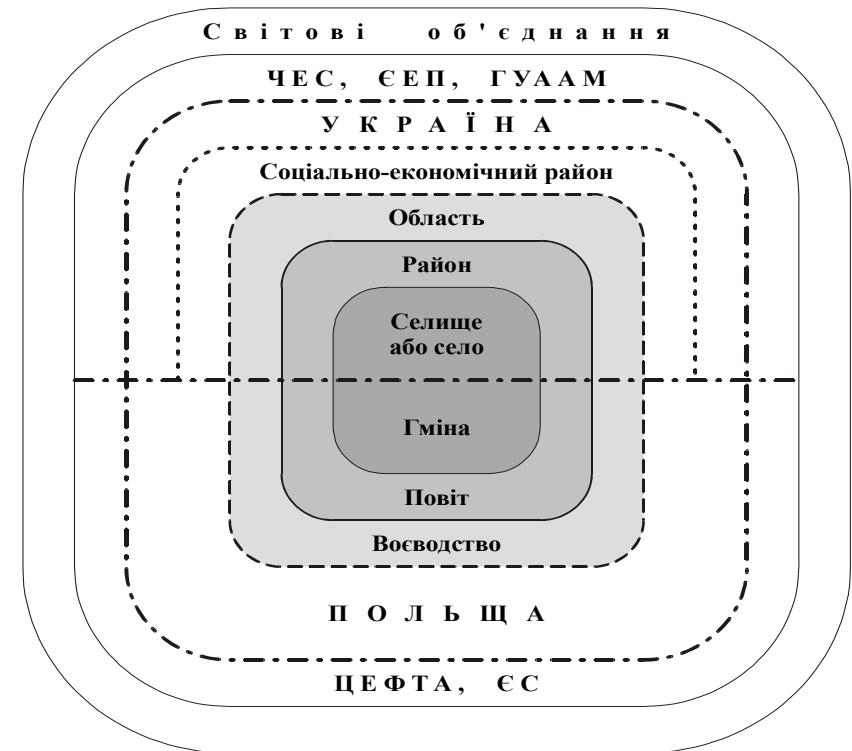

Рис. 1.1. Регіони України та Польщі у світовій системі регіонів

світу – так звані інтеграційні міжрегіональні об'єднання (наприклад, ЧЕС, ЄС, НАФТА тощо). **У даному дослідженні нами приймаються до уваги лише територіально-адміністративні регіони, що знаходяться на рівнях, нижчих від державного. І транскордонне співробітництво і міжрегіональне (а також міжтериторіальне) стосуються лише цих видів регіонів.** Всі макрорегіональні об'єднання не відносяться до кола досліджуваних проблем.

Для розуміння змісту міжтериторіального та транскордонного співробітництва і, враховуючи членство України у Раді Європи, звернемося до трактувань "регіону" у Європі. Так, в нормативних документах Ради Європи та Європейського Союзу чітко визначено, що розуміється під поняттям "регіон." Перше таке визначення подається в ст. 2, розділу 2 Статуту Асамблеї Європейських регіонів:

"регіон, в принципі, визначає органи місцевої влади на рівні, який знаходиться безпосередньо після центрального уряду та мають політичне право представництва, втілюване обраною регіональною Асамблеєю" [169].

Більш повно "регіон" визначається у Декларації Асамблеї Європейських **регіонів**: "Регіон – це територіальне утворення, встановлене, згідно з законодавством, на рівні, який є безпосередньо нижчим після державного, і наділене правом політичного самоврядування. Регіон визнаватиметься національною конституцією або законодавством, яке гарантує його автономію, самобутність, владні повноваження та організаційну структуру" [220]. Ці визначення акцентують поняття регіону в організаційно-політичному аспекті, проте, для нашого дослідження необхідно ширше тлумачення регіону як територіальної системи, що в свою чергу, дасть можливість чітко визначитись з дефініціями прикордонний та транскордонний регіон та їх специфікою. Тому доцільно навести тлумачення регіону відповідно прийнятої Європарламентом у 1988 році Хартії регіоналізму у ЄС, де під регіоном розуміється гомогенний простір, що має фізико-географічну, етнічну, культурну, мовну спільність, що включає спільність історичної долі і особливо істотно – спільність господарських структур. Відповідно з цим тлумаченням далі (див. підрозділ 4.1.) буде розглянута методологічна схема дослідження транскордонного регіону як **територіальної суспільної системи (скорочено – територіальний регіон)**. До такої узагальнюючої концепції поняття **регіону** останнім часом звертаються багато науковців [217, 135, 214, 90]. Це пов'язано з тим, що вирішення проблем соціально-економічного розвитку регіону вимагає комплексного вивчення політичної, економічної, соціальної, духовної, екологічної та природної сфер функціонування територіальної єдності людей, життєдіяльність яких перебуває у тісному взаємозв'язку та взаємозалежності [135, с.38]. Застосування поняття територіального регіону означає також наявність відповідних компетенцій цієї визначеної території. тобто, територія яка має адміністративний статус. Для міжтериторіального та транскордонного співробітництва це важливо, бо підписання відповідних угод вимагає рівнозначних компетенцій територій з обох сторін. Мова йде про те, що угоди укладаються на рівнях область – область, район – район, місто-місто тощо.

Регіони вивчаються різними галузями науки, але нас цікавить регіональна економіка, яка вивчає економіку окремого регіону: об'єктивні передумови економічного розвитку регіону (географічне розміщення, природно-ресурсний, демографічний, виробничий потенціал), виробничу структуру, соціальну сферу та умови життя, систему розселення і розміщення господарства, механізм функціонування і управління економікою тощо. Поряд з елементами та механізмами внутрішньої структури економіки регіону обов'язково вивчаються **економічні зв'язки даного регіону з іншими регіонами країни та з регіонами інших країн**. Завдяки міжрегіональним зв'язкам формуються системи взаємодіючих регіонів, а економіка кожного регіону стає частиною одної або декількох регіональних систем [34, с.15]. В даному дослідженні нас цікавитимуть зовнішні зв'язки регіонів, які реалізуються через міжнародне співробітництво регіонів, а не міжрегіональне співробітництво внутрішніх регіонів держави.

При виділенні регіонів з позицій адміністративного та економічного управління, **прикордонний регіон** визначається як територія, що охоплює одну або декілька адміністративно-територіальних одиниць однієї держави та прилягає до державного кордону.

Проте, для нашого дослідження не достатньо за об'єкт брати територію, що належить одній державі. Транскордонне співробітництво здійснюється на суміжних територіях принаймні двох сусідніх держав. В цьому випадку мається на увазі **транскордонний регіон** – певна територія, що охоплює прикордонні адміністративно-територіальні одиниці сусідніх держав.

Це поняття достатньо нове у економічній географії та у регіональній економіці. Воно почало застосовуватися у регіоналістів у 90-х роках, хоча ще у 70-х роках прикордонний регіон розглядався у транскордонному сенсі "як потенційний регіон із притаманною йому географією, екологією, етнічними групами, економічними можливостями тощо, але розділений суверенітетом урядів, що правлять по обидві сторони кордону. При цьому зазначалось, що прикордонний регіон характеризується наявністю спільних проблем, які належать як до просторової, так і до секторної площини, а також до соціальної та культурної діяльності [178, с.140].

Поняття транскордонного регіону необхідне для характеристики певної території, яка охоплює **суміжні території сусідніх держав**.

На наш погляд, крім суміжності, не доцільно приділяти увагу таким характеристикам як спільність природно-географічних умов [179, с.97]. Наявність кордону є тим чинником, що визначає транскордонний регіон серед сукупності територіальних регіонів. Не може бути транскордонного регіону на не суміжних територіях. Хоча, транскордонний регіон може охоплювати суміжні території декількох країн, як наприклад, Волинська область України, Брестська область Білорусії, Люблінське воєводство Польщі чи Закарпатська область України, область Саболч-Сатмар-Берег Угорщини та край Кошіце Словаччини. Транскордонний регіон можна виокремити і на другому рівні після державного – тобто на рівні району (наприклад, для випадку українсько-польського кордону – це рівень район-повіт). Таке виокремлення завжди є цільове.

Для того, щоб глибше визначити місце міжтериторіального та транскордонного співробітництва у регіональному розвитку, звернемося до сучасної парадигми регіонального розвитку, яка орієнтована на більш повне врахування інтересів територіальних співтовариств, покладення відповідальності за розвиток регіонів на місцеві органи влади, взаємну координацію діяльності центральних та місцевих влад, а для прикордонних регіонів – також координацію місцевих влад суміжних територій. Тобто, сучасна регіональна політика "здебільшого має орієнтуватися не на міжрегіональний розподіл, а на мобілізацію місцевого потенціалу та ресурсів" [248], і тоді місце міжнародного співробітництва регіонів у регіональному розвитку *визначається його здатністю до активізації та ефективного використання існуючого потенціалу співпрацюючих регіонів*. Місце ж транскордонного співробітництва визначається ще й здатністю *об'єднання потенційних можливостей для вирішення спільних проблем та завдань просторового розвитку у транскордонному регіоні* [178].

Повернемося до визначення ролі транскордонного співробітництва регіонів. Крім визначеної вже на початку розділу ролі сприяння розвитку інтеграційних процесів транскордонне співробітництво відіграє роль своєрідного "імпульсу (потенціалу) зростання". Якщо проілюструвати рух соціально-економічного розвитку з Заходу на Схід, із більш розвинутого економічного середовища у менш розвинуте (рис.1.2), та врахувати, що соціально-економічний розвиток у кожній і-тій державі відбувається від центру

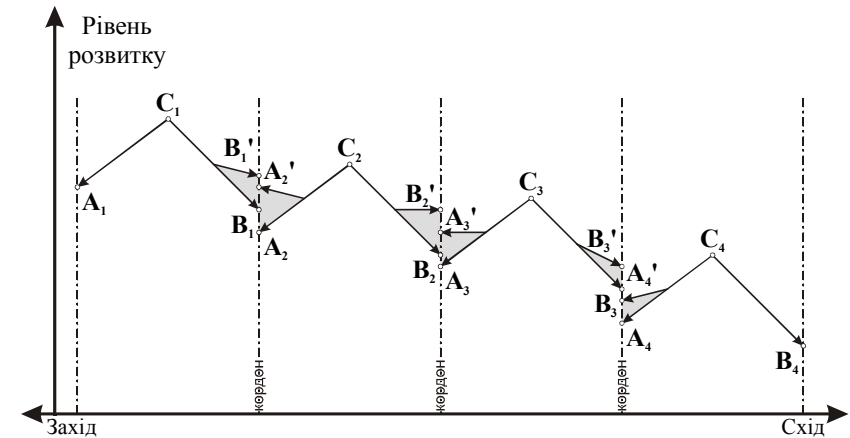

Рис. 1.2. Роль транскордонного співробітництва у регіональному розвитку

(C_i) до периферії (A_i та B_i) [35], то транскордонне співробітництво створює додаткові можливості мобілізації ресурсного потенціалу території ($A_i A_i'$ та $B_i B_i'$) для прискорення її соціально-економічного розвитку та підвищення якості життя населення. $i = 1, \dots, n$, де n – кількість взятих до уваги держав. Як видно з рисунка, ресурсний потенціал прикордонних регіонів різний як в межах однієї держави, так і в сусідніх. Тобто $A_i A_i' \neq B_i B_i'$ та $B_i B_i' \neq A_{i+1} A_{i+1}'$.

Проте, завдяки транскордонному співробітництву можна змінити тенденції регіонального розвитку "центр – периферія" і ліквідувати аналогію між "прикордонним", "периферійним" та "відсталим". Інакше кажучи, можна погодитися із Ж.-П.Лехнером, який зазначає, "... що транскордонні регіони дозволяють змінити периферійну ситуацію на центральну" [251].

Транскордонне співробітництво стало чинником, який сприяє суспільному діалогу та досягненню соціальної рівності, інструментом для розвитку всіх секторів прикордонної місцевої та регіональної влади в Європі і сьогодні введено в різні аспекти повсякденного життя. Хотілося б навести одне досить вдале, на наш погляд, образне сприймання транскордонного співробітництва, яке пропонують Макогон Ю. та Ляшенко В. "Майже у всіх державах світу політичні та економічні центри, як правило, концентруються у глибині території, відповідно з чим розвивається інфраструктура.

Прикордонні райони сусідніх держав при цьому як би обернені спиною один до одного. Наслідком цього є більш слабкий соціально-економічний розвиток цих прикордонних територій, більш низький життєвий рівень населення. Звідси витікає природна потреба в заміні позиції "спина до спини" позицією "обличчя до обличчя" [105, с.176-177]. З огляду на доцільність досягнення цієї мети повинна формуватися регіональна політика у сфері транскордонного співробітництва.

Для України, особливо для її регіонів, процеси міжтериторіального та транскордонного співробітництва нові і необхідно певний час, щоб і на державному і на регіональному рівнях усвідомили їх важливість і забезпечили організаційно-правові, фінансові та кадрові можливості для активізації участі регіонів у міжнародному співробітництві з метою більш ефективного використання природно-ресурсного потенціалу територій і підвищення життєвого рівня населення.

1.3. Сучасні теорії економічного розвитку та міжтериторіальне співробітництво

Для того щоб зрозуміти суть та філософію транскордонного співробітництва доцільно розглянути сучасний стан розвитку суспільної науки. Як пише академік А.Чухно "ми є свідками постіндустріальної революції, в результаті якої розвинуті країни перейшли на вищий ступінь цивілізаційного прогресу на стадію постіндустріального розвитку" [211, с.1]. Теорія постіндустріального суспільства є сьогодні однією з найбільш розповсюджених соціологічних концепцій, що дозволяє адекватно осмислити масштабні зміни, що пройшли у західних суспільствах протягом останніх тридцяти років. Запропонована в кінці 60-х – на початку 70-х років американськими та європейськими дослідниками, вона ввібрала в себе кращі елементи наукової традиції, що виходять з часів епохи Просвіти. Її прибічники намагались підкреслити, що основою сучасного суспільного прогресу служить швидкий технологічний розвиток, що базується на перетворенні науки в безпосередню виробничу силу, а мірою такого прогресу виступає становлення всебічної розвинутої особи і розширення творчих можливостей людини. Зміна парадигми розвитку людської цивілізації, яка визначається формуванням постіндустріального

суспільства, визначеного американським соціологом Д. Беллом як "суспільства, в економіці котрого пріоритет перейшов від переважаючого виробництва товарів до виробництва послуг, проведення досліджень, організації системи освіти і підвищення якості життя; у якому клас технічних спеціалістів став основною професійною групою і, що саме важливе, у якому впровадження нововведень...у все більшій мірі залежить від досягнення теоретичного знання...; яке передбачає виникнення інтелектуального класу, представники котрого на політичному рівні виступають у якості консультантів, експертів або технократів" [9] зумовлює зміщення акцентів щодо оцінки ефективності функціонування економіки держави/ регіону, і на першому плані з'являються показники якості життя населення.

Іноземцев В. визначає теорію постіндустріального суспільства як мегатеорію, а академік Чухно А. зауважує, що теорія постіндустріального суспільства є методологічною основою не лише розкриття закономірностей цивілізаційного процесу, а й характеристики сучасного етапу на основі технологічної організації суспільства, технологічного способу виробництва [211, с.9].

Сучасне суспільство може і повинно розглядатися як постіндустріальне. У історії розвитку цивілізації достатньо строго прослідковуються три великі епохи, що утворюють тріаду "доіндустріальне – індустріальне – постіндустріальне суспільство.

Така періодизація соціального прогресу базується на декількох критеріях, а постіндустріальне суспільство відрізняється від доіндустріального та індустріального за трьома важливими параметрами:

- *основному виробничому ресурсу* (у постіндустріальному суспільстві ним є **інформація**, в індустріальному – **енергія**, у доіндустріальному – первинні умови виробництва, **сировина**);
- *типу виробничої діяльності* (розглядається в постіндустріальному суспільстві як послідовна обробка [processing] на противагу виготовленню [fabrication] і добуванню [extraction] на більш ранніх стадіях розвитку);
- *характеру базових технологій* (що визначаються у постіндустріальному суспільстві як *наукоємкі*, в епоху індустріалізму – як *капіталоемкі* і у доіндустріальний період – як *працеемкі*).

Ця схема дозволяє сформулювати відомі положення про три суспільства, згідно якого доіндустріальне суспільство базується на *взаємодії людини з природою*, індустріальне – на *взаємодії з перетвореною ним природою*, а постіндустріальне суспільство – на *взаємодії між людьми*. Особливе місце у цій взаємодії слід віддати **співпраці або співробітництву – спільній діяльності людей, направлений на вирішення окремих завдань.**

Саме ці положення та критерії стали методологічною основою сучасних наукових досліджень, зокрема в економічних науках та регіоналістиці.

Парадигмою теорії постіндустріального суспільства є пріоритет людини, її творчий та інтелектуальний потенціал, умови її життєдіяльності. На цей момент слід звернути особливу увагу, бо в основі євро регіональної співпраці лежить **намагання створити якісні умови проживання населення по обидві сторони кордону**, ліквідувати ознаки периферійності, наявності кордону, забезпечити необхідну свободу людині, без якої не можлива реалізація її творчого потенціалу.

Іноземцев В., розширюючи поняття постіндустріального до постеконічного суспільства пише, що останнє "...означає новий соціальний порядок, що відрізняється від минулих суспільних форм насамперед, значенням і роллю особистості у соціальній структурі. В суспільстві, яке зараз формується, радикально змінюється відношення людини до власної діяльності, котра вже не визначається головним чином зовнішньою матеріальною необхідністю. Якщо господарські та технологічні новації не викликають відповідної зміни, їх прогресивна роль ілюзорна; саме тому поява в останні десятиріччя найновіших виробничих форм не здатна принести реального соціального прогресу, якщо вона у природній спосіб не доповнюється зміною ціннісних орієнтацій, мотивів і стимулів самої людини" [78].

Тільки за допомогою поняття постеконічного суспільства можна адекватним чином протиставити соціальне ціле, яке формується, всім історичним формам суспільства, що об'єднані в економічну епоху; тільки у цьому випадку, можливо, відновити адекватний характер доктрини, що охоплює весь історичний шлях, пройдений людською цивілізацією. Поняття постеконічного суспільства, дозволяє як побачити головну характеристику сьогоденної трансформації, якою є перехід від трудової діяльності

до творчої, так і визначити основні "точки росту", у яких активно проходять формування нових соціальних відносин, усвідомити важливість або, навпаки, незначимість тих чи інших змін у житті сучасного суспільства (до таких "точок росту" ми відносимо транскордонні регіони та ТКС).

Відношення до сьогоденної трансформації як до становлення постеконічного суспільства дозволяє виважено підійти до оцінки характеру сучасної епохи. Насамперед воно обумовлює відмову від надзвичайної високої оцінки технологічної революції, дозволяє розглядати її не більше як передумову **тієї якісної зміни, яка зауважується, насамперед, на особистісному рівні.** В той же час воно підкреслює глобальний характер перевертання, що відбувається набагато більш значимого, чим заперечення однієї лише індустріальної епохи. Іноземцев В. робить висновок, що людство знаходиться напередодні такого соціального стану, який не може регулюватися і управлятися фактично ні одним із відомих до цього часу способів. Всі ці обставини заставляють з максимальною увагою відноситися до оцінки напрямів і перспектив сучасного прогресу. Найважливішим явищем, яке характеризує цей процес **є подолання праці як утилітарної активності і заміна її творчою діяльністю, що не мотивована матеріальними факторами.** Даний процес пов'язаний з модернізацією системи людських цінностей і психологічних орієнтирів, і, судячи з усього, він не буде швидким. Саме оцінка сучасної трансформації як переходу від економічного суспільства до постеконічного дає основу для розуміння відповідного періоду як дуже довготривалого і який не залишає місця для революційних експериментів [77]. Такий підхід використаний в Україні при формуванні її Стратегії соціально-економічного розвитку. Як наголосив академік НАН України Геєць В.М. "Суть сучасної соціально-економічної стратегії і концептуальна основа реформування української економіки полягає у просуванні до постіндустріального соціалізованого суспільства з високими характеристиками якості життя населення, формування нового технологічного укладу і соціально орієнтованої ринкової економіки за умови провідної ролі держави у її трансформації та регулюванні. Чинники такої стратегії: гуманізація економіки; демократизація господарського життя; екологізація економічного розвитку; формування та розширення соціальної бази реформ; розробка та

реалізація довгострокових пріоритетів; освоєння інноваційної моделі розвитку" [46, с.95].

Для постеконічного суспільства затрати матеріалів і праці не значно впливають на якість результату, якщо основним ресурсом при його виробництві виступають знання; подібний продукт виявляється невідновлюваним, а діяльність людини у такій мірі сприяє його інтелектуальному і духовному розвитку, що стає самодостатньою. Набуваючи статусу незалежної від затрат праці і матеріалів змінної, продукти творчої діяльності виявляються невичерпними і тому безмежними, а її істинний результат, що втілюється у розвиток людської особистості, – індивідуальним і який не можна відчужити. Постеконічна господарська система заперечує експлуатацію і приватну власність, а відношення обміну втрачають свою вартісну природу, що властива їм у економічну епоху.

Закономірність цивілізаційного прогресу полягає у розвитку людини, її розумових здібностей – це безпосередня мета та цільова функція розвитку виробництва та суспільства у цілому. Це зумовлює зростання ролі гуманітарної сфери, постеконічних принципів суспільного розвитку, соціальних та гуманітарних чинників економічного прогресу. Все це вимагає коригування загальної спрямованості трансформаційного процесу, надання йому сучасних цивілізаційних форм, використання таких шляхів та механізмів входження в світову систему господарювання, які б дали змогу скористатися позитивними наслідками глобального розвитку і, водночас, мінімізувати економічні, а особливо, соціальні труднощі.

У сучасних умовах система управління економікою, суспільними процесами має спиратися на знання про стан і розвиток людського фактора. На попередніх етапах система управління і регулювання з боку держави спиралась, головним чином, на облік і регулювання товарно-матеріальних цінностей, а облік і регулювання людського фактора обмежувався рухом зайнятості, визначенням ступеня відповідності загальної та професійної підготовки потребам виробництва.

В сучасних умовах ситуація змінюється докорінно. **Щоб домогтися успішного розвитку економіки та суспільства держава має знати не лише стан розвитку людського фактора, але й створити умови для всебічного зростання знань працівників, для поширення і прояву творчих сил людини, її**

ініціативи. "Суспільний прогрес не можливий, якщо не реалізовані три ключові цілі людини: прожити довге і здорове життя; придбати, розширити та поновити знання; отримати доступ до засобів існування, що забезпечують достойний рівень життя"[25]. ООН на вимогу часу розробила і проаналізувала динаміку індексу людського розвитку. Цей індекс спирається на ряд показників: середня тривалість життя, рівень писемності та освіти, доход на душу населення. Це узагальнюючі показники. Так, щоб забезпечити зростання середньої тривалості життя, необхідно поліпшити добробут людини, тобто забезпечити її роботою, створити сприятливі умови для праці, задовільне медичне обслуговування, нормальні житлово-комунальні умови тощо. Доход на душу населення свідчить наскільки повно задовольняються потреби людини у харчуванні, одязі, наскільки широко людина може користуватися благами культури та мистецтва, чи має можливості відпочити тощо.

Слід згадати, що всі ці показники увійшли у Програму ООН "Цілі розвитку Тисячоліття", до якої у вересні 2000 року на Всесвітньому самміті тисячоліття приєдналася Україна, будучи однією з 189 країн-членів ООН. Тобто, Україна взяла на себе зобов'язання увійти в 2015 рік, викоринивши злидні, не знижуючи якості та обов'язковості початкової освіти, поборовши інфекційні хвороби (у тому числі і СНІД), материнську та дитячу смертність, створивши сприятливе для людини екологічне середовище, забезпечивши рівність чоловіків та жінок. Цілі розвитку Тисячоліття – це головні цілі розвитку, що були вироблені та погоджені в результаті проведення міжнародних конференцій та світових саммітів протягом 90-х років. Наприкінці десятиліття у Декларації Тисячоліття ООН (вересень 2000) світові лідери визначили ключові цілі та завдання розвитку, які стали відомими як Цілі Розвитку Тисячоліття.

Цілі Розвитку Тисячоліття складаються з 8-ми цілей, 18-и головних завдань на їх досягнення і використовують більше ніж 40 показників. Вони затверджені 189 країнами-членами ООН. Генеральна Асамблея ООН прийняла їх як частину плану роботи Генерального Секретаря, присвяченого виконанню Декларації Тисячоліття ООН.

Цілі розвитку Тисячоліття для виконання протягом 1990 – 2015 років наступні:

- Зменшити наполовину відсоток людей, які живуть за межею бідності та страждають від голоду;
- Надати всім дітям початкову освіту;
- Сприяти рівності жінок і чоловіків;
- Зменшити дитячу смертність у віці до п'яти років на дві третини;
- Зменшити рівень материнської смертності на три чверті;
- Зупинити поширення ВІЛ/СНІДу, малярії та туберкульозу (ТБ);
- Забезпечити стабільний розвиток довкілля.

Разом з тим практика використання показника якості життя виявила його однобічність. Якщо він досить добре характеризує матеріальний сторону розвитку людини, то зовсім недостатньо розкриває ступінь її участі у суспільно-політичному житті. Тому ООН доповнила свою Програму з людського розвитку новим, принципово важливим показником – розвиток демократії в країні. Це надзвичайно важливий показник. Там, де нема достатньої економічної свободи, ніякі надутилітарні орієнтири не можуть привести до формування постіндустріального суспільства; там, де постеконімічні цінності приносяться в жертву індустріальному розвитку, таке суспільство також не може з'явитися на світ. Досвід відносно успішного розвитку за наздоганяльним принципом вичерпується тим історичним періодом, протягом якого панували закономірності індустріального типу виробництва. На сучасному етапі є багато підстав, щоб достатньо впевнено стверджувати: новітня історія розпорядилася таким чином, що еволюційне формування постіндустріальної системи у найближче десятиріччя неможливо ніде, крім США та країн Європейського Союзу [77]. Цей висновок Іноземцева В. докорінно змінює парадигму розвитку держави. Якщо врахувати, що за цим показником Україна займає 119 місце (4.5 бали), зрозуміло, які основні завдання повинні стояти перед Урядом. Ця оцінка отримана за методикою М.Фрідмана, згідно якої ступінь економічної свободи можна виразити у балах від 1 до 10. Чим більша цифра – тим більше економічної свободи. У формулу включені 37 показників: розмір державного сектора, втручання держави у діяльність суб'єктів на ринку, рівень захисту приватної власності, **свобода переміщення товарів, капіталів та людей** тощо.

За цією методикою канадський Frazer Institute провів вдруге дослідження ступеня економічної свободи в 123 країнах світу. Перші місця зайняли Гонконг (8.8), Сінгапур (8.6) і США (8.5). Останні місця посідають Гвінея – Бісау, М'янме, Республіка Конго (3.2). Із

колишніх республік Радянського Союзу в дослідження були включені Росія, Україна та країни Балтії. Естонія у списку займає 35 місце (7.1), Латвія – 47 місце (6.8), Литва – 60 місце (6.5), Росія – 116 місце (4.7) [211, с.293].

Серед висновків, зроблених на підставі оцінки ступеня економічної свободи є й такий: рейтинги економічної свободи максимальні у країн, які не мають природних ресурсів. Це також підтверджується основними положеннями теорії конкурентних переваг М.Портера, який пише, що найбільш значні і конкурентноздатні переваги утворюються на базі розвинутих та спеціалізованих факторів, створених штучно. Конкурентні переваги, створені на базі природних ресурсів (земля, географічне положення тощо) є найбільш нестійкими перевагами нижчого порядку, які досить швидко втрачаються державою, якщо їх не розвивати [141, с.100-101].

Україна протягом останніх років фактично не змінила своє місце в рейтингу ООН. Економічне зростання минулого періоду не достатньо позначилося на чинниках людського розвитку. Справа в тому, що цих чинників чимало і не всі вони пов'язані безпосередньо з виробництвом. Зростання ВВП далеко не одразу призводить до підвищення якості життя людини. В результаті можемо сказати, що тривалість життя в Україні практично незмінна з середини 90-х років і становить 68 років. Це високий показник як і високий показник рівня освіти. На жаль, знання не використовується відповідно отриманої кваліфікації, а, в основному, у торгівлі. Крім того, спостерігається значна диференціація соціально-економічного розвитку регіонів України, про що детальніше буде у розділі 6.

Для науково-методологічного обґрунтування шляхів вирішення проблем підвищення індексу людського розвитку чи якості життя доцільно використати основні положення нової теорії – екогомології [75], яка базується на дослідженнях органічності зв'язку людини, довкілля місця проживання (регіону). Виділення екогомологічних систем саме на регіональному рівні дає можливість дослідити якість життя людини у взаємозв'язку з природою, органічність цієї взаємодії і не лише матеріального світу, а й тонкоматеріального. Саме тонкоматеріальний світ сильно впливає на духовну та психічну сферу людини, а це один із основних чинників, що визначає індекс людського розвитку та прискорює еволюційні процеси формування

постекономічного суспільства. І саме регіональний рівень найбільш повно дасть можливість оцінити якість життя людини.

З позицій теорії постіндустріального суспільства, транскордонне співробітництво сприяє досягненню чотирьох свобод – вільного руху людей, товарів, послуг, капіталів, розширює можливості отримання благ за рахунок діяльності транскордонних ринків (детальніше далі у розділі 2), прискорює формування громадянського демократичного суспільства і, таким чином, в цілому сприяє підвищенню якості життя мешканців прикордоння.

1.3.1. Інституційна теорія та міжнародне співробітництво регіонів

Визначившись з місцем та роллю міжтериторіального та транскордонного співробітництва регіонів у регіональному розвитку та інтеграційних процесах, спробуємо проаналізувати формування інституту міжнародного співробітництва регіонів в Україні. Для цього використаємо методологію теорії інституцій [132] та технології трансплантації [140].

Впровадити інститут міжтериторіального та транскордонного співробітництва Україна намагається шляхом його трансплантації з більш розвинутого економічного середовища у менш розвинуте. Таким чином держава намагається прискорити інституційний розвиток, але виникає небезпека відторгнення або дисфункції трансплантованих інституцій.

Перед тим як перейти до застосування теорії інституціоналізму для формування інституту міжтериторіального та транскордонного співробітництва в Україні, подамо категорії, які ми будемо використовувати, бо в українській мові під "**інститутом**" розуміється згідно тлумачного словника "1) назва деяких установ...2) *юр.* Сукупність правових норм у якій-небудь сфері суспільних відносин", а "**інституція**" – установа, заклад" [28, с.400].

У перекладі книжки Дагласа Норта "Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки", де розглядаються основи теорії інституцій, подаються два поняття – "**інституція**" та "**організація**". "**Інституція**" визначається як "правила гри в суспільстві, або точніше, придумані людьми обмеження, які спрямовують людську взаємодію в певне русло. Вони структурують стимули в процесі людського обміну – політичного, соціального та економічного. **Інституційна зміна** визначає шлях, яким суспільства визначаються

в часі". Інституційні обмеження бувають офіційні – правила, придумані людьми (законодавство), та неофіційні – як звичаї та кодекси поведінки. Інституційні обмеження охоплюють як заборону індивідам щось робити, так і умови, за яких їм дозволяється здійснювати певні види діяльності, тобто вони становлять **основу**, на якій відбувається людська взаємодія [132, с.11-12]. Як і інституції, **організації** структурують людські взаємодії. Організації охоплюють політичні органи (політичні партії, Сенат, міську раду, регулятивне агентство), економічні органи (фірми, родинні ферми, кооперативи, профспілки), суспільні органи (школи, університети, центри професійної підготовки) і створюються на даній інституційній основі. Вони складаються з групи індивідів, пов'язаних між собою спільним прагненням досягти певних цілей [132].

Однак переклад з англійської "Institution" – 1) установа, 2) дещо встановлене (закон, звичай, система), 3) товариство, установа, відомство тощо і в українській мові відповідає все-таки вже усталеному терміну "інститут"².

Тому далі в роботі ми будемо намагатися дотримуватися так визначених термінів: "інституції" та "організації" як синоніми; **інститут** – охоплює як правила гри, так і інституції (організації), які взаємодіють в суспільстві, у значенні, яке випливає з контексту, якщо не вказано інше. **Інститути** визначають можливості в суспільстві, а інституції (організації) створюються для того, щоб тими можливостями скористатися. **Інституційні зміни** відбуваються за рахунок створеного симбіозу між "правилами гри" та організаціями, які розвинулися під впливом структури стимулів, створених інститутами та зворотного зв'язку, коли люди усвідомлюють своє становище і реагують на зміни в сукупності можливостей. **Інституційні зміни** стосуються лише розвитку інституцій (організацій). Тобто, теорія інституцій передусім вивчає інституційні зміни.

Процес перенесення інститутів, що отримали розвиток в іншому інституційному середовищі, називається трансплантацією.

Будь-який процес трансплантації включає три основні стадії: 1) вибір трансплантата та стратегії трансплантації; 2) створення

² Прим. Російський переклад книги Дагласа Норта звучить так: Институти, институциональные изменения и функционирование экономики. – М.: 1997.

інфраструктури трансплантації; допоміжних та проміжних інститутів; 3) здійснення заходів, що полегшують адаптацію економічних агентів до нового інституту [140].

При трансплантації інституту у економічних агентів створюється нове поле можливостей. З'являється цілий спектр стратегій, які враховують нові інституціональні і, зокрема, законодавчі межі. Одні із стратегій залишаються в середині цих меж, інші – передбачають їх порушення. Трансплантація направлена на зміну старої рівноваги. Прийняття нового інституту агентами і його стійке функціонування залежать від трансформаційних витрат і від співвідношення трансакційних витрат трансплантованої і діючої норм поведінки. Витрати, в свою чергу, визначаються інституціональною структурою і культурним середовищем країни-реципієнта, макроекономічною ситуацією, механізмами координації, спонукання, узгодження, інерції та навчання [139].

При вдалій трансплантації за відносно короткий період проходить позитивна адаптація інституту до нового інституціонального та культурного середовища: інститут виконує у країні-реципієнті ту ж роль, що і в економіці-донора. Польща, Чехія, Словаччина трансплантували інститут міжрегіонального та транскордонного співробітництва з Західної Європи і, у даний час, повністю використовують його можливості. Цей процес почався у всіх країнах майже одночасно (в т.ч. і в Україні), однак, можна зауважити, що Польща, Чехія, Словаччина знаходяться у цьому питанні на досить великий крок попереду. На відміну від України, основна мета, яка була поставлена цими державами – інтеграція у Європейський Союз – досягнута, і не останню роль тут зіграли інститути міжрегіонального та транскордонного співробітництва як полігон для випробовування та адаптації європейського законодавства, інструментарію підвищення ролі регіонів, адаптації механізмів фінансової підтримки.

Полтерович В.М. визначає чотири види дизфункції нових інститутів: 1. Атрофія і переродження. 2. Активізація альтернативних інститутів та відторгнення. 3. Інституційний конфлікт. 4. Парадокс передачі [140, с.5-9]. Щоб ці дизфункції не проявилися, доцільно чітко уявити стратегію трансплантації.

Будь-який інститут охоплює формальні та неформальні "правила гри", інституції, які дають можливість реалізувати ці правила та інституції, які контролюють діяльність всіх суб'єктів цього

інституціонального середовища. Тобто, формування інституту у суспільстві вимагає симбіозу п'яти основних елементів: законодавства – культури – організацій – управління (контролю) – суб'єктів.

На нашу думку, формування інституту транскордонного співробітництва передбачає створення законодавчого середовища, наявності культури та традицій співпраці мешканців прикордонних територій сусідніх держав, суб'єктів та інституційного забезпечення співпраці, а також здійснення координації та контролю за цією діяльністю.

Останнім часом ряд науковців висловлює думку, що найбільш доцільною є стратегія "вирощування" інститутів [273]. Ця стратегія передбачає можливість використання інституту "з минулого" країни-донора налюбій стадії його розвитку. Припускається, що спонтанна еволюція трансплантованого інституту буде – прямо чи опосередковано – сприяти виникненню форми, що адекватна умовам країни-реципієнта. "Вирощування" допускає одночасну трансплантацію декількох варіантів інституту і їх співіснування (конкуренцію) з аналогічними інститутами реципієнта, та, на наш погляд, можливість внесення коректив у процес трансплантації.

Так, євро регіони на заході Польщі ефективно функціонують, залучаючи до транскордонного співробітництва широкі верстви населення і виконуючи свою основну роль "полігону". Проте, на сході країни спостерігалася деяка дизфункція (атрофія) у діяльності євро регіонів. Наприклад, участь воєводств у "Карпатському євро регіоні", євро регіоні "Неман" не приносила очікуваних результатів, що обумовило необхідність зміни концепції участі польської сторони у цих євро регіонах. За результатами проведеного аналізу функціонування цих євро регіонів, порівняння його з діяльністю інших євро регіонів країн Західної та Центрально-Східної Європи, було проведено реформа організаційної структури євро регіону. Була створена нова структура як представництво польської сторони з правом юридичної особи, зі своєю мережею інформаційних центрів у нижчих рівнях управління. Це призвело до значного підвищення ефективності системи транскордонного співробітництва і залученню до нього широким мас населення [120].

На даний час ситуація різко змінюється – можна вже сказати, що у Польщі у цілому сформована система транскордонного співробітництва: створені відповідні інститути – законодавство;

єврорегіони, структурні підрозділи у центральних і регіональних органах влади як основні структури; агентства регіонального розвитку, інформаційні центри і інші організації сприяння транскордонному співробітництву як допоміжні. Була також організована велика пропагандистська кампанія *в світлі інтеграції до ЄС про роль транскордонного співробітництва для суб'єктів господарювання прикордонних територій*. Таким чином, у трансплантації інституту транскордонного співробітництва Польща повністю використала всі принципи теорії інституціоналізму.

Враховуючи, що транскордонне співробітництво активізується і в Україні для попередження відторгнення або розвитку дизфункцій нового інституту, необхідно було б внести деякі корективи у процес трансплантації. Так, при всіх позитивних моментах функціонування "Карпатського єврорегіону" і його ролі у впровадженні в Україні інституту транскордонного співробітництва, сьогодні можна зауважити, що він був створений не те що передчасно, а на непідготовленому ґрунті. Фактично, діяльність єврорегіону виявилася ефективною лише для Закарпатської і частково, Івано-Франківської областей. Чернівецька та Львівська області так і не змогли повністю включитися у його діяльність і використати переваги та можливості такої співпраці.

Втім, слід зазначити, що інститут транскордонного співробітництва впроваджується в Україні з двох сторін – зі сторони ЄС через його регіональну політику на своєму зовнішньому кордоні та зі сторони держави – через активізацію регіональних органів влади до співпраці з суміжними прикордонними регіонами і через створення для цього державою належних умов. Останнє включає ратифікацію відповідних конвенцій та прийняття внутрішніх законодавчих актів: Законів України "Про транскордонне співробітництво", "Про місцеве самоврядування в Україні", "Про місцеві державні адміністрації", підписання міжнародних угод із сусідніми державами на державному на регіональному рівнях тощо.

Процес впровадження інституту транскордонного співробітництва вимагає здійснення значної організаційної роботи. Так, у центральних та регіональних органах влади, які мають відношення до транскордонного співробітництва, повинні бути створені відокремлені структури, основна функція яких – сприяння розвитку транскордонного співробітництва. Крім цього, доцільно на всіх кордонах України впроваджувати практику створення

єврорегіонів як найбільш розвинутої форми транскордонного співробітництва. Ці структури повинні бути організовані аналогічно до тих, які виявилися більш ефективними у вирішенні спільних проблем населення прикордонних регіонів. На основі зробленого аналізу діяльності єврорегіонів [120], можна рекомендувати використати досвід Польщі, Чехії та Словаччини. Це група основних структур.

Паралельно, слід активізувати створення регіональних консалтингових організацій, інформаційних центрів, структур, що займаються підготовкою кадрів, і транскордонної інфраструктури, що включає й облаштування прикордонної території. Діяльність цих структур, серед іншого, буде спрямована на сприяння розвитку транскордонного співробітництва. Це – допоміжні організації, основне завдання яких підготовка економічних агентів до нового інституту. На даний час в Україні вже відбувається процес створення допоміжних структур, але він поки що знаходиться у початковій стадії.

Початковий етап розвитку транскордонного співробітництва в Україні на західному кордоні майже одразу перейшов до вищої організаційної форми – єврорегіонів, проте на сході держави спочатку була створена Рада керівників прикордонних областей України, Росії та Білорусі і лише у минулому році (2003 р.) були створені єврорегіони "Дніпро" та "Слобожанщина". Можна сказати, що таким чином був використаний проміжний інститут транскордонного співробітництва.

Проте, опитування населення виявило, що громадяни України майже не знають, що таке транскордонне співробітництво, єврорегіони, і яку роль вони можуть відігравати у їхньому житті. Тому важливим, хоча і досить затратним питанням є висвітлення проблематики транскордонного співробітництва у ЗМІ, мережі Інтернет тощо. Не менш важливо для сприяння розвитку транскордонного співробітництва є проведення різноманітних заходів таких як форуми, конгреси, семінари, виставки тощо, що також будуть сприяти пристосуванню до нового інституту.

Трансплантація може виявитися неефективною із-за надто високих витрат, які включають затрати на всіх її стадіях. У даному випадку доцільно скористатися фінансовою підтримкою ЄС у цій сфері (про що йтиметься у підрозділі 3.2). Розроблені в ЄС фінансові механізми, методологічні та методичні засади їх функціонування,

можуть бути використані не лише в сфері підтримки транскордонного співробітництва, а й у інших сферах, де необхідна державна підтримка. Проте, отримання ефекту від цієї підтримки можливе лише при високій поінформованості населення, залученні широких мас до цієї діяльності, прозорості отримання грантів та реалізації проектів.

Можна також зауважити, що, можливо, інститут транскордонної співпраці і не є першочерговим у трансформаційних процесах, проте він є одним з найбільш наближених до окремого громадянина, до всіх сфер його життєдіяльності у прикордонному, периферійному регіоні. На базі цього інституту можна випробовувати та адаптувати всі нові механізми та інструменти соціально-економічного, політичного, екологічного, культурно-освітнього та духовного життя населення, трансплантуючи їх з більш розвинутого середовища з відповідним дотриманням технології трансплантації та обраної мети.

Таким чином визначається ще одна роль міжнародного співробітництва регіонів як "полігону" для випробовування та адаптації європейського законодавства, інструментарію підвищення ролі регіонів, адаптації механізмів фінансової підтримки. Ця роль поширюється на всі види міжнародного співробітництва регіонів і широко використана країнами Центрально-Східної Європи в процесі трансплантації інституту міжтериторіального та транскордонного співробітництва.

Як зазначив Капелюшніков Р, з яким ми повністю погоджуємося, у країн ЦСЄ був ще один значний стимул, який підтримувався практично усіма значимими політичними силами, – **повернення у Європу, швидшу інтеграцію в основні європейські інститути**. Вимога гармонізації законодавства з законодавством ЄС залишала їм менше можливостей для інституціональних імпровізацій і заставляла виявляти більшу послідовність і жорсткість при відбудові дисциплінуючих механізмів, що покликані захищати нові "правила гри"[83].

Таким чином, застосування основних положень теорії інституціоналізму дозволило обґрунтувати процеси формування інституту транскордонного співробітництва в Україні і виділити наступні його етапи:

1. Створення законодавчого середовища.
2. Інституційне забезпечення ТКС (основні та допоміжні структури).

3. Формування громадянського суспільства в контексті розвитку ТКС (поінформованість населення та залучення до активної співпраці громадян).
4. Формування регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва (рис. 1.3).

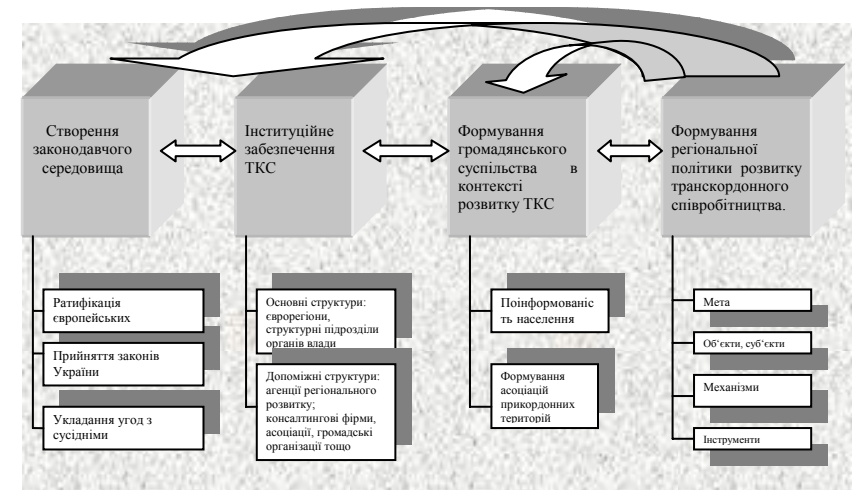

Рис. 1.3. Формування інституту транскордонного співробітництва в Україні

1.3.2. Регіоналістика, регіональна економіка та її основні напрямки

Регіональна наука (або регіоналістика чи регіонологія) сформувалась на Заході у 50-х роках минулого сторіччя (Regional Science) ідеологом та організатором якої став У.Айзард [76], який ініціював також створення Асоціації регіональної науки (Regional Science Association). Це синтетичний науковий напрям, який повністю охоплює регіональну економіку, намагається вивчати регіони як цілісні системи, надаючи перевагу міждисциплінарним дослідженням.

Еволюція теорій регіонального розвитку

Назва теорії	Основний зміст теорії
<i>1. Теорія розміщення виробництва</i>	
1.1. Теорія сільськогосподарського штандорта Й. Тюнена	Виявлені закономірності розміщення сільськогосподарського виробництва.
1.2. Раціональний штандорт промислового підприємства В. Лаунхардта	Метод знаходження пункту оптимального розміщення окремого промислового підприємства відносно джерел сировини та ринків збуту продукції.
1.3. Теорія промислового штандорта А. Вебера	Багатофакторна теорія розміщення промислового підприємства, що базується на методах кількісного аналізу (математичне моделювання)
<i>2. Теорія центральних місць</i>	Визначає функції та розміщення системи населених пунктів (центральних місць) у ринковому просторі, які обслуговують товарами та послугами не лише себе, але і населення своєї зони збуту. Ці зони обслуговування та збуту мають тенденцію з часом оформлюватися в правильні шестикутники, завдяки чому мінімізується середня відстань для збуту продукції чи поїздок у центри обслуговування та купівлі.
<i>3. Регіональні ринки та просторова теорія ціни</i>	Виведені умови ринкової рівноваги у багаторегіональних системах.
<i>4. Теорії регіональної спеціалізації та міжрегіональної торгівлі</i>	<i>Міжрегіональний розподіл праці та міжрегіональна торгівля</i> – це процеси, що відбуваються в межах різних частин однієї національної зони вільної торгівлі, однієї митної території, однієї валютної системи, одного національного ринку праці та капіталу. Теоретичні принципи виробничої спеціалізації регіонів і міжрегіональної торгівлі формально (понятійно-термінологічно) були вперше введені в рамках теорій міжнародних економічних відносин.
4.1. Теорії абсолютних та порівняльних переваг А. Смита та Д. Рікардо	А. Сміт та Д. Рікардо були ідеологами вільної торгівлі. Міжнародна (міжрегіональна) торгівля розглядалась ними як спосіб отримання вигоди для кожного учасника. За Д. Рікардо головне – не абсолютні, а відносні (порівняльні) переваги. Навіть країни (регіони), які мають більш високі виробничі затрати за всіма товарами, можуть виграти від спеціалізації та обміну із-за різниці затрат.
4.2. Теорія лібералізації міжрегіонального руху факторів виробництва	Е. Хекшер (Е. Hecksher) і Б. Олін (В. Ohlin) обґрунтували доцільність лібералізації не лише торгівлі, але і міжнародного (міжрегіонального) переміщення факторів виробництва.
<i>5. Загальна теорія розміщення</i>	
5.1. Вчення про просторову організацію господарства А. Льюша	Розроблені принципів основи теорії просторової економічної рівноваги.
<i>6. Формування регіональної науки</i>	Регіональна наука – це нова область суспільних наук, яка використовує теорії та відкриття інших суспільних наук. Вона акцентує увагу на вивченні просторового аспекту людської діяльності і його значення для розуміння суспільної поведінки і суспільних форм. Мета цього вивчення – виявлення просторових взаємозв'язків не лише між людьми та їх діяльністю, але і між людьми та довкіллям, природним або перетвореним

Меті нашого дослідження найбільш повно відповідає визначення регіонології, що подається Сухаревим А.І. у його книзі "Основи регіонології" [180]. Він визначає **регіонологію** як науку, що вивчає закономірності системного екологічного, економічного, соціального, політичного, духовного функціонування і розвитку територіальних соціумів (спільноти людей), форми і методи регулювання цих процесів.....Регіонологія досліджує системність цілісного відтворення соціального життя на конкретній території. У нашому дослідженні такою конкретною територією зі своєю специфікою є транскордонний регіон. Тобто, з однієї сторони транскордонний регіон досліджується регіонологією.

Слід зазначити, що регіональна наука входить в систему економічних наук як самостійний третій полюс, що формує ядро економічних наук разом з макро- та мікроекономікою [34, с.33]. Як узагальнює Гранберг, регіональна економіка вивчає економіку регіону, точніше, економіку окремих регіонів: об'єктивні передумови економічного розвитку регіону (географічне розміщення, природно-ресурсний, демографічний, виробничий потенціал), виробничу структуру, соціальну сферу та умови життя, систему розселення і розміщення господарства, механізм функціонування і управління економікою тощо. Поряд з елементами та механізмами внутрішньої структури економіки регіону обов'язково вивчаються економічні зв'язки регіону з іншими регіонами країни та іншими країнами. Завдяки міжрегіональним зв'язкам формуються системи взаємодіючих регіонів, а економіка кожного регіону стає частиною одної або декількох регіональних систем. Тому транскордонний регіон є предметом регіональної економіки як система взаємодіючих регіонів.

Для дослідження транскордонного співробітництва на сучасному етапі використовуються багато різних теорій, що є науковою базою регіональних досліджень, зокрема, регіональної економіки. Займаючи визначену нішу в системі економічних та регіональних наук, регіональна економіка асимілює широку множину теоретичних знань, яку формують теорії, що містять конструктивні пояснення закономірностей і принципів раціоналізації економічного простору, розвитку різних типів регіонів, міжрегіональних взаємодій, розміщення видів діяльності та населення. Щоб визначитися з місцем вчення про транскордонне співробітництво в системі наук, розглянемо еволюцію теорій регіональної економіки (табл. 1.1).

Назва теорії	Основний зміст теорії
	географічним середовищем.
<i>7. Радянська школа регіоналістики</i>	Найбільшими авторитетами серед радянських регіоналістів – економістів та географів – були І.Г. Александров, Н.Н. Баранський, В.С. Немцінов, Н.Н. Некрасов, А.Е. Пробст, Ю.Г. Саушкін, Я.Г. Фейгін, Р.И. Шкіпер та інші.
7.1 Теорія розміщення продуктивних сил	Розробка закономірностей, принципів та факторів розміщення продуктивних сил.
7.2 Теорія економічного районування та створення регіональних комплексів	В основу покладена ідея, що "правильний" поділ країни на великі економічні райони буде сприяти їх комплексному розвитку (шляхом внутрішньої кооперації), посилить їх спеціалізацію в економіці держави. Формування основних засад економічного районування та створення регіональних комплексів. Ключове поняття в теорії економічного районування введене Н.Н. Колосовським – <i>енерговиробничий цикл</i> .
7.3. Методи планування і регулювання територіального та регіонального розвитку	Дослідження, які забезпечували планування розміщення продуктивних сил і регіонального розвитку, направлені на здійснення радикальних змін у розміщенні (рух на Північ та Схід), розробку регіональних програм і великих інвестиційних проєктів, створення методичних основ системи територіального планування і управління (особливо нових форм територіальної організації господарства).
<i>8. Сучасні напрями розвитку теорій регіональної економіки</i>	
8.1. Теорії розвитку регіону. Нові парадигми та концепції.	Регіон досліджується як багатофункціональна та багатоаспектна система. Найбільш розповсюджені чотири парадигми дослідження регіону: регіон-квазідержавна, регіон-квазікорпорація, регіон-риннок (ринковий ареал), регіон-соціум. Інші спеціалізовані підходи: регіон як підсистема інформаційного суспільства; регіон як учасник інтернаціоналізації та глобалізації.
<i>9. Теорії розміщення, які розробляються в останні десятиріччя</i>	Сучасні теорії пояснюють закономірності розміщення в умовах протиріччя індивідуальних, групових (корпоративних, регіональних) і державних інтересів. Нові теорії аналізують та прогнозують поведінку учасників процесу розміщення в умовах ризику та невизначеності.
9.1. Теорія дифузії інновацій	Досліджується процес створення і розповсюдження інновацій (нововведень).
9.2. Теорія регіонального життєвого циклу	Регіональна економічна політика повинна концентруватися на створенні сприятливих умов для інноваційної стадії у менш розвинутих регіонах, наприклад, у вигляді технополісів, технопарків тощо.
<i>10. Просторова організація економіки</i>	
10.1. Теорія полюсів росту	Полюс зростання – центр тяжіння факторів виробництва, що забезпечують найбільш ефективне їх використання., Таким полюсом зростання за Ф. Перру є ведуча галузь, що створює нові товари та послуги; за Ж.Будвілем – конкретна територія (населений пункт), яка відіграє в економіці країни чи регіону функцію джерела інновацій та прогресу; за Х.Р. Ласуеном – регіональний комплекс підприємств, зв'язаний з експортом регіону або система полюсів, пов'язана з загальнодержавним попитом, що передається через експортний потенціал регіону; імпульс зростання передається другорядним

Назва теорії	Основний зміст теорії
	галузям або периферії; за П. Потье – вісь розвитку, територія, яка забезпечує транспортне сполучення між полюсами зростання, завдячуючи збільшенню товаропотоків, розповсюдженню інновацій, розвитку інфраструктури. Ці території спільно з полюсами зростання формують просторовий каркас економічного розвитку великого регіону або країни. Ідеї полюсів зростання реалізуються при створенні вільних економічних зон, технополісів, технопарків.
10.2 Теорія формування територіально-виробничих комплексів	Теорія використовує математичне моделювання структури, розміщення і динаміки ТВК. Вона припускає активну організаційну і економічну участь держави у створенні ТВК, використовуючи програмно-цільове планування і управління.
10.3. Теорія (концепції) взаємодії центру (ядра) та периферії	Використовується принцип функціональної диференціації економічного простору.
10.4. Вітчизняна школа регіоналістів	Лукинов І.І., Чумаченко Н.Г., Смілянов А.С., Долішній М.І., Злупко С.М., Данилишин Б.М., Стеченко Д.М., Заставний Ф.Д., Шаблій О.І., Бандур С.І., Беленький П.Ю., Писаренко С.М., Козоріз М.А. Основні засади формування регіональної політики, економічне районування, розміщення продуктивних сил та інфраструктурне забезпечення
<i>11. Теорія взаємодії регіональних економік</i>	Сучасна теорія взаємодії регіональних економік включає в себе і інтегрує часткові теорії розміщення виробництва і виробничих факторів, міжрегіональних економічних зв'язків, розподільчих відносин. Вона використовує результати теорії загальної економічної рівноваги та міжнародної економічної інтеграції. Математичною базою теорії є багатоцільова оптимізація, теорії кооперативних ігор, групового вибору тощо. В системному аналізі міжрегіональних взаємодій важливу роль відіграють три фундаментальні поняття: оптимум Парето, ядро, економічна рівновага.
<i>12. Теорія транскордонного співробітництва</i>	Вивчає специфіку, закономірності формування та розвитку транскордонних регіонів; чинники, принципи та форми транскордонного співробітництва, його організаційні форми, зокрема єврорегіони; фінансові механізми та методи реалізації, інституційний розвиток, а також процеси формування регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва.

Систематизовано на основі [34, 185, 26, 27, 103, 135, 2, 3, 7, 202, 210, 154].

Якщо ми розглянемо сучасні теорії регіональної економіки, то можна помітити, що транскордонне співробітництво досліджуються з використанням всіх теорій, проте кожної частково. Так, наприклад, роль транскордонного співробітництва як своєрідного "імпульсу (потенціалу) зростання" (теорії полюсів зростання; взаємодії центру та периферії); здатність об'єднання потенційних можливостей для вирішення спільних проблем та завдань просторового розвитку у

транскордонному регіоні (теорії взаємодії регіональних економік; просторової організації економіки); транскордонне співробітництво як чинник інтеграційного процесу (теорії регіональної спеціалізації та міжрегіональної торгівлі; теорії розвитку регіону). Проте, залишилися осторонь питання закономірностей формування транскордонного регіону, принципи та форми транскордонного співробітництва, його організаційні форми, зокрема євро регіони; фінансові механізми та методи реалізації, інституційний розвиток, а також процеси формування регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва та інші, які вивчаються в теорії транскордонного співробітництва. Розробці основних положень цієї теорії присвячене дане дослідження.

Щоб завершити розгляд теоретико-методологічного підґрунтя транскордонного співробітництва ознайомимось з основними підходами до просторового розвитку території.

1.4. Основні тенденції просторового облаштування та їх вплив на розвиток прикордонних територій

Сучасні тенденції територіально-просторового розвитку, які необхідно враховувати в регіональній політиці України, а відтак, у регіональній політиці транскордонного співробітництва, викладені, передусім, в документах Ради Європи, членом якої з листопада 1995 року є Україна.

Як відомо Рада Європи (РЄ), яка сьогодні налічує 44 члени, була створена:

- для захисту прав людини і парламентської демократії та забезпечення принципу верховенства права;
- для укладення європейських угод, які мають стандартизувати діяльність держав-членів у соціальній та правовій сферах;
- для того, щоб сприяти усвідомленню існування європейської культурної самобутності, яка базується на різних системах суспільних цінностей і охоплює різні культури [1, с.241].

Незалежно, чи ратифікувала вже на даний час Україна основні угоди та конвенції РЄ, на наш погляд, основні тенденції та принципи, викладені в них необхідно враховувати при розробці теоретико-методологічних засад регіонального розвитку, а також в стратегії соціально-економічного розвитку України.

Якщо зауважити, що транскордонне співробітництво – інструмент просторового розвитку і поглиблення участі прикордонних регіонів України в ньому повинне розглядатися як засіб закладення підґрунтя стійкого розвитку вздовж її державного кордону [178, с.163], то для підтримки суб'єктів господарювання і узгодження їх інтересів з інтересами регіону і держави необхідно дотримуватись цілісного підходу до прикордонного територіального розвитку на основі принципів, закладених в ідеологію політики "Європа без кордонів", що повинна:

- враховувати всі до сих пір відомі громадські, господарські, зовнішньополітичні точки зору;
- зберігати багатогранність регіонів, при протидії кожній окремій спробі уніфікації;
- на основі субсидій і партнерства посилювати регіональну поінформованість;
- зміцнювати регіональну і громадську ідентичну свідомість населення.

У формуванні регіональної політики на сучасному етапі важливе методологічне значення має врахування просторового фактору. Важливість цього проілюстрували останні документи, прийняті Радою Європи щодо основних засад просторового розвитку. "Європейська хартія регіонального просторового планування" (Торремолінос, Іспанія, 1983 р.) є першим епохальним документом з просторового розвитку. В ній зазначається, що "просторове планування сприяє покращенню територіальної організації у Європі і пошукам рішень проблем, котрі виходять за межі окремих держав, і, таким чином, воно направлене на усвідомлення спільності – у відношеннях як між Північчю та Півднем, так і між Сходом та Заходом".

Хартія вводить загальні принципи для вироблення національних та європейської політик членами Ради Європи, а також для вирішення проблем, що виходять за рамки кордонів окремих держав, з метою удосконалення просторової організації Європи.

Згідно Хартії у центрі регіонального /просторового планування стоїть "Людина і її благоустрій" і метою просторового планування є забезпечення кожного індивідуума оточуючим середовищем та якістю життя, що сприятиме розвитку його індивідуальності.

Фундаментальними цілями регіонального просторового планування визначено:

1. Збалансований соціально-економічний розвиток регіонів
2. Покращення якості життя
3. Відповідальне управління природними ресурсами і захист довкілля.
4. Раціональне використання землі

В Хартії пропонуються спеціальні цілі, що стосуються наступних територій:

1. Сільські райони
2. Міські території
3. Прикордонні території
4. Гірські райони
5. Території зі структурними слабостями
6. Території спаду
7. Прибережні території та острови

Більш детально зупинимось на спеціальних цілях, які пропонуються для прикордонних територій. Так, в Хартії зазначається, що "прикордонні регіони більш, ніж всі інші, потребують проведення політики узгодження між державами. Мета такої політики – відкривати кордони і збільшувати транскордонні консультації, співробітництво і спільне використання можливостей інфраструктури обслуговування. Держави повинні полегшувати прямі контакти між регіонами та територіями, зацікавленими згідно Європейської Рамкової Конвенції з транскордонного співробітництва між територіальними органами влади, в просуванні все більш тісних контактів між зацікавленими поселеннями. **В районах кордонів любий проект, який може мати шкідливі наслідки для довкілля сусідніх країн, повинен бути реалізований після попередніх консультацій цих держав**".

Просторове облаштування в прикордонних регіонах опирається на головні ідеї просторового розвитку, а також засоби його реалізації в національних державах по обидві сторони кордону. Хоча ще мало транскордонних структур, все ж існують ініціативи, що ведуть до їх реалізації:

- в прикордонних регіонах мусять бути створені передумови рівнозначних, хоча не ідентичних життєвих умов;
- просторові структури слід трактувати згідно з природними умовами, потребою охорони довкілля, а також у відповідності до інфраструктурних, економічних, соціальних та культурних вимог, котрі існують в прикордонних регіонах, щоб ці структури

найповнішою мірою служили гармонійному розвитку особистості в суспільстві;

- просторова структура на прикордонних територіях має бути пристосована до рамкових умов політики просторового благоустрою даної держави та Європи;
- політика просторового благоустрою держав-членів Ради Європи і Європейського Союзу повинна приділяти високу увагу транскордонній співпраці в рамках європейського та національного розвитку.

"Європейська хартія регіонального просторового планування" [49] лягла в основу розробки "Базових принципів стійкого просторового розвитку європейського континенту" [5].

Розробка базових принципів просторового розвитку розглядається у загальному контексті цілей та завдань Ради Європи, серед яких найбільш важливі та доцільні для згадування у нашому дослідженні наступні: децентралізація прийняття рішень; розвиток і зміцнення демократії на місцях; сприяння міждержавному та транскордонному співробітництву; забезпечення просторового узгодження; розвиток самобутності та різноманіття регіонів тощо.

Досягнення поставлених цілей та реалізація визначених завдань, що здійснюються на високому політичному та науковому рівнях, організовані, зокрема, СЕМАТ³ (резолуції, доповіді, дослідження), Парламентською Асамблеєю, Конгресом регіональних та місцевих органів влади, а також різними керівними комітетами (по місцевому і регіональному самоврядуванню, культурі, навколишньому середовищу тощо). Велика кількість заходів, що при цьому проводяться, вимагає значних зусиль з координації та узгодження дій та інтеграційних процесів.

"Базові принципи" враховують багато документів Ради Європи. Це Європейська Рамкова Конвенція з транскордонного співробітництва між місцевими органами влади [47], вже названа Торремоліноська Хартія, аналітичні документи Стратегії європейського регіонального планування [175], Європейська Хартія місцевого самоврядування [45], а також Проект Хартії регіонального самоврядування [98]. В "Базових принципах" беруться до уваги "Перспективи європейського просторового розвитку ЄС" (ESDP)

³ СЕМАТ – Європейська конференція міністрів з питань регіонального планування Ради Європи

[135], Балтійськакий Порядок денний-21 [6] та існуючі регіональні стратегії розвитку окремих регіонів Європи, таких як "Бачення і стратегії навколо Балтійського моря" [8] (VASAB; співробітництво між 11 країнами), "Структурна схема Бенілюксу" [222] (3 країни) і "Стратегія інтегрованого просторового розвитку Центральної, Адриатичної і Дунайської Європи" [174] (VISION PLANET; 12 країн).

Транскордонне співробітництво у питаннях просторового планування в Західній Європі отримало істотний розвиток у останнє десятиліття і зараз ці питання стоять перед Центральною та Східною Європою, де кордони протягом декількох десятиліть залишалися закритими, а прикордонні регіони у значній мірі "маргіналізувалися". В цих країнах транскордонне співробітництво є необхідною умовою економічного розвитку прикордонних регіонів та досягнення соціальної та політичної злагоди, оскільки по обидві сторони кордону часто проживає населення однієї національності. Останнім часом у Європі створено коло 140 євроєгіонів, що є прецедентом у розвитку транскордонної кооперації (Додаток 1).

Розвитку транскордонного співробітництва сприяли різноманітні організації Ради Європи – шляхом прийняття численних угод, резолюцій і рекомендацій. Так, ще у 1973 р. СЕМАТ прийняв "Резолюцію по прикордонним регіонам та регіональному плануванню", у якій були висвітлені ряд важливих принципів ефективного і узгодженого просторового планування у прикордонних регіонах. Цю резолюцію у 1985 р. доповнила "Резолюція щодо еволюції процесу прийняття рішень у регіональному та просторовому плануванні". Особливе значення для участі регіональних та місцевих органів влади у транскордонному співробітництві мають положення Європейської Рамкової Конвенції про транскордонне співробітництво та двох додатків до неї, про що більш детально буде описано далі.

У світлі резолюцій СЕМАТ та Європейської Хартії прикордонних та транскордонних регіонів, яка розроблена Асоціацією європейських прикордонних регіонів (АСПР), політика просторового розвитку у прикордонних регіонах щодо транскордонного співробітництва повинна заключатися у розробці, на підставі всеохоплюючого дослідження всього спектру функціональних відносин у прикордонних районах, загального підходу, що

передбачає представлення спільних рішень у формі транскордонних структурних схем і спільних планів.

Особливу увагу слід звернути:

- узгодженій охороні та бережливому використанні природних ресурсів у прикордонних районах. Це має особливе значення у випадку гірських районів, прибережних територій, лісів, боліт тощо;
- узгодженому плануванню прикордонних агломерацій;
- прикордонному аспекту у наданні державних та приватних послуг;
- організації транскордонних ринків зайнятості;
- розвитку прикордонної інфраструктури, транспорту та телекомунікаційних послуг;
- потенційному транскордонному впливу забруднень довкілля.

Європа вирізняється різноманіттям культур, з їх регіональними, національними і міжнародними специфіками, де 60 різних мов спілкування є лише одним з показників цього різноманіття. Культурні відмінності проявляються по-різному в мовах, музиці, живописі, архітектурі тощо, а також в економіці, будівництві, у формах відпочинку та переміщеннях, менталітеті населення. Ці культури формуються значною мірою відмінностями ландшафтів, міст і способів розселення, як це склалося в Європі. Таке різноманіття представляє безцінний потенціал для стійкого просторового розвитку. Політика Ради Європи спрямована на збереження культурного різноманіття і намагається створити умови, коли сучасні форми соціального, економічного і технічного розвитку не будуть нівелювати різні культурні ідентичності. Гранадська Конвенція збереження європейського архітектурного спадку (РЄ, 1985), Валлетська Конвенція захисту археологічного спадку (РЄ, 1992), Флорентийська Хартія захисту історичних парків та садів (ICOMOS-IFLA, 1981) охоплюють важливі принципи збереження і розвитку культурного спадку щодо стійкого просторового розвитку. У цьому ж ряду стоїть Європейська ландшафтна Конвенція (РЄ, Флоренція, 2000), у якій, поряд з іншим, у розділі міжнародне співробітництво, ст.9 " Транскордонні ландшафти", рекомендується, що "сторони повинні заохочувати транскордонне співробітництво на місцевому та регіональному рівнях, і скрізь, де це необхідно, розробляти і реалізувати спільні ландшафтні програми".

Все вище сказане, а також основні принципи політики стійкого просторового планування Європи направлені на досягнення

територіальної єдності через збалансований соціальний та економічний розвиток регіонів і підвищення їх конкурентоздатності.

Тобто, Європа має всі можливості для реалізації моделі поліцентричного розвитку, з формуванням регіонів – полюсів росту, включаючи периферію, як міських мереж, які можуть створювати стимули та необхідні зовнішньоекономічні масштаби для залучення інвестицій. [5]. Така концепція, в свою чергу, закладає основу для створення локального життєвого простору, який трактується як своєрідна і самобутня багатофункціональна урбанізована територія.

Концепція **мережі міських регіонів** і їх центрів, які між собою функціонально пов'язані, на європейському просторовому тлі визначає мережі такого функціонального призначення [19, с.14]:

- інфраструктури (швидкісні магістралі, залізниці, аеропорти);
- культурно-інформаційні;
- влади (адміністративне управління та суспільний контроль);
- товарообігу.

Згідно цієї регіональної концепції просторова структура Європи – це взаємодія мереж центрів та їх зв'язків, які виходять за межі національних кордонів та фізичних бар'єрів. З іншої сторони, означена концепція базується на принципі збереження в майбутньому образу Європи з окремих регіонів, мешканці яких живуть у спадково сприятливому середовищі, що обумовлює його своєрідність. Значна роль у реалізації цієї концепції відводиться транскордонному співробітництву.

У Хартії регіонального та просторового розвитку Європи вказується також на велике значення розбудови міст – воріт, через які здійснюється комунікація і торгівля з іншими континентальними потоками (наприклад, містами з портами, аеропортами, торговими ярмарками, культурними центрами). Цим визначається початок розвитку моделі поліцентричного загально континентального зростання. Такі міста-ворота розвивалися у минулому у західних та східних прибережних районах Європи, а завдяки розвитку міст-воріт східноєвропейської периферії на сучасному етапі з'явилися нові транспортні та енергетичні коридори у Азію.

Ця ідея була розвинута у програмі розбудови пан-європейської мережі транспортних коридорів, у яку включена також територія України. Тобто, назріла необхідність не лише економічної та політичної інтеграції всіх країн Європейського континенту, а й просторово-планувальна. Таким чином, слід погодитися з

концепцією **міждержавної інтеграції планувальної структури України** у спільну європейську структуру [19, с. 15-16]. Відповідно з цією концепцією запропонована планувальна організація "зустрічного" розвитку Центральної та Східної Європи з врахуванням таких об'єднуючих чинників: **природного макрорландшафту, транспортних коридорів та транскордонних територій**.

До чинників природного макрорландшафту відносяться Балтійське та Чорне моря та Карпати.

Щодо транспортних коридорів – територія України включена у пан-європейську мережу транспортних коридорів [118]:

- Коридор № 3: Берлін (Дрезден)-Вроцлав-Львів-Київ;
- Коридор № 5: Трієст-Любляна-Будапешт (Братислава)-Львів;
- Коридор № 7: Дунайський (водний);
- Коридор № 9: Гельсінкі-Санкт-Петербург-Мінськ (Москва)-Київ-Кишинів (Одеса)-Димитровград-Александрополіс (Додаток 2).

Формування національної мережі транспортних коридорів здійснюється відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 346 від 20.03.98р. "Про затвердження Програми створення та функціонування національної мережі міжнародних транспортних коридорів в Україні".

Цим документом передбачено, що Україна доповнює міжнародну мережу наступними транспортними коридорами:

- коридор Балтика-Чорне море: Гданськ-Варшава-Ковель-Одеса;
- коридор Європа-Азія: Франкфурт-Краків-Львів-Дніпропетровськ-Алмати;
- коридор ЧЕС: Анкара – Єреван – Тбілісі (Баку) – Ростов-на-Дону-Донецьк-Одеса-Одеса (Кишинів) – Бухарест (Тирана) – Димитровград (Афіни)-Стамбул;
- коридор Транскавказький: Одеса-Тбілісі (Єреван)-Баку-Ашгабат.

Нагадаємо, що транспортний коридор – це система, що включає мінімум два взаємодіючих різних види транспорту і відповідну сервісну інфраструктуру, що формується з метою забезпечення доставки великих обсягів вантажів та пасажирів "від дверей до дверей". Вплив такого транспортного коридору на господарський комплекс території, через яку він проходить, розповсюджується в зоні 200 км. Ось чому необхідно у планах соціально-економічного розвитку області враховувати проекти формування транспортних коридорів, координувати реалізацію таких проектів з боку

державних органів влади. Особливо, це стосується прикордонних областей, де ще виникає необхідність координації цих проектів з суміжними теренами сусідніх держав.

Таким чином, виникає третій об'єднувальний чинник – транскордонні регіони як засіб досягнення планувальної єдності. Вони плануються вздовж транспортних коридорів коло прикордонних пунктів перепуску. При цьому об'єктами інтеграції виступають не лише окремі сфери діяльності та комунікаційні зв'язки, а й простір з обох сторін кордону, який планується як єдине ціле. Як підкреслює професор Білоконь Юрій Миколайович, такі транскордонні регіони "відчувають на собі вплив як зовнішніх так і внутрішніх інтеграційних процесів. Тому їх слід розглядати спільно як територіальну систему, що потребує комплексного вивчення та структурної організації" [11].

Українська система просторового планування є ієрархічною системою і організована згідно Законів України "Про Генеральну схему планування території України", "Про планування і забудову територій" та "Про місцеві державні адміністрації", а також з Постановою Кабінету Міністрів України "Про проведення моніторингу реалізації Генеральної схеми планування території України" [55, 71, 66, 143].

На рівні генерального планування розвитку держави визначаються основні функції великих міст, основні рішення системи розселення, резервуються території для розміщення загальнодержавних інвестицій, в тому числі розвитку об'єктів важливої інфраструктури, суспільних інвестицій державного значення, визначається величина охоронних територій, впроваджуються обмеження забудови на курортах та природоохоронних територіях.

На рівні регіонів розпочаті роботи над планом використання територій областей, але такі роботи ще не закінчилися.

Процес підготовки генеральних планів великих міст складається з двох фаз – опрацювання техніко – економічного обґрунтування (ТЕО) та розробка генерального плану міста. Техніко – економічне обґрунтування містить в собі основні показники розвитку міста, альтернативні версії його територіального розвитку, визначає функціональні зони (характеризує призначення та функції окремих ділянок території) та просторову планувальну структуру міста на топографічних матеріалах. Генеральний план включає в себе схеми

транспортної мережі та мереж інженерної інфраструктури, вимоги до охорони довкілля (охоронні території) тощо. Генеральні плани становлять основу для подальших етапів робіт – детального планування, опрацювання планів забудови, а також архітектурного та будівельного проектування. Основною метою генерального плану є визначення функціонального призначення окремих ділянок території, умов забудови, а також створення місцевих нормативів, шляхом перенесення основних положень та рішень генеральних планів до детальних планів забудови та інших місцевих нормативних документів.

Новим у сучасній розробці Генеральної схеми планування території України є передбачене **просторове планування транскордонних регіонів з усіма сусідніми державами**. На даний час такі роботи ведуться Українським державним науково-дослідним інститутом проектування міст "ДІПРОМІСТО" (м.Київ).

Таким чином, основні принципи регіонального/просторового розвитку європейського континенту повинні реалізуватися, серед іншого, через національну регіональну політику, зокрема розвитку транскордонного співробітництва.

Розглянувши еволюцію розвитку транскордонного співробітництва, визначивши його роль та місце у інтеграційних процесах та регіональному розвитку, узагальнивши теоретико-методологічні підходи до дослідження ТКС, окресливши основні тенденції сучасного розвитку європейського континенту можна представити концепцію наших досліджень.

1. Активізація розвитку ТКС в Україні повинна розглядатися в контексті вирішення генеральної задачі – вступу до ЄС.

2. Розвиток ТКС повинен стати важливим попереднім доповнюючим етапом на шляху до євроінтеграції України, оскільки може здійснюватися уже в даний час, не чекаючи офіційних рішень на державному рівні, так як рішення про ТКС можуть прийматися на рівні регіонів або територіальних утворень, які мають адміністративний статус. Крім того, розвиток ТКС не втрачає своєї актуальності і після вступу до ЄС, бо сприяє створенню повністю інтегрованого простору у транскордонному регіоні.

3. Рішення про форми та механізми розвитку ТКС повинні прийматись на засадах законів і нормативних актів, які діють на теренах ЄС. Відповідно їх необхідно глибоко вивчати і адаптувати до умов України.

4. Для ефективного вирішення проблем розвитку ТКС необхідні поглиблені дослідження теоретичних основ, форм і механізмів ТКС з врахуванням світового, а особливо європейського досвіду ТКС і тих країн-сусідів, які ввійшли до ЄС для створення відповідної законодавчої та нормативної бази ТКС в Україні

Висновки до розділу

1. Культурна самобутність регіонів, що визначається їх історією, традиціями, народом, мовами, а також вірністю їх жителів своєму регіону, вносить важливий вклад у регіональну згуртованість та стимулювання економічного прогресу. Регіони всередині держав розвиваються нерівномірно. Вони мають різний природно-ресурсний потенціал, різну історію економічного розвитку, різний менталітет населення. На сучасному етапі рівень розвитку території визначається якістю життя населення, що впливає з основних засад теорії постіндустріального суспільства. Прикордонні регіони, що є периферійними у кожній державі, здатні стимулювати транснаціональний економічний розвиток і вишукувати прогресивні шляхи вирішення проблем, які виникають у зв'язку з їх розміщенням.

2. Роль транскордонного співробітництва багатогранна.

По-перше, роль транскордонного співробітництва у інтеграційних процесах визначається можливістю прискорення процесів вирівнювання життєвого рівня населення прикордонних територій до середньоєвропейського та досягнення вільного руху товарів, людей і капіталів через кордон до повної інтегрованості простору.

По-друге, транскордонне співробітництво сприяє мобілізації місцевих ресурсів та їх ефективному використанню з метою підвищення життєвого рівня населення прикордонних територій.

По-третє, транскордонне співробітництво робить можливим об'єднувати зусилля для вирішення спільних проблем у транскордонному регіоні, у тому числі для вирішення питань національної безпеки.

По-четверте, транскордонне співробітництво відіграє важливу роль як "полігон" для випробовування та адаптації європейського законодавства, інструментарію підвищення ролі регіонів, імплементації механізмів фінансової підтримки.

3. Теоретико-методологічним підґрунтям дослідження транскордонного співробітництва є загальна теорія постіндустріального суспільства, яка інтерпретується через прикладні аспекти теорії інституціоналізму, регіоналістики та регіональної економіки, конкурентних переваг, міжнародної економіки та міжнародної інтеграції. В основі дослідження лежить системний підхід.

4. Виділяються наступні етапи формування інституту ТКС в Україні: 1. Створення законодавчого середовища; 2. Інституційне забезпечення ТКС (основні та допоміжні структури); 3. Формування громадянського суспільства в контексті розвитку ТКС (поінформованість населення та залучення до активної співпраці громадян); 4. Формування регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва.

5. Просторове облаштування в прикордонних регіонах опирається на головні ідеї просторового розвитку, а також засоби його реалізації в національних державах по обидві сторони кордону. Новим у сучасній розробці Генеральної схеми планування території України є передбачене просторове планування транскордонних регіонів з усіма сусідніми державами, що повинно бути враховане у регіональній політиці розвитку транскордонного співробітництва.

6. На шляху до вступу України до ЄС необхідно узагальнити досвід європейського транскордонного співробітництва як попереднього та доповнюючого етапу інтеграції у регіональному вимірі. Для формування цілісної, дієвої політики розвитку транскордонного співробітництва в Україні необхідно розробити теоретико-методологічні основи співробітництва та обґрунтувати шляхи і механізми його поглиблення.

РОЗДІЛ 2

РОЗВИТОК ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Методологічно визначимося з наступним.

1. На сучасному етапі відбувається трансформація у напрямку формування постіндустріального суспільства, пріоритетом якого є людина, її творчий та інтелектуальний потенціал, умови її життєдіяльності і яке базується на *взаємодії між людьми*, а значить на **співпраці або співробітництві – спільній діяльності людей, направленій на вирішення окремих завдань**.
2. В основі транскордонної співпраці лежить **намагання створити якісні умови проживання населення по обидві сторони кордону**, ліквідувати ознаки периферійності, наявності кордону, забезпечити необхідну свободу людині, без якої не можлива реалізація її творчого потенціалу і, таким чином, закласти основу для створення локального життєвого простору, який може трактуватися як своєрідна і самотутня багатofункціональна урбанізована територія.
3. Життєвий простір населення прикордонної території не обмежується кордоном. Незалежно від ступеня проникності кордону, потреби людини задовольняються не лише на регіональних чи місцевих ринках, а й на транскордонних. Тобто, регіональні ринки (товарів, послуг, праці, освітній, капіталу тощо) прикордонної території **неформально** розширюється до **транскордонних ринків** (рис. 2.2).
4. Розвиток транскордонного співробітництва від простіших до складніших організаційних форм створює передумови формалізації транскордонних ринків (рис.2.2.А).

2.1. Основні положення теорії транскордонного співробітництва

На наш погляд, лише системне дослідження транскордонного регіону дозволить визначити основні пріоритети розвитку транскордонного співробітництва, реалізація яких сприятиме підвищенню якості життя мешканців прикордоння.

Тобто, *предметом теорії ТКС є транскордонний регіон*, закономірності його формування і розвитку; його специфічні

особливості; геополітичне та гео економічне розміщення; природні ресурси, зокрема спільні для всіх його сторін; структура економіки частин та їх інтегрованість; транскордонні ринки; просторове облаштування; взаємодія з іншими регіонами. Предметом теорії ТКС є також дослідження транскордонних аспектів економічного життя, включаючи транскордонні аспекти виробництва, торгівлі, фінансів, інвестиційного процесу, трудової діяльності, рівня (якості) життя, активності громадян тощо. Крім того, *дослідження процесів транскордонного співробітництва також є предметом теорії ТКС* і включає: визначення основних принципів та чинників розвитку ТКС, його організаційні форми, зокрема єврорегіони, фінансові механізми та методи реалізації, інституційний розвиток, а також процеси формування регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва. Потребують також дослідження процеси формування зв'язків, контактів, що зумовлюють появу співпраці, а відтак, доцільність розвитку транскордонного співробітництва.

Щоб підтвердити доцільність дослідження транскордонного регіону як самостійної категорії регіоналістики та регіональної економіки та їх напряму – теорії транскордонного співробітництва, розглянемо різницю між прикордонним та транскордонним регіоном як внутрішньої території держави та об'єднаної суміжної території сусідніх держав. Порівняння основних характеристик прикордонного (вузлового) та транскордонного регіонів подані у табл. 2.1.

Специфічні особливості транскордонного регіону зумовлюються наявністю кордону і усім, що з ним пов'язане; транзитністю території, що впливає на особливості просторового розвитку території (економічної, культурної, політичної підсистем); наявністю спільних природних ресурсів (простору).

Враховуючи специфіку транскордонного регіону та наведені порівняння, можна визначити основні закономірності його формування та розвитку.

1. Так як транскордонний регіон є територіальна система, що складається з підсистем, що належать різним суспільно-господарським просторам, спосіб організації його структури є комбінацією способів, на яких організовані структури складових підсистем.

Таблиця 2.1

Порівняння характеристик прикордонного та транскордонного регіонів

Прикордонний регіон	Транскордонний регіон
1. Прикордонний регіон – це частина більшого суспільно-економічного простору. Інакше цей регіон можна називати вузловим.	1. Транскордонний регіон – це сума щонайменше двох різних суспільно-економічних просторів, пов'язаних із територіями сусідніх держав.
2. Регіон як фрагмент простору презентує собою систему, елементами якої є осередки поселень.	2. Кожна з цих частин презентує собою самостійну систему зі своїми елементами, а потім транскордонний регіон представляється також як єдина система вищого порядку, для якої ці частини є підсистемами.
3. Спосіб організації структури вирізняє регіон з суспільно-економічного простору.	3. Так як це є територіальна система, що складається з підсистем, що належать різним суспільно-господарським просторам, спосіб організації його структури є комбінацією способів на яких організовані структури складових підсистем.
4. Регіональна структура, окреслена через зв'язки і просторову залежність між елементами (одинацями поселень), має моноцентричний характер.	4. Структура транскордонного регіону завжди має поліцентричний характер
5. Ця структура, організована довкола одного домінуючого осередку (центру мережі поселень), створює в міру закрити, в рамках суспільно-господарського простору, функціонально-просторову цілісність	5. Вона організована навколо стількох домінантних осередків мережі поселень (центрів), скільки різних територіальних підсистем входить в склад транскордонного регіону. Кожна з тих підсистем має іншу ступінь відкритості щодо свого суспільно-економічного простору, а також щодо останніх підсистем.
6. Замкнутість ніколи не є повною і регіон є система відкрита щодо руху людей, благ, інформації та енергії	6. Так як відкритість має межі, є різна відкритість до конкретних підсистем регіональної системи щодо переміщення людей, благ, інформації та енергії.
7. Ця відкритість зумовлює відповідну реакцію регіону на зміни своєї внутрішньої структури.	7. Різний рівень відкритості зумовлює те, що на регіональну систему по-різному впливає зміна структури.

Прикордонний регіон	Транскордонний регіон
8. Чим більша відкритість регіону, тим більший приплив енергії і більша реакція на зміни структури або, інакше кажучи, тим більше регіональна структура є віддаленою від стану рівноваги (недостатня податливість на зміну структури).	8. Структура системи є у різній мірі віддалена від стану рівноваги (недостатня чи мінімальна податливість системи на зміну структури), і реагує з різним запізненням на всякі зміни.
9. Перехід до іншого стану структури можливий завдяки нелінійній природі зв'язків і залежностей у системі	9. Ті зміни мають нелінійний характер зв'язків і залежностей у регіональній системі при тому, що природа показує різницю в межах окремих підсистем цієї системи.
10. Ці зв'язки та залежності мають у значній мірі причинно зворотний характер. Сприяє це, з однієї сторони, зміцненню змін, що з'явилися в процесі функціонування системи, дякуючи чому є можливим досягнення через його структуру різних станів. З іншої сторони, зворотній вплив виконує роль механізму самоконтролю, що не дозволяє на такий перебіг змін структури, які могли б загрожувати її існуванню.	10. Так само різним може бути характер зворотних впливів щодо зв'язків та залежностей вищого порядку, а у зв'язку з тим по-різному можуть відбуватися процеси проходження та зміцнення змін в окремих підсистемах транскордонного регіону. У порівнянні з моноцентричним суспільно-економічним регіоном з'являється новий вид зворотних зв'язків, пов'язаних з відносинами на рівні центрів мережі поселень (транскордонне співробітництво)
11. Моноцентричний характер регіональної структури спричиняє її високий ступінь інтеграції, що сприяє динаміці внутрішніх змін в структурі, проте одночасно домінуюча роль одного центру полегшує процес самоконтролю тих змін.	11. Поліцентричний характер зумовлює те, що рівень інтеграції регіональної структури є нижчим у порівнянні з вузловим регіоном, що також зумовлює те, що зміни структури транскордонного регіону відбуваються повільніше і розпочаті в якійсь з підсистем не обов'язково охоплюють цілу систему. Процеси самоконтролю відбуваються не лише у межах підсистем будуть координовані через домінуючий центр але одночасно, спираючись на зв'язки між тими центрами.

Систематизовано на основі [254, 218, 34].

2. Структура транскордонного регіону має поліцентричний характер і організована навколо стількох доміантних осередків мережі поселень (центрів), скільки різних територіальних підсистем входить в склад транскордонного регіону.

3. Кожна з тих підсистем має іншу ступінь відкритості щодо свого суспільно-економічного простору, а також щодо останніх підсистем. Структура системи є у різній мірі віддалена від стану рівноваги (недостатня чи мінімальна чутливість системи на зміну структури), і реагує з різним запізненням на всякі зміни. Так як відкритість має межі, різна є відкритість до конкретних підсистем регіональної системи щодо переміщення людей, благ, інформації та енергії.

4. Перехід до іншого стану структури можливий завдяки нелінійній природі зв'язків і залежностей у регіональній системі, з врахуванням існуючої різниці в межах окремих підсистем.

5. Зв'язки та залежності системи мають, у значній мірі, причинно зворотний характер. Це сприяє, з однієї сторони, зміцненню змін, що з'явилися в процесі функціонування системи, завдяки чому є можливим досягнення через його структуру різних станів. З іншої сторони, зворотній вплив виконує роль механізму самоконтролю, що не дозволяє на такий перебіг змін структури, які могли б загрожувати її існуванню. Так само різним може бути характер зворотних впливів щодо зв'язків та залежностей вищого порядку, а у зв'язку з тим по-різному можуть відбуватися процеси проходження та зміцнення змін в окремих підсистемах транскордонного регіону. У порівнянні з моноцентричним суспільно-економічним регіоном з'являється новий вид зворотних зв'язків, пов'язаних з відносинами на рівні домінуючих центрів мережі поселень – транскордонного співробітництва.

6. Поліцентричний характер зумовлює те, що рівень інтеграції регіональної структури є нижчим у порівнянні з вузловим регіоном, що також зумовлює те, що зміни структури транскордонного регіону відбуваються повільніше і розпочаті в якійсь з підсистем не обов'язково охоплюють цілу систему. Процеси самоконтролю відбуваються не лише у межах підсистем, а координуються через домінуючі центри, одночасно, спираючись на зв'язки між тими центрами.

Більш детально дослідження транскордонного регіону представлено у п. 4.1, яке базується на запропонованій нами методологічній схемі, що включає: I. Системні аспекти

транскордонного регіону, II. Підсистеми регіону, III. Процеси та стадії формування і розвитку регіону.

Перейдемо до розгляду *транскордонного співробітництва як предмету теорії ТКС*.

За своєю суттю транскордонне співробітництво передбачає різного роду контакти (зв'язки) людей, які, при певних обставинах, зумовлюють появу спільної діяльності. Систематизуємо ці зв'язки по мірі зростання їх складності та умов їх здійснення.

1. *Родинні контакти*. Відбуваються завжди, не залежно від ступеня закритості кордону, хоча останнє має значний вплив на їх інтенсивність. Чим більше дозволів і затрат необхідно для перетину кордону, тим менша інтенсивність контактів.

2. *Соціо-гуманітарні*. В цю групу віднесені всі контакти, що відбуваються в сфері культури, історії, архітектури, освіти, науки, релігії, туризму, рекреації, взаємне надання послуг у сфері охорони здоров'я тощо.

3. *Прикордонна торгівля* – неформалізована купівля товарів та послуг на сусідніх територіях, передусім, для власних потреб.

4. *Зовнішня торгівля* товарами та послугами на прикордонних територіях – формалізовані експортно-імпорتنі відносини на прикордонних територіях.

5. *Виробнича кооперація* – співпраця у виробництві товарів, наданні послуг та створенні матеріальних цінностей.

6. *Спільні підприємства* – формування спільних об'єктів в транскордонному просторі відповідно чинного законодавства сторін для виробництва продукції та надання послуг.

7. *Транснаціональні компанії* у прикордонних територіях. Спостерігається переважне розміщення підприємств компанії з обох сторін кордону (на невеликій віддалі) з тим, щоб потрапити у різні режими економічної діяльності та, по можливості, в межах транспортних коридорів.

8. *Взаємодопомога у надзвичайних ситуаціях*, у боротьбі з контрабандою, нелегальною міграцією – розробляється спільний план дій.

9. *Спільне використання природних ресурсів*, природоохоронні заходи. Екологічна безпека – розробляється спільна програма забезпечення екологічної безпеки.

10. *Територіальне (просторове) планування* та облаштування території. Як член Ради Європи Україна взяла на себе зобов'язання

дотримуватися основних принципів та положень просторового розвитку на європейському континенті, зокрема, щодо транскордонних регіонів (детальніше див. 1.3.)

11. *Спільне використання об'єктів інфраструктури* – при високому рівні інтегрованості транскордонного регіону з метою підвищення ефективності об'єктів інфраструктури розробляються регулятивні механізми для спільного їх використання. Подібні механізми розробляються і для випадку спільної розбудови інфраструктури з подальшим її використанням.

12. *Стратегія розвитку транскордонного регіону* – охоплюються всі сфери життєдіяльності населення у єдиному (інтегрованому) просторі транскордонного регіону. Це найвищий рівень розвитку транскордонного регіону.

Основні чинники розвитку транскордонного співробітництва можна представити у двох групах: а) об'єктивні та б) суб'єктивні.

До **об'єктивних чинників** відносяться:

- необхідність користування спільними природними ресурсами;
- наявність спільних проблем, для вирішення яких доцільно об'єднувати зусилля (передусім, екологічні проблеми);
- реалізація єдиної політики просторового облаштування європейського континенту.

Суб'єктивні чинники включають:

- можливості прискореного соціально-економічного та екологічного розвитку прикордонних регіонів та підвищення якості життя мешканців;
- можливості отримання значної фінансової підтримки з ЄС та інших міжнародних структур;
- формування єдиного інтегрованого простору в межах транскордонного регіону.

Досвід транскордонного співробітництва та основні засади європейської регіональної політики дозволили сформулювати принципи транскордонного співробітництва, які також можна представити у двох групах: загальні та специфічні.

Загальні принципи ґрунтуються на тому, що розвиток транскордонного співробітництва повинен здійснюватися з огляду на збереження специфіки самобутності та індивідуальності кожної зі сторін, тобто зберігати багатогранність регіонів при протидії кожній окремій спробі уніфікації.

Розвиток ТКС також повинен враховувати всі до сих пір відомі громадські, господарські, зовнішньополітичні точки зору; здійснюватися на основі взаємодопомоги та партнерства; посиленній регіональній поінформованості; сприяти зміцненню регіональної та громадської ідентифікації (самоусвідомлення) населення.

Основні специфічні принципи виникли з практики транскордонного співробітництва [232]:

- засади партнерства, рівноправності, рівнозначності сторін. Принцип партнерства включає два елементи: партнерство по вертикалі, тобто з відповідною участю міжнародного, центрального, регіонального та локального рівнів з кожної сторони кордону доповнюючи існуючі структури, але без елементів конкуренції, а також партнерство по горизонталі, тобто між партнерами регіону, по обидві сторони кордону. Цей вид партнерства базується на паритеті сторін, незалежно від величини території, в сенсі просторовому, економічному чи демографічному; для розвитку цього виду партнерства необхідно подолати ряд перешкод, які виникають з відмінностей в сфері адміністрування, компетенції та джерел фінансування;
- принцип допомоги (субсидіарності), який розуміється дуже широко як допомога міжнародних, державних та регіональних інституцій та організацій у досягненні цілей транскордонної співпраці, що реалізуються регіонами та місцевими спілками; допомога означає також зміцнення регіонального та місцевого рівнів через делегування повноважень на найнижчий рівень адміністрування;
- принцип солідарності прикордонних територій, що ввійшов до останньої версії Європейської хартії прикордонних та транскордонних регіонів – документ Асоціації європейських прикордонних регіонів.
- принцип існування концепції стратегії транскордонного розвитку; виконання цього принципу є обов'язковим для створення стратегічних меж та для перспективи довготривалої співпраці; ця стратегія повинна відповідати програмі розвитку краю та окреслювати потреби та майбутні цілі транскордонної співпраці для подолання ізольованого розвитку лише з одної сторони кордону і розробка відповідної спільної перспективи регіонального транскордонного розвитку.

Таким чином ми визначилися зі специфічними особливостями, чинниками, та принципами розвитку транскордонного співробітництва.

Область досліджень транскордонної співпраці, крім самостійного предмету досліджень, ще торкається різних економічних аспектів інших наук про регіони: транскордонні аспекти регіональної демографії, соціології, культурології, політології і інших наук про людину та суспільство (соціуми), а також геології, біології, екології, архітектури тощо, тобто теорія транскордонного співробітництва є окремим напрямом системи економічних наук та регіоналістики.

Ступінь закритості кордону зумовлює інтенсивність контактів, що у сукупності визначає рівень інтегрованості транскордонного регіону.

Інтегрованість регіону можна визначити в категоріях: "слабо інтегрований", "інтегрований" "сильно інтегрований" та "повністю інтегрований" і визначати її за допомогою соціологічних досліджень експертним шляхом відповідно прийнятих критеріїв. Так, наприклад, транскордонні регіони країн – членів ЄС (15) – повністю інтегровані, тобто спостерігається вільний рух людей, вантажів, капіталів; сильно інтегровані – країни-члени ЄС (25), інтегровані – на зовнішніх кордонах ЄС з майбутніми членами (Румунія, Болгарія тощо); слабо інтегровані – на останніх зовнішніх кордонах ЄС, у тому числі з Україною. Після розширення нова структура відносин ЄС зі східними та південними сусідами визначає перспективи глибшої економічної інтеграції, у тому числі України із ЄС, спрямованої на забезпечення вільного руху осіб, товарів, послуг та капіталу ("чотирих свобод").

Здійснений аналіз впливу прикордонного розташування на життєдіяльність мешканців регіону, зокрема, протягом трансформаційного періоду, дозволив зробити наступні висновки.

1. З усією відповідальністю можна констатувати, що **транскордонне співробітництво розширило потенційні можливості населення прикордоння та значно вплинуло на його виживання у кризовий період.**

Перш за все – **це розвиток прикордонної торгівлі.** На початку це була справді неформалізована прикордонна торгівля (1991-1994 роки), яка пізніше перейшла в стадію формалізованої експортно-імпоротної торгівлі окремими підприємцями та фірмами у транскордонному регіоні. Як би зневажливо не називали це явище

("човниковий" туризм, шопінг-туризм), але воно дало імпульс до розвитку багатьох сфер.

Так, значний розвиток отримала **прикордонна інфраструктура.** На початку 90-х між Україною та Республікою Польща було лише два пункти перепуску через кордон – залізничний Мостиська – Медика та автомобільний – Шегині-Медика. На даний час цей кордон обслуговують 12 залізничних і автомобільних, а також повітряні пункти перепуску через кордон і найближчим часом планується введення, принаймні, ще двох. В додатку 3 представлені дані щодо існуючих пунктів перепуску державного кордону України по всьому його периметру. На даний час існує 240 пунктів перепуску через кордон (табл.2.2), із них 48 – залізничні: із Польщею – 6, із Словаччиною – 2, із Угорщиною – 3, із Румунією – 6, із Білорусією – 6, із Росією – 15, із Молдовою – 10; 128 – автомобільні: із Польщею – 6, із Словаччиною – 4, із Угорщиною – 4, із Румунією – 7, із Білорусією – 30, із Росією – 34, із Молдовою – 43; 46 – морські та річкові порти; 18 – міжнародних аеропортів; у т.ч. 26 окремих пунктів місцевого перепуску.

Таблиця 2.2
Транскордонна інфраструктура України станом на 2004 р.

Кордон з:	Протяжність кордону, км	Кількість автошляхів, що утворюють перетин кордону	Кількість автомобільних пунктів перетину кордону	Ділянка кордону на 1 пункт перетину кордону, в км	Кількість залізничних шляхів, що перетинають кордон	Кількість залізничних пунктів перепуску	Ділянка кордону на 1 залізничний пункт, км
Білорусією	1084	24	30	36,1	7	6	154,9
Росією	2295	64	34	67,5	21	15	122,2
Молдовою	1222	58	43	28,4	10	10	120,2
Румунією	613,8	21	7	87,7	6	6	101,3
Угорщиною	136,7	9	4	34,2	3	3	45,0
Словаччиною	98	4	4	24,5	2	2	49,0
Польщею	542,4	16	6	90,4	7	6	90,3
Разом	5638,6	195	128	44,1	56	48	117,1

Опрацювання власне. Джерела: [4, 39, 79].

За своїм статусом пункти перепуску через кордон поділяються на міжнародні (136), міждержавні (78) та місцеві (26) [131, 79, 4]. Вантажо- та пасажиропотоки через кордон обслуговуються 51 митницею і 136 митними постами [51].

Процес розбудови прикордонної інфраструктури продовжується. За даними табл. 2.2, кількість автошляхів, що утворюють перетин кордону набагато більша, ніж кількість пунктів перепуску, тобто є можливість розвитку. Слабо розбудована ділянка кордону з Польщею та Румунією (90,4 та 87,7 км між пунктами перепуску), недостатньо з Росією (67,5 км), більш-менш розбудований українсько-молдавський кордон (28,4 км). На кордоні з Словаччиною ситуація поліпшилась після відкриття ще двох автомобільних пунктів перепуску (24,5 км). Відкриття п/п Смільниця на кордоні з Польщею восени 2002 року не змінило ситуацію.

Розбудова кордону характерна для всіх прикордонних територій. Наприклад, показовим є також облаштування польсько-німецького кордону. Як пише К.Форст [229], східні німці досить скористалися з того, що Одер став кордоном ЄС. Від 1993 р. їх обороти з країнами Центральної та Східної Європи зросли вдвічі і становлять понад 160 млрд. марок. Разом з розбудовою прикордонної інфраструктури на Одері почали працювати сотні фірм, а доходи мешканців прикордонних територій стали порівняльними з доходами мешканців Баварії. Тільки на прикордонній торгівлі з Польщею німці заробили 20 млрд. марок. Поляки теж щорічно на прикордонній торгівлі з німцями заробляли понад 2,5 млрд. марок [265].

Для підвищення пропускної здатності польсько-німецького кордону протягом 1991-1994 р.р. кількість пунктів перепуску зросла з 11 до 16, а до 2000 р.– ще на 8.

Таким чином активізація та розвиток малого підприємництва та дрібно-гуртової торгівлі, особливо, у місцевостях безпосередньо коло кордону, створення багатьох спільних підприємств та об'єктів ринкової інфраструктури – консалтингових, страхових, туристичних фірм та перевізників тощо, в значній мірі зумовлювалися прикордонною торгівлею.

Особливий момент, зокрема для українців, які пройшли значну школу самостійного виживання і власного забезпечення своїх потреб – це зміна менталітету та психології населення. Всі

економічні перетворення в західних регіонах країни відбувалися значно швидше, на більш якісному рівні, ніж на сході. Це пояснюється тим, що поруч була країна з більш високим рівнем цивілізаційного розвитку. Це був хороший наочний приклад чого можна досягнути за досить незначний період – розвиток сусідніх держав Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії відбувся на очах мешканців українського прикордоння. І цим можна пояснити різницю у розвитку західних та інших прикордонних теренів України. Східні прикордонні регіони спочатку розвивалися як внутрішні території Радянського Союзу, а зарубіжний досвід життєдіяльності почав надходити з Туреччини та арабських країн, а він дещо відрізняється від європейського.

Цей висновок підтверджується також незалежними дослідженнями, проведеними Інститутом реформ [155] щодо рейтингової оцінки соціально-економічного розвитку районів та міст обласного підпорядкування.

"Переважає більшість районів, які сьогодні межують з дійсними чи потенційними країнами-членами Європейського Союзу, мають

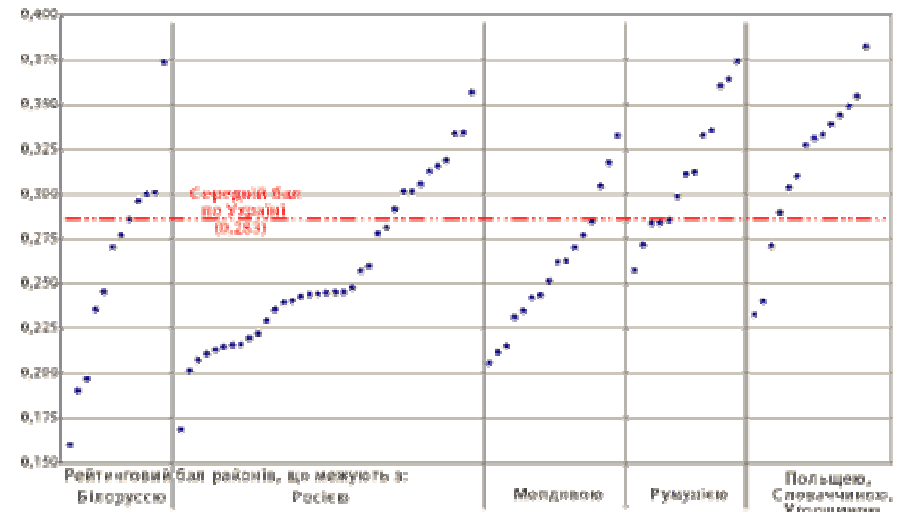

Рис. 2.1. Залежність рейтингу прикордонних районів України (без Жгородського р-ну) від держави-"сусіда".

вищий середнього по усіх територіях України рейтинговий бал. Натомість, для основного масиву районів, що лежать на кордонах з колишніми радянськими республіками, зареєстровано нижчий рівень соціального та економічного розвитку. Щоправда, тут мова йде не стільки про важливість членства в ЄС країни-"сусіда" району, скільки про певний рівень та динаміку його економічного розвитку. Високими є рейтингові позиції й інших районів, що мають спільний кордон з теперішніми членами ЄС – Польщею, Словаччиною та Угорщиною. Навіть без врахування показників Ужгородського району, більшість (9 з 15) територій з переліку "сусідів" ЄС представляють першу сотню рейтингу. Помітно високими є рейтингові бали багатьох районів, що межують з територією Румунії. У ТОП-100 рейтингу територій перебувають відразу 5 з них. Натомість менш сприятливою є ситуація з північно-східними районами України, що прилягають до території країн СНД – Росії, Білорусі, Молдови. За винятком кількох, усі райони даної категорії перебувають у нижній частині рейтингової таблиці" [155, ч. 7].

Іншим напрямом, який розширив потенційні можливості населення, можна назвати використання транскордонного регіону як **спільного ринку праці**. Не секрет, що на території сусідніх Польщі, Словаччини, Угорщини працюють багато людей у сільському господарстві, будівництві та на некваліфікованих роботах. Проте, користуються попитом і кваліфіковані працівники, а саме, вчителі іноземних мов, кандидати та доктори наук, програмісти та інші фахівці, які знайшли собі місце за спеціальністю у сусідніх теренах. Водночас, в Україні працює багато будівельників з Польщі, Угорщини, інших країн, а також консультантів, науковців та інших фахівців.

Третій напрям – транскордонний регіон як спільний ринок все можливих послуг. Це стосується як транспортних перевезень (особливо високим попитом користуються Варшавський та Будапештський аеропорти), дипломатичних установ та зарубіжних представництв, лікарняних, рекреаційних, туристичних, фінансових інформаційних та інших послуг. Українці, угорці, словаки та поляки, взаємно отримують освітні, культурні, туристичні послуги. Для прикладу, з Перемишля чи Ярослава ближче приїхати до Львова в Оперний театр ніж до Варшави. Туристичні путівки у Польщі дешевші ніж у вітчизняних туроператорів.

Четвертий напрям – це **спільний інформаційний, інноваційний та навчальний простір**. Фактична відсутність мовного бар'єру, технічна можливість телебачення, Інтернету, прискорені можливості наочного навчання, обмін досвідом, інновації і всіх сферах життєдіяльності – все використовується мешканцями прикордоння.

П'ятий напрям – **використання спільних природних ресурсів**, а саме, водних та гірських і узгоджене використання лісових та земельних, що зумовлює співпрацю, необхідність отримання досвіду роботи у системі.

Тобто, транскордонне співробітництво – це взаємні додаткові можливості підвищення якості життя, які використовуються постійно. Тому, узагальнивши минулий досвід, доцільно визначити нові поняття транскордонних ринків, які задовольняють потреби мешканців регіонів з обох сторін кордону.

Транскордонні ринки – це об'єднані національні регіональні ринки товарів, послуг, капіталів, праці, якими неформально користуються громадяни сусідніх територій для задоволення власних потреб (домашнє господарство) в межах діючого національних та міжнародного законодавств. Транскордонне співробітництво, у тому числі, сприяє розширенню національних законодавчих рамок у отриманні благ з транскордонних ринків і формалізує відносини у транскордонному регіоні, залучаючи, крім громадян, і інші господарюючі суб'єкти та установи.

Тобто, система забезпечення життєдіяльності населення прикордонного регіону виходить за національні межі, а в умовах розвитку транскордонного співробітництва (рис.2.2) вона набуває формалізованих ознак. Якщо для внутрішнього регіону систему забезпечення благ можна умовно зобразити у вигляді повного кола з центром O (для спрощення пояснень ми замінили шестикутник решітки Кристаллера колом Тюнена), то для прикордонного регіону це коло буде урізане лінією кордону (коло з центром O_1). Не залежно від ступеня закритості кордону, відбуваються контакти на рівні домашніх господарств (I-й рівень, сектор "а"), тобто люди здійснюють, як мінімум, родинні, поїздки і при тому можуть купувати окремі товари чи послуги для власного користування. При цьому ширина (площа) сектору "а" вказує на кількість контактів: чим більше контактів, тим більша площа, тим більше благ можна отримати на суміжній території і таким чином, урізане коло розширюється на сектор "а". Транскордонне співробітництво

відбувається у своїй найпростішій формі, а саме "прямі контакти" і на цьому рівні немає ніяких взаємних зобов'язань і тому не підписуються угоди (коло з центром у т. O_2).

При поїздках з метою налагодження контактів щодо можливої співпраці у будь-якій сфері (торгівля, виробництво, транспортні, освітні, туристичні та інші послуги), коли задіюється до співпраці багато осіб, громада на рівні селищної, районної чи обласної ради може укласти угоди щодо сприяння розвитку транскордонного співробітництва, або щодо визначених взаємних зобов'язань сторін (II-й рівень, сектор „b”). Такими зобов'язаннями можуть бути, наприклад, взаємне визнання територіальних медичних страхових полісів для мешканців прикордоння. В цьому випадку розробляються механізми взаємозаліків по страхових зобов'язаннях лікарських установ, що знаходяться на території співпрацюючих сторін. Таких угод може бути багато у всіх сферах, а при виявленні спільних проблем і необхідності об'єднання зусиль для їх вирішення, виникає потреба не лише укладання окремих транскордонних угод, а створення організаційної структури з власними системами управління та фінансування – зокрема, єврорегіонів. Таким чином, коло системи благ розширюється на суму секторів „a+ b”.

Чим більше співпрацюючих транскордонних територій, тим більше виникає зобов'язань з боку держави щодо «опіки» над суб'єктами ТКС (III-й рівень, сектор „c”) та забезпечення їм сприятливих умов для вирішення проблем територій. Тобто коло системи благ розширюється на суму секторів „a + b + c”. В ці процеси включаються Рада Європи та ЄС, формуючи свою регіональну політику (IV-й рівень, сектор „d”), впроваджуючи загальноєвропейські пріоритети. Коло системи благ розширюється на суму секторів „a + b + c + d”, яке при повністю інтегрованому транскордонному просторі співпадає з повним колом, як для будь-якого внутрішнього регіону.

Таким чином, транскордонне співробітництво сприяє розширенню національних законодавчих рамок у отриманні благ з транскордонних ринків і формалізує відносини у транскордонному регіоні, залучаючи, крім громадян, і інші господарюючі суб'єкти та установи, тобто система забезпечення життєдіяльності населення прикордонного регіону виходить за національні межі.

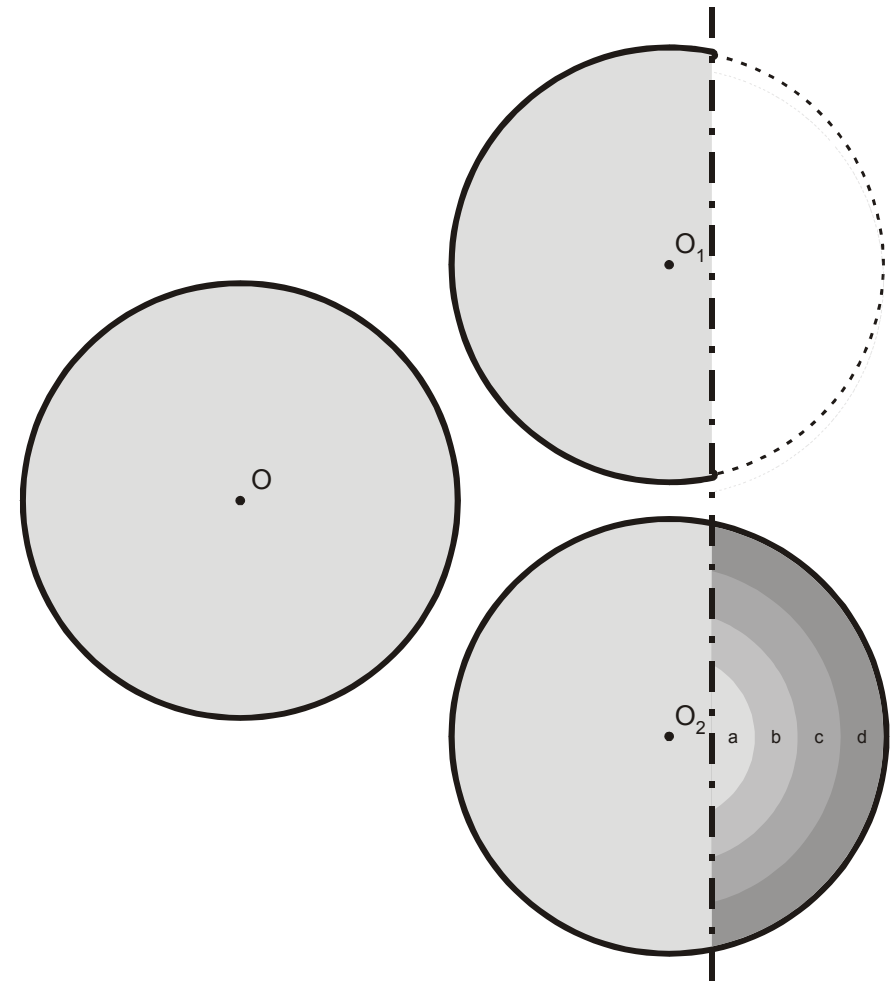
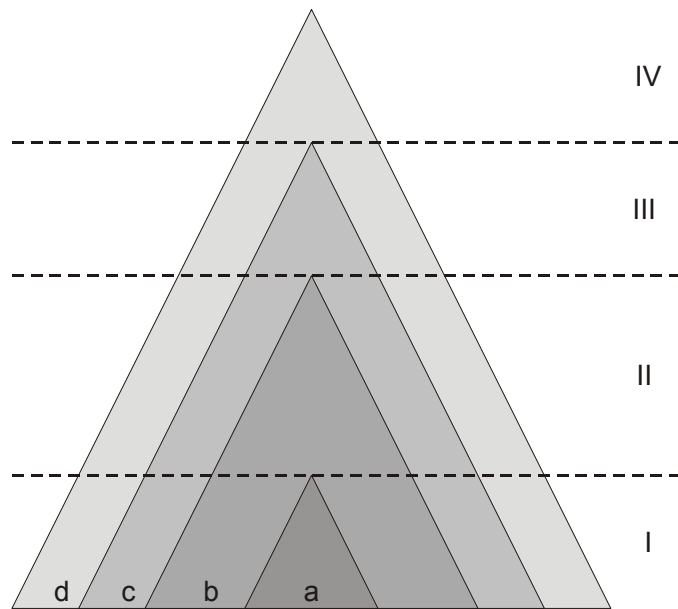

Рис. 2.2. Просторова локалізація забезпечення благами в прикордонних територіях

- I - Домашнє господарство
- II - Територіальні органи влади: органи місцевого самоврядування, державні органи влади (селище, район, область)
- III - Держава
- IV - Міжнародний рівень: загальноєвропейський; світовий
- a - *Прямі контакти*: прикордонна торгівля товарами та послугами; місце роботи, освіта, медичне обслуговування тощо
- b - Угоди про транскордонне співробітництво співпраця у всіх сферах життєдіяльності, євро регіони
- c - Законодавче середовище Транснаціональні проекти у прикордонних регіонах
- d - Конвенції, угоди, угоди СОТ

Рис. 2.2.А. Система забезпечення життєдіяльності населення прикордонного регіону в умовах розвитку транскордонного співробітництва

Для підтвердження цього скористаємося статистичною інформацією Польщі (в Україні такі дані відсутні). Торгівля на транскордонних ринках у 2002 році за статистикою Польщі становить 2,1% від її загального зовнішньоторгівельного обороту, причому цей показник у зовнішній торгівлі Польща-Україна становить 12,3% (табл.2.3).

Таблиця 2.3
Динаміка прикордонної торгівлі у зовнішній торгівлі Польщі

	2000		2001		2002	
	Обсяги, млн. zł	Частка, %	Обсяги, млн. zł	Частка, %	Обсяги, млн. zł	Частка, %
Польща						
Імпорт	213072,0	100	206253,0	100	224816,0	100
Прикордонна торгівля	3815,9	1,8	2813,6	1,4	2036,3	0,9
Експорт	137909,0	100	148115,0	100	167338,0	100
Прикордонна торгівля	8353,8	6,1	6021,6	4,1	6156,4	3,7
ЗТО	350981,0	100	354368,0	100	392154,0	100
Прикордонна торгівля	12169,7	3,5	8835,2	2,5	8192,7	2,1
Польща-Україна						
Імпорт	2064	100	1841	100	2003	100
Прикордонна торгівля	15,6	0,8	32,1	1,7	43,7	2,2
Експорт	3488	100	4115	100	4817	100
Прикордонна торгівля	901,8	25,9	809,3	19,7	792,1	16,4
ЗТО	5552	100	5956	100	6820	100
Прикордонна торгівля	917,4	16,5	841,4	14,1	835,8	12,3

Розраховано за [270, 271]

Оцінити обсяги прикордонної торгівлі можна порівнявши їх, наприклад, з обсягами торгівлі Польщі з Україною (1,7%), Австрією (1,9%), Словаччиною (1,4%), Іспанією (2,2%) і багатьма іншими країнами Європи. Це свідчить про активність мешканців прикордонних регіонів щодо приватних закупівель на всій території транскордонного регіону. Така ситуація спостерігається по всьому периметру кордону і напрямки потоків формуються відповідно з економічною ситуацією в кожній державі. Вчора більше українців їздило у Польщу, сьогодні поляки закупаються в Україні. Якщо взяти до уваги, що турист у Польщі у середньому витрачає 40 дол. США на особу, то у кризові періоди прикордонна торгівля за обсягами значно переважає цей показник, а в звичайних умовах витрати утримуються на цьому рівні (рис.2.3-2.8).

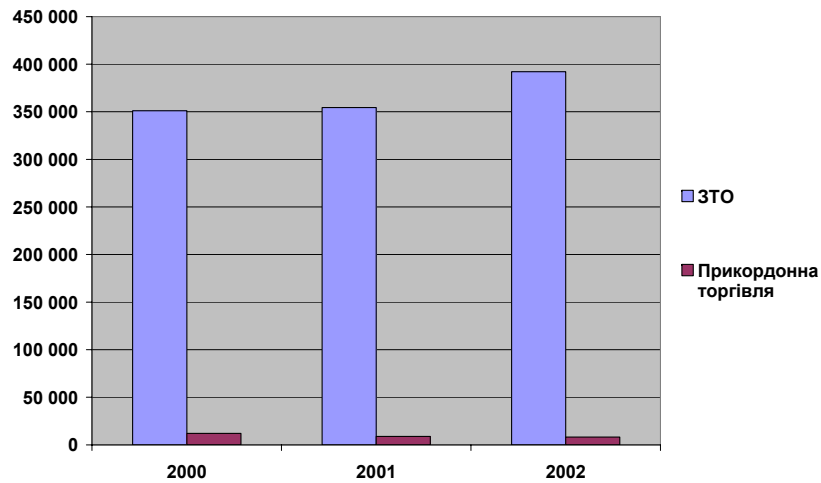

Рис. 2.3. Частка прикордонної торгівлі у зовнішньоторговому обороті Польщі, млн. зл.

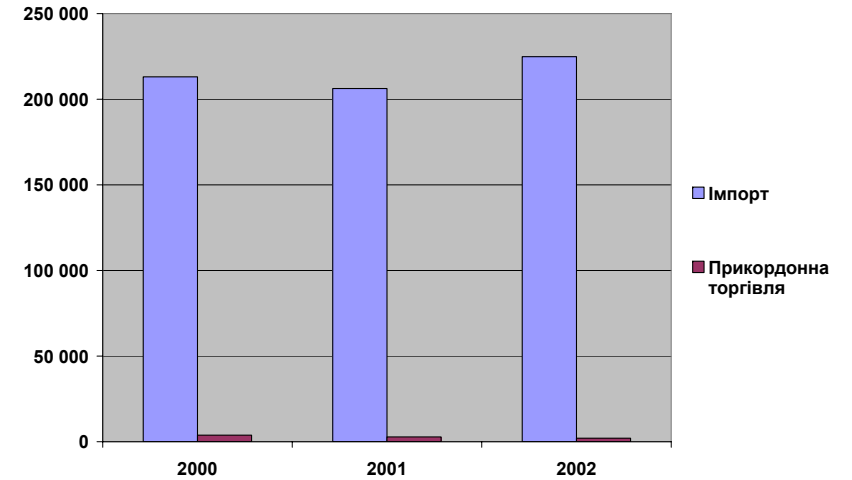

Рис. 2.4. Частка прикордонної торгівлі у польському імпорті, млн. зл.

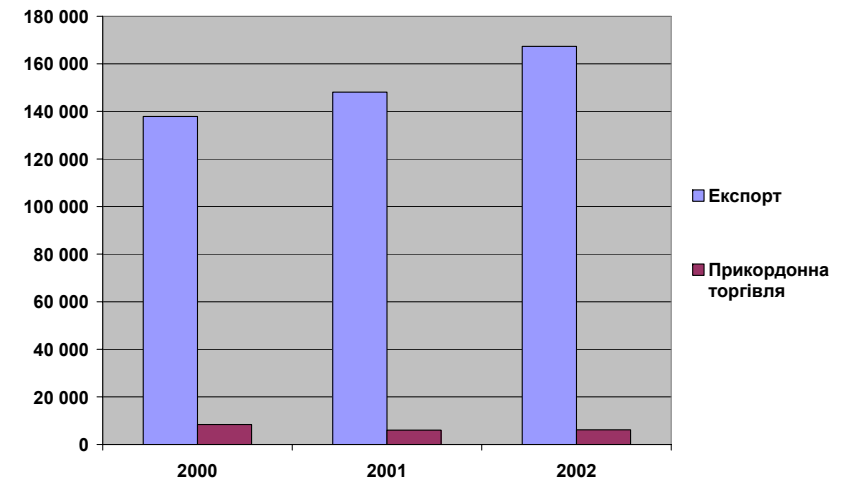

Рис. 2.5. Частка прикордонної торгівлі у польському експорті, млн. зл.

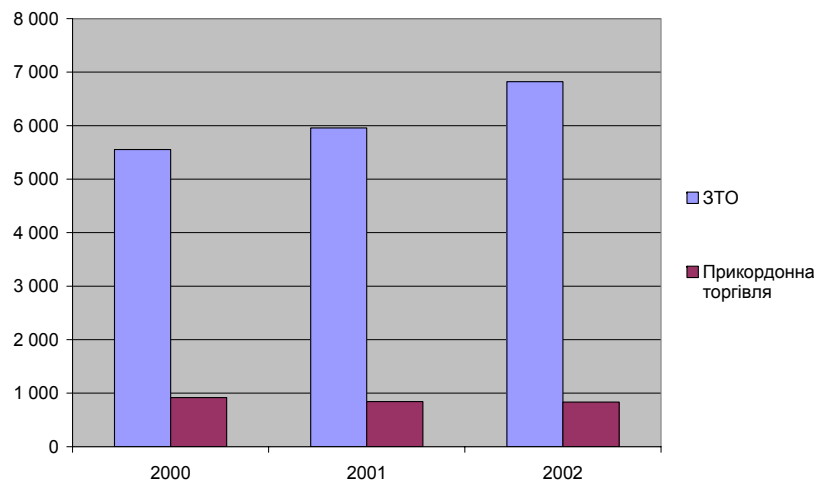

Рис. 2.6. Частка прикордонної торгівлі у зовнішньоторговому обороті Польща-Україна, млн. зл.

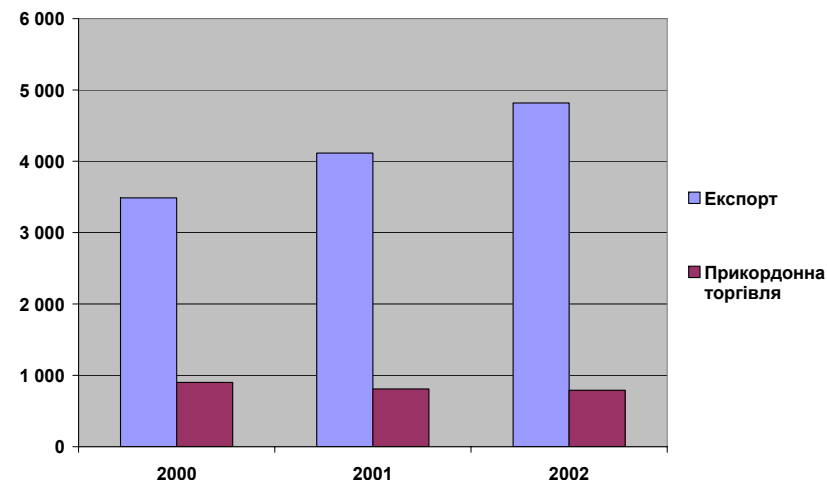

Рис. 2.8. Частка прикордонної торгівлі у експорті Польща-Україна, млн. зл.

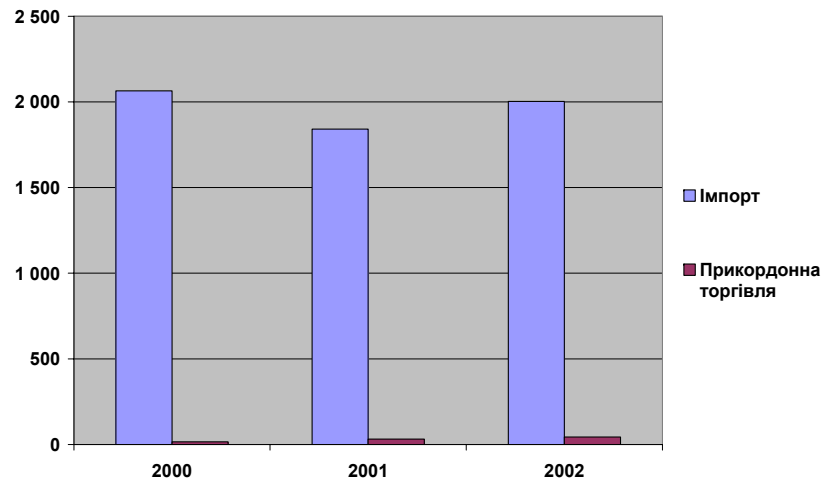

Рис. 2.7. Частка прикордонної торгівлі у імпорті Польща-Україна, млн. зл.

У цілому, частка прикордонної торгівлі у польському експорті переважає частку у польському імпорті, що вказує на значні обсяги закупівель іноземцями на польській території (німцями, українцями, чехами) (див. табл.2.4, розраховано за [270, 271]).

Найбільше прикордонна торгівля здійснюється на польсько-німецькому, чеському та словацькому кордонах. З 2001 активізувалися білоруси, які порівняно з 1999 роком чотирикратно збільшили обсяги закупівель, переважно промислових товарів. До 2002 року на території Польщі прослідковується також значне зростання обсягів закупівель промислової продукції і зниження обсягів послуг. В той же час, для поляків основними ринками є прикордоння Німеччини, Чехії та Словаччини. Аналіз прикордонної торгівлі також показав, що:

- видатки поляків у Німеччині і німців у Польщі збалансовані у порядковій шкалі, також вони збалансовані у структурі видатків іноземців у Польщі і поляків за кордоном в цілому;
- видатки українців у Польщі та поляків в Україні відрізняються майже на два порядки не на користь України,

Таблиця 2.4

Динаміка прикордонної торгівлі Польщі

	1999			2000			2001			2002						
	Продукти%	Промислові товари%	Послуги%	Продукти%	Промислові товари%	Послуги%	Продукти%	Промислові товари%	Послуги%	Продукти%	Промислові товари%	Послуги%				
Витрати іноземців у Польщі	23,2	58,5	18,4	100	25,4	57,8	16,8	100	22,7	62,7	14,5	100	23,0	66,0	11,0	100
В т.ч. з прикордонних країн	24,9	58,5	16,6	79,3 100	26,4	57,8	15,8	83,3 100	23,3	65,0	11,7	78,4 100	23,4	68,1	8,2	77,8 100
Росії	19,0	73,0	7,9	1,4	29,0	59,6	11,3	2,1	23,3	68,6	8,2	2,2	31,3	61,3	6,5	1,0
Литви	16,9	73,9	9,2	1,3	19,3	68,2	12,6	1,1	12,2	72,6	15,2	2,0	6,2	83,5	10,3	2,7
Білорусії	17,5	79,8	2,7	8,9	23,4	75,6	1,0	14,4	16,6	81,4	1,6	35,7	13,6	85,5	0,9	42,6
Україні	33,6	61,6	4,7	13,8	36,2	54,6	9,2	10,8	35,5	55,9	8,6	13,4	31,9	61,8	6,3	12,7
Словаччини	9,3	87,5	3,2	2,9	12,7	82,1	5,2	4,0	12,5	81,8	5,7	2,3	10,9	79,6	9,5	2,0
Чехії	19,9	78,9	1,2	9,4	21,8	75,5	2,6	9,1	22,9	73,9	3,2	8,9	24,8	71,6	3,6	7,2
Німеччини	25,7	49,8	24,5	62,4	26,9	49,3	23,7	58,5	26,3	48,0	25,8	35,4	35,8	44,4	19,7	31,5
Витрати поляків за кордоном	40,7	35,2	24,1	100	32,3	29,5	38,2	100	41,3	27,8	30,9	100	42,4	26,0	31,6	100
В т.ч. у прикордонних країнах	48,3	41,0	10,7	75,9 100	41,6	33,8	24,5	72,7 100	47,8	31,7	20,5	73,7 100	52,0	30,2	17,8	72,9 100
Росії	68,0	28,7	3,2	2	59,5	38,2	2,3	1,9	51,2	45,2	3,6	2,2	43,5	54,7	1,8	2,9
Литви	32,5	21,4	46,2	0,3	18,4	25,2	56,3	0,3	18,1	46,6	35,3	0,7	17,3	16,1	66,5	1,2
Білорусії	46,5	24,8	28,7	0,7	57,9	36,0	6,1	0,4	47,9	40,1	12,0	0,7	51,7	46,2	2,1	0,7
Україні	70,1	12,2	17,7	0,4	59,0	13,5	27,6	0,4	44,5	12,1	43,3	0,8	36,4	30,2	33,4	2,1
Словаччини	54,0	5,1	40,9	7,9	40,0	3,8	56,2	17,5	44,1	5,4	50,5	17,8	37,7	3,6	58,7	15,0
Чехії	76,9	11,3	11,8	19,4	65,1	11,0	23,9	23,6	60,5	23,5	10,6	39,4	69,0	21,1	9,9	37,5
Німеччини	39,1	54,1	6,8	69,3	31,4	52,9	15,6	55,8	36,9	51,8	11,3	38,0	44,0	46,9	9,1	40,5

– структура витратків, можна сказати, є прогресивною у німців (паритет послуг у співвідношенні із товарами), "нейтральною" у поляків і не ефективною у українців.

У цілому динаміка закупівель поляків для власних потреб за кордоном порівняно з 2000 років зменшувалася, проте, як очікувалося, у зв'язку зі вступом до ЄС напрям прикордонної торгівлі змінився і на даний час в Україну, Білорусію прибуває значно більше осіб, які витрачають валюту, здійснюючи закупівлі,

передусім продовольчих товарів (за даними прикордонної служби у 2004 році в Україну прибуло майже вдвічі більше поляків ніж у 2002 році).

Щоб уникнути впливу негативних чинників такої зміни напряму прикордонної торгівлі та ефективно використати позитиви, доцільно було б вжити ряд відповідних заходів на регіональному рівні (сформувати відповідну політику транскордонного співробітництва у економічній сфері).

У цілому можна стверджувати, що мешканці прикордонних регіонів мають значно ширші можливості для отримання благ на своїй доходи, ніж мешканці центральних регіонів держав. В даному випадку ми не зупинилися на негативних моментах прикордонної торгівлі.

Основне, нам було потрібно показати її значний вплив на життєдіяльність у всіх транскордонних регіонах, по всьому периметру кордону. Визначення прикордонної торгівлі в цілому як дещо негативне явище (такий окрас отримала прикордонна торгівля в Україні), на наш погляд, не є вірним. Це явище заслуговує більш детального дослідження та аналізу.

Враховуючи, що прикордонна торгівля товарами та послугами – це не формалізовані експортно-імпорتنі операції (в межах дозволених до ввозу-вивозу обсягах валюти), а купівля здійснюється за принципом придбання дешевшого, більш якісного товару (послуг) і те, що 76% території України є прикордонні, можна зробити висновок, що національний сукупний дохід формується не лише всередині держави, а й на суміжних територіях.

Спробуємо уточнити зміст поняття прикордонна торгівля до котрого в Україні неоднозначне ставлення. У кризовий та трансформаційний період завдячуючи журналістам замість прикордонної торгівлі почав вживатися термін "човникова" торгівля і дещо були зміщені акценти у розумінні її суті. Не дивлячись на те, що майже не має публікацій щодо економічних досліджень прикордонної торгівлі, на замовлення Європейської Комісії експертами Консорціуму "Bradley Dunbar Associates" та Центру підтримки бізнесу "Ньюбізнет" у Львові за підтримки всіх офісів агенції прикордонного розвитку у чотирьох партнерських регіонах (Львівська та Волинська області, Підкарпатське та Люблінське воєводства) проводилося дослідження як у Західній Україні, так і у Польщі впливу розширення ЄС на прикордонну торгівлю між

Україною та Польщею (2002 р.). В основі цих досліджень лежав підхід до визначення прикордонної торгівлі у трьох характерних видах: як 1) дрібної "човникової" торгівлі мешканців прикордонних місцевостей (яку також називається "прикордонний обмін"); 2) організованої "човникової торгівлі"; 3) неофіційної чи "напівофіційної" торгівлі.

За їх визначенням, дрібні "човникові торговці" – громадяни, що мешкають у прикордонній місцевості та купують і продають дрібні партії товару під час поїздок через кордон. Друга – це "човникові торговці", діяльність яких більш масштабна та краще організована, які продають контрабандні та інші товари. Згідно наявних даних, базованих на дослідженнях та опитуванні представників туристичних компаній, у Західній Україні існує досить значна кількість людей, що займаються цією більш організованою торгівлею, оскільки саме вони працюють на насичення прикордонних регіонів контрабандними товарами, це зумовлено відсутністю виробництва певних товарів, до яких звикло місцеве населення, в Україні, меншим їх асортиментом у порівнянні з Польщею та економічною недоцільністю транспортування малих партій товару на великі відстані по Україні.

За підрахунками від 100 до 200 тисяч осіб було зайнято у цій торгівлі (дрібній та більш організованій "човниковій" торгівлі) до введення візового режиму з Польщею, більшість з них з Львівщини. Згідно даних опитувань, проведених у ході дослідження з працівниками Львівської регіональної митниці у Львові, жінки складають 50% тих, хто перетинав кордон пішки з метою продажу сигарет та алкоголю. Торговий оборот вважається досить незначним, від 5 до 10 мільйонів доларів на рік. Головними видами товарів, що вивозились до Польщі, є сигарети, алкоголь та бензин, ціна на які є значно нижчою в Україні.

Досить значна частка українського імпорту не декларується на митниці (близько 37% у 2002 та 35% у 2003 роках), хоча його об'єм зменшується. На думку представників ділових кіл, яких опитав Центр підтримки бізнесу "Ньюбізнес", від 40 до 60% підприємств, що ведуть торгівлю з польськими партнерами, використовують в якійсь мірі такий вид неофіційної торгівлі. Також було проведено опитування на трьох пунктах перепуску через кордон: Рава-Руська, Краковець та Шегині. На основі даних відповідей респондентів були виділені наступні групи осіб, що виїжджають до Польщі:

1. Приватний підприємець. Як правило, виїжджає за кордон декілька разів на місяць і перебуває там кілька днів. Закуповує продукцію на суму від 500 до 2000 \$. Має середньомісячний дохід від 400 до 600 \$. У цю групу потрапляють "професійні" човники.
2. Представники торговельних фірм. Виїжджають за кордон від кількох разів в місяць до кількох разів в рік на декілька днів переважно для контактів з партнерами і закупівлі продукції. Закуповують продукцію на суму від 1000 до 10000 \$. Мають середньомісячний дохід від 200 до 500 \$.
3. Представники невеликих виробничих фірм. Як правило, доволі рідко відвідують Польщу (кілька разів в рік) і проводять там від одного дня до тижня. Основна мета – контакти з партнерами. Закуповують продукцію на суму до 200 \$ (для власного використання) або до 10000 \$ (для виробничих цілей). Мають середньомісячний дохід від 100 до 500 \$.
4. Представники сфери послуг (наприклад, ресторани). Відвідують Польщу кілька разів в місяць; проводять там один-два дні для контактів з діловими партнерами. Майже не закуповують продукцію, а якщо купують, то на суму до 1000 \$. Середньомісячний дохід становить 200 – 500 \$.
5. Службовці. Відвідують Польщу кілька раз в рік протягом кількох днів. Закуповують продукцію на суму до 200 \$ для власного використання. Середньомісячний дохід від 70 до 150 \$.
6. Безробітні. Частота виїзду становить кілька разів на місяць на один-два дні. 55% з них вважає своїм основним доходом торгівлю з Польщею, при цьому середньомісячний дохід дещо більший, ніж у службовців і становить від 150 до 300 \$.

Респондентам було задане запитання – якою, на їхню думку, є основна мета поїздки громадян України, що перетинають кордон. Більшість опитаних (90%) вважає, що більше 50% тих, хто перетинає українсько-польський кордон, робить це з метою торгівлі. 60% респондентів вважає, що таких людей більше 80%.

Більше, ніж 60% респондентів на українсько-польському кордоні відповіли, що вони закуповують продукцію в Польщі. Однак, на запитання: "Скільки Ви витрачаєте?" 40% респондентів відповіло, що менше, ніж 200 доларів США. Таким чином, відокремлюються ті, хто закуповує продукцію для власного вжитку або дуже дрібної торгівлі. Приблизно 18% респондентів зазначило, що витрачають

між 200 та 2000 доларів США. Ця група в більшості складається з "човників". Особи, які витрачають більше, в основному закупають обладнання та матеріали для виробничих потреб.

На нашу думку, з описаних вище груп лише службовці займалися прикордонною торгівлею, всі останні здійснювали експортно-імпорتنі операції у прикордонних регіонах – їх діяльність декларувалася і обкладалася податками, за винятком контрабанди, тобто товари та послуги включалися у офіційну статистику зовнішньої торгівлі.

Виділяючи прикордонну торгівлю як закупівлю товарів та послуг для власних потреб – отримуємо постійно існуюче явище не залежно від цивілізаційного розвитку держави та кризових ситуацій. Преференції СОТ стосуються саме такого виду прикордонної торгівлі і регулюють обсяги валюти, які можна вивозити/ввозити для власних потреб, кількості та видів товарів, які можуть перевозитися через кордон без мита тощо. "Човники" – тимчасове явище, яке, як показує досвід, зменшується у процесі стабілізації економіки держав. А контрабанда та напівофіційна торгівля – це справа митних органів та служби безпеки держави. У боротьбі з таким явищем є досить багато і економічних механізмів, наприклад, система оподаткування доходів фізичних осіб.

Так, податкова система Польщі створює всі умови для того, щоб населення само себе утримувало і збагачувалося. Всі витрати, пов'язані з купівлею та ремонтом квартири, дачі, автомобіля, побутової та оргтехніки (холодильники, пральні машини, комп'ютери тощо) виводяться з бази оподаткування прибуткового податку громадян при наявності підтверджуючих документів. Це стимулює громадян декларувати повністю свої доходи, розвивати домашнє господарство з однієї сторони, а з іншої – звертатися за послугами до сервісних фірм та фінансово-банківських установ, які в свою чергу будуть зацікавлені в легалізації своєї діяльності. Тим самим отримують розвиток малі та середні підприємства. При такій системі оподаткування українці не їздили б у Польщу навіть за товарами для власних потреб (від продуктів харчування до будівельних матеріалів, сантехніки, водопідігрівачів тощо), а купували б ці товари у офіційних дилерів польських фірм, щоб отримати відповідні підтверджуючі документи. Просте зниження ставки прибуткового податку, як зробила Росія та Україна, не дасть

того ефекту, який отримується в існуючих умовах оподаткування у Польщі [116].

Як видно, вплив транскордонних ринків є досить значний на життєдіяльність окремого домашнього господарства, дрібного бізнесу та й у цілому на господарський комплекс території, а значить, держави. У даній роботі ми лише визначили наявність значного впливу прикордонної торгівлі та транскордонних ринків на життєдіяльність прикордонних територій, проте кількісна та якісна оцінка цього впливу потребує окремих досліджень.

2.2. Форми, суб'єкти та функції інституцій транскордонного співробітництва в умовах інтеграційних процесів

Найпростішою формою транскордонного співробітництва є прямі контакти між територіальними громадами – містами, селищами, які, здебільшого, носять неформальний характер та спрямовані на спільні дії у випадку виникнення надзвичайних ситуацій. Співпраця на неформальній основі можлива завдяки відсутності взаємних фінансових зобов'язань.

Співпраця формується на договірній основі, якщо з'являються довгострокові відносини між територіальними громадами або органами влади та у випадку виникнення взаємних зобов'язань в наданні послуг, продукції, інформації, а також з появою фінансових зобов'язань. В цьому випадку можна виділити дві форми співпраці: безпосередньо за укладеними транскордонними угодами або шляхом формування органу транскордонного співробітництва.

Співпраця безпосередньо за укладеними угодами передбачає періодичні зустрічі сторін, формування спільних комітетів та робочих груп з метою координації та об'єднання зусиль для вирішення спільних проблем. Фінансування діяльності учасників спільних комітетів та робочих груп можуть здійснюватися кожною стороною окремо, або шляхом об'єднання коштів на окремому спільному рахунку.

Угода про транскордонне співробітництво може передбачати створення органу транскордонного співробітництва [40] (наприклад, єврорегіону, єврегію, структурного підрозділу органів влади тощо).

Орган транскордонного співробітництва виконує завдання, покладені на нього територіальними громадами або органами влади,

у відповідності до цілей його діяльності та у спосіб, передбачений національним законодавством:

а) діяльність органу транскордонного співробітництва регулюється його статутом та законодавством держави, на території якої розташована його штаб-квартира.

б) орган транскордонного співробітництва:

- не має права вживати заходи, які можуть зашкодити правам і свободам окремих осіб;
- фінансується з місцевих та регіональних бюджетів і не має права встановлювати збори фіскального характеру; однак може отримувати прибуток від послуг, наданих ним територіальним громадам або властям, користувачам або третім сторонам;
- повинен складати річний кошторис та балансовий звіт, які затверджуються аудитором, незалежним від суб'єктів транскордонного співробітництва.
- повинен враховувати у своїй діяльності інтереси держав, регіонів яких беруть участь у транскордонному співробітництві;
- підлягає нагляду, передбаченому у законодавстві держави, на території якої розташована його штаб-квартира [40, С.4];

Практична діяльність єврорегіонів передбачає надання інформації органам місцевого самоврядування та місцевим органам виконавчої влади адміністративно-територіальних одиниць, які задіяні у транскордонному співробітництві; Міністерству економіки та з питань європейської інтеграції України, Міністерству закордонних справ України та, в разі необхідності, – іншим центральним органами виконавчої влади України та іноземних держав, регіони яких є суб'єктами транскордонного співробітництва.

При розробці проекту Закону України "Про транскордонне співробітництво" виникла велика дискусія щодо поняття "єврорегіон", під якою дехто з опонентів розумів "територію прикордонного регіону України та сусідніх держав, у межах якої здійснюється транскордонне співробітництво відповідно до угод про транскордонне співробітництво", а не організаційну форму транскордонного співробітництва. Проаналізувавши вживання цього поняття та історію його появи у Європі, а також методичну літературу останніх років, на наш погляд, однозначно "єврорегіон" визначається як організаційна форма транскордонного співробітництва.

В методичних матеріалах Асамблеї європейських прикордонних регіонів "Практичне керівництво щодо транскордонного співробітництва" [260], на с. 9 розділу А1 подається наступне визначення єврорегіону.

Організація:

- об'єднання регіональних та локальних громад з обох сторін кордону між державами, іноді з парламентською асамблеєю.
- транскордонна організація з постійним секретаріатом, спеціалістами (фахівцями), управлінським персоналом (адміністрацією) та власними фінансовими коштами
- базується на національних асоціаціях, цільових спілках (об'єднаннях) чи фондах з обох сторін кордону згідно приватного права та відповідно до діючого громадського права; або
- згідно громадського права базується на міжнародних угодах (договорах), які регулюють також членство в територіальних громадах.

Особливості діяльності:

- розвиток та стратегічно-орієнтоване співробітництво на довготривалій період, а не на одиничні заходи;
- це завжди транскордонний, а не національний прикордонний регіон;
- не є новим адміністративним /управлінським/ рівнем;
- є "центром обертання" всіх транскордонних відносин: громадян, політиків, інституцій, економіки, соціальних партнерів, носіїв культури, тощо
- узгоджувальний орган як між різноманітними структурами та компетенціями обох сторін кордону, так і в психологічних відносинах
- партнерська співпраця як вертикальна (європейський, державний, регіональний, локальний) з обох сторін кордону, так і горизонтальна вздовж кордону;
- застосування транскордонних рішень національними структурами по обидві сторони кордону та відповідно діючих в них систем управління /методів/ (унікнення конфліктів різних структур та компетенцій)
- транскордонна участь політиків та громадян, інституцій та соціальних партнерів в програмах, проектах та процесах прийняття рішень

– власна ініціатива та використання власних засобів як передумови для допомоги та підтримки третіх сторін

Зміст транскордонного співробітництва:

– визначення предметної області (сфери діяльності/ згідно спільних інтересів (наприклад – транскордонна інфраструктура, підприємництво)

– співпраця в усіх сферах життя: проживання, робота, вільний час, культура, тощо.

– соціально – культурне співробітництво поряд з економіко-інфраструктурним

– застосування угод /договорів/, домовленостей та конвенцій /умов/, які були укладені на європейському рівні чи між окремими державами, у транскордонній практиці

– консультування, підтримка та координація транскордонної співпраці особливо у наступних сферах (пріоритетні сфери): економічний розвиток; транспорт та сполучення (комунікації, зв'язок); просторове впорядкування; охорона довкілля і природи; культура та спорт; охорона здоров'я; енергетика; відставання (периферійність) економіки; туризм та відпочинок; розвиток сільського господарства; інновації та технологічні трансфери; школа та освіта; соціальна кооперація; рятувальна система та запобігання надзвичайних ситуацій; комунікація (засіб спілкування); громадська безпека.

Таким чином, Європейська Комісія однозначно розуміє під єврорегіоном організацію як форму транскордонного співробітництва (а не територію) і розрізняє транскордонний та прикордонний регіон.

Тому, не є зовсім точним визначення єврорегіону у Законі України, а саме: "організаційна форма співробітництва адміністративно-територіальних одиниць європейських держав, що здійснюється відповідно до дво- або багатосторонніх угод про транскордонне співробітництво".

На наш погляд, поняття єврорегіону, що подає Студенніков І. більш стисло визначає все описане у "Практичних рекомендаціях..." Єврорегіон – це форма транскордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох або більше держав, що мають спільний кордон, яке спрямоване на координацію їх спільних зусиль і здійснення узгоджених заходів у різних сферах життєдіяльності

відповідно до національних законодавств і норм міжнародного права для вирішення спільних проблем і в інтересах людей, що населяють його територію по обидві сторони державного кордону [179, С.94-95]. Проте, при такому визначенні єврорегіону виникає питання щодо існування інших форм транскордонного співробітництва, не акцентується увага на необхідності розробки спільної стратегії розвитку транскордонного регіону, національні території якого є учасниками єврорегіону.

Утворення єврорегіонів відбувається шляхом укладання угод про транскордонне співробітництво між органами місцевої влади прикордонних територій. На цій підставі формуються об'єднання адміністративно-територіальних одиниць муніципального і регіонального рівнів, зацікавлені в спільній реалізації різнопланових проектів у межах даної сукупності прикордонних регіонів.

Основними принципами формування єврорегіонів є:

– добровільність участі в єврорегіоні (що забезпечується можливістю виходу із структури);

– рівні права партнерів, консенсус у прийнятті остаточних рішень;

– паритетне представництво та участь у фінансуванні.

Формування єврорегіонів передбачає також можливість створення організаційної структури та системи фінансування у формі міжнародних міжрегіональних асоціацій, об'єднань, консорціумів тощо згідно чинного законодавства України.

Таким чином, на наш погляд, єврорегіони – це одна з організаційних форм транскордонних відносин, де у межах своєї компетенції та за згодою центральних державних органів, на базі спеціальних розширених повноважень на міжнародне співробітництво, місцеві органи влади прикордонних областей мають можливість розробляти спільні стратегії розвитку транскордонного регіону, об'єднувати зусилля для їх реалізації. Єврорегіони можуть створюватися як юридична або не юридична особа, мають свою організаційну структуру та визначені джерела фінансування.

Договір про створення єврорегіонів, статут та зміни до них не повинні погоджуватися Міністерством закордонних справ, Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України, проте на практиці таке погодження (консультації) відбуваються. Діяльність єврорегіонів визначається власними статутними документами. Статут повинен містити предмет та цілі

діяльності; склад учасників, назву єврорегіону, функції і місцезнаходження представництв, порядок призначення органів управління, зобов'язання учасників та їх внесок у спільний капітал; джерела фінансування діяльності; склад і порядок роботи робочих органів; правила щодо регулювання фондів та рахунків, порядок фінансування реалізації спільних проєктів; порядок виходу та виключення зі складу учасників, умови ліквідації.

Засади функціонування єврорегіонів у Польщі регулюють також власні статuti та положення. Їх функціонування залежить значною мірою від засад інституціалізації транскордонних контактів, які зумовлені наступним:

- ступенем зовнішньої та внутрішньої відкритості територій, які співпрацюють у межах єврорегіону (мова йде про спроможність до внутрішньої регіональної трансформації і до ефективного впливу на середовище);
- величиною та глибиною проникнення транскордонної співпраці, яка є результатом багатогранних контактів інституцій, організацій, а також мешканців;
- активністю прикордонної смуги, і зокрема, рівнем проникливості кордону.

Для координації і вдосконалення діяльності, пов'язаної із транскордонною співпрацею Польщі, в Раді Міністрів утворено Департамент Транскордонної Співпраці. Транскордонна співпраця є процесом, в якому регіони або територіальні уряди прикладають свої зусилля з метою спільного розв'язання певних проблем. Відносини територіальних органів влади з центральними носять координуючий, узгоджувальний характер [272].

Функціонування єврорегіонів як форми транскордонного співробітництва характеризується ще наступними особливостями [179] крім описаних вище:

- створення єврорегіону не призводить до виникнення нового адміністративно-територіального утворення зі статусом юридичної особи;
- правове регулювання на території кожного з членів єврорегіону здійснюється відповідно до чинного законодавства держави, у склад якої він входить;
- організаційна структура єврорегіону виконує координаційні функції і не має владних повноважень, а також не може

підмінювати органи влади, що діють на території кожного з його членів;

- у політичному сенсі єврорегіони не діють супроти національних інтересів держави; не є наднаціональним утворенням;
- у своїй діяльності єврорегіони не підмінюють зовнішньополітичні функції держав, прикордонні території яких є членами єврорегіонів.

В окремих випадках відносини між територіальними органами влади можуть бути оформлені іншими типами договорів, а саме, наприклад, договором про поставки товарів або надання послуг. Такий договір можна використовувати для торгівлі, оренди, концесій на надання комунальних послуг, на здійснення громадських робіт тощо.

Часто в економічній літературі поняття транскордонне співробітництво та єврорегіон використовуються як синоніми. З цим не можна погодитись, оскільки єврорегіони ще визначають як форму концентрації транскордонних ініціатив, тобто вони є вищою, проте однією з організаційних форм транскордонного співробітництва. Практично єврорегіони – це юридично оформлені (за нормами, відповідними до вимог Ради Європи) регіони інтенсивного міжрегіонального співробітництва. Такі норми закладені в Європейській рамковій конвенції щодо транскордонного співробітництва.

На сучасному етапі в Європі налічується порядку 120-и єврорегіонів і 14 великомасштабних. Як видно з даних Додатку 1 більшість єврорегіонів створена в 90-х роках минулого століття і активно продовжується їх формування в перші роки 21-століття. Цьому можна дати декілька пояснень.

1. Минулий період виявив позитивні та негативні сторони функціонування єврорегіонів та надав можливість зробити висновки щодо подальшого їх розвитку. Ефективна діяльність єврорегіонів спостерігалася лише у випадках наявності спільних проблем, для вирішення яких доцільно було об'єднувати зусилля. Це, в подальшому, визначило коло питань, які лягли в основу формування та діяльності єврорегіонів.

2. Для більшості країн співпраця між територіальними органами влади – новий вид міжнародних відносин. Перші роки, можна сказати, проходив етап становлення цього виду діяльності, формувалася і відпрацьовувалася організаційно-фінансовий та

інформаційний механізм забезпечення транскордонної співпраці, проходила її інституалізація, кадрове забезпечення.

3. Удосконалювалася законодавча та нормативно-методична база щодо транскордонної співпраці на європейському та національному рівнях.

4. Удосконалювалися механізми фінансової допомоги ЄС щодо транскордонної співпраці, яка, передусім, надавалася проектам, які, у тому числі, реалізували стратегічні напрямки розвитку транскордонного регіону. Це зумовило необхідність мати *спільну концепцію розвитку суміжних територій – транскордонного регіону, яка б базувалась на відповідних регіональних стратегіях розвитку, враховувала загальноєвропейські та національні пріоритети. Це основний методичний підхід щодо транскордонного співробітництва.*

5. Єврорегіони відігравали важливу роль своєрідних полігонів для відпрацювання механізмів та інструментів інтеграційних процесів. Досвід створення внутрішніх єврорегіонів між країнами – членами ЄС був перенесений на зовнішні кордони ЄС, далі на кордони країн Центральної та Східної Європи, з країнами – майбутніми членами ЄС та західними кордонами країн СНД. Можна очікувати розповсюдження цього досвіду далі на Схід – в країни СНД, на їх інші кордони.

В процесі розробки закону "Про транскордонне співробітництво" виникла також дискусія щодо суб'єктного складу транскордонних відносин. Узагальнюючи досвід діяльності єврорегіонів, та враховуючи існуюче законодавство, пропонуємо наступне. Територіальні громади або органи влади безпосередньо здійснюють транскордонне співробітництво і вони є його суб'єктами (рис.2.9.). Всі організації, господарські структури прикордонних територій є його учасниками.

Держава та центральні органи влади, укладаючи угоди про транскордонне співробітництво, підписуючи декларації та приєднуючись до Конвенцій забезпечують нормативно-правове середовище для здійснення транскордонного співробітництва його суб'єктами та розробляють програми підтримки транскордонного співробітництва.

Міжнародні регіональні організації, агенції регіонального розвитку сприяють розвитку міжтериторіального та транскордонного співробітництва.

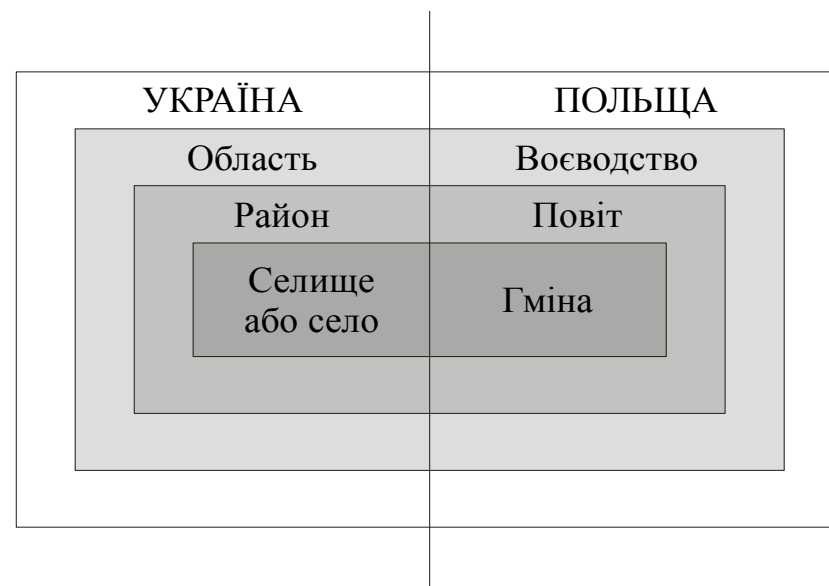

Рис. 2.9. Суб'єкти транскордонного співробітництва сусідніх держав України та Польщі (затемнені ділянки).

Слід зауважити, що такий поділ достатньо умовний. Це пов'язано з тим, "забезпечення" та "сприяння" мають спільну площину дії (держава, окрім забезпечення, може реалізувати заходи, що сприяють розвитку транскордонного співробітництва). Розподіл функцій між інституціями транскордонного співробітництва більш точно зображено на рис. 2.10.

Здійснення	Забезпечення	Сприяння
Територіальні органи влади		
Державні органи влади		
		Міжнародні інституції, агенції регіонального розвитку

Рис. 2.10. Функції інституцій транскордонного співробітництва

Таким чином, транскордонне співробітництво здійснюється в межах компетенції відповідних територіальних громад або органів влади суміжних прикордонних територій.

Більшість країн – членів ЄС (23 з 25) є унітарними державами (табл.2.5). Хоча окремі автори виділяють ще й регіональні – до яких

Таблиця 2.5

Адміністративно-територіальний поділ деяких країн Європи

Країна	Територія тис. км ²	Населення млн.	I рівень (базовий)	II рівень	III рівень
Франція	551,5	58,7	36 559 муніципал.	96 департам.	22 регіон
Німеччина	356,9	83,9	16 121 муніципал.	426 районів	16 земель
Італія	301,3	57,6	8 104 муніципал.	108 провінцій	20 областей
Іспанія	506,0	39,3	8 082 муніципал.	50 провінції	17 авт. областей
Австрія	83,9	8,53	2 353 муніципал.	-	9 земель
Бельгія	90,5	10,11	589 муніципал.	10 провінцій	3 регіон. + 3 обл.
Данія	43,0	5,23	275 муніципал.	14 округів	
Фінляндія	338,0	5,11	455 муніципал.		
Греція	131,9	10,46	16 121 муніципал.	54 департам.	
Ірландія	70,2	3,58	80 районів	36 округів	8 регіонів
Швеція	449,9	8,83	286 муніципал.	24 округи	
Велика Британія	244,8	58,26	319 районів	135 графств	
Люксембург	2,58	0,41	118 муніципалит.		
Португалія	91,8	9,9	305 муніц. 4207 громад. парафій	18 районів	2 острівних авт. райони
Україна	603,7	50,1	12 000 селищних рад	480 районів + 160 міст районного підпорядкування	24 області і 1 авт. респ. +2 міста держ.зн.
Польща	312,6	38,6	2 489 гмін	373 повіти	16 воєводств
Польща до 1999	312,6	38,6	2 489 гмін	49 воєводств	-
Румунія	237,5	22,5	2862 муніципал.	41 повіт	-
Угорщина	93,0	10,22	3 154 муніцип.	19 округів	7 регіонів до 2002
Латвія	64,5	2,51	554 муніципал.	26 районів	5 до 9 рег. до 2004
Словаччина	49,0	5,36	2 871 муніцип.	-	12 регіон. До 2001
Чехія після 2000	78,9	10,3		77 районів	14 областей

За даними: [152, 166-168, 252]

віднесені Італія і Іспанія, які разом з федеративними формують групу країн – об'єднаних [259]. Три країни мають лише базовий рівень місцевої влади – Австрія, Фінляндія та Люксембург. Шість країн мають дворівневу структуру місцевого самоврядування: Данія, Португалія, Швеція, Греція, Нідерланди та Велика Британія – комуни – провінції або округи, для Португалії – парафії – райони.

Чотири країни мають три рівні місцевого самоуправління: Іспанія, Франція, Ірландія, Італія. Три країни мають федеративний устрій: Австрія (9 земель), Бельгія (3 регіони та 3 області), Німеччина (16 земель).

Країни, що тільки вступили до ЄС, як видно з таблиці 2.5, вже провели або готуються провести адміністративно-територіальну реформу. Процес цей довготривалий і вимагає підготовчого періоду.

Польща у своїй адміністративно-територіальній реформі не торкалася базового рівня, однак створила 3 рівня: гміна (NUTS 4) – повіт (NUTS 3) – воєводство (NUTS 2). Такий територіальний поділ викликаний, насамперед, системою фінансування: розмір регіону має мати певний рівень самодостатності, тобто можливості фінансового забезпечення власними коштами вирішення основних проблем – потім отримання фінансів із вищих бюджетів та інших фінансових структур.

Чехія з 1 січня 2000 року змінила стратегію регіональної політики, створила окреме Міністерство регіональної політики, адміністративно розділила всю територію на 14 областей і 77 районів. 14 областей відповідають NUTS 3, а відповідно до NUTS 2 Чехія ділиться на 8 регіонів [152]. (Пояснення щодо NUTS будуть наведені у розділі 4.2)

Всі території, представлені в таблиці, через свої органи влади або інші представницькі структури можуть вступати у міжтериторіальне, міжрегіональне та транскордонне співробітництво, проте лише на відповідних рівнях компетенції.

В Україні суб'єктами міжтериторіального та транскордонного співробітництва виступають територіальні громади або органи влади, які діють безпосередньо або через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також районні та обласні ради. (див. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні").

До територіальних органів влади відносяться також місцеві державні адміністрації, що здійснюють на відповідній території

надані державою, а також делеговані відповідними радами повноваження (див. Закон України "Про місцеві державні адміністрації").

Основними суб'єктами, що здійснюють міжрегіональне співробітництво, є обласні державні адміністрації і Уряд Автономної Республіки Крим. Однак, згідно з Додатком № 2 до Конвенції загальних принципів транскордонного співробітництва [150], в якому категорійний апарат було розширено поняттям міжтериторіального співробітництва, визначено, що у міжнародні відносини можуть вступати залежно від національного законодавства не лише регіони, що знаходиться безпосередньо після центрального уряду, а й інші територіальні утворення і органи самоврядування нижчих рівнів. Оскільки Україна ратифікувала 106 Мадридську Конвенцію та її додатки, районні держадміністрації та органи місцевого самоврядування також можуть вступати у міжнародні відносини із відповідними органами територіального управління зарубіжних країн.

Аналіз міжрегіонального співробітництва областей України виявив, що всі області мають укладені угоди про співпрацю з сусідніми територіями суміжних країн, більшість областей має також угоди про співпрацю з регіональними органами влади багатьох країн світу. Кількість таких угод коливається від одної (Херсонська область) до 49 (Харківська область). Переважна кількість областей має порядку 20 угод (Додаток 10).

Серед партнерів областей України найбільше є суб'єктів країн СНД, Європи, Південної Америки, Близького Сходу, Канади, Китаю.

Співпраця ведеться також в рамках діяльності міжнародних організацій – Асамблеї європейських регіонів (Одеська, Львівська, Донецька області), Конгресу Регіональних та Місцевих влад Європи (українська делегація), Ради керівників прикордонних областей України, Росії та Білорусії (Чернігівська, Харківська, Сумська, Полтавська, Донецька та Луганська області), Асоціації соціально-економічного співробітництва республік, країв і областей Північного Кавказу (Донецька, Луганська) та Асамблеї європейських прикордонних регіонів ("Карпатський єврорегіон" та єврорегіони "Буг" і "Дніпро"), а також Робочої співдружності придунайських країн (Одеська область).

За інформацією з областей як наслідок такої співпраці створено ряд спільних підприємств і організацій, проводяться спільні

виставки, ярмарки, культурно-освітні заходи, розбудовується прикордонна та транспортна інфраструктури, є спроби вирішення екологічних проблем, забезпечений постійний обмін студентами та професорсько-викладацьким персоналом, реалізуються спільні наукові дослідження та розробки, проводяться конференції, форуми тощо.

Поруч з угодами облдержадміністрацій, співпраця ведеться також між містами: Миколаєвом та Трієстом (Італія), Бурси (Туреччина), Малко Тирново (Болгарія); Луганськом та Любліном (Польща), Перніком (Болгарія), Секешфехерваром (Угорщина), Сент-Етьєном (Франція), Кардіффом (Велика Британія); Кіровоградом та Суючжоу (КНР); Новоград-Волинським Житомирської області та Південний Тіролем (Італія), Палангою (Литва); Львовом та Краковом (Польща), Яворівською райдержадміністрацією Львівської області та Любачівським повітом (Польща). За інформацією обласних держадміністрацій, співпраця міст реалізується більш ефективно в конкретних проектах шляхом створення спільних підприємств, взаємного відкриття торгових домів, культурних та інших заходів тощо, що можна пояснити більшим досвідом співпраці міст-побратимів.

В обласних адміністраціях структурними підрозділами, у чій функції входить організація і управління міжрегіональною співпрацею за постановою КМУ "Про упорядкування структури місцевих державних адміністрацій" [145], є управління зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності (ЗЗ та ЗЕД). Таку структурну одиницю було запропоновано ввести в грудні 2000 року і на кінець 2001 року вони створені майже у всіх областях. До цього моменту питання міжрегіональної співпраці знаходилися у віданні управлінь зовнішньоекономічних зв'язків або у відділах ЗЕЗ головного управління економіки, а у Криму – управління ЗЕЗ у Мінекономіки Криму. Лише у Чернівецькій області питаннями міжрегіонального співробітництва займається також науково-технічний центр, директор якого є одночасно радником голови облдержадміністрації.

Зрозуміло, що запропонована Постановою КМУ структура управління ЗЗ та ЗЕД найбільш повно відповідає потребам щодо організації та управління міжрегіональною співпрацею областей. Управління чи відділи ЗЕЗ не можуть повністю вести цю діяльність, оскільки міжтериторіальне співробітництво охоплює різноманітні

зв'язки не лише в економічній сфері, а й у політичній, екологічній, культурній, науковій, освітній тощо. Це визначає роль та місце зовнішніх відносин областей в інтеграційних процесах. України.

Основними завданнями управління ЗЗ і ЗЕД є забезпечення реалізації на території області державної політики у сфері зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності, європейської інтеграції, взаємодії з економічними угрупованнями, міжнародними організаціями, в тому числі кредитно-фінансовими установами інших держав, сприяння виконанню зобов'язань за міжнародними договорами України, здійснення заходів та сприяння створенню належних умов, спрямованих на розвиток та організацію міжрегіонального та прикордонного співробітництва у сфері зовнішньоекономічної діяльності та ін.

Управління відповідно до покладених на нього завдань розробляє пропозиції щодо нових форм економічного співробітництва з відповідними суб'єктами або адміністративно-територіальними утвореннями іноземних держав та поліпшення торговельно-економічних відносин з ними, у межах компетенції бере участь у створенні і сприянні функціонуванню на території області спеціальних економічних зон, аналізує соціально-економічні результати їх функціонування, забезпечує в межах своїх повноважень захист інтересів у цій сфері, бере участь у розбудові державного кордону, розвитку прикордонної, митної та сервісної інфраструктури пунктів пропуску через державний кордон тощо.

Суб'єкти, що забезпечують міжнародну діяльність на регіональному рівні, необхідно розглядати зі сторони державних та загальноєвропейських інтересів:

а) державні інтереси забезпечують структурні підрозділи центральних органів управління держави: МЗС, Мінекономіки і з питань європейської інтеграції; Державної Митної Служби, Державного комітету з питань охорони кордону тощо;

б) загальноєвропейські інтереси забезпечують:
 – інституції Ради Європи та Європейського Союзу: Конгрес місцевих і регіональних влад Європи; Комітет регіонів Європейського Союзу тощо;
 – міжнародні об'єднання регіональних структур: Асамблея європейських регіонів; Асоціація європейських прикордонних територій тощо (рис.2.5).

Далі розглянемо більш детально інституції, основною чи пріоритетною діяльністю яких є проблеми транскордонного співробітництва. З огляду на те, чиї інтереси представляють ці інституції, виділимо наступні три групи: 1) міжнародні структури, 2) державні структури, 3) недержавні структури.

2.3. Інституції забезпечення та підтримки розвитку транскордонної співпраці регіонів

Міжнародні структури. Інтереси регіонів в Європі представляють багато організацій, але лише дві з них є структурами, що діють як повноважні органи країн – членів ЄС та Ради Європи. Органом Ради Європи є Конгрес місцевих та регіональних влад Європи (КМРВС), а Європейського Союзу – Комітет Регіонів (КР) (рис. 2.11). Обидві структури започаткували свою діяльність у 1994 році як консультативні органи.

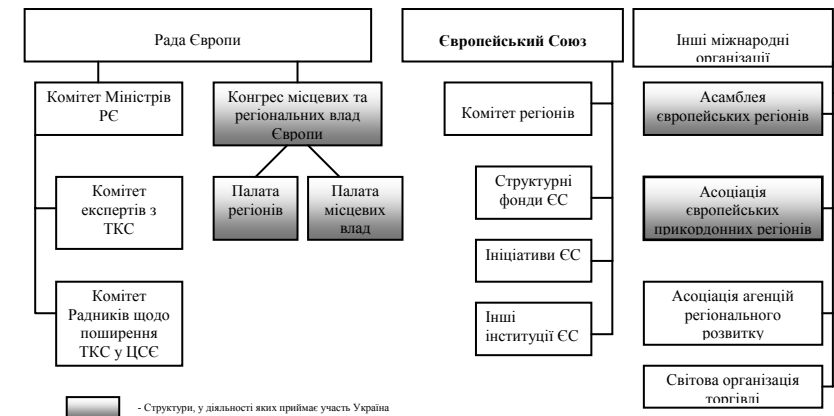

Рис. 2.11. Основні міжнародні інституції розвитку транскордонного співробітництва

Загальна кількість членів КМРВС – 302 особи. Власні делегації у КМРВС має кожна з 43-х країн-членів РЄ згідно з встановленою РЄ для країни квотою представленості.

У березні 1995 року Україні було надано статус "спеціально запрошеного гостя" у КМРВС. 9 листопада 1995 року Україна стала

37-членом Ради Європи і отримала право членства у КМРВС. Україна має у КМРВС 12 постійних місць.

КМРВС отримав свою сучасну назву 14 січня 1994р., ставши наступником Європейської Постійної Конференції місцевих і регіональних влад Європи.

Основні напрями діяльності, порядок формування та роботи Конгресу визначаються його Хартією та Правилами процедури [201]. Головними цілями Конгресу є:

- надання можливості представникам місцевих і регіональних органів влади брати участь у розробці європейської політики в рамках Ради Європи, їх активне залучення до діяльності Ради Європи;
- допомога молодим демократичним країнам у створенні ефективних місцевих владних структур;
- представлення на розгляд Комітету Міністрів Ради Європи пропозицій, з питань розвитку місцевого самоврядування;
- налагодження співробітництва між регіонами, особливо – прикордонними, з метою забезпечення миру, терпимості й економічного зростання;
- сприяння розвитку співпраці між органами місцевої та регіональної влади;
- налагодження співробітництва між національними, демократичними асоціаціями місцевих та регіональних влад та Європейськими організаціями, що представляють місцеві та регіональні влади країн-членів Ради Європи;
- забезпечення участі територіальних виборних органів у досягненні ідеалів європейської єдності тощо.

Конгрес складається з 2-х палат – Палати місцевих влад і Палати регіонів. Кожна палата один раз на 2 роки обирає голову та Бюро. Президент Конгресу обирається один раз на 2 роки від кожної палати по черзі. Бюро складається з голови палати та семи членів. Жодна держава-член не може мати більше одного представника в Бюро кожної з палат. До Бюро Конгресу входять члени Бюро кожної з палат, а також Президент Конгресу. Очолює Бюро КМРВС Президент Конгресу, однак він не має права голосу на засіданнях Бюро. У період між сесіями КМРВС від імені Конгресу діє Постійний комітет.

До складу Постійного комітету входять по два представники від кожної національної делегації, в тому числі і члени Бюро КМРВС.

В КМРВС також діють 4 статутні комітети: Комітет з інституційних питань (питання дотримання країнами-членами своїх зобов'язань, моніторинг, специфічні питання стосовно інфраструктури органів місцевого та регіонального самоврядування), Комітет з питань культури та освіти (також питання ЗМІ, молоді, спорту та зв'язку), Комітет з питань сталого розвитку (також питання охорони навколишнього середовища та просторового планування розвитку міст), Комітет з питань соціальної рівності (також питання забезпечення зайнятості, громадянства, суспільних відносин, охорони здоров'я). За статутом для виконання своїх завдань КМРВС може створювати спеціальні робочі групи.

КМРВС збирається на регулярні сесії один раз на рік. Регулярні сесії Конгресу відбуваються в приміщенні штаб-квартири Ради Європи у Страсбурзі, якщо за домовленістю між КМРВС або його Постійним комітетом та Комітетом Міністрів Ради Європи не прийняте рішення щодо іншого місця його скликання.

Організаційне забезпечення діяльності Конгресу виконує Секретаріат КМРВС, який структурно знаходиться у складі Секретаріату Ради Європи.

Україна має в КМРВС 12 місць, в тому числі – 6 в Палаті місцевих влад та 6 – в Палаті регіонів. За існуючими в КМРВС правилами, кожний представник має свого заступника. Виходячи з цього, делегація України у КМРВС складається з 24 представників: 6 представників та 6 їх заступників у Палаті місцевих влад, та 6 представників та 6 їх заступників у Палаті регіонів.

Якщо представник з якихось причин не може взяти участь у сесії Конгресу, то його замінює заступник, який зазначений у списку.

Склад делегації України в КМРВС на 2000-2001 роки затверджено Указом Президента України від 5 квітня 2000 року за № 561/200.

У відповідності до Указу Президента України від 19.03 1997р. за №243/97 загальну координацію, організаційно-методичне та інформаційне забезпечення участі українських представників у Конгресі місцевих та регіональних влад Європи та його робочих органах забезпечує Фонд сприяння місцевому самоврядуванню України.

Іншою значною структурою є **Комітет Регіонів**, утворений згідно Маастрихтської угоди з метою посилення та активізації участі

регіонів у процесі прийняття рішень Європейським Союзом з врахуванням інтересів останніх.

Як європейська інституція КР має консультативний характер та його діяльність сприяє включенню місцевих актуальних питань до розгляду, що забезпечує представництво регіональних та місцевих громад у процесі прийняття рішень Європейським Союзом. Комітет регіонів складається з 222 членів і має вісім спеціалізованих комісій:

- Регіональна політика, економічний розвиток, місцеві та регіональні фінанси;
- Упорядкування сільської зони, сільське господарство, рибальство, ліс, море, гірська зона;
- Транспорт і комунікаційні мережі;
- Урбаністична політика;
- Упорядкування території, довкілля, енергетика;
- Освіта, виховання;
- Європа громадян, наукові дослідження, культура, молодь, інтереси споживачів;
- Економічне і соціальне об'єднання.

Хоча діяльність КР представляє значний інтерес для України з погляду можливостей використання методичних підходів до формування державної регіональної політики, у діяльності КМРВС Україна приймає безпосередню участь, що створює нові можливості та перспективи.

Комітет Міністрів Ради Європи щодо проблем транскордонного співробітництва послуговується двома комітетами: 1. Комітетом Експертів з транскордонного співробітництва – міжурядовий комітет, що складається з національних експертів від міністерств, що відповідають за транскордонне співробітництво. 2. Комітетом Радників з розвитку транскордонного співробітництва у Центральній та Східній Європі, який включає шість членів і два заступника, що репрезентують Генерального Секретаря, Комітет Міністрів і Конгрес місцевих та регіональних органів влади Європи відповідно.

Комітет Експертів з транскордонного співробітництва має наступні цілі:

- нагляд за виконанням Європейської рамкової Конвенції з транскордонного співробітництва між територіальними громадами та органами місцевого самоуправління, розробляючи додаткові протоколи або пропонуючи нові моделі та структури угод, інструкції та контракти;

- подання пропозицій, що мають на меті послаблення бар'єрів щодо розвитку транскордонного та міжтериторіального співробітництва (передусім законодавчі), і узагальнення прикладів успішного співробітництва у різних сферах діяльності. Це дає можливість публікувати загальну і тематичну інформацію щодо, наприклад, успішної практики, що в свою чергу, може бути прикладом (керівництвом) для центральних та територіальних органів влади, які бажають приймати участь у транскордонному співробітництві.

Спільно з Секретаріатом Комітет планує швидше публікувати дослідження та звіти (зберігати інформацію у електронному виді на веб-сайтах Ради Європи) і робити своєчасні модернізації дотичної документації, що занадто швидко старіє внаслідок стрімкого характеру транскордонного сектору співробітництва.

Комітет Радників відповідальний за керівництво розширенням транскордонного співробітництва у центральних та східноєвропейських країнах шляхом:

- розвитку транскордонного співробітництва по кордону Центральної та Східної Європи з метою встановлення більш ефективної місцевої демократії у прикордонних регіонах, таким чином, допомагаючи встановленню миру та порозуміння серед населення прикордоння, особливо, у чутливих секторах;
- надання допомоги з метою ратифікації і практичному виконанню Європейської Конвенції з основних принципів транскордонного співробітництва між територіальними громадами або органами місцевого самоврядування, сприяючи державам, які підписали Конвенцію, ліквідувати бар'єри, особливо, правового характеру.

Комітет Радників співпрацює з Секретаріатом і вносить пропозиції щодо організації конференцій, дискусій, що повинні сприяти підвищенню розуміння широких мас населення Конвенції загальних принципів транскордонного співробітництва, що пропонує співпрацювати місцевим та регіональним органам влади прикордонних регіонів, організувати зустрічі між представниками місцевих органів влади, щоб посилити взаємну довіру, організувати зустрічі представників місцевих та регіональних органів влади та національних керівних осіб, організувати зустрічі та робочі групи з національними та місцевими керівниками, що відповідають за ратифікацію законодавчих актів чи виконання Рамкової Конвенції. У цих випадках Рада Європи забезпечує технічну і законодавчу допомогу.

Короткий огляд діяльності Комітету Радників показує, що поступово він набирає силу, особливо після збільшення кількості його членів з 3 до 6 у 2001 та зустрічей – до двох на рік. Заснований у 1995, щоб надавати експертну допомогу Секретаріату щодо реалізації пропозицій від Комітету Експертів з транскордонного співробітництва, Комітет Радників все більше стає суб'єктом ідей та їх реалізації. Комітет Радників включає 2-х Швейцарських членів і по-одному з Словенії, Великої Британії, Нідерландів, Польщі, Росії та Словаччини, обраний на три роки. У їх складі – професіонали, у тому числі науковці, що спеціалізуються на міжнародних відносинах місцевих та регіональних органів влади, представників прикордонних областей.

Вони допомагають розвивати транскордонне співробітництво у практичній площині. Пріоритетами у 2001 та 2002 році були південно-східна Європа, особливо – в минулому – Федеративна Югославія; північно-східна Європа; майбутній зовнішній кордон ЄС; та південний Кавказ.

Щоб мати більший вплив на процес прийняття рішень у Раді Європи, Комітет Радників посилає одного члена на засідання Комітету Експертів з транскордонного співробітництва для взаємного обміну інформацією і щорічно готує Рапорт Комітету Міністрів. Перший такий Рапорт на 2001 фінансовий рік (готується Секретаріатом) був прийнятий Комітетом Міністрів у березні 2001 р.

Вагому роль в сфері транскордонного співробітництва в Європі також відіграють Асоціація європейських прикордонних регіонів (АСПР) [48] та Асамблея європейських регіонів (АЄР) [169].

Діяльність цих структур направлена на підтримку транскордонного співробітництва, сприяння його поширенню та ефективному вирішенню проблем у транскордонних регіонах. Їх рекомендації враховуються при прийнятті рішень у Раді Європи та ЄС.

Асоціація європейських прикордонних регіонів (АСПР) виникла у червні 1971р. як добровільна позаурядова організація, котра об'єднує на сьогодні порядку 200 різноманітних інституцій транскордонної співпраці в Європі, низка з них відома як єврорегіони. Від України у цій структурі беруть участь єврорегіони "Карпатський", "Буг" та "Дніпро".

Метою АСПР є діяльність на користь Європейських прикордонних і транскордонних регіонів, щоб:

- виявити їх специфічні проблеми, потенційні можливості їх вирішення;
- представляти їх спільні інтереси на державних і міжнародних парламентських форумах, перед урядами, органами влади і іншими інститутами;
- започатковувати, підтримувати та координувати їхню співпрацю в цілій Європі;
- проводити обмін досвідом та інформацією, щоб зробити можливим формування і узгодження спільних інтересів і шляхів їх вирішення, з врахуванням всіх проблем і потенційних можливостей транскордонного співробітництва.

До основних завдань АСПР відносяться: реалізація програм та проектів, експертиза фінансових джерел, а також їх реклама та пропаганда; організація заходів, що сприятимуть транскордонному співробітництву, а також участь і підтримка пов'язаної з ним діяльності; підготовка та втілення в життя спільних акцій та ініціатив; розвиток у тісній координації з Європейським Союзом та Радою Європи "центрів Європейських прикордонних та транскордонних регіонів"; інформування політичних і суспільних кіл Європи про проблеми транскордонної співпраці.

В січні 1996 року розпочала роботу перша конференція з економічних проблем регіонів сходу та заходу Європи під егідою Палати Регіонів Ради Європи, яка має на меті інтенсифікувати економічний розвиток та розширення співробітництва для всіх регіонів Європи. Конференція створила Фундацію для економічного розвитку регіонів Європи. В роботі цієї конференції прийняло участь 100 регіонів, від України були представлені Київська, Волинська та Закарпатська області.

Керівна Рада Фундації щонайменше раз на рік скликає Асамблею Фундації, де аналізується робота за минулий рік і визначаються основні напрямки роботи на майбутнє. Керівна Рада звітується перед Асамблеєю про роботу і фінансову діяльність Фундації. Робота Фундації направлена на підтримку зусиль різних суб'єктів економіки в регіонах по встановленню прямих ділових контактів зі своїми партнерами з інших регіонів. Вона працює не лише є підприємствами, неурядовими організаціями, а й з місцевими та регіональними органами влади.

Одним з основних напрямків роботи Фундації є допомога представникам місцевої влади при запрошенні експертів та

фінансуванні спільних проектів. Зокрема, надається підтримка в галузі розвитку інфраструктури, перебудови промисловості та гармонізації норм та стандартів з метою розвитку економічного потенціалу країн з перехідною економікою, зміцнення безпеки в Європі та підтримки інтеграції цих країн до європейської економіки.

Фундація тісно співпрацює з усіма регіонами Європи, Палатою Регіонів Ради Європи, Комітетом Регіонів Європейського Союзу, Асамблеєю Європейських Регіонів, іншими фундаціями, міжнародними організаціями та установами, які здійснюють свою діяльність у сфері регіонального економічного розвитку з метою забезпечення свого максимального впливу та запобігання дублювання виконавських функцій.

Фінансові ресурси Фундації складаються із внесків місцевих та регіональних органів державної влади регіонів Європи, з врахуванням платоспроможності кожного члена, а також внесків національних та федеральних урядів, донорських організацій та установ, траст-фондів та інших фундацій. Штаб – квартира фундації знаходиться в м. Женеві.

Асамблея Європейських Регіонів (АРЕ). 15 червня 1985 року у м. Люмен–ла-Нев (Бельгія) на установчому засіданні 47-и регіонів і 8-ми європейських регіональних організацій було створено Раду Європейських Регіонів, обрано президента організації, ухвалено Статут та Внутрішні правила Ради У 1987 році на другій загальній конференції європейських регіонів було прийняте рішення про перейменування організації на Асамблею Європейських Регіонів (АРЕ). Організаціями-засновниками АРЕ є Асоціація європейських прикордонних регіонів, Конференція периферійних приморських регіонів, Робоча співдружність регіонів Західних Альп, Робоча співдружність регіонів Центральних Альп, Робоча співдружність регіонів Східних Альп, Робоча співдружність Піренейів, Співдружність Юраських гірських регіонів, Робоча співдружність традиційних індустріальних регіонів, Асоціація регіонів-національних столиць⁴.

Сьогодні членами АРЕ є близько 300 регіонів з усієї Європи, включаючи країни СНД, вона тісно співпрацює з Радою Європи, інституціями Європейського Союзу та підтримує постійні зв'язки з

⁴ Наведені організації вказують на значну кількість міжнародних структур в Європі, членами яких є регіональні та місцеві органи влади, інші регіональні організації і метою діяльності яких є вирішення проблем регіонів.

іншими міжрегіональними асоціаціями. Від України в АРЕ членами є три області: Одеська (з 1993 р.), Львівська (з 1999 р.), Донецька (з 2000 р.)⁵

Статут організації, окрім головної мети – бути політичним голосом Регіонів Європи, — визначає п'ять завдань:

1. Організувати і розвивати діалог, консультації та співробітництво між усіма регіонами Європи, поважаючи при цьому конституції, закони та угоди, що мають силу на територіях держав, а також поважаючи та забезпечуючи культурне різноманіття на теренах Європи.
2. Забезпечувати інституційні засоби для участі регіонів у процесі прийняття рішень, а також для посилення їхньої активної ролі в розбудові Європи, особливо, коли йдеться про роботу Ради Європи, ОБСЄ та Європейського Союзу.
3. Співпрацювати з європейськими асоціаціями, які репрезентують місцеву владу.
4. Співпрацювати та підтримувати діяльність міжрегіональних асоціацій-членів (АРЕ) або організацій, які можуть приєднатися до АРЕ пізніше.
5. Здійснювати власні програми або брати участь у програмах, організованих третіми особами з метою реалізації або дотримання цих цілей.

Структура та керівні органи АРЕ складаються з Генеральної асамблеї (вищий керівний орган, що здійснює політичне представництво регіонів і приймає рішення з ключових питань діяльності АРЕ, зокрема про політичну стратегію, бюджет, створення комітетів, прийом у свої члени/позбавлення членства), Бюро (виконавчий орган), президента (вищий представник АРЕ, який репрезентує її у всіх зовнішніх стосунках), комітетів, Генерального секретаря, якій очолює Генеральний секретаріат АРЕ і відповідає за поточні справи організації. Важливою складовою структури Асамблеї європейських регіонів є постійні комітети. Поряд з чотирма постійними комітетами працює Науковий комітет, до складу якого в цей час входять 49 провідних експертів з різних

⁵ В березні 1999 року Адміністрація Президента України направила голові Ради міністрів АР Крим, всім головам обласних, Київській та Севастопольській міських держадміністрацій інформаційний лист щодо діяльності АРЕ, статут цієї організації та пропозицію прийняти участь у її діяльності. На цю пропозицію відгукнулися лише Львівська та Донецька області, Одеська вже була учасником АРЕ.

країн Європи. Цей комітет виконує роль радника політичних органів Асамблеї європейських регіонів з питань регіоналізму та федералізму.

Підводячи підсумки десятирічної діяльності Асамблеї європейських регіонів, Жорді Пужоль, на той час президент АЄР, зокрема відзначав: "Ми були першими, хто сформулював принцип субсидіарності не для того, щоб отримати владу, як це робили інші, а для того, аби передати ці владні повноваження на той рівень, де з ними могли б впоратися найкращим чином" [258] та відзначив безпосередню участь АЄР у "створенні механізму, який забезпечив участь регіонального рівня в Європейському Союзі та Раді Європи". Йдеться про заснування Комітету регіонів у рамках ЄС і Конгресу місцевих і регіональних влад Європи Ради Європи. Створення цих двох європейських регіональних інституцій ознаменувало безумовний успіх зусиль АЄР. Цей результат поставив Асамблею європейських регіонів перед необхідністю визначити свою стратегію в нових умовах, а саме: "АЄР має сконцентруватись на головних питаннях політичного аспекту регіоналізму в Європі: посилення ролі регіонів у процесі прийняття рішень на рівні (Європейської) Співдружності, створення регіональних рівнів в країнах Центральної та Східної Європи"

Крім безпосередніх міжрегіональних організацій доцільно звернути увагу на вплив і інших міжнародних організацій, вступ до яких України значно вплине на її транскордонне співробітництво. Перш за все розглянемо з цих позицій вступ України до Світової організації торгівлі.

Вступ до СОТ означає для країни використання стратегічних переваг участі у багатосторонній торговельній системі. Причому, головну роль у цьому процесі відіграватиме зовсім не полегшення доступу на іноземні ринки, на чому досить часто наголошують, а такі довготривалі чинники, як створення цивілізованого конкурентного середовища та впровадження стабільних правил регулювання економічної діяльності. Саме ці чинники є однозначно позитивними, і весь досвід СОТ доводить, що саме вони визначають найбільш істотний позитивний ефект від участі у багатосторонній системі світової торгівлі [158, С. 11].

Проте, досвід інших країн свідчить, що не може не існувати певних ускладнень для національної економіки, для окремих її секторів, для окремих підприємств, проблем, пов'язаних з

адаптацією до нових правил поведінки. Такі проблеми існуватимуть і для держави в цілому і для регіонів, передусім прикордонних.

Процес підготовки не повинен обмежуватися лише процесом взаємних торговельних переговорів та гармонізацією системи законодавства. Він також має передбачати підготовку національної економіки до функціонування в нових умовах. Особливо це важливо у сфері транскордонного співробітництва, в якому сплітаються державна політика, зовнішньоекономічна діяльність та регіональні механізми міждержавного співробітництва. Вступ до СОТ безпосередньо стосується проблем розвитку транскордонного співробітництва за двома статтями ГАТТ: ст. V. Свобода транзиту та ст. XXIV. Територіальне застосування. Прикордонна торгівля. Митні союзи та зони вільної торгівлі.

У зв'язку з цим, хотілося б звернути увагу на наступне.

I. "Товари... та транспортні засоби повинні рахуватися транзитними через територію Сторони, що домовляється, коли прохід через таку територію, з перевантаженням товарів, з його складуванням, з дробленням партій товарів, зі зміною виду транспорту чи без таких операцій є лише частиною повного шляху, що починається та закінчується за межами кордонів країни, що домовляється.... Повинна існувати свобода транзиту через територію кожної Сторони, що домовляються шляхами, що найбільше підходять для міжнародного транзиту....".

Цей витяг з Угоди ГАТТ вказує, що комунікаційна інфраструктура прикордонних областей повинна відповідати міжнародним вимогам і забезпечувати найкраще проходження міжнародного транзиту територією країни з можливостями складування, перевантаження і інше, про що говорилося вище.

Реалізація позитивних очікувань від вступу України до СОТ потребує впровадження активної та цілеспрямованої державної економічної політики стимулювання інвестиційно та інноваційно орієнтованого зростання та структурної перебудови з метою зміцнення національної конкурентоспроможності. У контексті вступу до СОТ слід ще раз зазначити важливість транзитного потенціалу України і доцільність зміцнення сектору послуг. В зв'язку з цим Україні доцільно сформувати нову політику і, відповідно, конкретизувати програму дій щодо розбудови кордону і комунікаційної інфраструктури у прикордонних регіонах.

Наступна проблема, на яку слід звернути увагу в контексті вступу до СОТ є прикордонна торгівля, яка за сучасних умов ще майже не досліджується в Україні і отримала дещо негативне забарвлення у свідомості значної частини населення, зокрема у службовців контролюючих органів, про що детальніше згадувалося вище. Разом з тим п. 3 ст. XXIV ГАТТ не заперечує преференцій у прикордонній торгівлі, а Україна їх не використовує.

Щоб розробити нові механізми, наприклад для розвитку прикордонної торгівлі та отримати позитивні результати від вступу до СОТ, забезпечити конкурентоспроможність галузей економіки України, на наш погляд, треба проводити відповідні дослідження, постійний моніторинг прикордонної торгівлі та підготувати фахівців, яких недостатньо як для забезпечення професійної підготовки до вступу у СОТ, так і транскордонної співпраці.

Ставлення держав-членів ЄС та їхніх урядів, загальноєвропейських інституцій до ролі регіонів у наближенні політичних рішень, які приймаються на рівні Європейського Союзу, до громадян поступово змінювалося. Діяльність міжрегіональних організацій істотно впливала на визнання загальноєвропейськими інституціями провідної ролі регіонів в інтеграційному процесі.

Узагальнюючи, можна зазначити наступне. Україна є членом Конгресу місцевих та регіональних органів влади Європи, приймає участь у Комітеті експертів з транскордонного співробітництва (експерт від МЗС України), три області – Одеська, Львівська та Донецька – приймають участь у Асамблеї європейських регіонів та Карпатський євро регіон, євро регіони "Буг" та "Дніпро" – у Асоціації європейських прикордонних регіонів. Зрозуміло, що це занадто мало для представлення інтересів України у європейських структурах.

Тому було б доцільно активізувати представництво України у європейських структурах, передусім, шляхом забезпечення державних та місцевих органів влади відповідними інформаційними матеріалами та відповідною підготовкою кадрів. Для підвищення ефективності діяльності міжурядових спільних комісій з питань міжрегіонального та транскордонного співробітництва доцільно забезпечити участь у їх роботі представників науки та регіональних органів влади, передусім, у складі експертних робочих груп.

Крім того, враховуючи сусідство України з ЄС та ефективність діяльності Комітету Радників з розвитку транскордонного співробітництва у Центральній та Східній Європі доцільно також

ініціювати розширення діяльності цього Комітету на територію України.

Державне управління у сфері транскордонного співробітництва здійснюють Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної республіки Крим, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції. Проте, управління транскордонним співробітництвом, в основному, полягає у його координації. Для загальної координації транскордонного співробітництва на державному рівні Кабінет Міністрів України у 2002 р. створив Міжвідомчу комісію з питань розвитку транскордонного співробітництва та євро регіонів [146], у якій питання координації покладено на Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції, а Головою призначається Міністр економіки. Розроблено Положення про Міжвідомчу комісію і затверджена Програма розвитку євро регіонів в Україні. Проте, зі зміною Міністра економіки діяльність Міжвідомчої комісії дещо призупинилась. Доцільно такі координуючі органи створювати на дещо на інших засадах.

Координацію розробки, укладання та організацію виконання міждержавних договорів України з питань розвитку транскордонного співробітництва здійснює Міністерство закордонних справ України.

Інші центральні органи виконавчої влади беруть участь у сприянні розвитку транскордонного співробітництва в межах компетенції, встановленої законодавством України, а також, у разі необхідності, вносять пропозиції щодо змін до законодавчих актів України з питань транскордонного співробітництва. Хоча ще у жодному документі не виписано функції державних органів щодо транскордонного співробітництва, на наш погляд, доцільно:

– до компетенції Кабінету Міністрів України віднести: проведення державної політики у сфері транскордонного співробітництва; розробка і здійснення загальнодержавної стратегії транскордонного співробітництва; укладання міждержавних угод про транскордонне співробітництво, прикордонну та прибережну торгівлю та забезпечення ратифікації міжнародних конвенцій, договорів тощо Верховною Радою України; створення спільних міждержавних комісій з вирішення проблем щодо здійснення транскордонного співробітництва (усунення юридичних розбіжностей, податкового та митного законодавства, узгодження

норм екологічної безпеки тощо); забезпечення представництва України у міжнародних організаціях, метою діяльності яких є сприяння розвитку міжрегіонального та транскордонного співробітництва, зокрема в органах Ради Європи та Європейського Союзу; забезпечення системи підготовки та перепідготовки кадрів для роботи у сфері транскордонного співробітництва;

- до компетенції Ради міністрів Автономної Республіки Крим: розробка і затвердження республіканської стратегії розвитку транскордонного співробітництва; нормативне регулювання прибережної торгівлі при наявності відповідних міждержавних договорів; укладання транскордонних угод та формування спільних міжнародних міжрегіональних об'єднань, євро регіонів; забезпечення представництва і участі у спільних міждержавних комісіях за участю України і відповідних прикордонних держав, а також у органах Ради Європи та Європейського Союзу та інших міжнародних міжрегіональних організаціях, метою діяльності яких є сприяння розвитку міжрегіонального та транскордонного співробітництва; методичне та інформаційне забезпечення місцевих державних адміністрацій та органів самоуправління Республіки Крим щодо здійснення транскордонного співробітництва; створення спільних комітетів і робочих груп для реалізації транскордонних угод, укладених на республіканському рівні і фінансове забезпечення їх діяльності з української сторони;
- до компетенції органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій, адміністративно-територіальні одиниці яких є суб'єктами транскордонного співробітництва: укладання угод про транскордонне співробітництво з відповідними територіальними органами суміжних прикордонних регіонів інших держав; забезпечення виконання на відповідній території зобов'язань, встановлених міжнародними договорами України та угодами про транскордонне співробітництво; розробка та забезпечення в межах своєї компетенції виконання регіональних програм (стратегій) розвитку транскордонного співробітництва; створення спільних міжрегіональних комітетів та робочих груп з метою вирішення спільних транскордонних проблем; прийняття рішень про входження до відповідних міжнародних міжрегіональних асоціацій, інших добровільних об'єднань прикордонних та транскордонних регіонів; прийняття участі у діяльності міжнародних міжрегіональних організацій, метою яких

є сприяння розвитку міжрегіонального та транскордонного співробітництва; забезпечення здійснення моніторингу проблем транскордонного співробітництва; здійснення інформування щодо транскордонного співробітництва зацікавлених структур на всіх рівнях державного управління, бізнесових кіл, населення тощо.

Відповідно до Закону України "Про транскордонне співробітництво" органи місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій, для забезпечення виконання угод про транскордонне співробітництво можуть приймати рішення про надання відповідно до чинного законодавства пільг по місцевих податках і зборах; здійснювати в установленому порядку регулювання інвестиційної діяльності; спрощувати адміністративні процедури тощо. Фінансування проектів (програм) транскордонного співробітництва здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів на відповідний рік, а також інших джерел, не заборонених законом. Для фінансування проектів (програм) транскордонного співробітництва може використовуватися міжнародна технічна допомога згідно із законодавством України. Як механізм фінансової підтримки транскордонного співробітництва запропоновано використовувати безвідсотковий банківський кредит для реалізації значимих для регіону проектів. Відсотки за кредитами повинні погашатися за рахунок бюджетних коштів.

Висвітлення питання державного управління транскордонним співробітництвом було б неповним, якщо не зупинитись на діяльності Спільних міжурядових комісій та робочих груп щодо міжтериторіального та транскордонного співробітництва.

Особливого значення розвиток транскордонного співробітництва набуває у зв'язку із розширенням Європейського Союзу та запровадженням Нового Інструменту Сусідства на Європейському континенті, першим кроком якого є впровадження Програм Сусідства: Польща-Білорусь-Україна, Словаччина-Угорщина-Україна та Румунія-Україна. Реалізація Програм сусідства спрямована перш за все на покращання соціально-економічного становища у прикордонних регіонах, розвиток інфраструктури, їх реалізація сприятиме покращанню інвестиційного клімату. Головною метою програм сусідства є покращання координації між різними інструментами фінансування в існуючих правових і

фінансових рамках та запровадження нового інструменту реалізації транскордонних проектів по різні боки кордонів.

Створені робочі групи розробників:

- Програми сусідства Румунія-Україна,
- Програми розвитку сусідських відносин Польща-Білорусь-Україна
- Програми розвитку сусідських відносин Угорщина-Словаччина-Україна.

На засіданнях робочих груп обговорюються пріоритети та механізми транскордонного співробітництва, механізми започаткування співробітництва в рамках Програми розвитку сусідських відносин, механізми створення спільних органів управління Програмою, критерії відбору транскордонних проектів тощо.

Розпочата робота українсько – словацької Міжурядової комісії з питань транскордонного співробітництва, де розглядаються питання щодо українсько-словацького співробітництва та подальших дій щодо його активізації у сферах прикордонних вод, заповідників, розбудови прикордонних пропускних пунктів, освіти, в рамках Програми Сусідства "Угорщина – Словаччина – Україна".

Значно сприяють розвитку міжтериторіального та транскордонного співробітництва відкриття консульських установ. Так, наприклад у Львові на даний час діють: Генеральні Консульства: Республіки Польща; Російської Федерації; Почесні консульства: Королівства Нідерландів, Австрійської Республіки, Литовської Республіки, Федеративної Республіки Німеччини, Федеративної Республіки Бразилії, Канади та Консульський кореспондент посольства Італії.

Ведуться консультації щодо можливостей відкриття консульських представництв ряду інших країн, з якими область підтримує широкі стосунки.

Проте, як зазначив Д. Горват "... в процесі регіональної інтеграції державному управлінню належить роль загальної координації та здійснення політичних завдань, тісне ж сплетіння мереж співробітництва може бути створене лише за умови прямої співпраці (або шляхом створення асоціацій) між безпосередніми учасниками ринкових взаємовідносин" [230].

Недержавні структури. Початок формування інституційного підґрунтя для розвитку міжрегіонального та транскордонного співробітництва в Європі пов'язують з появою регіональних

об'єднань на початку 1970-х років. Досліджуючи питання взаємовпливу міжрегіонального співробітництва та політики Європейського Союзу щодо регіонального розвитку, зокрема структурної політики, К. Содуп так узагальнює визначення регіональних об'єднань або груп: "...асоціації, сформовані між регіональними одиницями різних держав, кінцева мета яких – діяти як групи впливу (або тиску) в європейських інституціях, а також сприяти співробітництву, що ґрунтується на спільних інтересах, потребах і бажаннях". Він виділяє дві основні категорії цих асоціацій. До першої відносить такі, що можуть бути за своїм функціональним призначенням охарактеризовані як представницькі: їх завдання – "...формулювати європейським інституціям думки своїх членів залежно від статусу і функцій регіонів у Співдружності та в державах-членах". До цієї категорії відносить Асамблею європейських регіонів і Конгрес місцевих і регіональних влад Європи (КМРВС). Асоціації, що входять до другої категорії, він характеризує як функціональні; в основу їхнього утворення покладені "більш специфічні критерії". Прикладами таких об'єднань К. Содуп вважає Асоціацію європейських прикордонних регіонів і Конференцію периферійних приморських регіонів. Ці структури були розглянуті вище.

В Європі також існує розвинута мережа Агентств регіонального розвитку, створених на різних правових засадах та формах власності [138]. Велику участь в діяльності цих Агентств приймає держава, державні регіональні та місцеві органи влади.

На регіональні Агентства покладено завдання розробки, формування і ведення Проблемного каталогу регіону, організації та координації реалізації інвестиційних проектів, організації роботи по рекламуванню регіону – випуску різноманітних каталогів, проспектів, бюлетенів і багато інших робіт.

Найбільший розвиток транскордонне співробітництво набуло у формі єврорегіонів як безпосередніх інституцій ТКС.

Для повнішого розкриття діяльності недержавних інституцій щодо транскордонного співробітництва в системі міжнародної співпраці регіонів розглянемо приклад Львівщини.

1. *Передумови розвитку інституцій.*

Міжнародна діяльність Львівщини фактично розпочалася в кінці 80-х років минулого століття з початком процесів демонополізації зовнішньоекономічної діяльності у колишньому Радянському Союзі.

Першими структурами, які забезпечували міжнародну діяльність, були спільні підприємства та зовнішньоторговельні фірми.

Для забезпечення міжнародної діяльності необхідні були фахівці, підготовка яких розпочалася на новостворених кафедрах існуючих вузів та у інститутах перепідготовки кадрів або інститутах другої освіти. Особливу роль на початковому етапі відіграли Львівський Національний Університет ім. І.Франка, Національний університет "Львівська політехніка" та створений Інститут Менеджменту "Львів".

З приходом іноземного інвестора та міжнародних організацій виникла потреба у діяльності консалтингових фірм, які організовувалися, переважно, у рамках міжнародних проектів, що реалізувалися у Львівській області. Так були створені консалтингові фірми Центр підтримки бізнесу "НюБізнет", Агенція економічного регіонального розвитку ("Нідерландсько-Українські Агропроекти"), "Західно-український менеджмент-консалтинг" (проект післяприватизаційної підтримки підприємств), "Бізнес-інкубатор" тощо. Серед старих інституцій значну нішу міжнародних послуг зайняла Торгово-промислова палата у м. Львові.

2. Недержавні інституції співпраці

Встановленню міжнародних торгових контактів підприємств області з польськими партнерами у значній мірі сприяє участь у міжнародних виставках-ярмарках, що проводяться на територіях обох країн. Традиційними для прикордонних областей і воєводств стали міжнародні ярмарки-торги в Замостю, Кросні, Перемишлі, Любліні. Щороку на Львівщині проводяться до 15 міжнародних виставок, найбільш активними іноземними учасниками яких були польські фірми. При проведенні спеціалізованих виставок організовуються науково-популярні семінари в рамках яких здійснюється обмін науковою і комерційною інформацією. У м. Львові АТ "Гал-Експо" і варшавською фірмою "Voutex" організуються галузеві виставки продукції українських і польських фірм. Найбільш значною подією є щорічний Економічний форум з проблем розвитку прикордонного співробітництва.

Значного розвитку досягла співпраця у сфері туризму. На сьогоднішній понад 100 львівських фірм забезпечують для жителів області культурні, ділові, наукові індивідуальні та групові поїздки у Республіку Польща.

Розвитку двосторонніх контактів сприяє також співпраця на рівні торгово-промислових палат. Так, Львівською регіональною ТПП укладено угоди про співпрацю з колегами з Варшави, Кросно, Любліна, Замостя та Жешува. Є домовленість про спільне проведення заходів з ТПП Кракова і Торуня. У рамках цих угод здійснюється обмін комерційною інформацією, відбуваються бізнес-тури українських та польських підприємців, спільно проводяться виставки-ярмарки та інші заходи. На теренах області функціонує Польсько-українська будівельна палата.

Великих здобутків досягло партнерство у культурно-освітній сфері: проводяться постійні науково-практичні конференції, обмін студентами, професорсько-викладацьким складом, реалізуються спільні науково-дослідні програми та проекти за участю міжнародних організацій та в рамках програм ФАРЕ, ТАСІС, ПАУСІ, Фонду Карпатського єврорегіону та інших.

Львівський лісотехнічний університет при співпраці з Університетом ім. М.Скłodовської-Кюрі у Любліні реалізує науково-дослідну програму "Розточчя", присвячену всебічному вивченню природи й економічної діяльності у важливому регіоні Великого Європейського вододілу.

Інші вищі учбові заклади Львова також мають подібні здобутки у співпраці із польськими вузами свого профілю. Львівські медичні заклади (наукові і практичні) співпрацюють із клініками, шпиталями, коледжами, інститутами та вищими школами тощо насамперед Варшави, Кракова та Любліна.

Для забезпечення польськомовних шкіл, які успішно функціонують у області, кваліфікованими кадрами налагоджено стажування вчителів у Польщі, здійснюється підготовка полоністів у Національному університеті ім. І.Франка, у Дрогобицькому педінституті та Самбірському педучилищі.

У області зареєстровані і функціонують польські громадські організації: "Товариство польської культури Львівщини", "Товариство опіки над могилами воїнів". Клуб католицької думки діє при костелі Св. Антонія. При Клубі працює також хорівий колектив "Лютня". При обласному Будинку вчителя протягом багатьох років працює аматорський Польський народний театр.

Значну роль як інституції міжнародного співробітництва Львівщини відіграють також наступні організації.

1. Агенція регіонального розвитку та європейської інтеграції у Львівській області (2002). Основні напрямки діяльності – сприяння регіональному економічному розвитку Львівщини та активізація процесів європейської інтеграції:

2. Львівський центр муніципального і регіонального розвитку (1999). Основні напрямки діяльності:

- надання навчальних, консультаційних та видавничих послуг органам місцевого самоврядування та об'єктам господарювання; інвестиційних та інших проектів; розробка презентаційних матеріалів стосовно підвищення інвестиційної привабливості територіальних громад;

3. Львівське міжнародне Агентство розвитку "Україна-Польща" (2001).

Основні напрямки діяльності – вивчення ринків збуту та потреб виробничих та торговельних фірм в інвестиціях:

4. Львівське регіональне агентство економічного розвитку (1995). Основні напрямки діяльності: надання послуг підприємствам області з пошуку інвесторів, оцінка можливостей співпраці, допомога у розробці бізнес-планів.

5. Прикордонне агентство міжнародного співробітництва "Наш дім – Жовківщина"

6. Агентство регіонального розвитку "Транс-Тракт" (Жовква)

7. Центр розвитку підприємництва (Бізнес-центр) у м.Бродах

8. Інформаційно-консалтингова агенція з питань сприяння розвитку підприємництва (Яворів)

9. ГО "Центр регіональних ініціатив Яворівщини"

10. Агенція розвитку Яворівщини

11. Прикарпатська Агенція Розвитку Краю (Ст.Самбір)

12. Агентство розвитку Прикарпаття (Самбір), яке має свою мережу у:

- Сабірському р-ні, м.Старий Самбір; м. Мостиська; м.Городок; м.Турка.

13. Бориславська Агенція регіонального розвитку

14. Дрогобицька агенція регіонального розвитку

15. Пустомитівська агенція регіонального розвитку.

Транскордонне співробітництво Львівської області успішно продовжує розвиватися та повинно перейти на новий вищий рівень. Цьому будуть сприяти, крім агенцій, щорічні Економічні Форуми з

питань транскордонної співпраці – традиційний захід активізації прикордонного співробітництва у Центрально-Східній Європі.

Створення на території області двох спеціальних економічних зон "Яворів" та "Курортполіс "Трускавець" привертають увагу інвесторів з багатьох країн світу, що також сприяє розвитку міжрегіональних та транскордонних відносин. Адміністрації цих зон – одні з ряду структур, що забезпечують міжнародну співпрацю Львівщини.

Таким чином, можна зазначити позитивні тенденції розвитку інституційного забезпечення міжнародної діяльності Львівської області, що повністю відповідає баченню стратегії Львівщини як західних воріт України в Європу.

Висновки до розділу

1. Предметом теорії транскордонного співробітництва є транскордонний регіон та транскордонне співробітництво.

2. Специфіка транскордонного регіону зумовлюється: наявністю кордону і усим, що з ним пов'язане; транзитністю території, що зумовлює специфіку територіально-просторового розвитку (економічної, культурної, політичної підсистем); наявністю спільних природних ресурсів (простору).

3. Транскордонне співробітництво передбачає різного роду контакти (зв'язки) людей, які можуть зумовлювати появу спільної діяльності: родинні та соціо-гуманітарні. контакти, прикордонна торгівля; економічна співпраця; взаємодопомога у надзвичайних ситуаціях, у боротьбі з контрабандою, нелегальною міграцією; спільне використання природних ресурсів, природоохоронні заходи; екологічна безпека територіальне (просторове) планування та облаштування території тощо. Це призводить до появи транскордонних ринків, під якими розуміємо об'єднані національні регіональні ринки товарів, послуг, капіталів, праці, якими не формально користуються громадяни сусідніх територій для задоволення власних потреб (домашнє господарство) в межах діючого національних та міжнародного законодавств. Транскордонне співробітництво сприяє розширенню національних законодавчих рамок у отриманні благ з транскордонних ринків і формалізує відносини у транскордонному регіоні, залучаючи, крім громадян, і інші господарюючі суб'єкти та установи, тобто система

забезпечення життєдіяльності населення прикордонного регіону виходить за національні межі.

4. Найпростішою формою транскордонного співробітництва є прямі контакти між територіальними громадами – містами, селищами, які, здебільшого, носять неформальний характер та спрямовані на спільні дії у випадку виникнення надзвичайних ситуацій. Співпраця на неформальній основі можлива завдяки відсутності взаємних фінансових зобов'язань. Єврорегіони – найвища з організаційних форм транскордонних відносин. Вони можуть створюватися як юридична або не юридична особа, мають свою організаційну структуру та визначені джерела фінансування.

5. Інституціоналізація транскордонної співпраці фактично розпочалася у кінці 80-х років і була зумовлена, передусім, необхідністю врахування положень та критеріїв ініціативи INTERREG.

6. Територіальні громади або органи влади безпосередньо здійснюють транскордонне співробітництво і вони є його суб'єктами. Держава та центральні органи влади, укладаючи угоди про міжрегіональне та транскордонне співробітництво, підписуючи декларації та приєднуючись до Конвенцій забезпечують нормативно-правове середовище для здійснення міжтериторіального та транскордонного співробітництва його суб'єктами, та розробляють програми підтримки транскордонного співробітництва. Міжнародні регіональні організації, агенції регіонального розвитку сприяють розвитку міжтериторіального та транскордонного співробітництва.

7. Інтереси регіонів в Європі представляють багато організацій, зокрема Конгрес місцевих та регіональних влад Європи та Комітет Регіонів. Вагому роль в сфері транскордонного співробітництва в Європі також відіграють Асоціація європейських прикордонних регіонів та Асамблея європейських регіонів.

8. Державне управління у сфері транскордонного співробітництва здійснюють Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної республіки Крим, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції. Управління транскордонним співробітництвом, в основному, полягає у його координації. Для загальної координації транскордонного співробітництва на державному рівні створена Міжвідомча комісія з питань розвитку транскордонного співробітництва та єврорегіонів. В

основному ці ж структури координують між територіальне співробітництво.

9. В Європі також існує розвинута мережа Агентств регіонального розвитку, створених на різних правових засадах та формах власності, які в значній мірі сприяють розвитку міжтериторіального та транскордонного співробітництва.

РОЗДІЛ 3
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ТА
ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА РЕГІОНІВ

3.1. Аналіз організаційно-правового
забезпечення міжнародного
співробітництва регіонів

Для розвитку міжнародного співробітництва регіонів у сьгоднішній Європі існує розвинене нормативно-методично забезпечення та міцна інституційна основа.

Нормативно-методичне забезпечення створюють європейські хартії та конвенції, національне законодавство. Враховуючи те, що міжтериторіальне та транскордонне співробітництво стосується всіх сфер життя, доцільно систематизувати нормативно-правове забезпечення у чотирьох групах: 1) європейське законодавство, що стосується безпосередньо транскордонного співробітництва; 2) європейське загальне законодавство щодо регіонів; 3) інші європейські документи, у яких згадується транскордонне співробітництво; 4) національне законодавство.

"Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями" (Мадрид, травень 1980 р.) та два додатки до неї: Додатковий протокол (Страсбург, листопад 1995 р.) та Протокол № 2 (Страсбург, травень 1998 р.) – основні закони першої групи. Фактично, в цих документах, в основному, сформований понятійний апарат щодо міжтериторіального, міжрегіонального та транскордонного співробітництва (див. п. 1.4.). Мадридська Конвенція не лише вказує на основні "правила гри" в реалізації транскордонного співробітництва, а й має набір типових угод та інших документів, які підписуються територіальними органами влади прикордонних областей сусідніх держав або самими державами.

Іншим важливим документом є "Європейська Хартія прикордонних і транскордонних регіонів" (Гронау,-1981р., II редакція 1995 р.), яка має принаймні двояке значення:

– належним чином ознайомлює з практикою і напрямками співпраці на кордонах Західної Європи, що сформувалися там принаймні вже

чверть століття, систематизовано інформує про існування, засоби і заходи, що сприяють розвитку прикордонних регіонів;
– дає можливість рівноправного внесення доповнень, зауважень і проблем, пов'язаних з досвідом країн у міжнародній співпраці, примножує відомості про явище, специфіку різноманітних можливостей і форм міжнародної співпраці в Центральній-Східній Європі.

Як підкреслюється в "Європейській Хартії прикордонних і транскордонних регіонів" "... готовність громадян, органів місцевої і регіональної влади прикордонних районів до спільного пошуку можливостей розв'язання прикордонних проблем не таїть в собі наміру ліквідувати незалежності національних держав. Єдиним прагненням є подолання "шрамів історії", створення можливостей для населення прикордонних регіонів кращої співпраці у всіх сферах життя.... Ніде інше, ніж саме на прикордонних територіях сусідніх держав є так очевидною необхідність ламання ізоляційних, національно замикаючих упорядкувань".

Крім вище зазначених, до цієї групи можна віднести і, прийняті чотири міжнародні конвенції у сфері охорони навколишнього середовища щодо транскордонних регіонів:

- Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі віддалі;
- Конвенція про оцінку впливу на оточуюче середовище в транскордонному контексті;
- Конвенція про транскордонний вплив промислових аварій;
- Конвенція по охороні і використанню транскордонних водотоків і міжнародних озер.

В цю групу також входить Рамкова конвенція "Покращення прикордонного співробітництва корпорацій і товариств в зоні".

У другу групу, передусім, входять Європейська хартія місцевого самоврядування (Страсбург, жовтень 1985 р.), Хартія Конгресу місцевих і регіональних органів влади Європи (ухвалена Комітетом міністрів 14 січня 1994 р.). Слід також згадати проект Європейської хартії регіонального самоврядування, ухвалений Конгресом місцевих і регіональних влад Європи Ради Європи 5 червня 1997 р.; Декларацію Асамблеї Європейських регіонів щодо регіоналізму в Європі, 1996 р. Для всіх європейських прикордонних територій базовими є положення, викладені у Європейській хартії регіонального просторового планування (Торремолинос, Іспанія,

1983 р.). "Базових принципах стійкого просторового розвитку європейського континенту" [5] "Перспективах європейського просторового розвитку ЄС" (ESDP) [136]. Специфіка розвитку прикордонних територій враховується у Стратегії європейського регіонального планування [175], у існуючих регіональних стратегіях розвитку окремих регіонів Європи, таких як "Бачення і стратегії навколо Балтійського моря" [8] (VASAB; співробітництво між 11 країнами), "Структурна схема Бенілюксу" [222] (3 країни) і "Стратегія інтегрованого просторового розвитку Центральної, Адриатичної і Дунайської Європи" [174] (VISION PLANET; 12 країн).

Третю групу формують багато конвенцій і хартій щодо різноманітних сфер життя, починаючи від Кіотської Конвенції з спрощення та гармонізації митних процедур, яка має 30 доповнень, що носять більш методичний характер і розглядають різноманітні ситуації для уніфікації та спрощення митних правил і процедур при перетині кордонів різних країн; також Конвенція про комбіновані перевезення і інші угоди, що регулюють відносини в сфері перевезень; Європейська хартія регіональних мов і мов меншин (Страсбург, листопад 1992 р.), зокрема в частині, яка стосується транскордонного обміну. У цьому ж ряду стоїть Європейська ландшафтна Конвенція (РС, Флоренція, 2000), у якій згадуються транскордонні ландшафти і багато інших.

Четверта група охоплює законодавство України щодо транскордонного співробітництва, яка включає основні Закони України щодо транскордонного співробітництва, міжнародні угоди, конвенції, хартії ратифіковані Україною і дво-чи багатосторонні міжнародні угоди, підписані Україною з іншими державами, зокрема сусідніми.

Основний закон України ухвалений 24 червня 2004 року Верховною Радою України "Про транскордонне співробітництво" (№ 1861-IV), який визначає зміст та основні положення транскордонного співробітництва в Україні та має на меті врегулювати процеси укладання та практичної реалізації органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади угод про транскордонне співробітництво, включаючи питання державної політики такого співробітництва.

В цю групу також входять Закони України "Про місцеві державні адміністрації" (N 586-XIV від 9.05.99 р.); "Про місцеве

самоврядування в Україні"(N 280/97-ВР від 21.05.97 р.); "Про зовнішньоекономічну діяльність" (N959-XII від 16.04.91 р.); "Про державний кордон" (№1777- XII від 04.11.91 р.); "Про зайнятість населення" (N803-XII від 1.03.91 р.), "Про бюджетну систему України"(N512-XII від 5.12.90 р.), "Про охорону навколишнього природного середовища" (N1264-XII від 25.06.91 р.), Митний кодекс України (N 1970-XII від 12.12.91 р.) та інші нормативно-правові акти законодавства України, що прямо чи опосередковано стосуються транскордонного співробітництва.

Оскільки чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України (ст. 9 Конституції), то в цю групу також входять Європейська конвенція про основні принципи транскордонного співробітництва між територіальними громадами або властями 1980 року [47, 54]; ратифіковані Додатковий протокол та Протокол № 2 до цієї Конвенції [54]; Європейська хартія місцевого самоврядування [70]; Угода про партнерство і співробітництво між Європейськими співтовариствами та їхніми державами-членами та Україною від 16.06.94 р.; "Про ратифікацію Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті" (№534-XIV від 19.03.99 р.); "Про приєднання України до Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер" (№801-XIV від 01.07.99 р.); "Про приєднання до Європейської хартії місцевого самоврядування" (№452/97-ВР від 15.07.97 р.);"Про приєднання України до статуту Ради Європи" (№398/95-ВР від 31.10.95 р.), Постанова Кабінету Міністрів України "Про Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу" (N 1496 від 16.08.99 р.); Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України (схвалена Європейською Радою 11 грудня 1999 року); укази Президента України "Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу" (N 615/98 від 11.06.98 р.), "Про програму інтеграції України до Європейського Союзу" (№1072/2000 від 14.09.00 р.), "Про Концепцію державної регіональної політики" (№341/2001 від 25.06.01 р.),

Приєднання до зазначених європейських законодавчих актів розширює правове поле транскордонного співробітництва, дає можливість передбачити нормами законодавства України встановлення відповідальності регіональних органів влади за спільно

прийнятті рішення, здійснення контролю за виконанням заходів, що впливають з укладених сторонами угод про транскордонне співробітництво, а також розповсюджує правові норми Європейської конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями на міжтериторіальне співробітництво.

Проте, в практиці застосування європейських документів не завжди однозначно трактуються окремі положення.

У вже згадуваній Угоді про співробітництво між Україною та ЄС, що містить понад 100 статей та ряд додатків, окрема глава має назву "Транскордонні послуги між Співтовариством і Україною". Згідно статей цього розділу, Сторони, співпрацюючи з метою розвитку ринково орієнтованого сектору послуг в Україні, зобов'язуються відповідно до положень розділу, вжити необхідні заходи з метою поступового збільшення обсягу послуг, що надаються компаніями Співтовариства або України, створеними на території сторін. Значна увага приділяється в угоді транскордонним морським перевезенням, а саме, "Сторони зобов'язуються ефективно застосовувати принцип необмеженого доступу до міжнародного ринку морських перевезень і перевезень на комерційній основі, а також, відмінюють з набуттям чинності цією Угодою, всі односторонні заходи, адміністративні, технічні та інші перешкоди, які могли б мати обмежувальний або дискримінаційний вплив на вільне надання послуг у міжнародних морських перевезеннях".

Як відомо, Угода набула чинності 1 березня 1998 р. Для її реалізації обидві сторони розробили два документи: Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України (бачення шляхів партнерства з Україною з боку ЄС) [164] та Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, затвердженої Указом Президента України № 615/98 від 11.06.98 р. та змінами №587/2000 від 12.04.2000 [194]. Проаналізувавши зміст цих документів, можна помітити деяку різницю у розумінні суті "регіонального та транскордонного співробітництва" ЄС та українською стороною.

Поняття регіонального та транскордонного співробітництва, про яке йде мова в п. 64 Спільної стратегії ЄС щодо України [163], звелось з української сторони до діяльності Підкомітету з питань митниці, транскордонного співробітництва, боротьби з "відмиванням" грошей та наркобізнесом, що надто звужує його суть. Слід зазначити, що в матеріалах Стратегії, у п. 7, де йде мова про регіональну інтеграцію, взагалі не вживається термін транскордонної

співпраці, а в матеріалах, підготовлених експертами МЗС України [163], транскордонне співробітництво трактується як таке, що...."конкретизує окремі положення УПС, говорить про конкретні проекти щодо технічної модернізації пунктів перетину кордону та модернізації транспортної мережі між Україною, країнами – кандидатами та ЄС". Як наслідок, керівництво областей не бере участі у діяльності Підкомітету з транскордонної співпраці в схемі співробітництва між Україною та Європейським Союзом, а значний напрямок європейської інтеграції України, у якому ведучу роль повинні відігравати області, випущений з уваги і не опрацьовується.

Значну частину законодавчої бази України щодо транскордонного співробітництва формують міждержавні угоди, наприклад, Договір про основи добросусідства та співробітництва між Україною і Угорською Республікою (6 грудня 1992 р.); Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією (2 червня 1997 р.); Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією (31 вересня 1997 р.), у яких в окремій статті передбачається розвиток транскордонного співробітництва, або угоди типу: Угода між Урядом України та Урядом Республіки Молдова про співробітництво між прикордонними областями України та адміністративно-територіальними одиницями Республіки Молдова (11 березня 1997 р.); Указ Президента України "Про заходи щодо розвитку економічного співробітництва областей України з суміжними прикордонними областями Російської Федерації" (№ 112/94 від 25 березня 1994 р. із змінами і доповненнями, внесеними Указом Президента України від 3 червня 1994 р. № 271/94, від 9 червня 1994 р. № 287/94); Указ Президента України "Про заходи щодо розвитку економічного співробітництва областей України з суміжними областями Республіки Білорусь і адміністративно-територіальними одиницями Республіки Молдова" (№ 271/94 від 3 червня 1994 р.).

Таким чином, діяльність областей та єврорегіонів щодо транскордонного співробітництва базується на укладених Договорах та Угодах міждержавного рівня та угодах і рішеннях про співпрацю між органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади з адміністративно-територіальними одиницями країн, що входять до складу єврорегіонів. Угоди реалізуються як в цілому на території областей так і території єврорегіонів. Так, по єврорегіону "Буг" транскордонне співробітництво регулюється 22

угодами та іншими рішеннями, "Нижній Дунай" – 4, по Карпатському єврорегіону – 34, "Верхній Прут" – 15, "Дніпро" – 2, "Слобожанщина"- 2.

Участь автора у робочій групі з розробки проекту Закону України "Про транскордонне співробітництво" дозволяє подати деякі коментарі, особливо з приводу не однозначного трактування деяких положень в процесі викладення дослідження. Перший такий коментар був зроблений в п.1.1.4 з приводу трактування поняття транскордонного співробітництва. В цьому розділі ми зупинимося на трактуванні поняття транскордонна угода.

У розділі 1 ст.1 "угода про транскордонне співробітництво визначається як угода між суб'єктами транскордонного співробітництва, яка регламентує правові, організаційні, економічні та інші аспекти цього співробітництва"; а суб'єкти транскордонного співробітництва – як "територіальні громади, їх представницькі органи, місцеві органи виконавчої влади України, що взаємодіють з територіальними громадами та відповідними органами влади інших держав у межах своєї компетенції, встановленої чинним законодавством та угодами про транскордонне співробітництво".

Два моменти, на які доцільно звернути увагу.

1. Угода про транскордонне співробітництво – документ, який регламентує правові, організаційні, економічні та інші аспекти транскордонної взаємодії територіальних громад або властей, укладається на державному, регіональному або місцевому рівнях. Угода, укладена на державному рівні (найчастіше двостороння) **забезпечує** для територіальних органів влади своїх країн правові основи здійснення транскордонного співробітництва. Типи таких угод чітко описані у Додатку до Мадридської Конвенції⁶, де пропонується " ...диференційована система типових угод, що розроблена з метою розрізнення двох головних категорій, які визначаються в залежності від рівня укладання угоди:
– типові міждержавні угоди про транскордонне співробітництво на місцевому та регіональному рівнях;

⁶ Типові і рамкові угоди, статuti та договори про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями / Додаток до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. Рада Європи. Мадрид. Травень, 1980 р.

– рамкові угоди, договори та статuti, які можуть бути основою для транскордонного співробітництва між територіальними властями або общинами.

Виключно до компетенції держав належать лише дві типові міждержавні угоди: про розвиток транскордонного співробітництва та про регіональні транскордонні консультації. Інші міждержавні угоди лише складають юридичну основу для укладання між територіальними общинами або властями рамкових угод чи договорів...." (додаток 4, п.1).

Система міждержавних угод спрямована на визначення контексту, форм та меж, у яких територіальні органи влади держав можуть здійснювати свою діяльність, а також на усунення юридичних розбіжностей. Так, Україна уклала такі угоди із Росією, Молдовою, Польщею Словаччиною тощо.

Група рамкових угод, статутів та договорів між місцевими властями (додаток 4, п. 2) відповідає різним рівням та формам транскордонного співробітництва. Залежно від компетенцій місцевих органів влади ці рамкові документи можуть використовуватися безпосередньо або підпорядковуватися міждержавній угоді, яка регулює їх використання.

Таким чином, є два типи транскордонних угод в залежності від рівня їх укладання: міждержавні та між місцевими властями. Укладання міждержавних угод не є конче необхідним, проте може допомогти з'ясувати умови реалізації угод між місцевими властями. В Україні використовується обидва типи транскордонних угод. Проте, слід зазначити, що низький рівень професіоналізму управлінців місцевих органів влади не сприяє використанню типових угод 2.4, 2.5 (див. додаток 4), хоча для них і передбачаються преференції в рамках СОТ (див. розділ 2.3).

У типовій угоді про регіональні угоди наводиться широкий орієнтовний перелік сфер співробітництва, у яких спільні консультаційні органи напрацьовують пропозиції для прийняття відповідних рішень на місцевому або регіональному рівнях. Це, зокрема, громадський транспорт, дороги та автостради, спільні аеропорти, водні шляхи, морські порти; електро-, газо-, водопостачання; природоохоронні зони, місця відпочинку; екологічна безпека, освіта, професійна підготовка та дослідження; спільне використання медичних установ; спільні молодіжні та спортивні центри, табори; взаємодопомога у надзвичайних

ситуаціях; проблеми, які стосуються мешканців прикордоння (зайнятість, житлово-комунальне господарство, соціальне страхування тощо); переробка відходів; аграрний сектор.

Співробітництво може здійснюватися за допомогою адміністративних, економічних або технічних договорів, що укладаються місцевими властями в межах їх повноважень та регулюють поставки товарів або надання послуг, спільну діяльність. Сторони такого договору зазначають право, яке застосовується, шляхом посилання на публічне та приватне право однієї із сторін міжнародного договору. На додаток до спільних консультативних структур місцеві та регіональні органи влади в межах чинного законодавства можуть створювати асоціації та консорціуми, які забезпечують правову основу їхнього співробітництва (див. розділ 2.2).

Рамкові угоди, статuti та договори між місцевими властями, як і типові міждержавні угоди відповідають різним рівням та формулам транскордонного співробітництва (табл. 3.1). Простішим рівнем є створення консультативної групи, що забезпечувала б обмін інформацією, координацію та консультації у різних сферах, які належать до відповідних місцевих органів влади. Для соціальних організацій та фізичних осіб можливе відкрите членство у цих групах.

На щабель вище стоїть співробітництво шляхом координації управління транскордонними місцевими справами з метою гармонійного розвитку прикордонних територій. Ще вищим рівнем є створення спільної організації із статусом юридичної особи задля об'єкту громадського користування, експлуатації обладнання, надання послуг.

Відносини між властями прикордонних районів можуть бути оформлені договором про поставки товарів або надання послуг. Такий договір використовується для торгівлі, оренди, концесії. Він придатний для застосування як до комерційних операцій, що могли б узяти на себе фізичні та юридичні особи, так і до тих, які потребують участі місцевих органів влади для виконання ними делегованих функцій. В цьому випадку це стосується концесій про надання громадських послуг або договорів на здійснення громадських робіт, надання фінансування на пайових засадах одним органом іншому по обидві сторони кордону. Така форма значно простіша, ніж спільна організація типу "транскордонного консорціуму".

Транскордонне співробітництво
у організаційно-правовій системі

Рівень \ Реалізація ТКС	Інтереси	Суб'єкти, які здійснюють ТКС	Суб'єкти, які забезпечують ТКС	Форми забезпечення ТКС
Міжнародний	Загальноєвропейські, регіональна політика ЄС		Міжнародні організації, Асамблея європейських регіонів	Конвенції, Угоди, Програми, Ініціативи
Державний	Державні, зовнішня та регіональна політика		КМУ, МЗС, Мінекономіки, міжнародні організації	Міждержавні угоди,
Регіональний	Регіональні, соціально-економічна та екологічна політика, політика просторового благоустрою	Обласні органи державної влади, органи місцевого самоврядування, галузеві органи управління, громадські організації, асоціації, агенції регіонального розвитку	Обласні органи державної влади, органи місцевого самоврядування	Регіональні угоди між територіальними органами влади, галузеві угоди, сврорегіони, спільні комісії, робочі групи
Локальний	Локальні, інтереси громади, власні інтереси підприємств та організацій	Районні органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства та організації	Районні органи державної влади, громадські організації, асоціації, агенції регіонального розвитку	Угоди про співробітництво, робочі групи, СП,

У законодавчому середовищі України серед повноважень виконавчих органів місцевих рад та місцевих державних адміністрацій є організація та контроль прикордонної та берегової торгівлі (ст. 35 Закону "Про місцеве самоврядування" та п.5 ст. 17, п.6 ст. 26 Закону "Про місцеві державні адміністрації"). Але не визначено, що розуміється під прикордонною торгівлею, у якому порядку встановлюється режим такої торгівлі та яка її

специфіка в умовах транскордонного співробітництва. Окрім того, за Законом "Про зовнішньоекономічну діяльність" Україна може укладати з сусідніми державами дво- або багатосторонні угоди про спеціальні правові режими прикордонної/прибережної торгівлі і передбачати взаємні пільгові умови для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Проте практичного застосування такі статті законів майже не мали і їх використання у майбутньому, швидше всього, залежатиме від фахової підготовки місцевих керівників.

Одним з найбільш перспективних напрямів транскордонного співробітництва можна вважати діяльність держави та регіонів з формування міжнародної мережі транспортних коридорів. Законодавча база в Україні для цього охоплює Постанову Кабінету Міністрів України "Про створення в Україні транспортних коридорів та входження їх до міжнародної транспортної системи" [147] разом з "Програмою створення та функціонування національної мережі транспортних коридорів України", які доповнюються Законами України "Про концесію" [62], "Про концесію на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг" [63], "Про транзит" [74] та Указом Президента України "Про концесію на будівництво та експлуатацію нової автомобільної дороги Львів-Краковець" та рядом інших законодавчих актів щодо концесійної діяльності [117].

Окремим питанням є застосування у прикордонних регіонах Закону України "Про загальні засади створення спеціальних (вільних) економічних зон" (СЕЗ) [59]. Часто плутають терміни і в один ряд ставлять СЕЗ та єврорегіони. Це різні речі. Тому доцільно уточнити, що єврорегіони – це організаційна форма транскордонного співробітництва, його інституційна форма, а СЕЗ – це механізм державної регіональної політики, який може застосовуватися у будь-яких регіонах держави, зокрема у прикордонних, і не має прямого відношення до транскордонного співробітництва. Але можна зауважити, що використання механізму СЕЗ у прикордонних регіонах має свої особливості і створює більші потенційні можливості розвитку транскордонного співробітництва. Передусім, це стосується безмитних зон, що можуть створюватися в районі пунктів перепуску через кордон і в зоні впливу транспортних коридорів. Досвід діяльності таких зон є майже у всіх країнах (інакша назва їх "порто-франко" або "автопорти"), найбільш відомі – Гамбург, Трієст, Острава, Бургас тощо. Є також спроба створити

спільну безмитну зону в рамках єврорегіону "Нижній Дунай" Рені-Джурджулешті. Для цього потрібно прийняти окремий закон про цю зону, відповідно з чинним законодавством України.

Необхідність створення конкурентоспроможної економічної системи у транскордонному регіоні зумовили пошук рішень з позицій можливостей спільного використання існуючих та створення нових потужностей, а також розвитку виробничо-технічної кооперації (сільськогосподарських, промислових, підприємств, обслуговуючих (сервісних) організацій, зокрема, інноваційна та інвестиційна діяльність). У цій сфері вже з'являються нові ефективні рішення. Так, наприклад на чесько-австрійському кордоні створена перша транскордонна промислова зона Ческе-Веленіце – Гмюнд, яка охоплює прикордонні території Чехії (50 га) та Австрії (33 га) [205]. Її метою є забезпечення умов для розвитку підприємництва у обраному регіоні і підвищення їх економічного потенціалу. Для інвесторів тут здійснюється підготовка будівельних майданчиків, оснащених інженерними мережами (комунікації, електро-газо-водо постачання та каналізація), завдяки яким інвестори можуть швидше розпочати свою діяльність; землю під свої виробництва інвестори можуть брати в оренду або купувати. Така зона вперше дозволяє комбінувати специфічні переваги регіонів з різним рівнем розвитку їх економік та підвищувати ефективність їх потенціалів. Вона також має оригінальну організаційну структуру та спільну систему управління і забезпечує доступ до ринків двох країн – Австрії та Чехії (ринків сировини, можливостей працевлаштування та ринків збуту). Це нові підходи до створення сприятливих умов для розвитку підприємництва і підвищення конкурентоздатності економіки транскордонного регіону та використання можливостей транскордонного співробітництва. В правовому плані було використано чинне законодавче середовище щодо створення акціонерних фірм, з пайовою участю чеських та австрійських бізнесменів.

Таким чином, розглянуте організаційно-правове середовище щодо транскордонного співробітництва, зокрема в Україні, створює все можливі умови як для розвитку самого транскордонного співробітництва, так і для використання його можливостей з метою підвищення якості життя мешканців прикордоння.

Прийняття конвенцій, хартій та інших документів у Європі направлене на створення уніфікованого законодавчого середовища, в

якому, окрім іншого, передбачені механізми їх реалізації. Серед основних таких механізмів є механізми фінансової допомоги ЄС, які будуть нами розглянуті щодо транскордонного співробітництва. В деякій мірі буде показано і фінансова підтримка міжтериторіального та міжрегіонального співробітництва, проте основна увага все ж буде приділена транскордонному співробітництву.

3.2. Програми фінансової допомоги ЄС щодо сприяння розвитку транскордонного співробітництва

ЄС реалізує свою стратегію регіонального розвитку так, щоб вона базувалася на наявних можливостях і, за допомогою якої можна було б посилити конкурентоспроможність регіонів та паралельно ліквідувати їх відсталість, поступово вирішити їхні проблеми. Особливо це стосується підтримки прикордонних регіонів, які в кожній державі є периферійні і менш розвинуті ніж центральні.

З 1990 Європейський Союз здійснює фінансову підтримку транскордонного співробітництва шляхом використання ряду ініціатив, програм та проектів, а саме: INTERREG, PHARE CBC, TACIS CBC, PHARE CREDO, CADSES, MEDA, CARDS, LACE [260, 231, 244, 219].

INTERREG є найбільшою програмою громадських (місцевих) ініціатив (Community Initiative) ЄС щодо підтримки розвитку прикордонних регіонів країн – членів ЄС і деяких приморських територій. В період з 2000-2006 роки ця програма стала відома як INTERREG III, що забезпечує три напрями співробітництва: Напряма А. Транскордонне співробітництво. Напряма В. Транснаціональне співробітництво. Напряма С. Міжрегіональне співробітництво.

PHARE CBC – програма підтримки транскордонного співробітництва прикордонних територій країн Центральної Європи, які межують з ЄС і яка почала діяти з 1994 року.

Іншими фінансовими інструментами ЄС стали програми TACIS CBC (охоплює прикордонні регіони Росії, України, Білорусії та Молдови), MEDA (для віддалених прикордонних регіонів країн не членів ЄС); CARDS (нова програма для західних Балканських країн), CADSES (програма для Центрального, Адріатичного, Дунайського, Південно-Східного Європейського простору); LACE (проект Асамблеї європейських прикордонних регіонів, мета якого

проводити роз'яснювальну та інформаційно-рекламну роботу позитивної практики транскордонного співробітництва).

Ініціатива INTERREG (1990-1999). В рамках програми INTERREG I (1990-1993) з Структурних фондів ЄС були підтримані 31 операційна програма на суму 1 082 млн. євро в різних сферах, а саме: транспорт і комунікації (45%), охорона довкілля (10%), економіка та туризм (28%), розвиток сільських територій (6%), освіта та інші сфери (11%) (рис. 3.1).

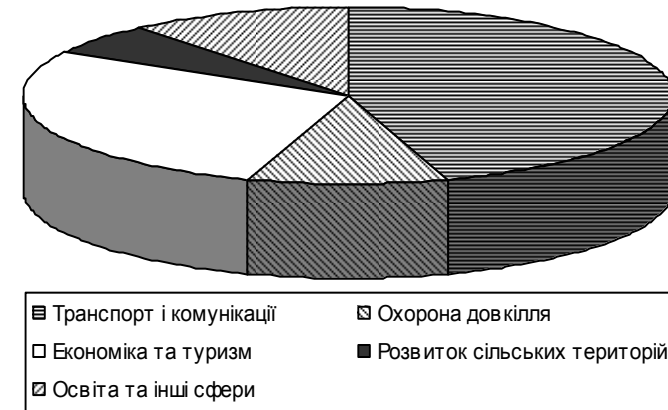

Рис. 3.1. Видатки з INTERREG I за сферами діяльності

Завдячуючи успіхам програми INTERREG I, Рада Європи в Единбурзі визначила транскордонне співробітництво як пріоритетний напрямок місцевих ініціатив на 1994-1999 рр. – INTERREG II, яка охоплювала наступні напрями:

- INTERREG IIA як основний напрямок підтримки транскордонного співробітництва з загальною сумою 2.562 млн. євро (табл.3.2).
- INTERREG IIB призначена для завершення розбудови енергомереж, на що виділялось 550 млн. євро.

Таблиця 3.2

Розподіл фінансів за програмою INTERREG IIA

Прикордонні регіони	Регіони за цілями 1 / 6	Інші регіони	Разом
Внутрішні	1 065	600	1665
Зовнішні	795	105	900
Разом (млн. євро)	1 860	705	2 565

– INTERREG ІІС розпочалася у 1996 р. та призначалась для транснаціональної співпраці в сфері просторового планування і інших сфер, що забезпечувалося коштами у сумі 413 млн. євро.

В цілому було затверджено 59 операційних програм у INTERREG ІА і забезпечена їх реалізація коштами у сумі 2.6 млн. євро – найбільша допомога в рамках місцевих ініціатив. З врахуванням співфінансування (національні, регіональні, локальні та приватні фонди), на транскордонне співробітництво на внутрішніх та зовнішніх кордонах ЄС було витрачено €4 млрд. З 1990 року було освоєно 6,5 млрд. євро в рамках ініціативи INTERREG і реалізовано декілька тисяч транскордонних проектів.

Програма INTERREG від початку охоплювала всі внутрішні і зовнішні кордони ЄС, включаючи нових членів: Австрію, Швецію та Фінляндію. Операційні програми були розподілені наступним чином: 35 програм реалізувалось на внутрішніх кордонах, 24 – на зовнішніх (країни Центральної Європи, Росія, Норвегія, Швейцарія, Кіпр, Марокко). Другим чинником, який визначав би важливість розповсюдження INTERREG ІА був сильний акцент на транскордонне співробітництво вздовж морських кордонів. 16 операційних програм в INTERREG ІА порівняно з 4 у INTERREG І. Більшість програм (11) були реалізовані на внутрішніх кордонах ЄС. Новими територіями, які скористалися з програми INTERREG ІІ порівняно з INTERREG І стали нові східні території об'єднаної Німеччини⁷ та приморські території: ірландсько-британське прикордоння (Walla), французько-британське (East-Sussex–Haute-Normandy), іспансько-марокканське, грецько-італійське і французько-італійське (Corsica-Livonia).

Метою програми INTERREG є пропаганда та підтримка транскордонної співпраці на внутрішніх та зовнішніх кордонах ЄС з метою піднесення рівня життя на цих територіях і їх повноцінної соціально-економічної інтеграції.

До конкретних цілей відносяться:

– допомога прикордонним територіям у розв'язанні конкретних проблем, які виникли в процесі розвитку у зв'язку з їх периферійним розміщенням в національних державах та в цілому у ЄС.

– стимулювання створення і розвитку структур співпраці поза внутрішніми кордонами, а також, у відповідних випадках – надання цим структурам ширших повноважень у рамках ЄС у контексті формування єдиного європейського ринку.

– допомога в адаптації територій, котрі лежать за зовнішніми кордонами ЄС до їх нової ролі, тобто регіонів, об'єднаних спільним ринком.

– використання нових можливостей співпраці з третіми країнами, на територіях, котрі лежать за зовнішніми кордонами ЄС.

В контексті розвитку діяльності програма INTERREG ІІ виділяє наступні категорії: спільне планування і реалізація транскордонних програм; підтримка заходів щодо вільної передачі інформації поза кордонами і між прикордонними регіонами, між громадськими інституціями, приватними підприємствами та товариствами; створення спільних інституційних та адміністративних структур для підтримки та пропаганди транскордонної співпраці.

INTERREG ІІІ (2000-06). Серед запланованих бюджетних витрат із структурних фондів ЄС на період 2000-2006 рр. Програма INTERREG (INTERREG ІІІ) [219, 221] є найбільшою громадською ініціативою з загальним обсягом фінансування у 4 875 млн. євро. INTERREG ІІІ охоплює три напрямки: напрямок А: транскордонне співробітництво – продовження програм INTERREG І і ІА; напрямок В: транснаціональне співробітництво – розвиток програми INTERREG ІІС; напрямок С: міжрегіональне співробітництво – новий напрям, який узгоджується з розширеним варіантом у сфері, що підтримуються програмами RECITE Ecos-Ouverture.

Конкретні цілі за трьома напрямками полягають у наступному:

– напрямок А: транскордонне співробітництво між органами місцевої влади суміжних прикордонних територій, спрямоване на підтримку інтегрованого регіонального розвитку, передусім на зовнішніх кордонах ЄС.

– напрямок В: транснаціональне співробітництво – між національними, регіональними та місцевими органами влади для їх активізації у напрямку підвищення рівня інтеграції шляхом створення великих угруповань європейських регіонів, з метою розбудови гармонізованого та збалансованого суспільства і поліпшення територіальної інтеграції з кандидатами в ЄС і їх сусідніми країнами.

⁷ Прим. Не були включені до програми INTERREG І, бо вона була прийнята до об'єднання Німеччини

– напрямок С: міжрегіональне співробітництво – призначене на впровадження ефективної політики та механізмів для регіонального розвитку і згуртування для створення мереж

Основними засадами для трьох напрямків INTERREG III є:

- узгодження транскордонних / транснаціональних стратегій та програм розвитку;
- партнерство і "висхідний принцип";
- доповнюваність з головними напрямками діяльності структурних фондів;
- підвищення інтеграції у напрямку реалізації громадських ініціатив;
- ефективна координація INTERREG III з іншими зовнішньополітичними інструментами з метою їх взаємного підсилення.

Таким чином, побудову системи формування регіональної політики щодо розвитку транскордонного співробітництва доцільно у частині механізмів її реалізації формувати на цих засадах.

PHARE CBC. Програма PHARE CBC (транскордонне співробітництво) була ініційована у 1994 році з метою сприяння розвитку транскордонного співробітництва між регіонами країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) і ЄС. Передусім, це були прикордонні регіони країн ЦСЄ, які межують з прикордонними регіонами країн-членів ЄС. Протягом 1994-99 років програмою PHARE CBC було охоплено 15 національних кордонів і освоєно 1 млрд. євро, додатково до коштів, що передбачалися на програму INTERREG ІА. Програма PHARE CBC підтримувала переважно проекти в сфері розвитку інфраструктури (транспорт і охорона довкілля) і розвиток економіки. Декілька програм були розраховані на підтримку малих, "людина-людина" проектів та інших мікро-проектів.

У 1998 році Комісією були розроблені і впроваджені нові інструменти реалізації PHARE CBC, що включали наступні заходи:

- сприяти розвитку співпраці прикордонних регіонів в країнах Центральної та Східної Європи з їх сусідами – асоційованими та країнами-членами ЄС і, таким чином, допомогти їм подолати специфічні проблеми розвитку, які можуть виникнути у зв'язку з їх периферійним розташуванням і ситуацією у внутрішній, національній економіці, інтересами місцевого населення і у спосіб, сумісний з захистом навколишнього середовища.

- підтримувати створення та розвиток мережі співпраці по обидві сторони кордону, наведення зв'язків між ними та розширення загальної мережі кооперації.

У 1998 році PHARE CBC були розроблені ключові критерії транскордонного співробітництва щодо кордонів країн Центрально-Східної Європи, які залишаються чинними на даний час, зокрема: розширення географічної прийнятності Програми шляхом включення прикордонних територій країн Центрально-Східної Європи суміжних між собою та з десятима країнами – кандидатами Центрально-Східної Європи; зміна методів, опираючись на пріоритети PHARE CBC, викладені нижче; введення нового планування та інструментів впровадження; загальні програмні документи; спільні комітети співпраці; загальні фонди малих проектів.

Пріоритети PHARE CBC:

1. Послаблення адміністративних та інституціональних перепон для вільного перетину кордону особами, товарами та послугами, дотримуючись при цьому відповідних заходів безпеки.

2. Підвищення якості інфраструктури в забезпеченні індивідуальних комунікаційних послуг і запасів місцевих вод, газу, електропостачання, забезпечення постачання через кордон, досягнення загального ефекту енергозабезпечення в прикордонному просторі сусідніх держав.

3. Охорона довкілля і як приклад – управління відходами, прийняття дій щодо запобігання забрудненню, можливість якого посилюється близькістю зовнішніх кордонів.

4. Заходи щодо розвитку сільського простору та аграрного сектора, особлива увага до проектів з можливостями використання транскордонної кооперації.

5. Заходи в сфері енергетики та транспорту, призначення яких доповнювати трансєвропейські мережі, відповідно з орієнтацією на адаптацію, визначеною Комісією.

6. Дії, пов'язані з правосуддям, домашніми справами, соціальною політикою.

7. Сприяння розвитку виробничої кооперації, підприємництва, фінансових зв'язків, і кооперації між інституціями, що представляють бізнесові кола, (ТПП, виставкові центри тощо).

8. Підтримка підприємств малого та середнього бізнесу, трансферт технологій, формування сервісної інфраструктури.

9. Заходи, спрямовані на підвищення рівня зайнятості, перекваліфікацію кадрів.

10. Розвиток місцевої економіки, включаючи туризм.

11. Підтримка в сфері охорони здоров'я, особливо, використання ресурсів і потенціалу прикордонних територій.

12. Розвиток потужностей та ресурсів для інформаційного та комунікаційного забезпечення між прикордонними регіонами, включаючи підтримку прикордонних радіо та телевізійного мовлень, газет та інших засобів масової інформації.

13. Культурний обмін.

14. Місцева зайнятість, освіта і тренінг-програми.

На період 2004-2006, буде розширено географічну сферу програм PHARE CBC, з тим, щоб додатково охоплювати і зовнішні кордони Болгарії та Румунії.

PHARE CREDO. Програма PHARE CREDO була розроблена у 1996 році для підтримки та сприяння розвитку транскордонного співробітництва на кордонах "Схід-Схід", що включає країни ЦСЄ / ЦСЄ та ЦСЄ / СНД, і спрямована на підтримку спільних проектів, корисних для населення по обидві сторони державного кордону. Гранти для реалізації проектів транскордонного співробітництва можуть надаватися як бенефіціантам у прикордонних регіонах країн ЦСЄ, так і проектам, що здійснюються регіонами, розташованими на спільному кордоні між країною ЦСЄ і країною СНД.

Пріоритетом PHARE CREDO є сприяння розвитку добросусідства і соціальної стабільності у прикордонних регіонах, підтримка транскордонного співробітництва, яке сприяє економічному та соціальному розвитку та децентралізації у країнах ЦСЄ.

Програма PHARE CREDO створила особливо сприятливі умови для розвитку транскордонної співпраці у багатьох прикордонних регіонах, підтримуючи реалізацію проектів по обидві сторони кордону. Проте, вона була негативно сприйнята у багатьох прикордонних регіонах через їх комплексність, бюрократичні процедури та менеджмент, відносно малі розміри робочого бюджету та затримки у впровадженні, а також нестачу програмних підходів подібно до INTERREG та PHARE. Таким чином, Європейська Комісія вирішила замінити PHARE CREDO на кордонах країн-кандидатів на розширення дії програми PHARE CBC.

CADSES. У 1996 р. ЄС вирішила розвинути ініціативу INTERREG II у бік транскордонного співробітництва та енергетики,

започаткувавши INTERREG ІІС – заходи для Центрального, Адриатичного, Дунайського, Південно-Східного Європейського простору (CADSES) [219]. Ця частина ініціативи INTERREG поширюється і на Україну. Слід зазначити, що Одеська область має певний досвід подання проектів для участі у програмі INTERREG ІІ С. У 1997 р. її було включено, як партнера, до транснаціонального проекту № 97.013 / A Urban Technology Network [174].

Програма CADSES підтримує та розвиває такі пріоритети співробітництва: розбудова ефективних та екологічно безпечних транспортних мереж; оптимальний перехід до інформаційного суспільства; сприяння використанню сучасних інформаційних та комунікаційних технологій, в тому числі підтримка малих та середніх підприємств у використанні інновацій; розвиток телематики та сприяння переходу до знань та інновацій, особливо в таких сферах як електронні засоби зв'язку, освіта, наукові дослідження та телеробота; охорона довкілля, ефективне використання природних, особливо, водних ресурсів; розвиток стратегій міжнародного співробітництва міст, регіонів та держав.

Ці пріоритети згруповані у чотири групи: напрямок 1: Розвиток економічної та соціальної співпраці; напрямок 2: Розвиток оптимальних транспортних мереж та переходу до інформаційного суспільства; напрямок 3: Підтримка та менеджмент ландшафтів, природного та культурного рівнів; напрямок 4: Охорона навколишнього середовища, менеджмент ресурсів, попередження ризиків.

Територіальний простір програми INTERREG ІІІ В CADSES є найбільшим та найскладнішим в Європі. Він складається з 18 країн, з яких чотири є країнами-членами ЄС (регіони Німеччини, Італії, Греції і Австрії) та 14 інших країн. В Україні програма CADSES реалізується у Одеській, Закарпатській, Львівській, Тернопільській, Івано-Франківській, Чернівецькій областях.

Регіони-учасники мають такі особливості:

- містять значний економічний та соціальний дисбаланс;
- знаходяться в процесі інтеграції в Європейський Союз та економічних змін;
- включають країни з високим рівнем політичної нестабільності.

Таблиця 3.3

Обсяги фінансування програми CADSES (2000-2006)

Напрямки фінансування / рік	Призначені кошти, млн.євро*			
	ЄФРР	національні	приватні	разом
напрямки 1-4	119,7	97,0	4,4	221,1
у т.ч. на 2004 р	20,5	16,6	0,8	37,8
технічна допомога 1	6,4	5,2	0	11,6
у т.ч. на 2004 р.	1,1	0,9	0	2,0
технічна допомога 2	2,6	2,1	0	4,7
у т.ч. на 2004 р.	0,4	0,4	0	0,8
разом	128,7	104,3	4,4	237,4
у т.ч. на 2004 р.	22,0	17,9	0,8	40,7

ЄФРР – європейський фонд регіонального розвитку

національні кошти формують центральні, регіональні, комунальні та інші громадські кошти

технічна допомога 1 – кошти для проведення заходів, управління та контролю

технічна допомога 2 – кошти на інші поточні витрати

Джерело: Європейська Комісія, № програми: ССІ 2001 RG 16 0 PC 008

Фінансування програми INTERREG III CADSES розпочалося в 2001 році. Існує можливість співфінансування проектів (табл. 3.3).

TACIS CBC. Програма прикордонного співробітництва, спрямована на створення можливостей для місцевих і регіональних структур західних прикордонних регіонів Росії, Білорусі, України та Молдови, які б дозволяли їм започаткувати спільні проекти зі своїми партнерами з ЄС або ЦСЄ. Програма TACIS CBC була ініційована у 1996 р. і має свій окремий бюджет. Бюджет програми TACIS CBC у 1996-1998 роках становив по 30 млн. євро щорічно, у 1999 р.- 20 млн. євро. Основна увага програми TACIS CBC приділялась налагодженню прикордонної співпраці, полегшенню перетину кордонів, розбудові прикордонної інфраструктури, охороні довкілля.

– TACIS CBC є частиною Регіональної програми TACIS, яка є головним інструментом ЄС щодо сприяння проведенню економічних реформ та перебудови Нових Незалежних Держав – Вірменії, Азербайджану, Білорусі, Грузії, Казахстану, Киргизії, Молдови, Російської Федерації, Туркменістану, України, Узбекистану та Монголії. Програма TACIS CBC, передусім,

служить для:

- допомоги прикордонним регіонам у подоланні їхніх специфічних проблем розвитку, які породжені їхньою відносною ізоляцією від центрів;
- заохочення розширення / формування мережі транскордонних зв'язків по обидві сторони кордону, наприклад, полегшення перетину кордону;
- прискорення процесу трансформації у державах-партнерах через співпрацю з прикордонними регіонами ЄС та ЦСЄ;
- зменшення транскордонних забруднень та шкоди навколишньому середовищу.

Однак, програмі TACIS CBC не вистачає програмного підходу, механізмів та інструментів регіональної специфіки або інших урядових домовленостей стосовно поєднання з INTERREG III A та PHARE CBC. Основною проблемою і надалі залишається координація всіх програм. У 1996 році Європейська Комісія запровадила новий механізм фінансування проектів – Програму TACIS сприяння малим та мікро проектам з прикордонного співробітництва (TACIS CBC SPF-MPF) з метою підтримки проектів малих форм співпраці між місцевими та регіональними органами влади на західних кордонах СНД. Метою програми є підтримка діалогу та співпраці між громадами, що проживають по обидві сторони кордону, а також сприяння вирівнюванню життєвих рівнів населення прикордонних територій. Підтримка надається у формі грантів, які не перевищують 200 000 євро. Протягом 1996-2001 років програма TACIS CBC SPF-MPF забезпечила впровадження 178 проектів, сукупною вартістю 25.4 млн. євро.

Основною метою Програми малих проектів з прикордонної співпраці (TACIS CBC SPF) є сприяння співпраці між регіонами, містами та місцевими органами влади в прикордонних територіях СНД (Росії, Білорусі, України та Молдови) та країн-кандидатів, а також країн ЄС шляхом заохочення та підтримки прикордонного співробітництва серед місцевих та регіональних органів влади прикордонних територій; підтримки проектів малих форм співпраці, котрі впроваджуються місцевими та регіональними органами влади на прикордонних територіях спільно з іншими партнерами; покращення координації між TACIS CBC SPF, INTERREG, PHARE з метою отримання більше інтегрованих проектів на західних кордонах Росії, України, Молдови, Білорусії.

* крім країн – не членів і не кандидатів в члени ЄС (в т.ч. Україна), які відносяться до простору Interreg III CADSES; суми коштів цих країн ще остаточно не визначені.

Оскільки Програма приділяє значну увагу транскордонному компоненту у проектах, а також досягненню ними стійкої співпраці, важливо, щоб ці проекти були скоординовані з іншими джерелами фінансування, такими як INTERREG та PHARE CBC. Таким чином, пріоритет надається програмам, у яких прослідковується чіткий зв'язок із проектами, фінансованими у рамках INTERREG або PHARE.

Підтримка в рамках Програми сприяння малим проектам з прикордонного співробітництва TACIS зосереджується у тих сферах / галузях співробітництва, в яких регіони, міста та місцеві органи влади мають досвід та володіють компетенцією. На 2002 рік загальне фінансування складало 6,7 млн. євро.

На початку вересня 2003 року Європейська Комісія затвердила Регіональну Програму Дій TACIS 2003 року із загальним бюджетом 36.5 мільйонів євро [245]. В 2003 році пріоритетами TACIS на регіональному рівні були три напрями прикордонного співробітництва: захист навколишнього середовища (8 млн. євро), сприяння інвестуванню інфраструктурних мереж (17.5 млн. євро), і боротьба із злочинністю (11 млн. євро).

Відповідно до Індикативної програми з прикордонного співробітництва на 2004-2006 рр., розробленої з урахуванням Комюніке "Підготовка шляхів до запровадження Інструменту нового сусідства", для України передбачена участь її у чотирьох нових програмах. На західних кордонах України в рамках програми технічної допомоги TACIS-INTERREG впроваджуються Програми Сусідства: Польща-Білорусь-Україна, Угорщина-Словаччина-Україна, в рамках програми PHARE-TACIS: Румунія-Україна та транснаціональна Програми CADSES.

На період 2003-2004 років індикативним бюджетом Програми сусідства на реалізацію програми Польща-Білорусь-Україна передбачено 8 млн. євро, на програму Угорщина-Словаччина-Україна – 4 млн. євро та на програму Румунія-Україна – 6,5 млн. євро. Для фінансування участі України та Молдови у програмі CADSES передбачено 5 млн. євро на період з 2004 по 2006 рік.

За інформацією Представництва Європейської комісії в Україні програми сусідства Польща-Білорусь-Україна, Угорщина-Словаччина-Україна будуть схвалені Європейською Комісією у вересні-жовтні 2004 року, після чого почнеться їх реалізація.

CARDS та MEDA. У грудні 2000 року ЄС затвердила нове

Положення щодо допомоги західним Балканським країнам (відоме як CARDS), що охоплює Албанію, Боснію, Герцеговину, Хорватію, Югославію та Македонію.

Метою CARDS, між іншим, є підтримка та сприяння розвитку тісніших стосунків між регіонами своїх країн, з регіонами країн – членів ЄС та країн-кандидатів до вступу до ЄС в координації з іншими механізмами для транскордонного, транснаціонального та регіонального міжнародного співробітництва з країнами – не членами ЄС. Це означає, що програми PHARE CBC для Албанії / Греції, Македонії / Греції будуть виконані з допомогою нових програм CARDS, які можуть бути розширені для, наприклад, Хорватії / Словенії, Хорватії / Угорщини, Болгарії / Югославії та Болгарії / Румунії.

ЄС також внесла поправки, які покращують інструментарій MEDA (фінансування і технічна допомога Середземноморським країнам – не членам ЄС). Не дивлячись на те, що є сфера підтримки ЄС для транскордонних дій під MEDA, тут немає програмних урядових або інших підходів, еквівалентних таким самим в INTERREG та PHARE CBC. Такі підходи потрібні для координації на кордонах Іспанія / Марокко, Гібралтар / Марокко, Греція / Кіпр, Греція / Туреччина.

LACE. Взаємодопомога та співпраця європейських прикордонних регіонів (LACE) є проектом Асоціації європейських прикордонних регіонів, який був розпочатий у 1990 році з метою узгодження відповідності впровадження INTERREG і мав діяти як європейський спостерігач транскордонного співробітництва. LACE-TAP проект (технічна допомога і пропаганда транскордонної співпраці) охоплював період реалізації INTERREG ІІА (1999-2001).

Основні досягнення LACE проектів [244] охоплюють реалізацію наступних заходів.

1. Налагоджені зв'язки між професіоналами, залученими у транскордонне співробітництво (INTERREG та PHARE CBC), що дозволяє обмін ноу-хау і досвідом.

2. Створені веб-сторінки з публікаціями LACE, особливостями та характеристиками прикордонних регіонів, інформацією про програми та проекти.

3. Семінари, конференції, стажування, що організуються у прикордонних регіонах і створюють ідеальні умови для дискусій щодо співпраці, такі як дебати політиків і обговорення аспектів

трансграничної співпраці, включаючи трансграничні програми та структури.

4. Публікації, що були підготовлені та видані, включаючи технічні публікації, такі як Практичне керівництво, інформаційні листи, кольорові журнали, адресовані широкому загалу (під LACE-TAP) та LACE- PHARE CBC новини.

5. Забезпечення консультативної підтримки Європейської Комісії та прикордонних регіонів, включаючи звіти спеціалістів (наприклад, Державні аспекти трансграничного співробітництва, Дискусійний листок про майбутнє прибережної співпраці, дослідження фінансового проектування);

6. Офіси LACE розміщені у десяти прикордонних регіонах країн-членів ЄС під наглядом LACE-TAP і шести інформаційних пунктів в прикордонних регіонах країн ЦСЄ з використанням LACE-PHARE CBC, що були створені для збору інформації про програми, проекти, стратегії тощо, розповсюдження інформації про успішний досвід, допомоги у організації стажувань, семінарів, конференцій, підтримки трансграничних зв'язків.

7. Створено Науковий Технічний Комітет, який включає наукових експертів з університетів і дослідних центрів, спеціалістів із стратегічних, політичних питань. Видаються публікації Комітету.

У квітні 2000 року Комісія доручила АЄПР реалізацію Регіонального положення будівельних ініціатив за програмою TACIS CBC. Ці положення розповсюджуються на західні регіони Росії, Білорусі, України, Молдови. Вони включають положення про довго- та коротко-термінову технічну допомогу, оцінюючи звіти прикордонних регіонів, тренінг-семінари та навчальні візити.

Таким чином, ЄС має достатньо ефективну систему фінансової допомоги прикордонним регіонам власних країн, країн – кандидатів та країн – майбутніх сусідів ЄС.

Сьогодні Європейська Комісія пропонує значні кроки щодо активізації заходів на зовнішніх кордонах ЄС після розширення. Це дозволить значно інтенсифікувати співпрацю по всій протяжності кордонів із Росією, Україною, Білоруссю і Молдовою, країнами Західно-балканського і середземноморського регіону, що становлять майже 10000 км. В період з 2004 по 2006 роки, підвищиться рівень узгодженості існуючих інструментів прикордонного співробітництва таких як INTERREG, PHARE-CBC, TACIS-CBC, CARDS і MEDA, шляхом створення "Сусідських програм", що заплановано на 2004

рік. Це є серйозним кроком в напрямку підвищення якості реалізації спільних проектів на зовнішніх кордонах ЄС, оскільки Європейська Комісія передбачає переасигнування для цих цілей 955 мільйонів євро. На період після 2007 року, Комісія визначила ряд варіантів, включаючи створення єдиного Нового інструменту розвитку партнерських відносин на подальші фінансові перспективи.

Прийнятий документ "Прокладаючи шлях до нових інструментів розвитку сусідських відносин" [148] є продовженням Послання Європейської Комісії від березня 2003 року "Розширена Європа – Сусідні країни: Нова структура відносин з нашими східними та південними сусідами" [235]. Цей документ визначає чотири ключових завдання прикордонного співробітництва:

- сприяння економічному та соціальному розвитку прикордонних територій;
- спільна робота по вирішенню таких загальних питань, як охорона навколишнього середовища, охорона здоров'я та боротьба із організованою злочинністю;
- сприяння розвитку ефективних і безпечних кордонів;
- сприяння місцевим заходами на основі між-особистих зв'язків.

Комісар з питань регіональної політики Мішель Барн'є зазначив, що "сприяння регіональному розвитку прикордонних територій є ключовим елементом для підвищення рівня стабільності і процвітання по обидва боки зовнішніх кордонів Союзу. В цьому контексті пропозиції Комісії надають можливості для розбудови на зовнішніх кордонах Союзу, на засадах досвіду, отриманого в ході реалізації ініціативи Європейської спільноти INTERREG а також дозволяють зробити значний крок вперед щодо узгодження наших зусиль в прикордонних регіонах" [233].

Комісар з питань зовнішніх зв'язків Кріс Паттен в контексті ініціативи Розширена Європа, "...пропонує громадянам Європи і сусідніх країн інструменти для підвищення рівня співробітництва, створення більш тісних сусідських стосунків і безпеки вздовж кордонів Євросоюзу. Новий підхід передбачає віддати всю відповідальність з питань співробітництва на зовнішніх кордонах тим, хто в цьому найбільш зацікавлений – людям, що мешкають на цих територіях" [233].

Враховуючи короткострокові ускладнення в узгодженні існуючих фінансових інструментів (INTERREG, PHARE CBC, TACIS CBC, CARDS і MEDA), Комісія пропонує прийняти підхід, що полягає з

двох етапів [234].

На період 2004-2006 років, як перший етап, засновуються нові Сусідські програми. Базуючись на засадах існуючого законодавства, ці програми надаватимуть нові підходи для вирішення проблем, які можуть виникати під час реалізації проектів прикордонного співробітництва після розширення ЄС. Вони базуватимуться на існуючих програмах INTERREG по зовнішнім кордонам ЄС (а у випадку Болгарії/ Румунії – програмах прикордонного співробітництва PHARE).

Протягом першого етапу Комісія передбачає, що буде можливо запропонувати загальний бюджет для фінансування цих програм на рівні 955 млн. євро на період 2004-06, в межах існуючих інструментів і фінансових планів, з яких 700 млн. євро – за рахунок програм INTERREG, 75 млн. – TACIS, 45 млн. – CARDS, 45 млн. – MEDA, і 90 млн. – PHARE. Необхідно забезпечити достатнє фінансування для цих програм, з тим, щоб забезпечити можливість реального впливу і відчутності результатів реалізації цих програм. В межах існуючих фінансових планів, сьогоdnішній рівень фінансування буде частково переорієнтовано на прикордонні регіони і розвиток прикордонного співробітництва.

Другий етап, після 2006 року, передбачає створення Нового інструменту розвитку сусідських стосунків, що буде застосовуватись до всіх напрямків, що охоплюються програмами співпраці Європейського Союзу в прикордонних регіонах. Такий інструмент дозволить розробляти спільні заходи з прикордонного співробітництва і заходи в межах програм регіонального розвитку навколо зовнішніх кордонів ЄС після розширення. Цей інструмент дозволить поєднати як задачі, що стоять перед зовнішньою політикою, так і економічний і соціальний розвиток.

Таке поєднання різних питань забезпечить логічне продовження співробітництва на регіональному і місцевому рівнях, що було засновано в межах програм прикордонного співробітництва INTERREG і PHARE, наприклад, коли до сфери співробітництва будуть включатися можливі більш масштабні цілі.

Окрім цього, цей інструмент дозволить вирішувати проблеми, що виникнуть на стадії практичної реалізації, що можливо залишаться навіть після виконання описаних вище заходів, включаючи обмеження щодо того, куди і як витрачаються бюджетні кошти.

Фінансова підтримка регіонів, зокрема міжтериторіального

співробітництва, здійснюється також у рамках програм двохстороннього співробітництва країн – членів ЄС з країнами Центральної та Східної Європи. Програми Фінляндії, Швеції, Данії, Ісландії, Норвегії та Нідерландів спрямовані передусім на охорону довкілля (у тому числі ядерну безпеку та енергозбереження), а програми британського (DFID), німецького (програма Трансформ) та голландського (Матра-Кап) урядів мають більш широкий діапазон тем. Щодо транскордонного співробітництва, то у цій сфері основне фінансування за цими програмами спрямоване на транспорт та комунікації.

Серед донорів також є Канадська Агенція Міжнародного розвитку (КАМР), Швейцарська Агенція з Розвитку та Співробітництва (ШАРС), Агенція США з міжнародного розвитку (АМР США), Фонд Сороса – Інститут "Відкрите суспільство", Фонд Євразія, Фонд Чарльза Стюарта Мотта і Фонд Бертельсмана.

3.3. Структурно-фінансовий аналіз підтримки проектів транскордонного співробітництва

Транскордонне співробітництво фінансується з місцевих бюджетів, або спонсорської допомоги. Це зумовило доцільність створення безпосередніх інституцій транскордонного співробітництва, які б забезпечили організацію систем його управління та фінансування. Такими структурами стали єврорегіони, через головні офіси яких здійснюється координація та фінансування співробітництва.

У переважній більшості єврорегіонів фінанси учасників є незалежними, хоча й скоординованими. Єврорегіональні партнери акумулюють кошти на незалежних рахунках національних асоціацій.

Кошти на діяльність єврорегіонів та реалізацію проектів надходять з наступних джерел: з членських внесків; дотацій; дарів; інших фінансових джерел, включаючи вітчизняні фонди підтримки та фонди ЄС. Всі сторони мають доступ до інформації щодо використання фондів єврорегіону.

З членських внесків кошти йдуть на утримання структур єврорегіону, національних секретаріатів, а також, частково, на оплату робочих груп.

Основними ж джерелами фінансування є кошти структурних фондів та ініціатив ЄС, які були описані вище.

Таблиця 3.4

Індикативний розподіл фінансових засобів програми протягом 2000-2002 рр. (%)

Пріоритети	Всього	Спільний фонд малих проектів	Інвестиційні проекти і система грантів	% за напрямками
А. Програма транскордонного співробітництва PHARE CBC Чехія – Австрія, (млн. євро)				
Транскордонна економічна кооперація	2,51	0,335	2,175	21
Транскордонна інфраструктура	2,5	0,333	2,167	21
Транскордонні організаційні структури	0,6	0,08	0,52	5
Людські ресурси	0,4	0,053	0,347	3
Постійно стійкий розвиток території	5,94	0,792	5,148	50
Технічна допомога	0,05	0,007	0,043	0,4
Разом	12	1,6	10,4	100
Б. Програма транскордонного співробітництва PHARE CBC Чехія-Польща (млн. євро)				
Довкілля	6,6	0,3	6,3	
Економіка	7	0,3	6,7	
Суспільне середовище	1,4	-	-	
Разом	15	0,6 (+1,4)	13	
В. Програма транскордонного співробітництва PHARE CBC Чехія – Німеччина (млн. євро)				
Чехія – Німеччина (Саксонія)				
Економічний розвиток	1,9	0,25	1,65	9,5
Транскордонна інфраструктура	7	0,93	6,06	35
Постійно стійкий розвиток території	8,9	1,18	7,71	44,5
Людські ресурси	2,1	0,3	1,82	11
Технічна допомога	0,1	0,01	0,1	0,5
Разом	20	2,67	17,33	100
Чехія – Німеччина (Баварія)				
Економічний розвиток	1	0,13	0,87	10
Транскордонна інфраструктура	3,75	0,48	3,27	37,7
Постійно стійкий розвиток території	3,9	0,53	3,37	39
Людські ресурси	1,3	0,18	1,12	13
Технічна допомога	0,05	0,01	0,04	0,5
Разом	10	1,33	8,67	100

Розраховано за [205]

Для прикладу, розглянемо виконання програми транскордонного співробітництва PHARE CBC у Чехії, [205] де протягом 1994-2000 р. було отримано більше 180 млн.євро [додаток 5]. На початку у 1994-1998 рр. пріоритет надавався невеликій кількості великих інвестиційних проектів (будівництво доріг, мостів), потім навпаки – більшій кількості малих проектів, що не потребували значних фінансових вкладень, зокрема, будівництво та модернізація очисних споруд, проекти газифікації населених пунктів, розбудови туристичної інфраструктури тощо. Одночасно були виділені кошти на відновлення об'єктів, що постраждали від паводку.

З 1999 року програма PHARE CBC була розповсюджена на чесько-польський та чесько-словацький кордони. У таблиці 3.4. (А,Б,В) представлені дані щодо розподілу фінансування за програмою на кордонах Чехії з Австрією, Німеччиною та Польщею.

За три роки прикордонні території Чехії отримали 57 млн. євро, які переважно направлялися на розвиток території (50% на австрійське прикордоння і майже 40% – на німецьке); на розбудову транскордонної інфраструктури відповідно 21% та 38%; на економічну кооперацію – від 10% на німецьке прикордоння, до 50% – на польське. Транскордонні організації, людські ресурси отримали від 5 до 10%, не великі суми витрачалися на технічну допомогу. Кошти виділялися на інвестиційні проекти через систему грантів (87%) та через фонд малих проектів (13%). Проте, для польського прикордоння пропорції були інші – майже порівну.

Таким чином, передусім підтримувалися проекти просторового облаштування та розбудови транскордонної інфраструктури, однак при цьому на кожному кордоні визначалися свої пріоритети.

Дані щодо фінансування проектів, які реалізувалися в німецько-польському євро регіоні "Про Європа Віадрина" за рахунок програм INTERREG та PHARE CBC протягом 1995-1999 років показані таблицях 3.5. та 3.6. Слід зауважити, що фінансування з цих джерел здійснюється за умови співфінансування з боку приймаючої сторони, тобто за участю коштів з державних, місцевих бюджетів та інших джерел. В програмі INTERREG II частка фінансування ЄС – 75% (із 3-х структурних фондів – EFRE, ESF, EAGFL), частка фінансування федеральної землі – 5%, та 20% – це власні кошти. Таким чином, на територію в трохи більше 10 тис. км² з населенням 854 тис. осіб, щорічно витрачалася 23,6 млн. євро (26,9 євро на одного мешканця).

Таблиця 3.5

Фінансування німецької сторони за програмами сприяння ЄС

Пріоритети і сфери		INTERREG (млн. DM)
Пріоритет 1		
1	Транспорт	15,647
2	Інфраструктура, територіальне облаштування	9,190
3	Охорона навколишнього середовища	13,767
Пріоритет 2		
1	Інвестиції	10,209
2	Економічна співпраця	6,479
3	Торгівля, маркетинг	1,574
Пріоритет 3		
1	Вирівнювання доходів на селі	6,474
Пріоритет 4		
1	Технічна допомога	1,495
Пріоритет 5		
1	Підвищення кваліфікації / діяльність з метою підвищення зайнятості	26,029
2	Освіта, культура	3,594
Разом		94,458 (або 45 млн. євро)

Таблиця 3.6

Фінансування польської сторони за програмами сприяння ЄС

	Сфери	PHARE CBC, млн. євро
1	Транспорт	40,500
2	Охорона навколишнього середовища	9,338
3	Комунальна інфраструктура	2,650
4	Розвиток економіки	1,525
5	Сільське господарство:	
	трудові ресурси	16,500
	Фонд малих проектів	2,515
	Разом	73,028

У цьому випадку кошти витрачалися переважно на розбудову інфраструктури (майже 47%), на охорону довкілля (13,5%), на

діяльність з метою підвищення зайнятості (24,5%). З німецької сторони було підтримано 94 проекти. Серед інших – розбудова інфраструктури водних шляхів: зокрема, створено логістичні концепції гаваней на Одері та концепції розвитку водного туризму. Наступний пріоритет – охорона довкілля (очисні споруди, каналізація), попередження екологічної шкоди та катастроф, співпраця рятувальних служб тощо. Одним із найважливіших із реалізованих проектів в цей період – створення спільного освітнього закладу, Колегіуму Полонікум в Слубіце. Ця єдина в своєму роді навчальна та дослідницька установа, заснована Познанським університетом та Університетом Віадрина в Франкфурті на Одері.

З обох програм INTERREG та PHARE CBC було профінансовано формування структури управління, навчально-методичне забезпечення, працю викладачів, створення бібліотеки, гуртожитків, розробку навчальних курсів, тощо.

Є спеціальний фонд підтримки малих проектів, який склав 270 тис. євро. Це, в основному, спільні заходи – виставки, рекламні брошури, заходи для розбудови контактів, взаємного ознайомлення тощо (всього – 319 проектів).

Цікавим для аналізу є також приклад фінансування проектів у єврорегіоні "Карелія", де однією з основних проблем є координація фінансових механізмів програм ЄС INTERREG та TACIS. У 1996 році, багато в чому завдяки сприянню фінської регіональної влади, була прийнята поправка до програми TACIS, яка дозволяла витрачати до 10% засобів на прямі інвестиції у прикордонні регіони. В цілому у рамках усіх підпрограм TACIS було схвалено близько 40-а як тільки карельських, так і спільних з іншими регіонами Росії проектних пропозицій з обсягом фінансування від 100 тис. до 3,5 млн. євро кожний. Крім того, щорічно фінансувалися проекти від 10 до 100 тис. євро за програмами Бістро, TACIS-CBC – мікро, споріднені міста, Темпус, Інтас тощо. У той же час Європейським Союзом здійснюється програма INTERREG-II, III призначена для підтримки прикордонних регіонів країн-членів ЄС. У 1995 році Європейська Комісія схвалила програму INTERREG-IIА-Карелія терміном до 1999 року, спрямовану на розвиток прикордонних регіонів Фінляндії та Росії – майбутніх учасників єврорегіону "Карелія". Програма мала за мету розвиток транскордонного співробітництва суміжних регіонів Росії та Фінляндії за наступними

пріоритетами: підтримка підприємництва, навчання та перепідготовка фахівців, охорона навколишнього середовища.

За період з 1996-1999 рр. профінансовано проектів на загальну суму 216,15 млн. фінських марок, у тому числі: фінансування ЄС – 80,88 млн., Фінляндії – 84,81 млн., приватний капітал – 50,46 млн. фінських марок.

Протягом 2000 р. здійснювалася розробка концепції нового етапу Програми INTERREG-IIIА-Карелія на 2000-2006 роки з початком фінансування у 2001 році та обсягом 300-400 млн. фінських марок. Основною метою Програми є підвищення добробуту населення прикордонних територій з допомогою транскордонного співробітництва в рамках єврорегіону "Карелія".

Слід зазначити, що розробка Програми INTERREG-IIIА-Карелія у Фінляндії здійснювалася паралельно з підготовкою Програми прикордонного співробітництва Республіки Карелія. Результатом стало вироблення концепції спільних цілей та пріоритетів прикордонного співробітництва обох територій.

Для Росії транскордонне співробітництво почало розвиватися у північно-західному регіоні, який охоплює Санкт-Петербург, Архангельську, Калінінградську, Ленінградську, Мурманську, Псковську області та Республіку Карелія.

Протягом 2001-2002 р.р. у північно-західному регіоні Росії були реалізовані загалом 74 проекти транскордонного співробітництва на загальну суму 36,6 млн. євро [182, с. 35].

Як видно за даними табл. 3.7 найбільше, понад 40 відсотків було профінансоване будівництво об'єктів інфраструктури (пункти перепуску через кордон), на другому місці – підтримка економічного розвитку регіонів (майже 36%). Регіональний розвиток та формування громадянського суспільства отримали відповідно 17,5% та 5,3%.

Для регіонів Росії це значна фінансова підтримка для цих територій. Проте фінансування надходить і з інших джерел.

Програми двохстороннього співробітництва країн – членів ЄС мають чітко окреслений регіональний аспект. Програми Фінляндії, Швеції, Данії та Нідерландів спрямовані передусім на охорону довкілля (у тому числі ядерну безпеку та енергозбереження), а програми британського (DFID), німецького (програма Трансформ) та голандського (Матра-Кап) урядів мають більш широкий діапазон

тем. Щодо ТКС, то у цій сфері основне фінансування спрямоване на транспорт та комунікації.

Таблиця 3.7

Фінансування проектів у північно-західному регіоні Росії за програмою TACIS CBC протягом 2001-2002 років (тис. євро)

Регіон	Економічний розвиток	Регіональний розвиток	Громадянське суспільство	Інфраструктура	Всього
Санкт-Петербург	2 920		548		3 468
Архангельська обл.	430		24		454
Калінінградська обл.	1 788	3 706	537	1 200*	6 031
Ленінградська обл.	1 607			8 000	1 607
Мурманська обл.	498	234	17	5 930	749
Псковська обл.	437		104		541
Республіка Карелія	2 494	449	704		3 647
Міжрегіональні (2003)	2 983	2 000			
Всього в секторах	13 157	6 389	1 934	15130	36 610
У %	35,9	17,5	5,3	41,3	100

Проаналізувати фінансування проектів у єврорегіонах за участю областей України було досить проблематичним із-за відсутності офіційної інформації. В даному дослідженні переважно використана інформація обласних державних адміністрацій.

За період діяльності Карпатського єврорегіону в Закарпатській області в рамках технічної допомоги Європейської комісії по програмі Тасіс починаючи з 1995 року реалізовано шість транскордонних проектів загальною вартістю більше 4943,8 тис. євро. Зокрема: "Розбудова КПП "Тиса" (здійснена реконструкція пункту перепуску Тиса на угорсько-українському кордоні), "Енергетична реконструкція житлового фонду в містах Ужгород (Україна), Дармштадт (Німеччина), Міхайловце (Словаччина)" (надано технічну допомогу місцевим муніципальним органам та власникам будинків з питань визначення технічного потенціалу

* Загальна сума на проект розбудови пункту перепуску у Багатіоновську (Калінінградська обл), який завершився у 2003 склала 2,6 млн. євро

інвестицій в енергозбереження), "Створення інституцій для підтримки малого і середнього бізнесу" (створено Бізнес-інкубатор в м.Ужгород) тощо.

Спільно з агентством регіонального розвитку "Закарпаття" та відповідними установами Угорщини, Румунії, Словаччини та Польщі було розроблено транскордонний проект "Запровадження стратегічного підходу до розвитку транскордонного співробітництва в Карпатському регіоні "Стратегія "Карпати 2003-2011", який успішно реалізується за підтримки Європейської комісії.

На зменшення ризику природних катастроф уразливості місцевого населення від кліматично-небезпечних явищ та управління природними ресурсами націлений транскордонний проект "Швейцарський проект розвитку лісового господарства Закарпаття в Україні".

Розвитку туристичного потенціалу Карпатського регіону сприяв проект "Підтримка місцевого розвитку та туризму Карпатського регіону України" (загальна вартість 1,5 млн.дол. США), який реалізувався на території Івано-Франківської, Львівської, Чернівецької та Закарпатської областей.

В даний час в Івано-Франківській області реалізується проект "Партнери туризму в Європі", який сприятиме розвитку туристичної галузі та співпраці між прикордонними територіями п'яти країн: Польщі, Словаччини, Чехії, Німеччини та України).

Розвитку малого та середнього бізнесу, а також кредитних спілок у районах і селах Івано-Франківської області сприятиме реалізація проектів "Покращення середовища для розвитку малого та середнього підприємництва" та "Надання підтримки малим та середнім підприємствам на селі. Створення механізмів фінансування розвитку сільського господарства".

Українською стороною в рамках Карпатського єврорегіону проводиться співробітництво з відповідними структурами Словацької Республіки з питань надзвичайних ситуацій, інформування про виникнення надзвичайних ситуацій, які б мали наслідки для обох сторін, з урахуванням питань, які виникали при ліквідації наслідків паводків 1998 та 2001 року, забруднень річок Уж та Латориця та організації роботи при складних погодних умовах.

Важливим напрямком діяльності Карпатського єврорегіону є проведення ярмарок, фестивалів, регулярні обміни творчими колективами, групами спортсменів, науковцями, делегаціями

спеціалістів в області охорони здоров'я, екології, фахівців соціальних служб, зустрічі представників митних і прикордонних служб, правоохоронних органів.

Як своєрідний фінансовий інститут підтримки діяльності Карпатського єврорегіону доцільно розглянути Карпатський фонд [237], який був сформований з ініціативи Інституту "Схід-Захід" (попередня назва – Інститут досліджень "Схід-Захід"). У 1992 р. Інститут організував зустріч місцевих та регіональних лідерів з метою визначення перспектив розвитку транскордонного співробітництва у регіоні Карпат та Тиси. Під час зустрічі її учасники вказали на відсутність осіб та організацій, здатних ефективно координувати використання місцевих ресурсів і унікальних можливостей транскордонного регіону. У 1993 р. лідери п'яти країн, за сприяння Інституту "Схід-Захід", зібралися в Угорщині і підписали декларацію про створення Карпатського Єврорегіону як механізму співробітництва між органами державної влади. Це була перша подібна асоціація такого типу у Центрально-Східній Європі.

Оскільки Карпатський Єврорегіон займався виключно розвитком співробітництва між органами влади, то виникла потреба у створенні координаційної структури, яка б сприяла налагодженню зв'язків між пересічними громадянами, неурядовим сектором. Лідери регіону вирішили використати для цієї потреби модель громадської фундації, поширеної в США, вважаючи, що вона є придатною для створення міжнародного регіонального фонду. Фонд Чарлза Стюарта Мотта, оцінивши добрі перспективи утворення ефективної філантропічної організації в регіоні, надав на період 5 років грант розміром більше \$ 4 000 000.

У 1994 р. Інститутом досліджень "Схід-Захід" за підтримки Фонду Чарлза Стюарта Мотта було створено Фонд розвитку Карпатського Єврорегіону. Основною метою Фонду як динамічної міжрегіональної організації була підтримка громадських ініціатив у регіоні Карпат, проектів органів місцевого самоврядування і незалежних неурядових організацій (НУО). Поштовхом для розвитку у Центрально-Східній Європі саме такого типу фундації було переконання, що підтримка місцевої демократії, транскордонної і міжетнічної співпраці на локальному та регіональному рівні є важливим елементом будівництва стабільної та демократичної Європи.

Карпатський фонд є унікальною транскордонною регіональною фундацією, яка надає гранти та технічну допомогу громадським організаціям та органам місцевого самоврядування, зокрема, у сфері міжрегіональної та транскордонної співпраці та економічного розвитку. Фонд підтримує створення партнерств між державними, приватними та неурядовими організаціями, включно співпраці у питаннях транскордонного та міжетнічного співробітництва.

Метою Карпатського фонду є формування добросусідських відносин, соціальної стабільності і сприяння економічному прогресу на прикордонних територіях України, Угорщини, Румунії, Польщі, Словаччини. Для цього Карпатський фонд надає фінансову та технічну підтримку проектам, результатами яких є покращення якості життя людей у містах та сільських громадах Карпатського регіону.

Карпатський фонд виконує у регіоні наступні функції: об'єднання громадян, державного, громадського та приватного секторів; заохочення розвитку транскордонного співробітництва та гармонізації відносин між різними етнічними групами; визначення та поширення інноваційних підходів до місцевого та регіонального економічного розвитку; надання технічної допомоги органам місцевого самоврядування та громадським організаціям; здійснення фінансової підтримки місцевих та регіональних ініціатив громадських організацій та органів місцевого самоврядування (додаток б).

Карпатський фонд також виконує роль неупередженого посередника між місцевими-регіональними, регіональними-місцевими, регіональними-національними, регіональними-Європейськими сторонами діалогу та попереджає конфлікти шляхом налагодження міжетнічного співробітництва у багатонаціональному та поліконфесійному регіоні.

Багатонаціональне та поліетнічне середовище визначає основні цінності Карпатського фонду. Основні принципи діяльності організації відповідають вимогам ефективності та відповідності місцевим потребам. Серед них: повага до етнічного та релігійного різноманіття регіону; толерантне ставлення до цінностей інших суспільних груп; багатоетнічність і полікультурність; увага до соціальних та екологічних питань; гармонізація принципів місцевого розвитку з вимогами глобалізації. Окрім згаданих базових цінностей, іншими пріоритетами Фонду є наступні: діяльність відповідно до

локальних потреб громад; поєднання у регіональному розвитку елементів міжетнічної співпраці та транскордонного співробітництва; започаткування ініціатив; відкритість до інноваційних та альтернативних рішень проблем.

Структура Карпатського фонду відображає полікультурний і поліетнічний аспект його діяльності. Для забезпечення організаційної єдності Фонду, окрім центрального офісу в м. Кошице, Словаччина, партнерські організації діють в кожній з країн Карпатського Євросередині. Карпатський фонд функціонує як нейтральна, неупереджена, неполітична організація. Оскільки Фонд діє на місцевому рівні, то серед основних засад діяльності є принцип економічної ефективності і доцільності, гнучкості у роботі, відповідності функціонування до місцевих потреб. Багатонаціональний склад Ради директорів і персоналу Карпатського фонду сприяє досягненню визначених завдань.

Для порівняння і оцінки можливостей отримання фінансової допомоги на підтримку розвитку транскордонного співробітництва в Україні розглянемо обсяги та структуру фінансування проектів на прикладі Львівської області. Як видно за даними табл. 3.8 та 3.9 фінансування здійснювалося з трьох джерел: за програмою технічної допомоги TACIS, DFID та Карпатського Фонду.

Таблиця 3.8

Обсяги фінансування проектів транскордонного співробітництва у Львівській області, 2003 р.
(вартість проекту / розмір гранта, євро)

	Громадянське суспільство	Інституційна підтримка	Охорона довкілля	Туризм та рекреація	Разом за джерелами
TACIS	244310 / 195326	499186 / 349783	433905 / 335395		1177401 / 880504
DFID	2619 / 2035			3500 / 2768	6119 / 4803
Карпатський Фонд	33321 / 10333	7428 / 5833		7323 / 4141	48072 / 20307
Разом	280250 / 207694	506614 / 355616	433905 / 335395	10823 / 6909	1231592 / 905614

Таблиця 3.9

Структура фінансування проектів транскордонного співробітництва у Львівській області, 2003 р.%

	Громадянське суспільство	Інституційна підтримка	Охорона довкілля	Туризм та рекреація	Разом за джерелами
TACIS	20,7 / 22,1	42,4 / 39,7	35,9 / 38,1	0	100 / 100
DFID	42.8 / 42.3	0	0	57.2 / 57.6	100 / 100
Карпатський Фонд	69.3 / 50.9	15.5 / 28.7	0	15.2 / 20.4	100 / 100
Разом	22.7 / 22.9	41.1 / 39.3	35.2 / 37.0	0.88 / 0.76	100 / 100

Найбільше коштів використано на фінансування інституційної підтримки розвитку прикордонного регіону (41.1%), охорони довкілля (35.2%) та формування громадянського суспільства (22.7%). Не значні кошти використано на туристично-рекреаційну сферу, хоча вона є пріоритетною в області. Всього ж область на 2003 р. отримала 905,6 тис. євро, що дуже мало, хоча з іншої сторони, це значний внесок грантових коштів у область, прибуток підприємств якої у 2003 році становив коло 70 млн. дол.США. Не отримано зовсім коштів на розвиток комунікаційної інфраструктури, що в інших країнах є пріоритетом фінансової підтримки

Тут є значні резерви для отримання фінансової підтримки проектів у Львівській області, і не лише з означених джерел, але й з інших, метою підтримки яких є, у тому числі, розвиток транскордонного співробітництва. У 2002-2003 роках Україна мала можливість скористатися 126 млн.євро за низкою спеціальних та регіональних програм щодо прикордонних територій та транскордонного співробітництва. (Як видно з даних додатку 6-1 Львівська область із інших джерел фінансування в середньому щорічно отримує понад 10 млн. дол. США).

На наш погляд, не значні кошти, які виділяються з обласного бюджету для підтримки малого підприємництва за регіональними програмами доцільно використати на оплату фахівців консалтингових фірм за допомогу підприємцям Львівщини у підготовці заявок до різноманітних фондів щодо отримання фінансової підтримки. У даний час фахової допомоги майже немає, бо така послуга коштує досить дорого для підприємців малого бізнесу і є досить ризиковим вкладенням.

Ще одним механізмом фінансування проектів у сфері транскордонного співробітництва є державно-приватне партнерство (ДПП), що отримало значне розповсюдження у Європі. Концепція партнерства державного та приватного секторів передбачає будь-які договірні відносини, що регулюють їх співробітництво з метою надання суспільних послуг, створення та модернізації соціальної інфраструктури, розвитку інших сфер, що стосуються загальнонаціональних інтересів [213].

Сфера застосування ДПП у країнах Західної Європи дуже різноманітна і включає транспорт (автомагістралі, фрахтові центри, термінали аеропортів, залізниці, міський державний транспорт тощо), міське планування та відновлення (відновлення і розвиток землі, локальний маркетинг, комунікаційна політика), розселення, розвиток центрів технології, муніципальні мережі водопостачання та каналізації, створення і підтримка освітніх, культурних та адміністративних служб, розвиток інфраструктури туризму тощо.

У більшості випадків фінансові ресурси, призначені для фінансування проектів ДПП, мобілізуються одночасно по трьом каналам: державні (чи муніципальні) субсидії, активи акціонерів та банківські займи.

У рамках концепції ДПП сформувалося п'ять базових моделей співробітництва держави та приватного сектора, що характеризуються особливими формами власності, фінансування та управління (табл.3.10).

Таблиця 3.10

Базові моделі ДПП

Моделі	Фінансування	Власність	Управління
Оператора	Приватне	Приватно/державна	Приватне
Кооперації	Приватно/державне	Приватно/державна	Приватно/державне
Концесії	Приватно/державне	Державна	Приватно/державне
Договірні	Приватне	Приватно/державна	Приватне
Лізингу	Приватно/державне	Приватна	Приватно/державне

У практиці вибір моделі залежить від того, у якій сфері інфраструктури здійснюється проект. Так, модель оператора використовується передусім у переробці відходів і характеризується чітким розподілом відповідальності між приватним підприємством і контролем зі сторони держави.

Модель кооперації – у галузях, у котрих послуги недостатньо точно визначені і тому не можуть бути об'єктом амортизації. У цьому випадку проект реалізується спільною компанією за участю держави і приватних інвесторів.

Модель концесії – в основному у галузях, для яких характерний довгий термін реалізації проектів, і у тих випадках, коли передача прав власності виключається за політичними або правовими мотивами.

Договірна модель – у енергетиці, де інвестиції орієнтовані передусім на зниження поточних витрат. В ідеальному випадку, економія, яка отримується за рахунок зниження поточних витрат, перевищує інвестиційні затрати.

Модель лізингу – при будівництві громадських будинків. Лізинг будинків органами місцевого самоврядування є найбільш розповсюджена форма ДПП, у реалізації якої держави отримали немалий досвід.

У практиці у чистому виді моделі зустрічаються рідко, найчастіше використовуються змішані їх форми. Регіональна структура фінансування спільних проектів у ЄС у 2001 р. виглядає так: Велика Британія – 28%, Данія/Швеція – 25, Португалія – 19, Греція – 10, Іспанія – 8, Італія – 5, Нідерланди – 3, Німеччина та Ірландія – по 1%. Розподіл за галузями був таким: залізниця – 46%, автомагістралі – 35, аеропорти – 6, енергетика – 7, освіта – 3 і охорона здоров'я – 3% [216].

В Україні найбільше законодавче забезпечення отримала концесійна модель. Тому, розглянемо застосування цієї моделі у Центрально-Східній Європі і порівняємо з вітчизняним досвідом. У повідомленні щодо ДПП у Трансевропейських транспортних проектах (СОМ (97) 453, кінцева версія 10/09/1997), Європейська Комісія вказала на свій намір просувати цю форму партнерства, особливо за проектами Трансевропейських транспортних мереж як альтернативний шлях фінансування транспортної інфраструктури, що важливо для транскордонних регіонів.

На початку 90-тих років в Угорщині було вирішено віддати будівництво автомагістралей приватному сектору через концесійні угоди. У рамках цієї структури були побудовані автомагістралі М 1 / М 15 (зв'язок між трьома містами столицями – Віднем, Будапештом і Братиславою) і М 5 (Будапешт – кордон Югославії). Особливо у випадку М 1 / М 15, інтенсивність руху по автомагістралям

залишався набагато нижчим прогнозованого. Результатом цього стало те, що дохід від плати за проїзд ледве досягав 50% прогнозованого. Крім того, невдовзі після відкриття автострад проти концесіонера був розпочатий судовий процес із-за занадто високих тарифів оплати. У випадку М 5, держава повинна була взяти частину відповідальності на себе, надавши концесіонеру субсидії, які захищають його від занадто низького рівня інтенсивності.

Досвід впровадження концесії на будівництво та експлуатацію автострад у Польщі виявив, що лише один з 4-х проектів будівництва та експлуатації ділянок автострад А-1, А-2 та А-4 виявився ефективним. Це обумовило необхідність змін концесійного законодавства, переходу на нову систему підготовки об'єктів концесії, збільшенню участі держави у концесійному підприємстві шляхом фінансування будівництва автострад за допомогою коштів Державного Автострадного Фонду (КФА). Цей фонд створений у Банку Державного Господарства (ВГК). Джерелами доходів КФА є, окрім інших, засоби з державного бюджету (складають частину запланованих бюджетних доходів від акцизного податку від автомобільних транспортних засобів), доходи від продажу акцій і часток у товариствах, переданих ВГК державною скарбницею з метою поповнення КФА, доходи від акцій та часток, впливи від кредитів, отриманих через Агенцію будівництва та експлуатації автострад або нею емітовані облігації з метою поповнення КФА. Завданням КФА є передусім, надання концесіонерам дотацій або позик під час будівництва і експлуатації автострад на умовах, визначених концесійним договором (покриття певних недоборів поточних доходів із експлуатації, підтримка будівництва) [183].

За результатами досвіду будівництва автомагістралей в державах Центральної та Східної Європи, було встановлено, що приватному фінансуванню перешкоджають декілька чинників: низький рівень довіри зі сторони іноземних інвесторів, слабкість національних ринків капіталу, повільне збільшення доходів, традиційні методи управління у державних установах, а також скромна купівельна спроможність користувачів автомагістралей. При "нормальних" ринкових умовах, ризик щодо можливих змін у політиці і ненадійності законодавства, можна перенести на державний сектор, приймаючи до уваги, що ризик щодо інтенсивності руху, буде нести приватний сектор. У існуючих умовах концесіонери країн ЦСЄ

намагаються перерозподілити високу частку комерційного ризику урядам.

В Україні, в основному, сформована законодавчо-нормативна база для концесійної діяльності, зокрема, будівництва транспортної інфраструктури на концесійних засадах, а саме: 1. Закон України "Про концесію" [62]; 2. Закон України "Про концесію на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг" [63]. 3. Постанови Кабінету Міністрів України: Про затвердження Положення про проведення концесійного конкурсу та укладення концесійних договорів на об'єкти права державної і комунальної власності, які надаються в концесію (від 12.04.2000, № 642); Про затвердження Типового концесійного договору (від 12.04.2000, № 643); Про затвердження Порядку визначення об'єктів концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг загального користування (від 06.07.2000, №1064); Про затвердження порядку відшкодування за безоплатний проїзд автомобільними дорогами, побудованими на умовах концесії (від 06.07.2000, №1065).

У процесі застосування в Україні концесійного права були дещо враховані вище означені помилки Угорщини та Польщі. У двох укладених концесійних договорах на будівництво та експлуатацію ділянок транспортного коридору № 3 ризику щодо недостатньої інтенсивності руху та 40% фінансування взяла на себе держава. Автор приймала участь у обґрунтуванні цих положень першого концесійного договору. Проте, цього виявилось не достатньо для іноземного інвестора, якого утримувала від участі у концесії не стабільна політична ситуація в Україні. Тому нами була запропонована модель створення міжнародної фінансової структури, основною метою діяльності якої буде сприяння отриманню довгострокових кредитів, насамперед концесіонерами, для реалізації проектів розбудови комунікаційної інфраструктури за підтримки відповідних обласних адміністрацій [118] та удосконалення системи управління формуванням мережі транспортних коридорів в Україні. В процесі реалізації проектів будівництва ділянок автомагістралей на концесійних засадах були також виявлені недосконалості законодавства щодо концесій в частині управління майном, переданим у концесію. Крім того, як виявилось, потребує удосконалення порядок амортизації основних фондів, створених на виконання умов договору концесії; врегулювання використання амортизаційних відрахувань відповідно до економічного змісту

даної категорії (зауваження стосується положення щодо виключного використання нарахованих амортизаційних відрахувань на відновлення об'єкта концесії), зняття або трансформація обмежень стосовно використання вітчизняних матеріалів та робочої сили; відшкодування ПДВ, сплаченого концесіонером при оплаті робіт з будівництва концесійної автодороги (адаптація положень Законів України "Про оподаткування прибутку підприємств" та "Про податок на додану вартість" до випадків будівництва автомобільних доріг на умовах концесії); врегулювання питання впровадженної Земельним Кодексом оренди земельної ділянки під об'єктом концесії (необхідність спеціального режиму землекористування на землях, де будуватимуться концесійні автодороги); удосконалення методики розрахунку концесійних платежів; деталізоване висвітлення питань організації функціонування служби сервісу на концесійних автодорогах, врегулювання майнових прав стосовно об'єктів сервісу та земельних ділянок, на яких вони розташовані.

Нами також були запропоновані методичні рекомендації для міських властей України щодо процесу використання у господарстві міста Закону України "Про концесії" (Додаток 7). Проте, процес цей вимагає значної підготовчої роботи, у тому числі фінансування, а також професійної підготовки керівників та службовців і за сучасних умов його застосування гальмується. А за умов розвитку транскордонного співробітництва було б доцільно впровадити у практику реалізацію проектів на засадах приватно-державного партнерства. Крім таких важливих проектів як формування транспортних коридорів, такі моделі можуть бути застосовані при будівництві спільних об'єктів інфраструктури (мостів, аеропортів, терміналів, очисних споруд тощо), використанні окремих об'єктів, що знаходяться на території транскордонного регіону другою стороною, зокрема для сфери освіти та охорони здоров'я, тощо.

Висновки до розділу

1. Враховуючи те, що транскордонне співробітництво стосується всіх сфер життя, доцільно систематизувати нормативно-правове забезпечення у чотирьох групах: 1) європейське законодавство, що стосується безпосередньо транскордонного співробітництва; 2) європейське загальне законодавство щодо регіонів; 3) інші європейські документи, у яких згадується транскордонне

співробітництво; 4) національне законодавство.

2. Європейський Союз здійснює фінансову підтримку транскордонного співробітництва шляхом використання ряду ініціатив, програм та проектів, а саме: INTERREG, PHARE CBC, TACIS CBC, PHARE CREDO, CADSES. MEDA, CARDS, LACE. Україна користується з допомоги за програмами TACIS CBC та CADSES.

3. Систему фінансування ТКС забезпечили безпосередні інституції ТКС – єврорегіони, фінансування яких здійснюється незалежно всіма членами єврорегіонів. Всі єврорегіональні партнери акумулюють кошти на незалежних рахунках національних асоціацій. Кошти на діяльність єврорегіонів та реалізацію проектів надходять з наступних джерел: з членських внесків; дотацій; дарів; інших фінансових джерел, включаючи вітчизняні фонди підтримки та фонди ЄС. З членських внесків кошти йдуть на утримання структур єврорегіону, національних секретаріатів, а також, частково, на оплату робочих груп. Проте, основними джерелами фінансування є кошти структурних фондів та ініціатив ЄС.

4. Фінансову підтримку за напрямом сприяння розвитку транскордонного співробітництва передусім отримують проекти щодо розбудови комунікаційної інфраструктури, охорони довкілля, інституційного розвитку та формування громадянського суспільства. Україна та Львівщина зокрема, мають всі шанси отримати значно більшу фінансову допомогу при відповідній організації підготовки заявок у міжнародні фінансові структури.

5. Не значні кошти, що виділяються з обласного бюджету для підтримки малого підприємництва доцільно використати на оплату фахівців консалтингових фірм за допомогу підприємцям Львівщини у підготовці заявок у різноманітні фонди. У даний час такої допомоги майже немає, бо така послуга коштує досить дорого для підприємців малого бізнесу.

6. Доцільно ширше впроваджувати у практику розбудови інфраструктури та суспільно значимих проектів моделі приватно-державного партнерства. Для цього передусім потрібно забезпечити відповідними науково-методичними розробками щодо застосування цих моделей у господарстві території місцеві органи влади. Не менш важливим є підбір кваліфікованих кадрів для управління територією, зокрема з можливістю використання транскордонного співробітництва.

РОЗДІЛ 4 МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

4.1. Концепція транскордонного регіону як територіальної суспільної системи

На сучасному етапі розвитку регіоналістики та регіональної економіки найбільше розповсюдження отримали чотири парадигми дослідження регіону: регіон як квазідержава, регіон як квазікорпорація, підхід до регіону як до ринку, підхід до регіону як до соціуму [34, С. 45].

Регіон як квазідержава – відносно відокремлена підсистема держави і національної економіки (процеси децентралізації і централізації взаємодія центр-регіон тощо).

Регіон як квазікорпорація – є великий суб'єкт власності (регіональний та муніципальний) і економічної діяльності. У цьому випадку регіони стають учасниками конкурентної боротьби на ринках товарів, послуг, капіталу (захист торгової марки місцевих продуктів, інвестиційний рейтинг). Регіон як економічний суб'єкт взаємодіє з національними та транснаціональними корпораціями. Регіони володіють значними ресурсами для саморозвитку. (Розширення економічної самостійності регіонів).

Підхід до регіону як до ринку, що має визначені межі (ареал), акцентує увагу на загальних умовах економічної діяльності (регіональне ринковедення) особливості регіональних ринків.

Вказані парадигми включають проблему співвідношення ринкового саморегулювання, державного регулювання і соціального контролю.

Підхід до регіону як до соціуму (сукупності людей, що проживають на спільній території) – на перший план висуваються вимоги відтворення соціального життя (населення і трудових ресурсів, освіти, охорони здоров'я, культура, довкілля) і розвиток системи розселення.

Інші спеціалізовані підходи: регіон як підсистема інформаційного суспільства, регіон як безпосередній учасник глобалізації і інтеграції економіки.

Фактично, всі ці підходи можна використати для дослідження транскордонного регіону як бази транскордонного співробітництва.

Розглянемо методологічну схему дослідження транскордонного регіону як багатофункціонального та багатоаспектного специфічного виду територіального утворення, розроблену нами на основі узагальненої схеми дослідження територіальної суспільної системи (адміністративного регіону) [218].

Основні характеристики транскордонного регіону включають: I. Основні системні аспекти регіону; II. Підсистеми регіону; III. Процеси та стадії формування і розвитку регіону (рис.4.1.А).

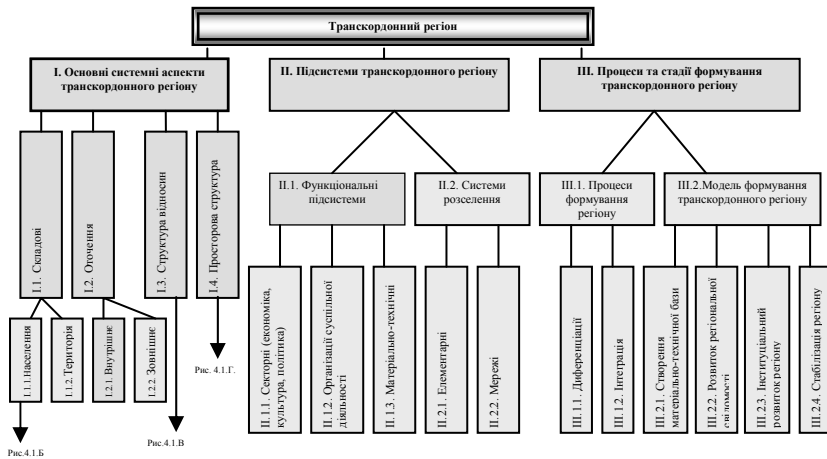

Рис. 4.1.А. Методологічна схема дослідження транскордонного регіону (I-III рівні)

I. Основні системні аспекти регіону щонайменше характеризуються **складом; оточенням; структурою відносин** (зв'язків).

1.1. Основними складовими транскордонного регіону є його **населення та територія**, які формуються з національних частин та спільних. Ця особливість оцінки транскордонного регіону обумовлена приналежністю його частин до різних країн, проте, для виявлення та вирішення спільних проблем, крім порівняльної статистики, необхідно володіти узагальненими даними. Такий підхід стосується всіх характеристик, наведених нижче, якщо не обумовлюється інше.

Населення виступає у трьох вимірах (рис.4.1.Б): 1) демографічному, 2) екологічному, 3) соціальному.

1) *Демографічний вимір.*

Оцінка: демографічна структура, природний приріст та міграція, зокрема прикордонна; етнічна структура. Істотними характеристиками населення є робоча сила, її кількість та кваліфікація.

2) *Екологічний.*

Населення є елементом екологічної системи. Населення і природне середовище (довкілля), тобто територіально виділений пласт матеріальної основи, природної та штучної, який є предметом впливу населення і сам впливає на населення. Цей вимір особливо важливий у транскордонному регіоні, бо пов'язаний з взаємними впливами довкілля, у тому числі через кордон, що не залежать від волі людини, та спільними природними ресурсами, передусім водними.

3) *Соціальний.*

У соціальному вимірі населення оцінюється з позицій його активності та діяльності. Активність проявляється у чотирьох площинах: поведінковій, функціональній, нормативно-інституціональній та ідеологічній.

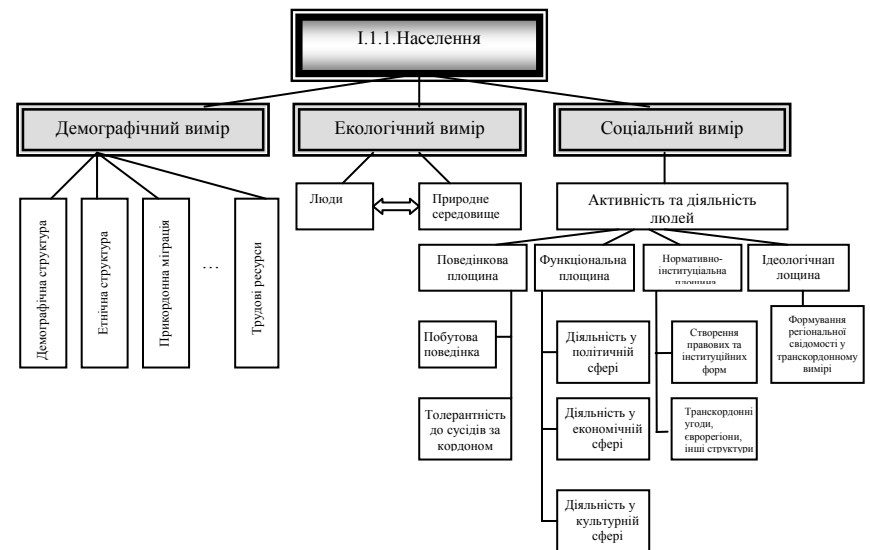

Рис. 4.1.Б. Методологічна схема дослідження транскордонного регіону (блок I.1.1)

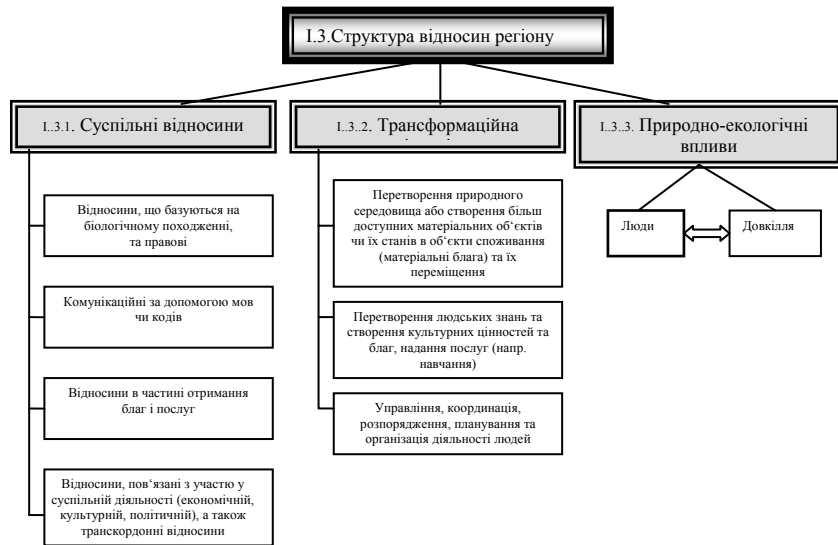

Рис. 4.1.В. Методологічна схема дослідження транскордонного регіону (блок 1.3.)

В поведінковій площині активність людей проявляється у тому, як вони себе поведуть в житті, особливо у взаємовідносинах з іншими особами та співпраці з ними, їх толерантність по відношенню до сусідів тощо.

В функціональній площині – через їх суспільну роль у економічній, політичній та культурній сферах, тобто створення структурної мережі регіону. При цьому також слід звернути увагу на спільні сфери діяльності населення обох частин транскордонного регіону та спільні структурні елементи.

В нормативно-інституціональній – через створення законодавчих та інституціональних форм діяльності, у тому числі, спільних підприємств, міжнародних об'єднань та єврорегіонів.

В ідеологічній площині активність виражається через формування засад регіональної свідомості, національної та інтернаціональної ідентифікації.

Територія транскордонного регіону охоплює виділений простір поверхні землі з її ресурсами у матеріальному, природному та штучному вигляді, що включає національні частини та лінію кордону, та підлягає можливості вибору, участі та контролю зі

сторони його населенні через регіональні інституції, що формувалися історично та через спільні інституції, створені в останні десятиліття в результаті розвитку співробітництва.

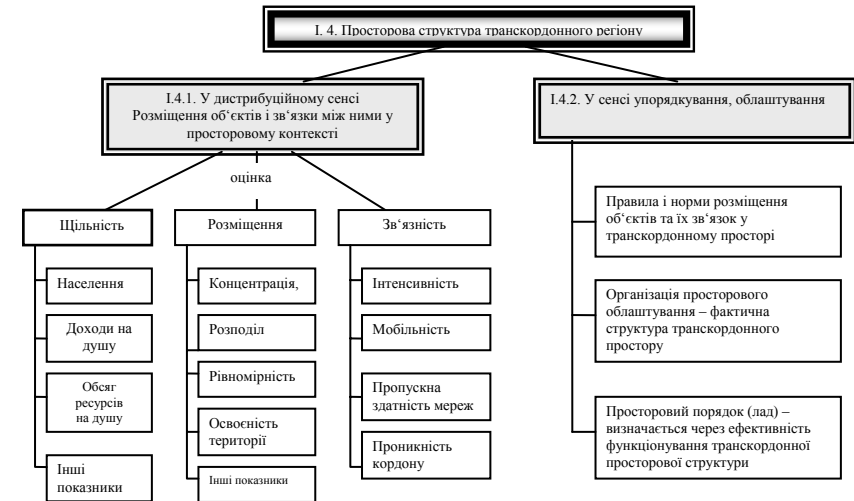

Рис. 4.1.Г. Методологічна схема дослідження транскордонного регіону (Блок 1.4)

В територіальному аспекті особливо важливо визначитися з системою управління територією і рівнем компетенції регіональних структур на національних частинах та рівнем координованості та узгодженості рішень з позицій транскордонного регіону в цілому.

1.2. **Оточення.** Для транскордонного регіону необхідно розрізнити внутрішнє і зовнішнє оточення (рис.4.1.А). Внутрішнє оточення – це середовище проживання населення регіону, яке складається з двох національних частин.

Внутрішнє оточення або природне середовище проживання складає та частина епігеосфери, між якою і населенням відбувається реальна або потенційна діяльність, тобто довкілля створюється як органічними так і неорганічними об'єктами, а також різного роду еко- та біо-системами. Поруч з природним існують штучно створені об'єкти в результаті людської діяльності з різною метою – інакше

кажучи – штучне середовище. Для транскордонного регіону – це, передусім, кордон і прикордонна інфраструктура.

Природне середовище є матеріальною основою проживання людей, і є багатством або природними ресурсами, а також джерелом енергії (вітру та сонця) для фізичних та хімічних процесів.

Штучне середовище складається з об'єктів, створених людиною і є технічними системами, що довготривало пов'язані з землею, або в неї закладені, які в певній степені забезпечують незалежність розвитку людини та її діяльності від природних ресурсів.

Штучне та природне довкілля є складовими формування регіону, проте є середовищем проживання людей, а не регіону і має відносну вартість, що залежить від діяльності людини на території.

Зовнішнє оточення транскордонного регіону – це або регіони того самого рівня, або вищого порядку.

Оточення транскордонного регіону того самого рівня є регіони, з якими даний регіон пов'язаний взаємними впливами. Такі взаємовпливи можуть створювати дві системи: 1. Суміжні з транскордонним регіони країн, території яких його складають. 2. Всі регіони суміжних держав, або держави в цілому.

Оточення регіону вищого порядку – це держави, території яких формують транскордонний регіон.

Звичайно, радіус та склад оточення визначається рівнем відкритості регіону. Високий рівень замкненості регіону звужує сферу його діяльності та знижує вплив оточення. Це стосується природних та штучних кордонів регіону, рівня їх проникності та пропускної здатності.

1.3 Структура відносин регіону.

Основні відносини транскордонного регіону створюють: *суспільні відносини; трансформаційна діяльність; природно-екологічні впливи* (рис.4.1.А. та 4.1.В).

Суспільні відносини охоплюють: а) *відносини, що базуються на біологічному походженні або правові відносини;* б) *комунікаційні відносини за допомогою визначених мов або кодів;* в) *відносини в отримуваних благах та послугах;* г) *відносини участі у суспільній діяльності* (економічній, політичній, культурній). Ці стосунки та діяльність реалізуються за допомогою різних матеріальних ресурсів, а конкретніше – технічного устаткування, продуктивність і ефективність яких може змінювати їх потужність та характер.

Трансформаційна діяльність охоплює: а) перетворення природного середовища або створення більш доступних чи перетворених матеріальних об'єктів чи їх станів, в об'єкти споживання (матеріальні блага) та їх переміщення; б) перетворення людських знань та створення культурних цінностей і благ, надання послуг (навчання); в) управління, розпорядження, планування, організація діяльності людей. Виробничо-матеріальна, культурна та управлінсько-організаційна діяльність є базою формування основних функціональних підсистем регіону.

Природно-екологічні впливи – це вплив природного середовища на людей, на їх етнос та існування. На сучасному етапі цивілізаційного розвитку зміни довкілля під впливом людської діяльності формують зворотній вплив на умови існування людини.

Фактична реалізація суспільних стосунків, трансформаційної діяльності відбувається в межах нормативно-правової системи. Для транскордонного регіону трансформаційна діяльність відбувається у межах двох нормативно-правових підсистем, що сформовані у різних державах, проте які не є зовсім незалежними, а мають спільну частину і взаємно впливають одна на одну.

1.4. Просторова структура регіону.

Просторова структура регіону визначається відносинами в просторі, які виникають між територіальними об'єктами та їх оточенням (рис.4.1.Г).

За Гранбергом економічний простір – це насичена територія, що охоплює безліч об'єктів і зв'язків між ними: населені пункти, промислові підприємства, економічно освоєні та рекреаційні площі, транспортні та інженерні мережі. Кожен регіон має свій внутрішній простір та зв'язки з зовнішнім простором. Близькі поняття: просторова (територіальна) структура економіки, просторова організація господарства систем [34, С. 24].

Просторову структуру регіону можна розглядати у двох вимірах: 1) з огляду на розміщення об'єктів на території і зв'язки між ними у просторовому контексті; 2) з огляду на облаштування, упорядкування, тобто правила та норми розміщення об'єктів на транскордонній території. Крім національної системи правил та норм розміщення об'єктів на території є загальні принципи просторового облаштування європейського простору, про що детально йшлося у підрозділі 1.4.

Просторова організація транскордонного регіону, окрім іншого, включає розміщення кордону (у фізичному вигляді) та прикордонної інфраструктури.

Якість економічного простору визначається багатьма характеристиками, основні з них наступні:

- щільність (чисельність населення, обсяг регіонального валового продукту, природні ресурси, доходи тощо на одиницю площі простору)
- розміщення (показники рівномірності, диференціації, концентрації, розподіл населення і економічної діяльності, освоєні і не освоєні території тощо)
- зв'язність (інтенсивність економічних зв'язків між частинами та елементами простору, умови мобільності товарів, послуг, капіталу та людей, розвиток транспортних та комунікаційних мереж, проникність кордону, пропускна здатність кордону та прикордонної інфраструктури).

Характеристика зв'язності дуже важлива для транскордонного регіону і її підвищення – основне завдання політики транскордонного співробітництва.

Для функціонування економічного простору важливе значення має віддаль між його елементами. "Економічна віддаль" характеризується транспортними та трансакційними затратами на подолання фізичної віддалі, які включають плату за митні послуги, митні збори та платежі за перетин кордону.

II. Підсистеми транскордонного регіону.

Транскордонний регіон має внутрішню структуру, яка складається з функціональних систем та з системи розселення. При цьому, функціональні системи та системи розселення спочатку презентують себе як національні з кожної із сторін транскордонного регіону, і лише потім представляються як цілісність.

2.1. Функціональні системи є проявом суспільного поділу праці у процесі суспільного розвитку і проявляються у трьох типах систем: а) **секторні системи** (економіка, культура, політика); б) **системи організації суспільної діяльності**; в) **матеріально-технічні системи** (рис. 4.1.А).

Секторні системи – *економіка, культура, політика* – є базовими складовими функціонального поділу суспільства та його інтеграції. Їх елементарними складниками є активні мешканці регіону, які входять в склад одної або всіх трьох підсистем. Кожний з трьох

секторів регіональної системи утворений через домінуючу активність осіб, виконуючих один з трьох видів діяльності: виробництво матеріальних благ та послуг; культурна діяльність; організаційна та контролююча діяльність. Їх складовими є складні системи організації суспільної діяльності (економічної, культурної, політичної), в склад яких також входять відповідні матеріально-технічні системи.

Всі секторні системи мають одне і теж внутрішнє середовище: довкілля та матеріально-технічну базу. Жодна з підсистем не може функціонувати відокремлено від матеріального середовища.

Для транскордонного регіону всі ці секторні системи присутні як складові, а їхня цілісність залежить від ступені інтегрованості транскордонного простору.

Системи організації суспільної діяльності – є складниками секторних систем: економічної, культурної та політичної. Складаються вони з осіб або колективів, що виконують визначену, цілеспрямовану діяльність і вступають у суспільні відносини.

Ці відносини виступають в визначених законодавчо-інституціональних межах, сформованих через регулятивні механізми (законодавство, традиції та звичаї), які створюють нормативну підсистему господарювання (напр., ринкову економіку) і політичну (напр., демократичний уклад).

В залежності від типу системи (економічної, культурної та політичної) створюються різні організаційні та нормативні інституції: підприємства, органи влади, навчальні заклади.

Для транскордонного регіону системи організації суспільної діяльності є незалежні і формуються, в значній мірі, системами вищого порядку і, власне, – регіональними системами. Слід однак зауважити, що кордон розділяє політичні системи, формальне законодавство і нормативні системи господарювання на просторах транскордонного регіону. Проте, дуже часто можна бачити подібні традиції, звичаї та культуру мешканців по обидві сторони кордону. І чим вищий рівень інтегрованості транскордонного регіону, тим менше обмежень накладає організація суспільних відносин з кожної із сторін.

Матеріально-технічні системи складаються з штучних об'єктів, що створюються для виробництва предметів споживання, товарів та послуг і використовуються людьми. Структура відносин включає виробництво, споживання та утримання штучних об'єктів, а в

аспекті простору – включає різноманітні матеріальні зв'язки, зокрема, фізичні переміщення (вантажні перевезення, доїзди до місця праці тощо), та інформаційні зв'язки.

Матеріально-технічні системи інтегровані у просторі і мають окреслене місце розташування і створюють матеріальну і інфраструктурну базу для існування та діяльності людей. Водночас, вони є базовими складовими матеріально-функціональних територіальних, суспільних систем:

- 1) систем проживання, тобто будинки з оточенням і проживаючими у них людьми;
- 2) виробничі структури (промислові та сільськогосподарські) та структури з надання послуг, що складаються з довготермінових засобів (будинки, обладнання, машини, апаратура), а також землі сільськогосподарського призначення та утримуваної худоби у особистих господарствах;
- 3) комунікаційні мережі та послуги, що включають транспортні мережі з шляховим господарством, станціями обслуговування і транспортними засобами, комунальні господарства (водо-каналізаційна, енергетична мережі), інформаційна (телефон, радіо, телевізійна, комп'ютерна мережі), що також обслуговують людей.

Ці складові формують три матеріальні уклади: проживання, виробничо – обслуговуючий та транспортно-комунікаційний.

На цій основі можна представити три основні функціональні підсистеми регіону: економічну, культурну та політичну.

Розглядаючи ці підсистеми, зупинимось на двох аспектах: у чому проявляється їх регіональний вимір? та яку роль виконують вони у формуванні регіону?

Економічна підсистема: її формують люди, що займаються економічною діяльністю, тобто цілеспрямованою діяльністю на виробництво матеріальних благ та послуг. Внутрішнє середовище – це природне середовище, матеріально-технічні ресурси та інфраструктура, а також специфічне технічне обладнання для цієї діяльності. Зовнішнє оточення включає з однієї сторони систему господарювання вищого порядку, в межах якої діє регіональна система, тобто в цілому, національна та міжнародна господарські системи, а з іншої сторони – секторні системи – політичні та культурні. Внутрішня структура відносин охоплює види діяльності, що виражають виробничі та споживчі відносини, формують

регіональні ринки продукції, збуту, праці та фінансів. Зовнішня структура є з однієї сторони включає господарські стосунки з іншими регіонами країни у вигляді переміщень товарів, робочої сили коштів та інформації, а з іншої – стосунки з підсистемами культури (проявляються через інновації та науково-технічний прогрес) та політичною (проявляються через законодавче регулювання економічних відносин). Основними складовими економічної системи є підприємства і їх різні види, що становлять систему господарювання, функціонування на засадах управління та спрямована на досягнення економічної користі.

Транскордонний регіон формується з національних економічних підсистем, проте, має значну спільну частину в природних ресурсах, матеріально-технічній базі та інфраструктурі і може використовувати, змінювати та розвивати їх об'єднаними зусиллями, тобто співпрацюючими сторонами. Необхідність дослідження транскордонного регіону значною мірою обумовлена наявністю спільної або взаємозалежної частини економічних підсистем, що входять у регіон і транскордонними ринками.

Підсистема культури регіону: її формують люди, які займаються розумовою діяльністю, що змінює рівень інтелекту. та створюють культурні блага (надбання). Подібно до економічної підсистеми, внутрішнє оточення створюють спеціальне технічне обладнання і у широкому розумінні природне середовище та споживачі культурних благ. Зовнішнє оточення формують культурне середовище вищого порядку, у якому розвиваються регіональна система культури та останні – економічна та політична системи. Структура підсистеми культури охоплює різні види діяльності, передусім – створення і збереження культурних цінностей. Так діяльність здійснюється як окремими особами, так і організації, що здійснюють культурну діяльність: школи, видавництва, університети, театри, музеї телебачення тощо, що мають специфічне матеріально-технічне забезпечення. У сфері створення масових культурних благ і її комерціалізації підсистема культури наближається до економічної.

Регіональний вимір культури є істотним елементом формування регіону, в основному через культурні зв'язки і окремі специфічні види діяльності, життєвих засад і поведінки, що окреслюють регіональну свідомість. Це повністю відноситься до культурної підсистеми транскордонного регіону. Культурні підсистеми завжди були найбільш інтегрованими у транскордонному регіоні, часто

мали спільне минуле і в транскордонній співпраці відіграють основну роль з огляду на життя особи.

Політична підсистема формується мешканцями, які організують і здійснюють політичну діяльність в рамках політичної системи краю чи держави. Вони здебільшого повністю незалежні у всіх частинах транскордонного регіону.

2.2. Система розселення виступає у двох формах: *елементарній*, тобто поселення, яким є міста та села та *складній*: тобто мережа поселень: місцева, регіональна та країна. Роль системи розселення у формуванні та функціонуванні регіону має критичний характер, що означає, що основні зміни і розвиток регіону відбувається шляхом її зміни та умов її існування. Ця роль полягає у інтеграції діяльності різних підсистем регіону; визначенні розміщення виробництва; адаптації до умов природного середовища, створення матеріальних умов життєдіяльності людей.

Система розселення транскордонного регіону завжди має поліцентричний характер, тобто має як мінімум два центри. Для прикордонних регіонів такі центри не завжди є високорозвиненими, що можуть відігравати одночасно роль культурних, наукових, високотехнологічних та інших центрів щодо різних потреб населення. Розвиток транскордонної співпраці сприяє появі ефекту компліментарності (доповнюваності) з огляду на розширення можливостей щодо задоволення різноманітних запитів населення всіх частин транскордонного регіону. Для прикладу, майже всі прикордонні міста Польщі на кордоні з Львівською областю послуговуються можливостями, які надає місто Львів; водночас, жителі Волинської області користуються можливостями, які пропонує польське місто Люблін.

III. Процеси та стадії формування і розвитку транскордонного регіону (рис. 4.1.А). Напевне, для транскордонного регіону це одне з найважливіших питань з точки зору розуміння його суті. Транскордонний регіон як будь-яка суспільна система, змінюється: виникає, перетворюється і може зникнути. Складаючись з окремих суспільно-політичних систем, транскордонний регіон своєю появою як категорія наукових досліджень, зобов'язаний водночас значною взаємозалежністю цих систем. Навіть при наявності "замкненого" кордону є спільні ресурси, екологічні проблеми, інформація тощо, на які не впливає фізична наявність кордону і які вимагають об'єднання зусиль для вирішення проблем, що при цьому виникають.

3.1 Процеси та чинники формування транскордонного регіону.

Регіони не є чимось готовим, вони формуються і розвиваються в умовах дії різних чинників і процесів. Основним чинником є суспільна діяльність людей, як спонтанна так і цілеспрямована. Проявляється вона у створенні матеріально-технічної бази (продукції, послуг, транспорту та комунікацій) і мережі поселень, що формують суспільно-матеріальну канву регіону, а також економічні, культурні та політичні структури, фактичні та інституціональні. Ці процеси формування відбуваються у визначених природних та цивілізаційних умовах.

Вся діяльність здійснюється в межах двох глобальних процесів розвитку суспільства: *диференціації* та *інтеграції*. Обидва ці процеси впливають на формування та розвиток транскордонного регіону. (в результаті повної інтеграції транскордонний регіон як категорія може зникнути).

Диференціація полягає у *специфікації та функціоналізації* діяльності, підвищення рівня яких приводить до поділу та формування нових систем діяльності суспільства. Приймається, 1) що підвищення диференціації є один з головних напрямків змін регіону; 2) що диференціація має характер функціональний, з чого випливає, що базові системи суспільної діяльності спеціалізуються функціонально; 3) в результаті диференціації збільшується кількість видів ресурсів та способів діяльності, що споріднює її з інтеграцією; 4) створюються нові системи цінностей та інституцій, що сприяють інтеграції.

Самі процеси диференціації також підлягають змінам, проте їх напрямок важко визначити. Відповідно теорії постеконічного суспільства передбачається поява гіпердиференціації, яка проявлятиметься у відсутності зв'язків між функціями та структурами, що такі самі або подібні функції можуть виконувати різні суспільні елементи чи суспільні системи [217, С. 173].

Процеси диференціації суспільства найбільше проявляються у просторовій організації економічної, культурної та політичної діяльності та в розвитку системи розселення на всіх рівнях адміністративно-територіального поділу: країни, області, району, села.

Процеси диференціації є за своєю суттю головним чинником формування регіональних структур. Під впливом і в умовах процесів

диференціації відбуваються зміни, які формують регіональний рівень суспільства. До них належать: зменшення ролі центральних організацій діяльності; підвищення значення і активізація суспільних систем на субдержавному рівні; підвищення рівня спеціалізації та функціоналізації цих систем.

Інтеграційні процеси полягають у підвищенні рівня взаємозалежності, зв'язності елементів в суспільній системі і в системі вищого порядку. Інтеграційні процеси відбуваються паралельно з процесами диференціації, де підвищення спеціалізації призводить до збільшення взаємозалежності – тобто інтеграції.

Конкретним видом інтеграційних процесів є процеси кооперації, тобто співпраці для досягнення визначених цілей шляхом сприйняття визначених цінностей або створення спільних регулятивних механізмів.

Інтеграційні процеси у сфері формування транскордонного регіону відбуваються у всіх видах діяльності – економічній, культурній, політичній та у мережі розселення.

Процеси економічної інтеграції охоплюють інтенсивний доповнюючий обмін благ та циркуляцію чинників виробництва (праці, капіталу та послуг) і створення спільних економічних ринків (праці, фінансового тощо). Ці процеси є суттєвим чинником формування як територіального, так і транскордонного регіону, а саме 1) субдержавне виділення секторних систем економічної діяльності, що характеризуються певною замкненістю, в межах якої балануються фактори виробництва, що визначають доходи і рівень життя населення, а також темпи розвитку економіки; 2) формують самоорганізацію цієї підсистеми через відповідні "імпульси" та створення умов, що діють в межах підсистеми; 3) визначають економічні інтереси людей, що отримують економічну користь з цієї замкненості; 4) зміцнюють співпрацю та кооперативну діяльність.

Інтеграція у сфері культури охоплює ту діяльність, яку здійснює окрема культурна формація, яка опирається на пізнання та реалізацію певних суспільних цінностей. Поява таких формацій на субдержавному рівні визначає певні життєві принципи і філософські зв'язки, а також регіональну свідомість. Це може бути суттєвим чинником регіональної інтеграції.

Процеси політичної інтеграції включають діяльність, яку можна охарактеризувати як мобілізацію суспільних ресурсів і їх використання для досягнення колективних цілей, до вироблення і

впровадження публічних рішень. На регіональному рівні ця діяльність здійснюється через державну адміністрацію та органи місцевого самоуправління, мережу громадських організацій, агенцій та недержавних структур, до яких і можна віднести єврорегіони. Така діяльність є інтеграційним чинником при умові: що вона прийнята суспільством, консолідує суспільство навколо інтеррегіональних цілей; є проявом політичної приналежності осіб; забезпечує співпрацю різних господарських підсистем, у тому числі локальних; послаблює внутрішні конфлікти, напр., національні або етнічні.

Процеси інтеграції транскордонного регіону відбуваються через взаємодію мереж поселень, які створюють поліцентричний з огляду на транскордонний характер регіону, проте – вузлово-просторовий уклад національних осередків поселень, що концентрує діяльність людей у всіх сферах життя. Цей уклад є ієрархічний з огляду на функції влади та адміністрації і скоординований з огляду на транскордонність. Це створює каркас структурно-функціональної інтеграції різномірної діяльності, а впливи, що там з'являються зв'язують його у єдину систему, що відділяє його від інших регіонів. Радіус дії цих впливів визначає межі регіону в просторовому аспекті.

3.2. Модель формування транскордонного регіону

Дослідження моделі формування соціально-економічного регіону як цілісного і інтегрованого поняття є слабо опрацьоване. Більше уваги приділено дослідженням історичному та економічному аспектам розвитку регіону. Методологічно розглянемо процес формування транскордонного регіону, який має два етапи. На першому етапі проходить процес формування територіальних прикордонних регіонів, що, в свою чергу, складається з чотирьох наступних стадій: 1) **просторово-матеріальна структуризація регіону**; 2) **розвиток регіональної свідомості**; 3) **інституціональний розвиток регіону** 4) **стабілізація регіону** (рис.4.1.А). На другому етапі проходить формування за цією ж схемою вже транскордонного регіону. За сучасних умов найбільш повно інституціональне оформлення транскордонного регіону відбулося у формі єврорегіонів.

3.2.1. Просторово-матеріальна структуризація регіону

I етап. Просторово-матеріальна структуризація регіону є базовою і необхідною умовою його визначення. Здійснюється вона в результаті процесів диференціації та інтеграції різних систем, які

входять у склад головних суспільно-матеріальних укладів та колективної діяльності і полягає у пов'язанні підсистем у одне ціле, водночас відділяючись функціонально та просторово. Матеріальним каркасом цієї цілісності є вузловий уклад системи розселення, який складається з міських осередків з субдержавними функціями (обласний рівень) та нижчого рівня, на якому територіально виступаючи, частково замикається економічна, політична та культурна діяльність. Розповсюдження цих діяльностей визначає просторовий обрис регіону, тобто його межі.

Регіон визначається економічною структурою. Рушійною силою змін регіону є зміни його економічної структури. Динаміка розвитку територіального регіону визначається зміною його основних характеристик – його самодостатності та спеціалізації.

Основним елементом структуризації регіону є визначення його меж. Це є основна умова ідентифікації регіону. Межі регіону в основі мають фізичний характер. В плані регіону це означає включення чи не включення елементів нижчого рангу.

Регіон також підлягає історичним змінам. Регіон є в більшості, витвором просторово-фазовим (як місто чи держава) і його форма (вид) не є сталим.

II етап. Просторово-матеріальна структуризація транскордонного регіону включає структуризацію транскордонного простору шляхом диференціації та інтеграції у єдиному транскордонному просторі, створення спільних об'єктів економічної структури, визначенням загальних меж єврорегіону.

3.2.2. Розвиток єврорегіональної свідомості

I етап. Паралельно з процесом структуризації регіону відбувається процес формування регіональної свідомості. Регіональна свідомість – набір поглядів, переконань і принципів людей в регіоні як місця їх проживання і діяльності. Регіональна свідомість є виразом суспільної свідомості, що ідентифікує регіон. Просторова структуризація регіону і розвиток регіональної свідомості взаємно обумовлюють одне одного і формують особливості регіону.

Головними складовими регіональної свідомості є погляди та переконання щодо: 1) характеру та типу регіону; 2) цінностей регіону; 3) символіки регіону.

Погляди та переконання щодо характеру та типу регіону виражаються через ідею або бачення розвитку регіону, наприклад, як

природничого, ландшафтного, культурного, етнічного тощо як і погляди щодо суспільної ролі регіону. Ідея не мусить відноситись до основних складових регіону, а може бути сформована в процесі історичного розвитку або сформована колись легендарними образами щодо регіону і його історії. Не визначає вона повністю окресленого простору регіону і не визначає його звичний територіальний характер.

Формування поглядів та переконань, що створюють ідею та образ регіону здійснюється на ґрунті спільного досвіду та інтерпретації світу. Окреслюється структура очікувань, під якою розуміється спосіб, у який люди організують свої знання про світ і використовують їх для інтерпретації і вироблення свого відношення з огляду на нові інформацію, завдання та досвід. Така структура формується на основі досвіду людей в межах певної культури.

Виникнення ідеї регіону в суспільній свідомості базується на переконаннях щодо цінності та значення регіону. Наступає це через пізнання: 1) специфічних властивостей в сфері економічної, політичної та культурної діяльності; 2) що ці властивості позитивно оцінюються мешканцями регіону і намагаються їх зберегти, зміцнити або розвинути; 3) що з'являється потреба відповідно цілеспрямованої діяльності у різних сферах суспільного життя реалізації цих цінностей.

Важливим елементом регіональної свідомості є символіка регіону, яка, передусім, проявляється у його назві. Назва виконує наступну роль: надає регіону індивідуальний характер; 2) окреслює його історичну вагу незалежно від змін, які відбуваються у його просторовому розвитку; 3) виокремлює територію регіону.

II етап. Для визнання транскордонного регіону (єврорегіону) необхідно формування інтеррегіональної свідомості, яка базується на принципах добросусідства та партнерства, а одночасно містить ще й інші ідентифікатори. Наприклад, приналежність до Галичини, яка охоплює територію українсько-польського транскордонного регіону, може стати системотворчим чинником для створення єврорегіону. До сих пір в основі системотворчих чинників у більшості випадків лежать спільні природні ресурси: ріки, гори тощо. В процесі співпраці особливо важливо формувати ідею та образ транскордонного регіону через його позицію у європейському просторі.

3.2.3. Інституціональний розвиток регіону

I етап. Інституціональний розвиток здійснюється у двох аспектах: нормативно-правове забезпечення функціонування регіону; інституційне забезпечення функціонування регіону. Обидва ці аспекти інституціонального розвитку регіону забезпечуються державою та його громадськістю.

На II етапі забезпечується інституціональний розвиток транскордонного регіону, який відбувається шляхом формування організаційно-правового середовища для транскордонної співпраці, зокрема шляхом створення єврорегіонів. Більш детально ці питання розглянуті у наступному розділі.

3.2.4. Стабілізація регіону (стосується обох етапів)

Стабілізація регіону є кінцевою фазою формування регіону і проявляється у стійкій внутрішній ситуації в регіоні і позиції його в державі.

Стабілізація транскордонного регіону (єврорегіону) проявляється у активному утриманні або зміцненні позиції регіону в регіональному укладі держави (або міжнародному) через збалансований і самопідтримуючий розвиток регіону. Єврорегіони вже виступають як суб'єкти міжнародного права у чітко вираженому регіональному аспекті.

4.2. Особливості формування транскордонної статистики

Для того, щоб у повній мірі використати запропоновану вище методологічну схему необхідно володіти порівняльною транскордонною статистикою.

Специфіка формування транскордонної статистики полягає у тому, що об'єктом дослідження є суміжні території двох або декількох країн, кожна з яких підпорядковується національному законодавству, податковій, фінансовій та іншим системам, забезпечується національною статистичною інформацією. Крім того, транскордонні регіони на кордонах з Європейським Союзом вже послуговуються методологією Євростату.

Програмою інтеграції України до Європейського Союзу передбачені заходи щодо адаптації законодавства України до законодавства ЄС, серед яких є наступні: узгодити з Євростатом методологію розрахунку показників, призначених для обміну

статистичними даними... та продовжити роботу з впровадження уніфікованої статистичної методології та стандартів ЄС за окремими галузями статистики. Тому, для розробки методики збору та обробки транскордонної статистичної інформації розглянемо, яку статистику застосовує Євростат щодо прикордонних та транскордонних регіонів.

Що передбачається транскордонною статистикою за методологією Євростату?

Все більш швидке розгортання транскордонного співробітництва в прикордонних територіях суміжних держав викликають суспільну і приватну зацікавленість з обох сторін кордону щодо представлення змісту та результатів такого співробітництва. Тому, у офіційних статистичних органів в територіально-адміністративних одиницях різного рівня виникли нові специфічні потреби у транскордонній статистичній інформації, яка повинна базуватися на точних та інформативних спільних даних, так, щоб:

- достовірна та порівняльна транскордонна статистична інформація була доступна структурам в прикордонних та транскордонних регіонах (єврорегіонах), регіональним та місцевим органам влади, органам самоврядування та бізнес-структурам;
- дослідники та плановики, які займаються розвитком прикордонних та транскордонних регіонів повинні володіти базою порівняльних статистичних даних для регіонального аналізу, прогнозу, і розробки програм соціально-економічного розвитку.

Порівняльні дані транскордонної статистики необхідні регіональним органам влади для забезпечення управління в прикордонних та транскордонних регіонах, а саме: для аналізу, який проводиться муніципалітетами, районами та областями з обох сторін кордону; для облаштування території і планування розвитку регіону у всіх сферах, включаючи потреби первинних соціо-економічних утворень; для забезпечення регіональної науки.

Основний акцент відводиться базовій інформації транскордонного співробітництва, такий як площа, населення та зайнятість, разом з іншими специфічними даними щодо транспорту, інфраструктури, доквілля, туризму та сільського господарства.

Ця базова статистична інформація є абсолютно необхідною для будь-якої транскордонної діяльності, і, особливо, в програмах розвитку транскордонних регіонів відповідно положень Хартії просторового облаштування (CSF) або за умови реалізації ініціатив суспільного

розвитку, таких як INTERREG, PHARE-CBC, TACIS-CBC. Для внутрішніх кордонів ЄС, і більш гостро, для зовнішніх кордонів є проблема відсутності реальних порівняльних даних, особливо для соціокультурної сфери. Євростат, національні та регіональні статистичні офіси прикладають власні зусилля для усунення цього недоліку.

Найбільш важливе джерело статистичної інформації для Європи – Євростат – Статистичний Офіс Європейських співтовариств, що забезпечує висококваліфіковане інформаційне обслуговування. Євростат знаходиться під юрисдикцією Комісії ЄС в Брюсселі, але штаб-квартира розміщена в Люксембурзі.

Євростат охоплює чотири основні області:

- створення статистичної інформації відповідно потреб Комісії ЄС;
- розробка стандартизованої Європейської статистичної системи з метою покращання порівнянь;
- обробка статистичних результатів;
- підтримка національних статистичних систем.

На сучасному етапі Євростат зосереджується на гармонізації статистичних обчислень, особливо щодо наскрізної стандартизації методів збору даних, цифрових та словесних позначень на ілюстраціях, а також на електронних носіях.

Євростат має ряд баз даних, з яких тільки деякі доступні для публіки. Для дослідників та практиків в прикордонних районах, єврорегіонах база даних особливо важлива. Вона складається з ряду таблиць, які складені згідно наступних категорій: DEMO – Демографія; ECOM – Економічні рахунки; CHOM – Безробіття; EFDT – Вибіркові дослідження робочої сили; INDU – Промисловість; AGRI – Сільське господарство та лісництво; TRAN – Транспорт; FINA – Фінансові внески Співтовариства для інвестицій.

Ці регіональні статистичні дані структуровані згідно трьох географічних рівнів, відомих як NUTS (номенклатура територіальних статистичних одиниць) [263].

Рівень 1 – NUTS1: регіони ЄС, 71 в Співтоваристві (наприклад, 3 області Бельгії, 16 земель Німеччини);

Рівень 2 – NUTS2: базові адміністративно-територіальні одиниці, 183 в ЄС (наприклад, Бельгія – 9 провінцій, Німеччина – 40 районів)

Рівень 3 – NUTS3: субрівні базових територіально-адміністративних одиниць, 1044 райони в ЄС, (наприклад, Бельгія – 43 райони, Німеччина – 543 муніципалітети).

Система базується на принципі компліментарності, враховує чисельність населення (табл. 4.1), є ієрархічною структурою і не завжди може співпадати з адміністративно територіальним поділом.

Таблиця 4.1

Кількісні параметри системи NUTS

Рівень	Мінімум	Максимум
NUTS 1	3 000 000	7 000 000
NUTS 2	800 000	3 000 000
NUTS 3	150 000	800 000

Країни, що тільки вступили до ЄС застосували на своїх територіях номенклатуру територіальних статистичних одиниць. Так, наприклад, Чехія з 1 січня 2000 р. поділена на 14 областей (NUTS3) та 77 районів (NUTS4). Крім того, засновано 8 статистичних територіальних одиниць (NUTS2), що складаються з двох-трьох областей [206, С.22].

Для більшості єврорегіонів за статистичну одиницю території визнано NUTS3, на основі рівних умов розташування відносно центру (прикордонні) і соціокультурних та економічних аспектів, які при потребі можна об'єднати у великі просторові модулі.

Регіональна інформація Євростату охоплює 5 сфер: демографія, економічні рахунки, зайнятість та безробіття, сільське господарство, промисловість та транспорт.

Однак, для транскордонної статистики виявилось, що недостатнім є представлення інформації відповідно рівнів NUTS. Це виявилось під час збору та обробки транскордонної статистики у багатьох єврорегіонах: "Єврегио", "Про Європа Віадрина", "Ніса". Для єврорегіонів передусім необхідна інформація щодо: географії і метеорології, ринку праці, рівня життя населення, освіти і культури, охорони здоров'я, торгівлі та туризму.

В рамках проекту LACE була зібрана та оброблена статистична інформація для 20 єврорегіонів. Це дозволило виявити неточності у порівняльній статистиці, визначити необхідні статистичні дані для повної характеристики єврорегіонів, зробити окремі висновки щодо інформації в цілому. Так, представлена транскордонна статистика містить більш-менш задовільний опис фундаментальних географічних факторів, таких як демографічне та економічне положення, ринок праці в транскордонному регіоні. Тут також міститься інформація щодо населення, частки різних секторів економіки в регіональній економіці, транспортна статистика тощо.

Однак, ще відсутня така необхідна для транскордонного співробітництва інформація як протяжність спільних кордонів та їх географічні бар'єри (озера, гори, річки), кількість пунктів перепуску через кордон та їх види, місце розташування транспортної та сервісної інфраструктури, або така фундаментальна інформація щодо землекористувачів (сільське господарство, ліса, зони забудови тощо)

Спроба підготовки транскордонної статистики для 20 об'єктів показала, яку базову інформацію ще потрібно зібрати і як її обробляти; для 10 євро регіонів була зроблена спроба агрегувати деякі статистичні дані; для всіх євро регіонів характерна повна відсутність інформації щодо військових формувань в прикордонні тощо.

Це перші спроби зібрати і обробити транскордонну статистику і, зрозуміло, що для повної оцінки транскордонного співробітництва цієї інформації ще недостатньо.

Не дивлячись на деякі недоліки першої спроби отримання транскордонної статистики, є цікавою спроба представлення агрегованої інформації щодо ЄС:

Загальна довжина внутрішніх та зовнішніх кордонів ЄС становить понад 15000 км. За виключенням Іспано-Португальських, Шведсько – Норвезьких кордонів та Бельгійсько – Нідерландських – Німецько – Люксембурзьких прикордонних регіонів, найбільші прикордонні області ЄС (довжина кордону понад 1000 км) створюють зовнішні кордони ЄС з країнами Східної Європи (зовнішні кордони Фінляндії, Німеччини і Австрії).

Представлені 20 транскордонних регіонів складають 36% всієї території ЄС. За виключенням іспано-португальського прикордоння самою великою областю (понад 75 000 км²) є області на півночі Європи (Швеція / Фінляндія / Норвегія та Фінляндія / Росія / Естонія). 27% населення ЄС живе в прикордонних регіонах. Найбільш густонаселений регіон в центральній області Західної Європи (Нідерланди / Бельгія / Німеччина / Люксембург). Через внутрішні кордони ЄС понад 350 000 людей їздять на роботу у сусідні держави, трохи більше 2% працюючих в ЄС.

Прикордонні території України охоплюють 76,4% території та на них проживає 71,4% населення. Протяжність сухопутного кордону України 5624 км, морського – 1050 км. Найдовші ділянки спільного

кордону з Росією – 1955, Молдовою – 1202 км, Білорусією – 1084 км, найкоротші – з Словаччиною – 98 км, Угорщиною – 135 км.

Таким чином, для реалізації стратегічних завдань регіональної політики держави, активізації транскордонного співробітництва необхідно володіти транскордонною статистикою, яка дасть підстави для розробки спільних міжнародних проектів, стратегій соціально-економічного розвитку та просторового облаштування прикордонних територій. Тому важливо впровадити в національні статистичні органи збір та обробку транскордонної статистики відповідно рекомендацій Євростату.

У даний час в Україні формується система регіональної статистики, концептуальні засади якої пропонуються в [154, с. 489-497]. Підтримуючи ідею авторів щодо класифікації регіонів України у двох групах: 1) регіони первинного (базового) територіального поділу та 2) регіони вторинного територіального поділу, вважаємо, що другу групу регіональної статистики слід розширити за рахунок введення у неї транскордонної статистики. У цьому випадку класифікація регіонів України та регіони вторинного територіального поділу України будуть представлені наступним чином (рис. 4.2 та 4.3). У даний час в Україні проводиться оцінка соціально-економічного стану в адміністративно-територіальних одиницях, проте ще не має офіційно визначених регіонів вторинного територіального поділу.

Протягом 2002-2003 років Держкомстатом та Мінекономіки велась відповідна робота у напрямку запровадження в Україні статистичної звітності розвитку євро регіонів. Так, у 2003 році Мінекономіки, за участю автора, підготувало та направило Держкомстату перелік показників для запровадження статистичної звітності розвитку областей та відповідних адміністративно-територіальних одиниць України, що входять до складу євро регіонів [116]. За пропозицією Держкомстату статистичні дослідження по окремих регіонах мають здійснюватися самими учасниками євро регіонів шляхом випуску спільних публікацій та статистичних збірників. Прикладом цього можуть бути випущені статистичні збірники "Євро регіон Буг" та "Туризм у євро регіоні Буг".

У рамках комісії євро регіону "Нижній Дунай" з регіонального розвитку, здійснюється робота по створенню нормативної та документальної бази діяльності євро регіонів з використанням інформації, що надходить від Асоціації європейських прикордонних регіонів.

Рис. 4.2. Класифікація регіонів України

На виконання Прикінцевих положень Закону України "Про транскордонне співробітництво" планується за рахунок Державного бюджету України на 2005 рік за новою бюджетною програмою "Розвиток транскордонного співробітництва" створити Центр моніторингу транскордонного співробітництва, яким буде здійснюватися моніторинг транскордонного співробітництва в Україні на базі транскордонних статистичних даних.

Доцільно також зауважити, що транскордонна інформація може збиратися і опрацьовуватися для досліджуваного транскордонного регіону, межі якого визначаються цілями дослідження, наприклад Львівська область/Підкарпатське воєводство, та у межах функціонуючих єврорегіонів, території яких можуть не повністю охоплювати адміністративно-територіальні одиниці другого рівня після держави. Наприклад, у єврорегіоні "Буг" після проведеної адміністративної реформи учасниками є окремі повіти, а не воєводства у цілому. Тобто, транскордонний регіон, територія якого

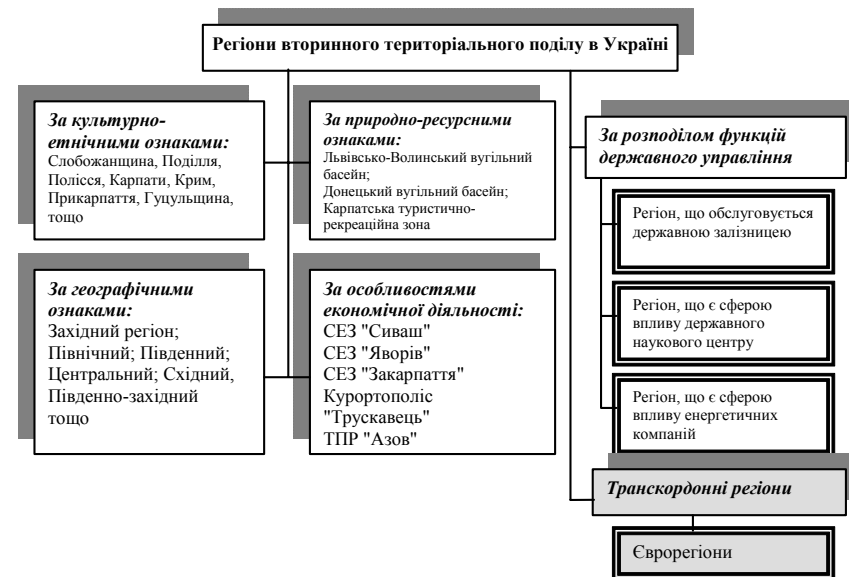

Рис. 4.3. Регіони вторинного територіального поділу

включена у єврорегіон, не обов'язково включає повні адміністративно-територіальні одиниці II-го порядку. Це також ускладнює збір та опрацювання транскордонної статистики.

В силу того, що єврорегіональна співпраця вже є досить розповсюдженим явищем і транскордонна статистика, в основному, формується для дослідження та оцінки діяльності єврорегіонів (див. детальніше розділ 5), нами запропоновано збір та обробку транскордонної статистичної інформації проводити за наступними групами.

1. **Загальні статистичні дані.** Як було зазначено, основною є базова інформація транскордонного співробітництва, така як площа, населення та зайнятість, разом з іншими специфічними даними щодо демографічних процесів, транспорту, прикордонної комунікаційної інфраструктури, довілля, туризму та сільського господарства тощо. Такі загальні статистичні дані подаються в розрізі учасників єврорегіону та в порівнянні території-учасника по кожній країні і між собою (детальніше у розділі 5 та у додатку Ж.1).

2. Другу групу показників оцінки діяльності єврорегіонів можна отримати на базі статистичної інформації, яка стосується соціально-економічного та екологічного розвитку транскордонного регіону.

Рівень доходу на душу населення (у євро), по території, середній по країні.

Рівень безробіття (%), по території, середній по країні.

Номінальна заробітна плата (у євро), по території, середня у країні.

Кількість суб'єктів підприємництва (за галузями).

Інвестиції на територію в т.ч. від учасників єврорегіону, динаміка їх до утворення єврорегіону та після утворення, а також інвестиції з території за кордон, в т.ч. на території учасників єврорегіону.

Зовнішньоторговельний оборот території з суміжними країнами (товарами та послугами) та динаміка його до утворення єврорегіону і після.

Прикордонна торгівля, витрати іноземців в країні, і витрати населення за кордоном, в т.ч. у суміжних державах.

Рівень забруднення території.

Природоохоронні заходи тощо.

Наприклад, за даними таблиці 4.2. чітко видно, що у межах Карпатського єврорегіону Львівська область найбільше співпрацює з Польщею (343 СП), своїм найближчим сусідом і найменше – з Румунією – своїм найдалшим партнером (1 СП). Хоча Словаччина досить близько, особливо через територію Польщі, проте більша активність проявляється у співпраці з Угорщиною, де при глибокому аналізі виявиться чинник інноваційної та освітньої складових [81].

Таблиця 4.2

Прямі іноземні інвестиції в економіку Львівської області у 2002 – 2004 рр.

Країни	Станом на 1.07.2004р.		На початок 2004 року		На початок 2003 року		На початок 2002 року		Кількість СП
	млн \$	%	млн \$	%	млн \$	%	млн \$	%	
Польща	60,1	17,9	55,6	20,5	50,0	22,7	26,4	16,5	343
Угорщина	37,6	11,2	37,7	12,4	7,1	3,2	7,3	4,5	25
Словаччина	0,7	0,2	0,7	0,2	0,6	0,3	0,6	0,4	33
Румунія	0,0006	-	0,0006	-	0,0006	-	0	-	1
Всього по КЄ	98,4	29,3	98,5	33,1	57,8	26,2	34,3	21,4	402
Всього по області	334,7	100	304,9	100	220,1	100	159,7	100	1068

Таблиця 4.3

Зовнішня торгівля Львівської області товарами з країнами, території яких входять до Карпатського Єврорегіону

Країни	Експорт			Імпорт			ЗТО		
	І кв. 2004	2003	2002	І кв. 2004	2003	2002	І кв. 2004	2003	2002
	мільйонів доларів США								
Всього	138,9	492,6	343,2	438,6	2945,3	1052,0	577,4	3437,9	1395,2
Польща	13,8	59,1	44,9	24,3	130,8	103,4	38,1	189,9	148,3
Румунія	0,5	2,0	1,7	0,03	0,7	0,2	0,53	2,7	1,9
Словаччина	1,4	6,4	28,7	3,5	10,8	6,7	4,9	17,1	35,4
Угорщина	3,7	12,9	7,2	3,9	16,5	13,0	7,6	29,4	20,2
Всього по цих країнах	19,4	80,4	82,5	31,73	158,8	123,3	51,13	239,1	205,8

Таблиця 4.4

Частка зовнішньої торгівлі Львівської області товарами з країнами, території яких входять до Карпатського єврорегіону, у загальному зовнішньому товарообміні

Країни	Експорт			Імпорт			ЗТО		
	І кв. 2004	2003	2002	І кв. 2004	2003	2002	І кв. 2004	2003	2002
	%								
Польща	9,9	2,6	13,1	5,5	4,4	9,8	6,6	5,5	10,6
Румунія	0,4	0,4	0,5	0,01	0,02	0,02	0,1	0,1	0,1
Словаччина	1,0	1,3	8,4	0,8	0,4	0,6	0,8	0,5	2,5
Угорщина	2,7	2,6	2,1	0,9	0,6	1,2	1,3	0,9	1,4
Всього по цих країнах	14,0	6,9	24,0	7,2	5,4	11,7	8,9	7,0	11,7

Подібна картина спостерігається і у зовнішній торгівлі Львівської області (табл.4.3 та 4.4) [81]. Обсяги торгівлі з Польщею (189 млн. дол. США) значно переважають обсяги торгівлі з Румунією (2.7 млн. дол. США). Картина повністю змінюється для інших учасників єврорегіону, Закарпатської, Чернівецької та Івано-Франківської областей (детальніше у розділі 4.3), де також найбільша активність співпраці проявляється з найближчими сусідами. Віддалі та мовні бар'єри відіграють значну гальмівну роль у поглибленні співробітництва. Це ще раз звертає увагу на

недоцільність функціонування євро регіону за умови участі чотирьох областей зі сторони України. Більш ефективною співпраця б виявлялася в межах малих євро регіонів (хоча у зв'язках з європейськими структурами, де вже відомий Карпатський євро регіон області могли б більше скористатися можливостями цієї структури).

3. Група "прикордонна інфраструктура" охоплює наступні показники: довжина спільного кордону, кількість пунктів перепуску через кордон (існуючі та запроєктовані): залізничні, автомобільні, пішохідні, водні, повітряні, туристичні стежки тощо та їх статус (міжнародний, міждержавний, місцевий, спрощений); потужність переходу (з обох сторін); рівень технічного забезпечення (високий, середній, низький) з обох сторін; рівень розвитку під'їзних шляхів.

Для оцінки діяльності пунктів перепуску через кордон потрібно знати інтенсивність руху через кордон пасажирів та транспорту (кількість автобусів: рейсових та туристичних), кількість вантажних та легкових автомобілів, кількість потягів (пасажирських та вантажних, електропоїздів тощо); прикордонний рух пасажирів та вантажів за визначений період часу через усі існуючі пункти перепуску.

4. Група "Заходи (проекти) у різних сферах співробітництва" в рамках євро регіону включає інформацію щодо заходів у сфері політичній: взаємні консультації органів влади та органів державного самоуправління, співпраця з іншими євро регіонами, європейськими міжнародними міжрегіональними організаціями тощо; в екологічній, економічній, туристичній, культурно-освітній сферах, в розбудові транспортної інфраструктури тощо. Ця інформація подається за кожний рік, і надаються також орієнтовні фінансові потреби та джерела їх фінансування. Для оцінки діяльності євро регіону подається інформація щодо загальної кількості реалізованих заходів (проектів) за рік, за сферами співробітництва, співвідношеннями у різних сферах (за кількістю та за витратами); соціальні наслідки реалізації заходів; використання фінансової допомоги ЄС та інших міжнародних організацій. (наприклад, див. табл. 3.7 та 3.8).

Реальний приклад представлення транскордонної статистичної інформації для українсько-польського прикордоння, а саме Львівської області та Підкарпатського воєводства, подано у додатку Ж1. При зборі транскордонної статистичної інформації виникали труднощі в отриманні ідентичної інформації за роками, за змістом,

за методикою обрахунку тощо. Так, наприклад, відсутня інформація щодо взаємної торгівлі Львівської області з Підкарпатським воєводством. Є лише дані щодо товарообміну Львівської області з Польщею та Підкарпатського воєводства з Україною. Важко узагальнити інформацію щодо реалізації конкретних заходів та проектів транскордонного співробітництва. Така інформація не подається статистичним органам і повинна опрацьовуватися у інформаційних центрах чи представництвах євро регіонів, учасниками яких є транскордонні регіони, та у відповідних підрозділах державних органів влади і органів самоврядування. Проте і там часто подається інформація узагальнена як міжтериторіальна (або міжрегіональна), додатки 8, 9 та 10.

4.3. Методичні підходи до оцінки ефективності транскордонного співробітництва та функціонування євро регіонів

У даний час в Україні відсутня методична база оцінки діяльності транскордонного співробітництва у будь-якій його формі. Тому, в даному розділі спробуємо викласти деякі основні підходи до розробки методики оцінки ефективності транскордонного співробітництва та євро регіонів.

У Європі до питання ефективності євро регіональної співпраці підходять з позицій оцінки рівня життя населення, який часто вимірюється інтегральним показником. Але для цього необхідно мати порівняльну транскордонну статистику, формування якої у нас лише почалося.

Аналізуючи розвиток транскордонного співробітництва у Європі та в Україні, ми прийшли до висновку що оцінка його ефективності може бути здійснена лише опосередкованим шляхом. Тобто, завдяки поглибленню транскордонного співробітництва може спостерігатися підвищення якості життя мешканців прикордоння (через реалізацію спільних заходів та проектів, збільшення обсягів валютних надходжень від прикордонної торгівлі, збільшення обсягів торгівлі між сусідніми територіями, збільшення кількості спільних підприємств тощо). Збільшення кількості пунктів перепуску через кордон, зокрема місцевого значення та туристичних стежок, вказує на розвиток туризму та рекреації у прикордонні; збільшення контактів між науковими закладами та освітніми установами в

подальшому може сприяти більшій забезпеченості зайнятості та відповідно, висококваліфікованими кадрами у всіх сферах життєдіяльності тощо.

Тому, нами запропоновано чотири непрямі напрями оцінки ефективності транскордонного співробітництва та діяльності євро регіонів.

1. Перший напрям стосується *оцінки прикордонної торгівлі*. У розділі 2.1. нами розглядалися динаміка частки прикордонної торгівлі у зовнішній торгівлі Польщі та динаміка структури прикордонної торгівлі Польщі (див. табл. 2.3 і 2.4). Позитивним є зростання обсягів закупівлі товарів у прикордонних регіонах іноземними громадянами, що свідчить про надходження валюти у регіон, а відтак у державу. Проте, це може бути негативним моментом, якщо не передбачити наповнення ринку із врахуванням зростання попиту в межах прикордонної торгівлі. Іншу оцінку можна проводити, розглядаючи структуру прикордонної торгівлі. Позитивним є зростання обсягів продажу послуг (а не продуктів, див. табл. 2.4). При цьому слід розділити послуги у туристичній сфері, фінансові операції, програмні продукти, консалтингові послуги тощо.

2. Другим напрямом оцінки розвитку транскордонного співробітництва та євро регіонів є *оцінка розвитку зовнішньоекономічної діяльності* відповідних прикордонних областей, зокрема учасників євро регіональної співпраці, а саме: *збільшення обсягів експортно-імпорتنних операцій, зміна структури експорту-імпорту, залучення інвестицій та створення спільних підприємств з партнерами по євро регіону* тощо (див. табл. 4.2.–4.4).

Так, за результатами співпраці областей України в рамках євро регіонів спостерігаються позитивні тенденції в розвитку їх зовнішньоекономічної діяльності.

За 2002 рік обсяги товарообігу підприємств Волинської області з Республікою Польща склали 42,8 млн. дол. США (10% від зовнішньоторгівельного обороту області). Двосторонній оборот з Республікою Білорусь за цей період склав 11,3 млн. дол. США та супроводжувався збільшенням експортних поставок до сусідньої держави на 12,3%.

Обсяги зовнішнього товарообігу за 2003 рік зросли на 44% у порівнянні з минулим роком і склали 678,0 млн. дол. США.

Тенденція зростання обсягу торгівлі спостерігається і у 2004 році. Це великою мірою стало можливим завдяки ефективному використанню потенціалу співпраці в рамках євро регіону "Буг" з Польщею, Білорусією та Словаччиною, питома вага яких у загальному обсязі товарообігу у області становить відповідно – 7,2, 2,4 та 1,4 відсотків.

В області зареєстровано 266 спільних підприємств, з яких співзасновниками 114 є юридичні та фізичні особи Польщі (42,9%), 8-Словаччини (3%), 3 – Угорщини (1,1%).

У 2004 році в економіку підприємств області інвестовано 32,88 млн.дол.США, у тому числі прямих іноземних інвестицій на суму 29,95 млн.дол.США. Майже 75% капіталовкладень спрямовано інвесторами на модернізацію та впровадження нових технологій виробництва вантажних автомобілів і автобусів та створення робочих місць ВАТ "ЛуАЗ", 25% – на розвиток підприємств малого та середнього бізнесу.

Обсяг зовнішньоторгівельного обороту Одеської області у 2002 році з Румунією склав 27,3 млн. дол. США, що на 33,1% перевищує рівень 2001 року завдяки збільшенню вдвічі загального обсягу експорту у порівнянні з 2001 роком (22,1 млн. дол. США). Більше половини експорту становлять товари. Такі тенденції збереглися у 2003 році – обсяги зросли на 81,1% у порівнянні з 2002 роком і склали 49,5 млн. дол. США, при збільшенні обсягів експорту за відповідний період на 95,1% та імпорту – на 20,9%.

Стабільний характер торгівлі підприємств області з Румунією забезпечується також тим, що починаючи з 2000 року, значно активізувалися стосунки області з прикордонними регіонами Румунії, які входять до складу євро регіону "Нижній Дунай" (Тульча, Бреїла, Галац). Більш ніж 90% товарообігу області з Румунією припадає на підприємства цих повітів (за виключенням поставок нафтопродуктів).

Проте, станом на 01.03.2004 року на території області зареєстровано лише 1 підприємство за участю румунських партнерів, загальний обсяг зареєстрованих інвестицій в яке становить 47,5 тис. дол. США.

Зовнішньоторгівельний оборот Одеської області з Республікою Молдова за минулий рік склав 97,9 млн. дол. США, що на чверть перевищує рівень 2001 року, також за рахунок збільшення експорту.

На 2004 рік у Одеській області створено понад 80 підприємств за участю партнерів Молдови, якими інвестовано 19,3 млн. дол. США.

Зовнішньоторговий оборот Івано-Франківської області за 2002 рік становив 182780,9 тис. дол. США, що на 27,2% більше ніж у 2001 році. Ріст забезпечено також за рахунок збільшення експорту продукції у країни – учасниці "Карпатського Єврорегіону" (з Угорщиною – на 15%, з Республікою Польща – на 13%, з Румунією – на 41,6% та майже на 70% із Словаччиною).

Зовнішньо-торгівельний оборот Івано-Франківської області з країнами Карпатського єврорегіону за 2003 рік зріс більш ніж у 1,8 раза у порівнянні з 2002 роком і склав 343,8 млн. дол. США, а країнами, які входять до складу єврорегіону "Верхній Прут" – майже у три рази і склав 140,9 млн. дол. США. Зберігається тенденція зростання обсягу товарообігу з країнами-учасниками єврорегіонів і у 2004 році.

Із 96,0 млн.дол.США загального обсягу залучених в економіку області прямих іноземних інвестицій 18,6% вкладено нерезидентами з країн єврорегіону "Верхній Прут" та Карпатського Єврорегіону. У 1 півріччі 2004 року зазначена частка збільшилася до 23,7%.

У Львівській області спостерігається стала тенденція до збільшення загального торгівельного обороту області з країнами-членами Карпатського єврорегіону. Найбільш активно зовнішня торгівля ведеться з Польщею та Словаччиною.

За 2002 року зовнішньо-торгівельний оборот підприємств Львівської області з Польщею склав 148,8 млн. дол. США, що становить 7,4% від загального обсягу обороту, в тому числі експорт – 44,9 млн. дол. США, імпорт – 103,4 млн. дол. США.

Із Словаччиною за 2002 рік зовнішньоторговельний оборот підприємств області склав 35,4 млн. дол. США (2,5% від загального обсягу обороту), в тому числі експорт – 28,7 млн. дол. США, імпорт – 6,7 млн. дол. США.

У 2003 році торгівля з Польщею збільшилася на 28% (частка Польщі у зовнішньому товарообігу області становить 5,5%), з Румунією – на 42% та з Угорщиною – на 46%, але частка останніх двох країн у загальному товарообігу області є не значною і становить лише відповідно 0,1 та 0,9 відсотків. У 1 півріччі 2004 року зовнішній товарообіг з Польщею зріс на 5,0% у порівнянні з відповідним періодом минулого року і склав 4,4 млн. дол. США. У

2,3 рази за відповідний період збільшився обсяг товарообігу з Угорщиною.

На території області зареєстровано 343 підприємств, утворених спільно з польськими партнерами, від яких надійшло за 2003 рік майже 33% капіталовкладень від загального обсягу інвестицій в економіку області. У 1 півріччі цього року залучено 4,5 млн. дол. США польських інвестицій, що складає 15,1% від загального обсягу іноземного капіталу.

За участю угорського капіталу в області зареєстровано 25 спільних підприємств з інвестиціями на суму 37,6 млн. дол. США. У 2003 році угорськими компаніями розпочато реалізацію одного з найбільших інвестиційних проектів області – ЗАТ "Львівський автомобільний завод"(обсяг інвестицій складає 30,6 млн. дол. США).

Протягом останніх років стабільно збільшуються обсяги зовнішньої торгівлі Закарпатської області з сусідніми країнами (Угорщина Словаччина, Польща та Румунія), які складають більше як четверту частину в загальному обсязі обороту області. Приріст обсягів товарообігу у 2003 році у порівнянні з минулим роком відповідно становив 33,3; 63,7; 17,2; та 36,3 відсотків. За попередніми розрахунками спостерігається збільшення товарообігу Закарпатської області із країнами-сусідами і в 1 півріччі 2004 року на 20,4%.

В Закарпатській області функціонує 231 підприємство, створених за участю іноземного капіталу країн, які входять до складу Карпатського єврорегіону, що становить майже 50% від загальної кількості спільних підприємств області. Лише протягом першого півріччя поточного року Угорщиною, Словаччиною та Польщею інвестовано 38,6 млн. дол. США в економіку підприємств області, що складає 19,8% від загального обсягу залучених по області інвестицій.

Протягом останніх років спостерігається активізація зовнішньоторгівельного обороту Чернівецької області з Республікою Молдова, який у 2002 році склав 5,2 млн. дол. США. Експорт продукції за рік склав 4,9 млн. дол., а імпорт 0,3 млн. дол., що відповідно у 1,7 та 1,3 рази більше у порівнянні з 2001 роком. Проте, у минулому році обсяги торгівлі з Молдовою зменшилися в 1,3 рази у порівнянні з 2002 роком і склали 3,9 млн. дол. США (при цьому експорт зменшився у 1,6, а імпорт зріс у 2,7 рази. Зовнішньоторговельний оборот області з Румунією у 2002 році зріс у порівнянні з 2001 роком

в 1,3 рази і склав 2938,5 тис. дол. США, а у 2003 році зріс у 1,2 рази і склав 3,4 млн. дол. США

У 1 півріччі 2004 року обсяги торгівлі області з Молдовою у порівнянні з відповідним періодом минулого року збільшилися на 39,6%, а з Румунією – більш ніж у 1,5 рази. В області зареєстровано 21 спільне з молдовськими партнерами підприємство, але інвестиції в них є незначними (1,2% від загального обсягу) і склали 259,08 тис. дол. США.

З румунськими партнерами теж зареєстровано 21 спільне підприємство. Станом на 01.07.2004 р. у підприємства області румунськими партнерами інвестовано лише 73,95 тис. дол. США, що становить 0,3% загального обсягу інвестицій у область.

Обсяги зовнішньоторговельного обороту Чернігівської області у 2003 році з країнами-учасницями євро регіону "Дніпро" у порівнянні з 2002 роком збільшилися на 33,1%, що пояснюється ростом торгівлі з Росією на 39,7% (140,8 млн. дол. США), при збільшенні експорту на 29,7% та імпорту на 83,9%. У 1 півріччі 2004 року у порівнянні з аналогічним періодом минулого року обсяги зовнішньоторговельного обороту зросли на 16,1% (Росія залишається найбільшим партнером Чернігівської області).

Обсяги товарного обороту області з Білоруссю за 2003 рік зменшилися на 20,5% та склали 9,7 млн. дол. США. У 1 півріччі 2004 року у порівнянні з аналогічним періодом минулого року обсяги зовнішньоторговельного обороту зросли на 68,2%.

Наведені дані підтверджують тезу про ефективний вплив транскордонного співробітництва на зовнішньоекономічні зв'язки прикордонних регіонів. Знання про сусіда, більш часті взаємні контакти, бізнес-зустрічі і діяльність транскордонної інфраструктури – це фактори, що впливають на збільшення товарообігу.

3. Третій напрям оцінки ефективності транскордонного співробітництва – оцінка реалізації спільних проектів у прикордонних регіонах, у тому числі за фінансовою підтримкою міжнародних фінансових організацій за програмами ТАСІС, ПАУСІ, з Карпатського Фонду, Фонду DFID (Велика Британія). Обсяги отриманої допомоги були наведені вище та у додатках Д2 та Д3.

Як відомо, фінансування проектів за програмами ЄС можливе лише за умови співфінансування приймаючої сторони, тобто у

бюджетах всіх рівнів згідно із Законом України "Про транскордонне співробітництво" повинні бути передбачені кошти для сприяння розвитку транскордонного співробітництва. Для оцінки ефективності використання цих коштів доцільно передбачити моніторинг транскордонного співробітництва та його фінансової підтримки. Цим на початку можуть займатися відповідні підрозділи регіональних та місцевих органів влади або органи, яким ці функції доручені державними органами влади (напр., євро регіони, агенції регіонального розвитку тощо).

Оцінку ефективності спільних заходів та проектів доцільно здійснювати з позицій реалізації Спільної концепції розвитку транскордонного регіону, яка є модулем відповідних Стратегій соціально-економічного розвитку суміжних територій. Якщо ж врахувати те, що ці Стратегії формуються з урахуванням державних та загальноєвропейських пріоритетів, то оцінка ефективності транскордонного співробітництва буде здійснюватися і з цих позицій. Тобто, критерієм ефективності транскордонного співробітництва можуть стати прогностичні показники Стратегії соціально-економічного розвитку прикордонної території. До таких показників можна віднести показники регіональної ефективності заходів (проектів), наприклад: кількість створених робочих місць, підвищення рівня зайнятості, збільшення обсягів залучення інвестицій, кількість нових об'єктів соціальної інфраструктури, впровадження нових технологій у освітній, медичній сферах, зокрема медичне страхування тощо. Щодо медичного страхування, розвиток транскордонного співробітництва сприяє розповсюдженню дії територіального медичного страхування на суміжні території, тобто відпрацьовані механізми взаємозаліку коштів за медичними страховками у транскордонному регіоні, що також може бути оцінкою ефективності транскордонного співробітництва.

Ефективність ТКС може бути оцінена через *підвищення екологічної безпеки* та реалізацію заходів щодо охорони довкілля (такі проекти реалізуються у всіх євро регіонах і в подальшому будуть залишатися пріоритетними), розвиток туристичної діяльності, збільшення контактів між бізнесменами, науковцями, молоді та студентів, культурних обмінів тощо. Всі ці контакти опосередковано впливають на підвищення якості життя мешканців прикордонного регіону, про що свідчить досвід західних областей України.

Ефективність транскордонного співробітництва та функціонування єврорегіонів можна оцінити також з огляду на **розвиток комунікаційної та прикордонної інфраструктури**. Однією з визначальних цілей транскордонного співробітництва є розвиток туризму, про що не одноразово підкреслювалося в конвенціях, Європейській Хартії прикордонних та транскордонних регіонів, міжрегіональних та транскордонних угодах, регламентуючих документах єврорегіонів та в Угоді про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС. При комісії європейських співтовариств в Брюсселі створений спеціальний відділ, який займається питаннями прикордонного туризму, розвиток поїздок на базі комплексного обслуговування, регіонального розвитку туризму, транспортних тарифів, охорони здоров'я, оподаткування, а також вивчення суспільно-політичної ролі туризму.

Першочерговою проблемою розвитку туризму у прикордонних областях є облаштування пунктів перепуску через кордон. Для України це ще занадто складна проблема, пов'язана більше з менталітетом. Сьогодні в Україні немає жодної туристичної стежки з сусідніми державами. Єдиний піший перехід в Шегині на українсько-польському кордоні облаштований так, що доступ на автомобільний митний перехід закритий повністю (значить немає доступу до сервісної інфраструктури на митному переході) і працює лише 12 годин, з 8 год. ранку до 20 год. вечора, що обмежує можливості туриста. Піший перехід користується великим попитом, тому що при одноденних поїздках вигідно залишити машину коло кордону, перейти пішки, де людину можуть зустріти з машиною і є рух маршрутних таксі, що значно економить час та гроші. Наприклад, тільки "зелена карта" коштує понад 100 грн. Не зручним є обмеження в часі до 20 год., наприклад, не дає змогу використати можливість поїздки до Львівського оперного театру, про що не однократно піднімають питання польські туристи. В той же час інші країни ефективно використовують туристичні стежки для розвитку прикордонного туризму.

Для прикладу, розглянемо наявність пунктів перепуску через кордони між Чехією та Німеччиною [99] і Чехією та Польщею [149] до їх вступу до ЄС. Чехія межує з чотирма державами: на південному сході протягом 265 км зі Словаччиною, на півдні з Австрією (466 км), на півночі – з Польщею (762 км), на заході – з Німеччиною (810 км).

Між Чехією та Німеччиною діють 82 пункти перепуску, з них: 39 пунктів перепуску для автомобільного та залізничного транспорту, в т.ч. 12 – регіональних (38 – працюють цілодобово) і 43 – туристичні стежини. Таким чином, кожен не повні 10 км є перехід через кордон.

Туристичні стежини діють вдень, влітку з 6.00-22.00 год., взимку з 8.00 до 18.00 або 20.00 і ним можуть користуватися туристи, крім чехів і німців, і всі люди, що проживають у країнах – членах ЄС. Підписана Угода між урядами Чехії і Німеччини "Про перехід кордону на туристичних стежках і в туристичних зонах і про перетин державного кордону в особливих випадках" від 3 листопада 1994 року. Через невеликі міста є 6-8 туристичних стежин (через м. Хеб – 7, м.Дечин – 8,).

Туристичні стежини відкриті для пішого переходу, на велосипедах в т. ч. з електродвигунами, на лижах, конях верхи та на бричках, інвалідних колясках.

Між Чехією і Польщею кожен 9 км є пункт перепуску через кордон. Всього їх 84, з них – 27 міжнародні, 37 – регіональні, 20 – туристичні стежки. Правила переходу майже такі самі, лише розширений допуск громадянам більшої кількості країн, в т.ч. Естонії, Литви, Латвії, Канади, Японії, Ісландії і інших. Угода між Урядами Чеської Республіки та Польщі про режим прикордонних регіонів підписана 17.01.1995р. Подібна ситуація на кордоні з Австрією та Словаччиною, тобто для чехів і їх гостей створені всі умови для спокійного перетину кордону.

Як відомо, кожний турист при перебуванні у країні витрачає від 20-40 євро (харчування, послуги прокату, сувеніри, різні атракціони тощо). Таким чином, є пряма залежність обсягів валютних надходжень у прикордонний регіон від кількості туристів, а значить розвиток туристичної інфраструктури, малого бізнесу, підвищення рівня зайнятості, а в кінцевому підсумку – якості життя мешканців прикордоння. Так, за даними польсько-словацького єврорегіону "Татри", де на 517 км існує шість міжнародних пунктів перепуску та понад 20 місцевого значення та туристичних стежок було майже повністю ліквідоване безробіття за рахунок розвитку прикордонного туризму [242].

Поглиблення транскордонного співробітництва, зокрема єврорегіонів сприяє розвитку прикордонного туризму, розбудові туристичної інфраструктури, у тому числі за рахунок фінансової допомоги за ініціативами ЄС (див. розділ 3.2). Тому, можна зробити

висновок, що наявність прикордонної інфраструктури є ефектом транскордонного співробітництва, як вірне і зворотне твердження – збільшення кількості пунктів перепуску сприяє поглибленню транскордонного співробітництва.

У таблиці 4.5. подані наші пропозиції щодо можливої кількісної оцінки ефективності транскордонного співробітництва. Як вже говорилося, оцінка транскордонного співробітництва не може бути визначена прямими методами. Як непрямі методи оцінки ефективності можна використати показники прикордонної торгівлі, взаємної зовнішньої торгівлі та інвестиційної діяльності, обсяги фінансової підтримки з міжнародних фондів та структур, суспільні ефекти від реалізації заходів та транскордонних проектів тощо. В кінцевому підсумку, розвиток транскордонного співробітництва призводить до підвищення якості життя, тому ще один напрям непрямої оцінки – це показники якості життя мешканців прикордоння, а також темпи їх зростання у порівнянні із іншими регіонами та середніми по країні. Перед нами не стояло завдання пошуку показників якості життя, тому ми скористалися інтегральною оцінкою, запропонованою Бандуром С.І. [7, С. 98-15].

Таблиця 4.5

Оцінка ефективності транскордонного співробітництва і діяльності євро регіонів

Предмет оцінки	Об'єкт і показники оцінки	Розрахунок/Формула
1. Оцінка прикордонної торгівлі	Обсяги прикордонної торгівлі	Питома вага прикордонної торгівлі у ЗТО держави
	Структура прикордонної торгівлі	Співвідношення між обсягами торгівлі продуктами харчування, промисловими товарами та обсягом наданих послуг
2. Зовнішня торгівля	Обсяги експорту області у сусідню державу (регіон)	Питома вага експорту у сусідню державу у загальному ЗТО області
	Обсяги імпорту області із сусідньої держави (регіону)	Питома вага імпорту із сусідньої держави у загальному ЗТО області
	Динаміка зміни експорту/імпорту із сусідньою державою	Різниця обсягів експорту/імпорту із сусідньою державою останнього року з минулим роком, та за 5-й період
	Темпи зміни експорту/імпорту із сусідньою державою	Відсотки зміни обсягів експорту/імпорту із сусідньою державою останнього року з минулим роком, та за 5-й період

Предмет оцінки	Об'єкт і показники оцінки	Розрахунок/Формула
	Коефіцієнт відкритості області до сусідньої держави (регіону); Порівняння коефіцієнтів товарообміну з іншими регіонами / державами	E – експорт у сусідню державу I – імпорт із сусідньої держави Q – обсяг виробництва у області Y_E – коефіцієнт експорту Y_I – коефіцієнт імпорту Y_{E+I} – коефіцієнт товарообміну Тоді: $Y_E = E / Q$; $Y_I = I / Q$; $Y_{E+I} = (E+I) / Q$
та інвестиції	Інвестиції області у сусідню державу (регіон)	Обсяги інвестицій області у сусідню державу (регіон)
		Питома вага інвестицій області у сусідню державу (регіон) у загальному обсязі
	Динаміка зміни інвестицій області у сусідню державу (регіон)	Різниця обсягів інвестицій у сусідню державу на початок року з минулим роком, та за 5-й період
	Інвестиції у область із сусідньої держави (регіону)	Обсяги інвестицій у область із сусідньої держави (регіону)
		Питома вага інвестицій у область із сусідньої держави (регіону)
	Динаміка зміни інвестицій у область із сусідньої держави (регіону)	Різниця обсягів інвестицій із сусідньої держави на початок року з минулим роком, та за 5-й період
	Кількість спільних підприємств з партнерами сусідніх держав (чи учасниками євро регіонів)	Питома вага обсягів виробництва товарів/послуг у загальному обсягу виробництва
	Питома вага кількості СП із сусідньою державою/ регіоном у загальній кількості СП	
3. Заходи (проекти)	Кількість реалізованих спільних заходів (проектів)	
	Обсяги фінансування спільних заходів (проектів)	Питома вага обсягів фінансової допомоги у бюджеті області
	Регіональна ефективність заходів (проектів): створено робочих місць, підвищення зайнятості, залучено інвестицій, кількість нових об'єктів тощо	
4. Розвиток прикордонної інфраструктури	Кількість пунктів перепуску через кордон і їх статус та пропускна здатність	Кількість пунктів перепуску на ділянці кордону; середня відстань між пунктами перепуску
		Фактичний обсяг потоку через пункт перепуску до запланованого
	Час очікування та обслуговування на кордоні	
	Забезпеченість під'їзними шляхами	

Предмет оцінки	Об'єкт і показники оцінки	Розрахунок/Формула
	Наявність прикордонної інфраструктури (митниці, автопорти, склади, розвантажувальні станції, придорожня інфраструктура тощо)	
	Забезпеченість перевезень вантажів та людей у прикордонному регіоні: фірми перевізників, залізниця, рейсові автобуси, повітряне та водне сполучення тощо	
5. Показники якості життя	Інтегральний показник якості життя	G- інтегральний показник рівня якості життя λ_i – частка дисперсії i-го фактору Φ_i – значення i – го фактору $G = \sum \lambda_i \Phi_i$

Доцільно зазначити, що транскордонне співробітництво стосується всіх сфер життєдіяльності населення, а у формі єврорегіонів при їх відповідній організації – може внести суттєвий вклад у підвищення рівня соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів.

Висновки до розділу

1. Для обґрунтування управлінських рішень та для ефективної координації дій з метою визначення та подальшого вирішення спільних проблем у транскордонному регіоні необхідно проводити дослідження не лише прикордонних територій, а й транскордонного регіону як специфічного територіального утворення.

2. Запропонована методологічна схема дослідження транскордонного регіону базується на закономірностях його формування та розвитку, а також враховує специфічні аспекти функціонування суб'єктів господарювання, розміщених по обидві сторони кордону, а при необхідності – створення єврорегіону.

3. Дослідження транскордонного регіону вимагає формування транскордонної статистики, яка складається з національних статистичних даних суміжних прикордонних територій і яка є порівняльною, передусім у соціальній сфері.

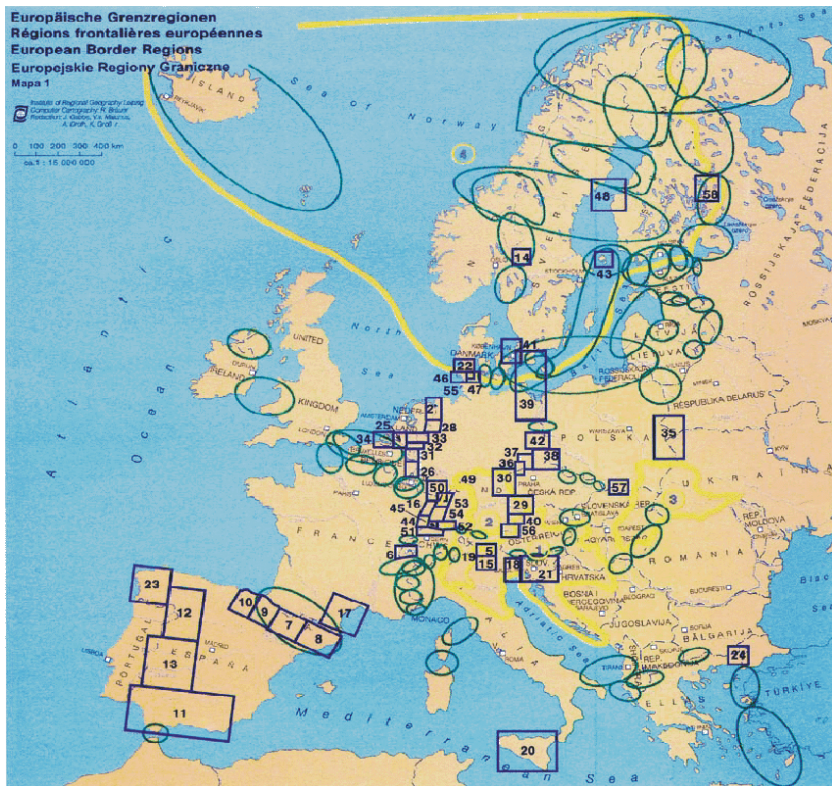
4. Оцінка транскордонного співробітництва не може бути визначена прямими методами. Як непрямі методи оцінки ефективності можна використати показники прикордонної торгівлі, взаємної зовнішньої торгівлі та інвестиційної діяльності, обсяги

фінансової підтримки з міжнародних фондів та структур, суспільні ефекти від реалізації заходів та транскордонних проектів тощо. В кінцевому підсумку, розвиток транскордонного співробітництва призводить до підвищення якості життя, тому ще один напрям непрямой оцінки – це показники якості життя мешканців прикордоння, а також темпи їх зростання у порівнянні із іншими регіонами та середніми по країні.

РОЗДІЛ 5 СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО- СТРУКТУРНИХ ФОРМ ЄВРОРЕГІОНІВ ТА ОБҐРУНТУВАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Для аналізу діяльності і виявлення специфічних особливостей єврорегіонів (рис.5.1) було виділено три групи:

I – єврорегіони всередині ЄС (15). До цієї групи відносяться єврорегіони, які створені на внутрішніх кордонах 15 країн-членів

- Міжнародні організації прикордонних та транскордонних регіонів (членів ТЕПР)
- Прикордонні і транскордонні регіони-члени ТЕПР
- Прикордонні та транскордонні регіони – не члени ТЕПР

Рис. 5.1. Єврорегіони у Європі станом на 2002 рік

ЄС. Це найстаріші регіони з великим досвідом роботи, Єврегіо, Маас-Рейн тощо. Членами цих єврорегіонів є територіальні органи влади і різноманітні громадські організації. Всередині країн-членів ЄС рівень компетенції територіальних органів влади по обидві сторони кордону дуже наблизений, існують подібні умови проживання населення, є спільна законодавча база й можливості її розвитку. Фінансова допомога для реалізації спільних програм та проектів в цих єврорегіонах здійснювалася програмами INTERREG / INTERREG.

II – єврорегіони між країнами-членами ЄС(15) і їх сусідами – не членами. До цієї групи відносяться єврорегіони, створені на зовнішніх кордонах ЄС (15) – єврорегіони на кордоні Німеччини та Польщі і Чехії, Австрії та Угорщини, а також Словаччини, Фінляндії та Росії тощо. Для неї вже характерні різний рівень компетенції територіальних органів влади, економічного розвитку, життя населення, відсутня спільна законодавча база. Фінансова допомога тут забезпечувалася програми INTERREG / PHARE CBC та INTERREG / TACIS CBC

III – єврорегіони між постсоціалістичними державами. До третьої групи можна віднести єврорегіони, створені країнами Східної Європи – на кордонах між Польщею та Чехією і Словаччиною, Україною та Білорусією, Угорщиною та Україною тощо. Хоча рівень економічного розвитку та життя населення тут дуже схожий, однак характерною особливістю цієї групи є низький рівень компетенції регіональних та місцевих органів влади, не достатній для самостійного, без втручання держави, вирішення багатьох питань. Фінансова допомога тут забезпечувалася за програмами PHARE CBC / PHARE CBC та PHARE CBC / TACIS CBC. У нашому дослідженні III-ї групи єврорегіонів в окрему підгрупу були виділені єврорегіони за участю областей України. Для цієї підгрупи окрім західних, на усіх інших кордонах України діють програми фінансової допомоги TACIS CBC/ TACIS CBC

5.1. Методичні аспекти організації єврорегіональної співпраці на внутрішніх кордонах ЄС (15)

Розглянемо єврорегіони на внутрішніх кордонах ЄС до розширення. Це пов'язано з тим, що Україні доцільно було б

використати специфіку практики діяльності єврорегіонів, яка знайшла відображення у запропонованій їх класифікації.

Інституція єврорегіонів у Західній Європі є перевіреним інструментом розв'язання міжнародних конфліктів, а також стимулювання розвитку та реструктуризації економічних структур у відсталих периферійних прикордонних територіях [257]. Єврорегіони відіграють важливу роль базового майданчика у процесах європейської інтеграції, на якому відпрацьовуються всі механізми та інструменти інтеграції, досліджуються її позитивні та негативні впливи на життєдіяльність території з тим, щоб в подальшому застосовувати отримані результати під час інтеграції країн. Так відбувалося у 60-70-х роках у Західній, Північній та Південній Європі, так відбувається, з кінця минулого століття, у країнах Центрально-Східної Європи на зовнішніх кордонах ЄС (15) і країнах, що лише вступили до ЄС і так повинно відбуватися на нових зовнішніх кордонах ЄС. Як буде показано далі, ідея європейської інтеграції є одним із пріоритетних напрямків діяльності єврорегіонів країн Центрально-Східної Європи.

Розглянемо декілька прикладів організації транскордонної співпраці на внутрішніх кордонах Європейського Союзу між територіальними органами влади, а також вплив ініціативи INTERREG на її ефективність. У Західній Європі у 60-70-х роках міжнародні асоціації транскордонної співпраці здебільшого називалися єврегіо і лише наприкінці століття ширше почав вживатися термін єврорегіон (див. додаток 1.). Можливо, це було наслідком того, що перший єврорегіон мав назву "Єврегіо", і, лише поширення єврорегіональної співпраці на схід, більш чітко визначило назву "єврорегіон" як організаційної форми транскордонного співробітництва.

"Єврегіо" (D / NL). Одним з найстаріших є єврорегіон "Єврегіо" (1958), в який входять прикордонні території Нідерландів та Німеччини. Засновниками єврорегіону як організації виступили 3 асоціації праці – дві нідерландські та одна німецька. На даний час Асамблея членів включає 128 учасників: міста, округи і муніципалітети, які збираються один раз на рік [260]. Єврорегіон охоплює територію 6,8 тис. км² з населенням 1,8 млн. мешканців (950 тис. – голландців та 850 тис. – німців).

Найвищим органом управління є Рада "Єврегіо". Ця парламентська асамблея представлена 60 членами – 29 з Нідерландів

та 31 – з Німеччини. З другого боку – виконавчі комітети, які репрезентують адміністративні органи трьох асоціацій в "Єврегіо" (організаційна структура представлена на рис. 5.2).

Рис. 5.2. Організаційна структура єврорегіону "Єврегіо"

Виконавчим органом єврорегіону є Правління, яке здійснює всю поточну роботу, включаючи реалізацію рішень Асамблеї членів, підготовку та розповсюдження рішень Ради "Єврегіо".

Робочі групи єврорегіону працюють у сферах територіального планування, економіки, транспортних перевезень, ринку праці, сільського господарства, охорони навколишнього середовища, культури, охорони здоров'я, взаємодопомоги у випадку стихійних лих та запобігання катастроф, обговорення спільних, в тому числі спірних, проблем. Робочі групи також здійснюють технічний супровід програм та проектів, що реалізуються у транскордонному регіоні, включаючи і ті, що фінансуються за програмою INTERREG.

У кожен робочу групу входять представники громадського та приватного секторів, бізнесу, соціальних груп з обох сторін.

Секретаріат виконує щоденну адміністративну роботу у транскордонному регіоні (інформування та повідомлення), здійснює загальне забезпечення поінформованості суспільства про діяльність єврорегіону, координацію та забезпечення діяльності робочих груп та всіх органів "Єврегіо". Він також допомагає розвивати проектні ідеї, реалізувати їх та здійснює пошук партнерів.

Вся робота у єврорегіоні ведеться відповідно до концепції розвитку транскордонного регіону, перша з яких була прийнята у 1972 році, з використанням фондів ЄС і бюджету "Єврегіо", який формувався шляхом самооподаткування населення по 1 DM щорічно [257] (у даний час по 1 євро).

Стратегія розвитку транскордонного регіону розроблялася "Єврегіо" відповідно до цілей і критеріїв INTERREG I, II і IIIA. Для реалізації ініціативи INTERREG щоразу підписувалася угода між єврорегіоном та національними урядами, регіональними органами влади з кожної сторони кордону. За цією угодою "Єврегіо" передавалася компетенція щодо реалізації програми INTERREG у всіх сферах. Проектні пропозиції, які передавалися до секретаріату, оцінювалися відповідно до всіх критеріїв та вимог ЄС щодо транскордонних проектів та пріоритетів національного розвитку, а також відповідно до вимог співфінансування і затверджувалися Правлінням та Радою "Єврегіо". "Єврегіо" також є членом наглядового та моніторингового комітету INTERREG з правом голосу.

Керівники місцевих проектів відповідають за їх реалізацію при технічному сприянні секретаріату та робочих груп "Єврегіо". Технічний супровід та фінансовий менеджмент забезпечує Інвестбанк Північної Рейн-Вестфалії, якому передані права управління фінансами з фондів ЄС та з центральних національних урядів, що зосереджені на єдиному банківському рахунку для всієї програми, а також безпосередньо укладає угоди з партнерами по проекту.

Як зауважують фахівці, структура "Єврегіо" є хорошим прикладом високо децентралізованої та інтегрованої структури, котра базується на принципах горизонтального та вертикального партнерства з погляду планування та реалізації транскордонних

програм, а значить програми INTERREG. "Єврегіо" охоплює всі сфери транскордонної співпраці.

Діяльність єврорегіону "Єврегіо" пов'язана з розробкою та впровадженням нових технологій, завдяки яким здійснена реструктуризація промисловості цього регіону (традиційні підприємства текстильної промисловості поступилися високоточним технологіям та електроніці), а також з успішним розв'язанням міжнародних конфліктів на німецько-голландському кордоні.

"Регіо Паміна" (D / F). "Паміна" об'єднує частину німецьких територій – Палатинат – Надренія, землі Рейнланд-Пфальц, Баден-Віртенберг, а також французький регіон Ельзас і була створена як еластична інтегрована структура для керівництва програмою INTERREG у 1988 році підписанням спільної декларації представників усіх партнерських регіонів на регіональному та державному рівнях. Основним органом є транскордонний секретаріат, в якому зайнятий персонал, який є вихідцем з кожного партнерського регіону на німецько-французькому кордоні. Узгоджена концепція розвитку цих регіонів була розвинута у стратегічний план розвитку транскордонного регіону.

Реформа структури була зроблена після десятирічної діяльності "Паміни" створенням цільової Асоціації "Регіо Паміна". Метою цього було намагання підвищити ефективність транскордонної співпраці переходом з неформальних відносин до співпраці на постійних засадах юридичних осіб (рис.5.3).

Адміністративний комітет створений у 1988 році для відслідковування реалізації концепції розвитку. В його склад входять представники всіх регіональних органів влади прикордонних територій. Комітет відповідає за ведення загальної цілеспрямованої політики розвитку і спроможний приймати рішення.

Секретаріат розміщений у місцевості Лаутенбург (Франція) у 1991 році, виконує різноманітні завдання, опрацьовує і розповсюджує інформацію про партнерські регіони, діє також як координатор різних заходів по обидві сторони кордону.

Робоча група створена для підготовки рішень адміністративному комітету і займається технічними питаннями підготовки і реалізації проектів.

Рис. 5.3. Організаційна структура "Регіо Паміна"

Адміністративний комітет і робоча група діють як контролюючий орган секретаріату і фінансуються спільно партнерами.

Асоціація "Регіо Паміна" заснована відповідно з угодою про кооперацію від 18 квітня 1997 року і складається з 10 муніципально / регіональних структур з кожного з трьох субрегіонів "Паміни". Обов'язки асоціації включають обмін інформацією, проведення консультацій з усіх транскордонних питань, особливо територіального планування, транспорту, економіки, узгодження планів і заходів, адаптація узгодженої позиції та ініціатива спільних заходів.

Операційна програма для INTERREG I була опрацьована робочою групою та затверджена Адміністративним комітетом. Для реалізації програми був створений моніторинговий комітет, в склад якого увійшли представники центрального рівня (відповідні структури з обох сторін: федеральне міністерство економіки, Бонн і ДАТАР з Парижа), а також представники ЄС. Моніторинговий комітет засідає двічі на рік, затверджує проекти та здійснює повний

контроль в сфері суттєвих змін щодо реалізації програми. Робоча група забезпечує роботу комітету, проводячи оцінку та відбір проектів, що надходять для отримання фінансування з коштів INTERREG (рис.5.4).

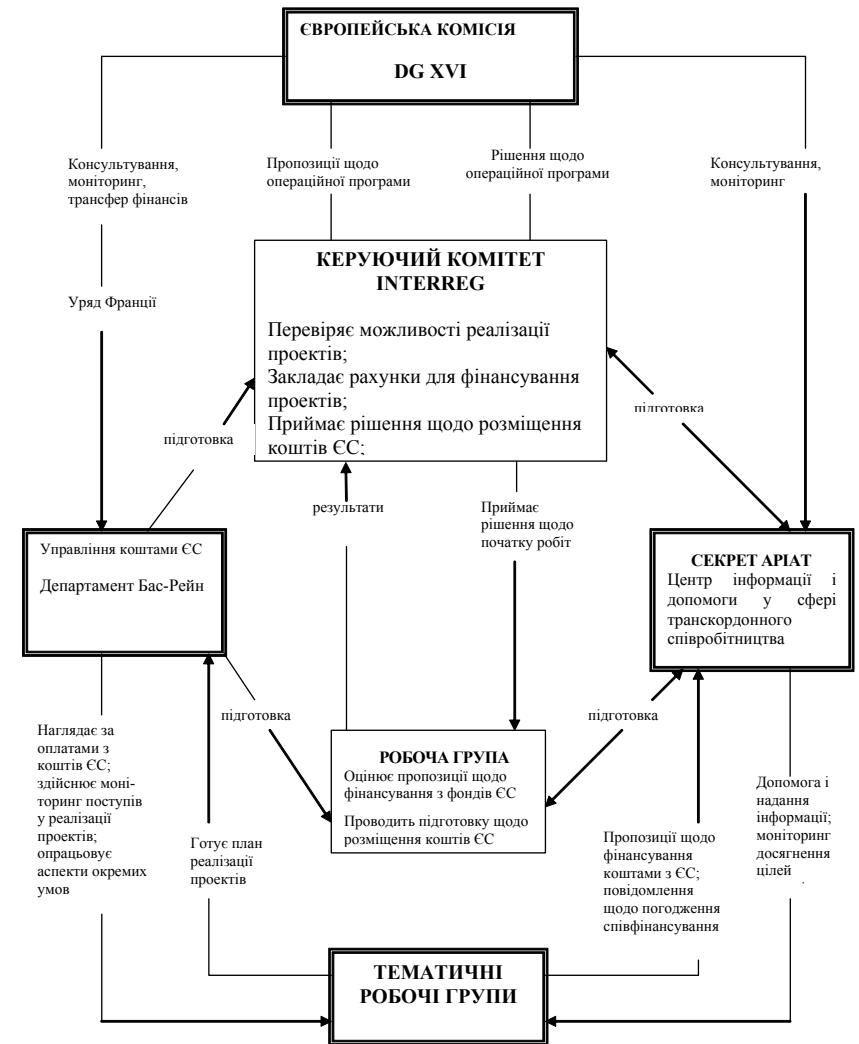

Рис. 5.4. Схема, що пояснює управління єврорегіоном "Паміна" програмою INTERREG II

Місцеві керівники проектів відповідальні за їх реалізацію, а технічна допомога та загальна координація здійснюється через тематичні робочі групи, в склад яких входять представники зацікавлених партнерів регіонального та місцевого рівнів.

Крім розповсюдження інформації у регіоні секретаріат забезпечує і підтримує контакти з керівниками проектів, консультуючи їх, якщо це необхідно, з питань щодо реалізації проектів. Всі пропозиції щодо реалізації проектів подаються безпосередньо Секретаріату місцевими організаціями, де проводиться їх оцінка з погляду відповідності національним, регіональним та транскордонним критеріям, перед їх представленням робочій групі і моніторинговому комітету для остаточного затвердження.

"Паміна" відкрила спільний банківський рахунок з департаментом Бас Рейн (Нижній Рейн), на який надходять кошти з ЄС. Співфінансування коштами з центральних та регіональних бюджетів здійснюється безпосередньо керівникам проектів.

"Паміна" встановила прямі контакти між центральними та регіональними органами влади обох сторін і є структурою з високим рівнем прозорості. Секретаріат успішно здійснює свої завдання, пов'язані з підготовкою та розповсюдженням інформації щодо транскордонного співробітництва, а також забезпечує і полегшує контакти між різними партнерами транскордонного регіону.

"Кент – Норд-Пас-де-Кале" (UK / F). Співпраця між прикордонними територіями Великої Британії – графством Кент та регіоном Норд-Пас-де-Кале Франції здійснюється за угодою, підписаною у 1987 році відповідними територіальними радами. Створена при цьому структура є менш інтегрована щодо вирішення питань планування і реалізації програм і не має назви ні єврегіо, ні єврорегіон.

Організаційна структура транскордонного співробітництва Кент / Норд-Пас-де-Кале включає [260, 261, 243] (рис.5.5):

Спільний постійний комітет – орган, який відповідає за промоцію співпраці, спільну діяльність, інформацію та консультації. Складається з трьох членів, обраних з обох територій.

Постійний секретаріат – створений для забезпечення діяльності Постійного Комітету, складається з експертів та технічних працівників, призначених двома керівниками рад.

Технічні робочі групи – численні групи, які готують для Постійного комітету конкретну інформацію щодо різних спільних

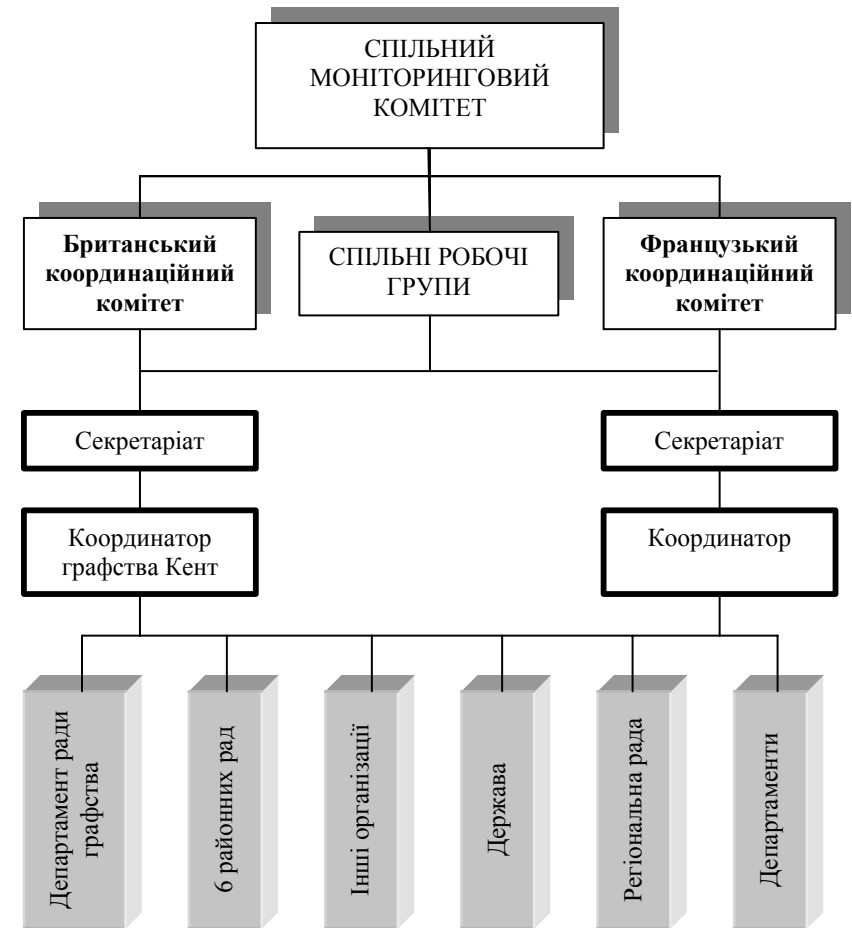

Рис. 5.5. Організаційна структура "Кент – Норд-Пас-де-Кале"

проблем. До їх складу входять експерти та технічні працівники, що призначаються Комітетом.

Створений у рамках ініціативи INTERREG спільний моніторинговий комітет відповідає за планування та реалізацію програми. У його склад входять представники відповідних урядових структур, регіональних та місцевих адміністрацій, постійного секретаріату та офіційні представники ЄС. Моніторинговий комітет підтверджує (гарантує) загальну відповідність проекту з

пріоритетами, цілями та стратегією, узгодженими з критеріями ініціативи, законодавчими нормами та рекомендаціями структурних фондів ЄС. Комітет розглядає та затверджує індивідуальні проекти, запропоновані до співфінансування і здійснює загальний контроль та координацію ініціативи INTERREG.

Координаційні комітети – створені у обох партнерських регіонах. До їх складу входять представники відповідних урядових структур, місцевих органів влади, відповідних інституцій та організацій. Засідання комітету відбувається щонайменше двічі на рік, і формально затверджує, оцінює та здійснює нагляд за процесом реалізації проектів, фінансованих з джерел INTERREG, забезпечуючи відповідність проектів з політикою та цілями ініціативи.

Спільний секретаріат стосовно ініціативи INTERREG – утворений в рамках відповідних урядових інституцій. Функціонує під контролем та наглядом обох вище названих комітетів. До основних завдань секретаріату відноситься загальна адміністративно-фінансова діяльність, приймання та розгляд пропозицій, а також підтвердження їх відповідності цілям ініціативи, представлення комітетам проектів та подальший моніторинг за їх реалізацією.

Спільна технічна група – складається з представників та експертів органів місцевого самоврядування з Французької та Британської сторін, зустрічі відбуваються 4 рази на рік. Група розглядає проекти, рекомендовані обома сторонами і готує їх для спільного моніторингового комітету. Значна участь урядових структур (у т.ч. функціонування секретаріату в рамках відповідних урядових структур) свідчить про прагматичний підхід, який забезпечує узгодження зі стратегічними пріоритетами на державному рівні і дозволяє забезпечити нагляд щодо виконання вимог на регіональному рівні. Ця структура у меншій мірі характеризується висловом "горизонтальне та вертикальне партнерство", що частково можна пояснити характерними рисами території (морський кордон, хоча з 1994 року має "фізичне сполучення" через тунель), а також досить високим рівнем централізації адміністративної структури обох держав.

Асоціація "Екстрамадура-Алентежіо" (Е / Р). Асоціація Екстрамадура-Алентежіо заснована у 1992 році регіональними адміністраціями прикордонних областей Іспанії та Португалії. Координаційний комітет регіону Алентежіо є децентралізована

структура міністерства планування Португалії, в той же час – Джунта де Екстрамадура є органом місцевого самоврядування автономної області Екстрамадура Іспанії з широкими повноваженнями в сфері політики. Функціонування Асоціації базується на установчих угодах про співпрацю, укладених між регіональними адміністраціями та затвердженими центральними урядами сторін. Ці угоди охоплюють: неформальні умови, які обумовлюють інституціональне забезпечення співпраці; директиви, що окреслюють спосіб, у який заплановані проекти стають предметом спільної зацікавленості обох сторін. Компетенція регіональних адміністрацій сторін різна.

В організаційну структуру Асоціації входять: одна постійна робоча група, 11 тематичних комітетів та бюро транскордонних ініціатив (рис.5.6).

Постійна робоча група є керівним органом, який управляє діяльністю Асоціації в рамках угоди про співпрацю. До неї входять представники обох сторін; члени групи з Іспанії часто виконують політичні функції в регіоні Джунта де Екстрамадура. Засідання робочої групи відбуваються регулярно, за попередніми запрошеннями у них можуть взяти участь представники інших груп та товариств. Голова Асоціації обирається на два роки і є виконавцем політичних представників обох регіонів.

У тематичні комітети входять політики та чиновники, які працюють у сферах, що визначені пріоритетними в угоді про співпрацю, а саме: сільське господарство, туризм, наука та освіта, інфраструктура, промисловість, довкілля, охорона здоров'я, національна спадщина, молодь і спорт, культура, університети. Діяльність тематичних комітетів координується постійною робочою групою.

Бюро транскордонних ініціатив відіграє істотну роль у сприянні діяльності Асоціації. Асоціація на основі раніше опрацьованих та запланованих до реалізації проектів, у яких зацікавлені обидві сторони, розробила програму транскордонної співпраці. Включені проекти були затверджені вищими органами влади і найбільше відповідають критеріям ініціативи INTERREG. За короткий термін діяльності Асоціації найбільш значним проектом був проект створення бюро транскордонних ініціатив.

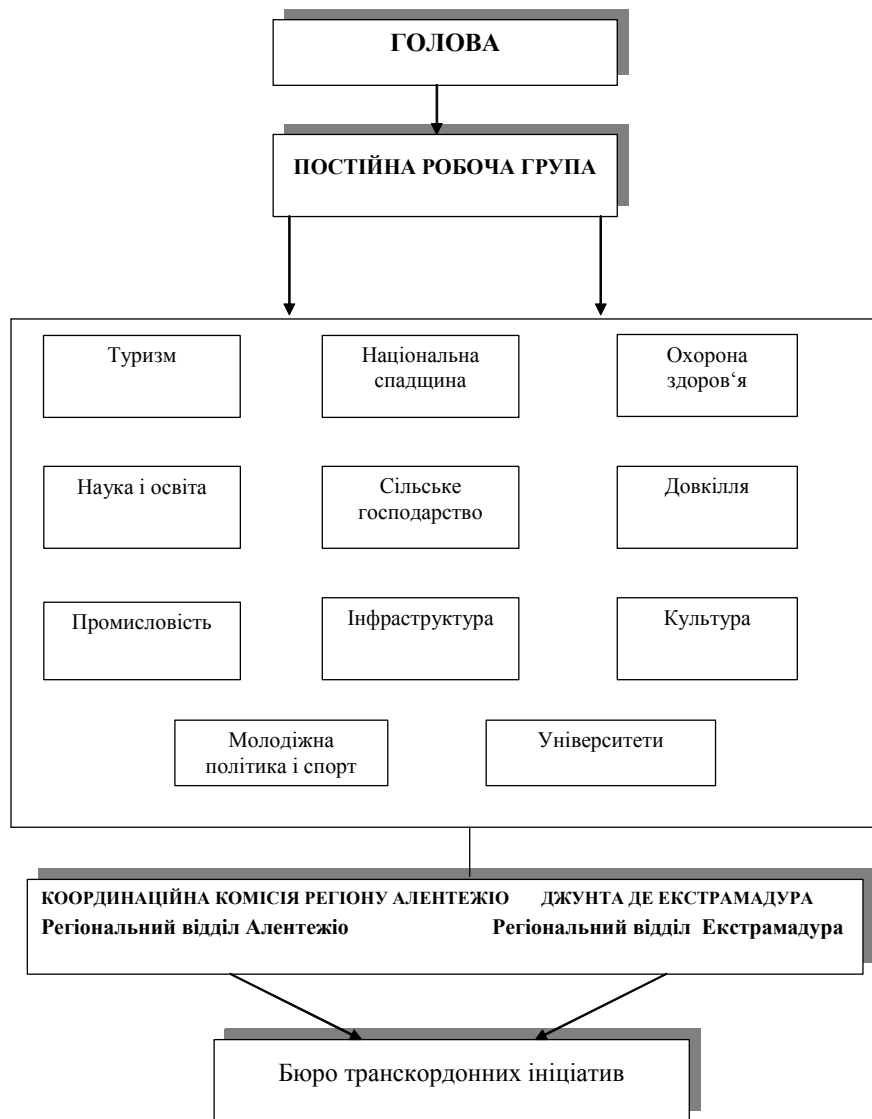

Рис. 5.6. Організаційна структура Асоціації Джунта де Екстрамадура – Координаційний комітет регіону Алентежіо (Е / Р)

Діяльність Асоціації направлена на сприяння органам місцевої адміністрації по обидві сторони щодо розробки стратегії транскордонного співробітництва, що найбільшим чином відповідає критеріям та положенням ініціативи INTERREG.

Ефективність функціонування єврорегіонів різна і залежить від ідеї та мети створення того чи іншого єврорегіону. Німецькі експерти вважають, що більш високого рівня розвитку прикордонного співробітництва досягли так звані "великі регіони", що складаються з більш великих територіальних одиниць – "Верхній Рейн" (Німеччина-Швейцарія – Франція і "Саар – Лор – Люкс" (Німеччина – Люксембург – Франція), у який, наприклад, входить весь Люксембург, прикордонні райони Лотарингії, Рейнланд-Пфальца, земля Саар, до багатьох проектів підключена бельгійська Валонія, яка приймає участь і у міжрегіональній парламентській Раді. Економічні зв'язки, які склалися десятиріччями у цьому "великому регіоні" настільки тісно переплетені, що за визначенням керівництва ЄС, він є самим вірцевим європейським регіоном. Свідченням тому – хоча б обсяги щоденно циркулюючої через кордон робочої сили – понад 80 000 осіб.

5.2. Структурний аналіз та особливості організації єврорегіонів на зовнішніх кордонах ЄС (15)

Аналіз діяльності існуючих міжрегіональних транскордонних співтовариств у Європі в цілому показує тенденцію до активного їх збільшення. Комісія ЄС надає, через свої програми, істотну допомогу у вирішенні питань, пов'язаних з поступовим запланованим розмиванням внутрішніх європейських кордонів і зникненням економічних бар'єрів. Розвиток цього напрямку в процесі загальноєвропейської інтеграції видається дуже актуальним. Багато країн східної Європи побачили у ньому реальну можливість для прискорення свого входження в існуючі європейські структури, використовуючи багатий практичний досвід держав – членів Євросоюзу. Особливо це помітно у країнах Центрально-Східної Європи, які готуються до вступу у ЄС. Польща на сьогодні створила 15, Чехія – 13, Угорщина – 9, Словаччина – 10, Румунія – 9 єврорегіонів. Таким чином, на зовнішніх кордонах ЄС було створено

і успішно функціонують ряд єврорегіонів, окремі з яких будуть розглянуті далі.

"Perio" (F / D / CH). Другим єврорегіоном з багатим досвідом ТКС є німецько-французько-швейцарський єврорегіон Perio, створений на початку 60-х років минулого століття. Зі швейцарської сторони учасниками єврорегіону є 2 кантони та 7 повітів, із французької сторони: 2 департаменти і 1 повіт, з німецької – 5 округів. На території єврорегіону проживає 2.1 млн. мешканців, з них 580 тис. – швейцарців, 770 тис. – французів, 750 тис. – німців [269].

Найвищим органом управління "Perio" є Міжнародна німецько-французько-швейцарська комісія і два підпорядковані їй комітети, а саме: Тристоронній міжрегіональний комітет (F / D / CH) і Двосторонній міжрегіональний комітет (F / D). В рамках цих комітетів функціонують 7 робочих груп, які займаються проблемами в сфері регіональної політики в транспорті, охорони довкілля, економіки, культури, залізниці, просторового облаштування та фінансових трансферів.

У єврорегіоні "Perio" існує різний правничий статус для його учасників. Швейцарська частина (Perio Басілієнсіс) є Асоціацією приватною, що підлягає цивільному праву, французька частина – (Регіон Верхнього Рейну) відповідно французького права – місцевою асоціацією, а німецька (Фрайбургер Регіон Гесельшафт) – має відносно німецького законодавства статус об'єднання.

Найбільш успішним проектом єврорегіону "Perio" є спільне інвестування у інфраструктуру, а саме, будівництво спільного аеропорту. Крім того, були успішно вирішені конфліктні ситуації на німецько-французькому кордоні, які виникли внаслідок II Світової війни.

Даний єврорегіон включений у цю групу, бо Швейцарія не є країною – членом ЄС. Однак, рівень життя населення на прикордонних територіях "Perio" майже однаковий, і спільні проблеми, в основному, виникають щодо розбудови інфраструктури та охорони довкілля.

Прикордонні території, які входять у наступні єврорегіони на польсько-німецькому кордоні – периферійні у кожній із країн, із відомими структурними проблемами, з ВВП на душу населення нижчим від середньо-національного та рівнем безробіття, вищим, ніж в середньому по країнах. До особливостей цих єврорегіонів слід

віднести вигідне транспортно-географічне розміщення на перетині важливих трансєвропейських магістралей Схід-Захід (зокрема Париж-Берлін-Варшава-Москва) та Північ-Південь (в тому числі і водний шлях по Одеру).

"Про Європа Віадрина" (D / PL). Єврорегіон "Про Європа Віадрина" [227, 261] є одним з чотирьох перших єврорегіонів, створених у 90-х роках на німецько-польському кордоні і охоплює з польської сторони 26 гмін Любуського і 4 гміни Західнопоморського воєводств. Польська частина єврорегіону складає 2% площі Польщі, тут проживає 1.2% населення. Щільність населення становить 62 особи на км², що майже вдвічі менша від середньої щільності по країні. Це характерно для прикордонних територій.

З німецької сторони єврорегіон охоплює райони Маркіш-Одерланд, Одер-Шпрес і міста – Франкфурт на Одері та Айзенгюттенштадт, що складає 15.3% площі та 17.6% населення Землі Брандербург (табл.5.1).

В грудні 1993 р. засновники, голови трьох об'єднань – Об'єднання любуських громад (8 громад), Об'єднання горшувських

Таблиця 5.1
Загальна характеристика єврорегіону "Про Європа Віадрина"

	Площа, км ²	Населення на 30.9.1998 р.	Щільність населення, осіб / км ²
Німецька сторона:	4 518	454 444	101
В т.ч. повіт сільський Маркіш- Одерланд	2 128	181 650	85
Повіт сільський Одер-Шпрес	2 242	196 379	88
Франкфурт на Одері	148	77 415	518
Польська сторона:	6 406	399 421	62
В т.ч.: Горжув Влкуп.	77	125 973	1 636
Меджижец	316	26 038	82
Дебно	319	21 378	67
Слубіце	185	19 772	107
Разом:	10 936	853 865	78

громад (10) – з польської сторони, та об'єднання "Середній Одер" (6) – з німецької, підписали угоду про створення єврорегіону "Про Європа Віадріна".

Організаційна структура єврорегіону (рис. 5.7) включає:

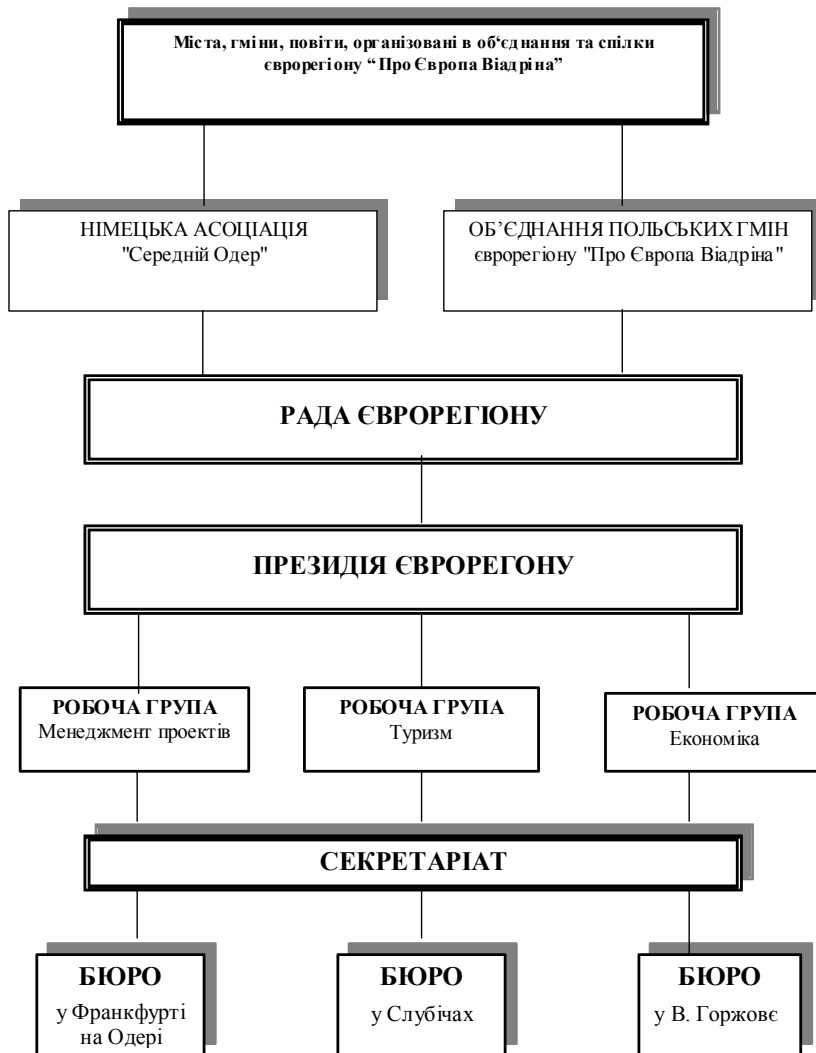

Рис. 5.7. Організаційна структура єврорегіону "Про Європа Віадріна"

Раду єврорегіону – найвищий орган єврорегіону, що складається із членів об'єднань обох сторін.

Завдання Ради: визначення напрямів діяльності; вибори Президії єврорегіону; вирішення питань управління; затвердження проектів;

Президії, яку Рада обирає із свого складу. Президія є органом для прийняття рішень між зборами Ради.

Завдання Президії: зовнішні контакти єврорегіону; скликання зборів Ради; впровадження рішень Ради; керівництво секретаріатом; надання пропозицій щодо ТКС державним установам;

Секретаріату, що складається з двох представництв (бюро) з польської та німецької сторін, веде поточну роботу та координує роботу робочих груп, яких є три: економіка; туризм; менеджмент проектів.

Всі органи єврорегіону працюють на паритетних засадах. Здійснюється постійний обмін інформацією, думками, проводяться щомісячні засідання робочих груп. При створенні єврорегіонів були концептуально визначені рамки їх діяльності та чітко структуровані цілі. Основна мета створення єврорегіону "Про Європа Віадріна" передбачає зростання рівня життя населення і підвищення господарського потенціалу шляхом створення транскордонного, інтегрованого господарського регіону. Умови життя в єврорегіоні повинні вирівнятися, а підвищення господарського потенціалу повинно призвести до зменшення диспропорцій в добробуті та до створення умов для гармонічного розвитку цілого регіону.

Після 5-ти років діяльності єврорегіону, враховуючи соціально-економічні та політичні зміни за цей період, та закінчення програми INTERREG II, постала необхідність підготовки нової концепції його функціонування. З часу заснування з'явилась мережа транскордонних контактів і здійснено чимало проектів. Всі члени єврорегіону налагодили двосторонні контакти із партнерськими громадами, районами чи інституціями. За цей період змінився склад членів єврорегіону. Наприклад, якщо в 1993 р. було 24 члени єврорегіону "Про Європа Віадріна", об'єднані в три спілки, то в 1999р. – вже 46 членів та 2 об'єднання: одне – польських громад (29), друге – німецьких (17, серед яких – представники економічних спілок, громадських організацій, науково-освітніх закладів). З польської сторони додалося 9 нових членів внаслідок територіальних змін.

Нові концепції повинні були врахувати новий адміністративно-територіальний поділ Польщі, її входження в ЄС та виконати дві

функції: проаналізувати сучасну ситуацію в євро регіоні та бути провідною ниткою для майбутньої діяльності. Вони стали також основою для одержання коштів з програми INTERREG III.

Відповідно до нової ситуації, було скориговано цілі, пріоритети та напрями діяльності. Основна ціль – подальший розвиток транскордонного співробітництва в рамках євро регіонів.

1. Економічна кооперація та підтримка малих та середніх підприємств: підтримка транскордонних економічних зв'язків; підтримка інновацій, досліджень та технологій;

2. Розвиток інфраструктури: покращання транскордонної логістики та транспортної інфраструктури; покращання технічної та комунальної інфраструктури;

3. Довкілля: захист довкілля; транскордонне попередження катастроф; утримання природного потенціалу;

4. Розвиток сільського господарства та сільського простору: комплексне відновлення сіл та альтернативи зайнятості; розвиток агротуризму та туристичної інфраструктури; підтримка транскордонної сільськогос-подарської кооперації;

5. Кваліфікація та зайнятість: підготовка та перепідготовка кадрів, адаптована до вимог ринку; підтримка освітніх та наукових закладів;

6. Кооперація: євро регіональна співпраця; співпраця на регіональному та місцевому рівні; транскордонна співпраця установ сфери науки, освіти та культури.

"Найсе-Ниса-Ніса" (D / PL / CZ). Євро регіон "Найсе-Ниса-Ніса" ("Ніса", ERN) – це регіон, який охоплює території трьох держав, які знаходяться в центрі Європи. Ці території мають багато спільних інтересів, що сформовані подібним устроєм життя, віковою історією і проблемами, які з цього усього виникають. Територіальна особливість положення ERN полягає в тому, що він знаходиться на кордоні між країнами-членами ЄС і Центрально-Східною Європою. Тобто це є той регіон, де формуються стосунки Схід-Захід в їх новому, європейському значенні.

ERN створився як результат ініціативи місцевих органів влади, які на зустрічі 23-25 травня 1991 р. у м. Ціттау домовилися про спільні дії (табл. 5.2).

Основним пунктом, з яким усі погодилися, це констатація того, що прикордонні території у всіх країнах є менш розвинуті, ніж території у середині країни, і переконалися, що безпосередня праця людей та установ в прикордонних територіях сусідніх держав

Таблиця 5.2

Площа території та кількість населення євро регіону "Ніса"

		чеська	польська	німецька	разом
Площа	кв. км	1866	4378	5250	11494
	%	16.2	38.1	45.7	100
Кількість населення	тис. осіб	320	520	736	1576
	%	20.3	33.0	46.7	100
Щільність населення, осіб / км ²		171	119	168	148
Кількість населених пунктів		108	43	333	484
в т.ч. міст		22	25	28	75

призведе до розв'язання багатьох проблем.

В юридичному плані ERN створили три комунальні об'єднання міст і гмін, які досягли порозуміння у питанні необхідності тимчасової співпраці, та створили з цією метою організаційну структуру, а також узгодили функціонування спільних установ.

Найвищим органом ERN є Рада або Президія, члени якої були обрані на місцевих конференціях, де були репрезентовані обранці міст і гмін усіх територій ERN (рис. 5.8).

Виконавчим органом є Секретаріат, в якому кожна зі сторін репрезентує один представник. Члени Секретаріату регулярно зустрічаються і спільно працюють в координаційному бюро, штаб якого знаходиться в м. Ціттау. Діяльністю секретаріату керує Президія або Рада.

Конкретні проблеми вирішує робоча група, діяльність якої координує Секретаріат ERN. На основі аналізу спільних соціально-економічних та політичних проблем ERN окреслили цілі і довготермінові завдання. Під час переговорів на Президії, Раді, Секретаріаті або робочій групі розробляються механізми реалізації цих завдань.

Робота всіх органів ERN опирається на три принципи: троїстий паритет, консенсус і ротацію.

Цілі євро регіону "Ніса".

1. Усунення негативного впливу наявності закритих кордонів. Співпраця та вільні контакти вимагають відкритих кордонів, і в зв'язку з цим, відкриття нових пунктів перепуску.

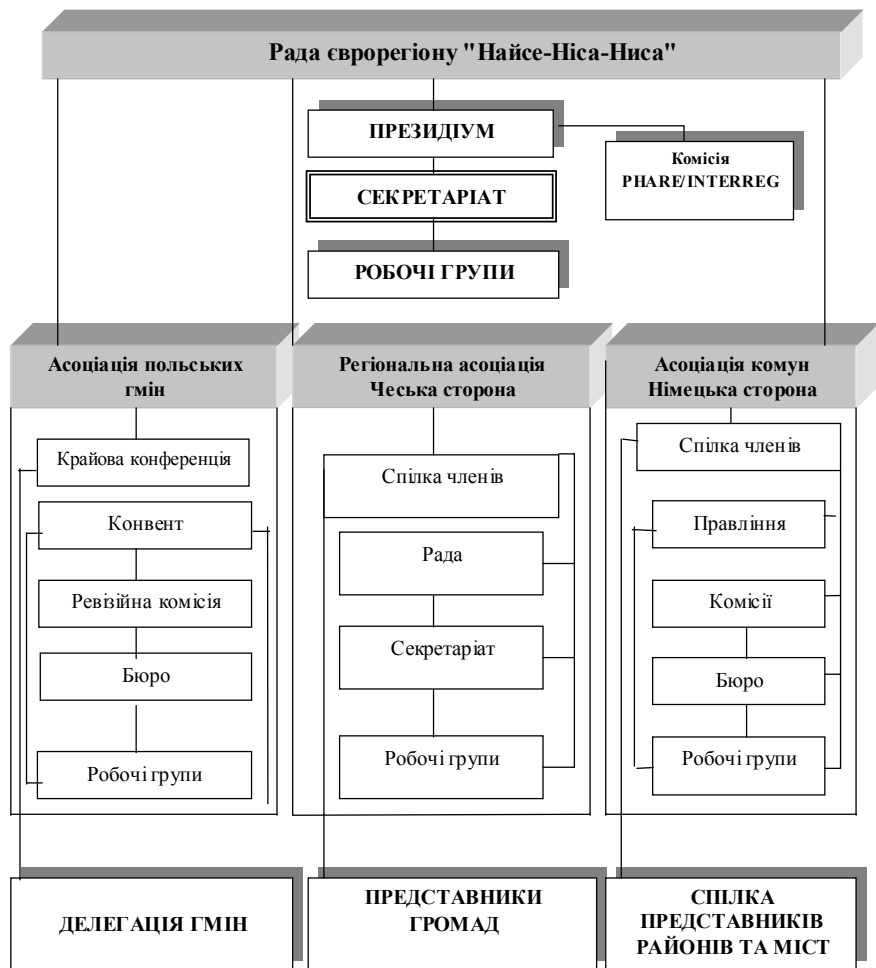

Рис. 5.8. Організаційна структура євро регіону "Ніса"

2. Підвищення рівня життя мешканців євро регіону "Ніса". Вирішальним фактором соціально-економічного розвитку регіону є розбудова інфраструктури, насамперед – комунікаційної, та мережі телекомунікацій.

3. Покращання стану навколишнього середовища, насамперед, очищення повітря, води і землі. З цим пов'язана також

реструктуризація місцевої енергетики, що базується на використанні бурого вугілля.

4. Науково-технічна співпраця, а також співпраця між всіма учбовими закладами та освітніми центрами.

5. Проведення реструктуризації економіки регіону в напрямку інтенсифікації розвитку туризму як найважливішої галузі господарства.

6. Сприяння розвитку культурної співпраці.

Пріоритетні завдання євро регіону "Ніса".

1. Розробка регіонального плану господарського розвитку євро регіону "Ніса".

2. Збільшення пропускнув спроможності кордонів, враховуючи розвиток регіональних та міжрегіональних зв'язків в т.ч. розвиток туризму.

3. Розробка спільної екологічної програми євро регіону "Ніса".

4. Створення спільної інформаційно-комунікаційної системи, яка б об'єднала всі частини євро регіону "Ніса"

Діяльність частин євро регіону неоднорідна. Співпраця між чехами та німцями набагато випередила співпрацю з поляками, що пояснюється деяким запізненням у розумінні необхідності проведення досліджень та вирішення проблем транскордонної співпраці в Польщі. Можна сказати, що в цих питаннях Україна так само відстає від Польщі, як Польща від Чехії та Німеччини.

Євро регіон досить добре розвинутий у промисловому відношенні. У той же час всупереч попереднім прогнозам сільське господарство відіграє відносно незначну роль. Перспективним, однак, представляється розвиток туризму, базою для якого є достатньо розвинута інфраструктура з польської сторони.

Особливе значення цього євро регіону у ракурсі його стратегічного, особливо в транспортному значенні, розташування на шляху з Південної Європи в Скандинавію.

Євро регіон "Померанія" (D / PL / S). У грудні 1995 р. була підписана угода про створення євро регіону "Померанія". У його склад з німецької сторони входили 4 райони і 2 міста землі Мекленбург-Передпомеранія, 2 райони землі Бранденбург, об'єднаних у Комунальну спілку, а з польської – Цільовий союз польських гмін і міст (всього 54) Західного Помор'я і м. Щецин. Територія євро регіону в цілому складала 17 тис. кв. км із населенням близько 1,5 млн. чол.

Перед підписанням угоди було розглянуто питання участі м. Щеціна у структурі єврорегіону. Щецин, який не входить до складу Цільового союзу польських гмін та міст Західного Помор'я "Померанія", уклав окрему угоду про участь у єврорегіоні. За угодою Щецину належала половина польських голосів у Раді єврорегіону та 25% всіх голосів у єврорегіональних структурах.

У передмові угоди про створення єврорегіону вказується на відкритість для вступу шведських та датських районів або їх об'єднань.

На конференції з економічних проблем "Померанії", що відбулася в Грайфсвальді в травні 1996 р. відзначалося, що його діяльність виправдовує себе для подальшого розвитку цих територій. Хоча в матеріалах Комісії ЄС, підготованих до конференції, вказувалося на те, що в прикордонних з Польщею регіонах колишньої НДР найнижчі показники росту національного доходу на душу населення (майже в 2,5 рази нижче, ніж у "західних" землях). Комісія прийняла рішення про економічну підтримку прикордонних районів цих територій (63 млн. євро). Відповідно до цього розробляються проекти із залучення капіталів з Північної Європи (Швеція, Данія). За рахунок виділених коштів у польському Щецині здійснюється будівництво станції обслуговування пасажирських поїздів для міжнародних сполучень. Відбувається реконструкція двох прикордонних аеропортів (Голєнів і Хойне), а також ведеться будівництво польсько-німецької поромної переправи. Розвивається і торгове співробітництво.

У 1998 р. була підписана угода про приєднання до єврорегіону шведського Союзу комун Сканії (Південна Швеція, 33 комуни, територія 11 тис. кв. км, населення близько 1 млн. чол.), після чого загальна територія єврорегіону склала 41000 км² з населенням 3,5 млн. осіб [236, 260]. У лютому 2000 року на черговому засіданні Ради єврорегіону була прийнята "Транскордонна концепція розвитку і діяльності єврорегіону "Померанія" на 2000-2006 рр."

Основною метою діяльності єврорегіону "Померанія" є здійснення спільних заходів для рівномірного та зрівноваженого розвитку регіону, а також зближення мешканців та інституцій по обидві сторони кордону.

Ця мета повинна бути досягнута за рахунок: підвищення рівня життя населення у регіоні шляхом спільного сприяння інвестиційній діяльності, реалізації програм у сфері економіки, професійної

підготовки кадрів та програм, направлених на ліквідацію безробіття; підтримки ідеї євроінтеграції та міжнародного порозуміння народів; співпраці та обміну спеціалістами, науковцями, молодіжними групами, культурного обміну, передусім, у формах, що сприяють взаємному знайомству мешканців суміжних прикордонних регіонів; поліпшення стану навколишнього природного середовища, сільського господарства та лісництва; розбудови та пристосування інфраструктури до потреб регіонального та прикордонного руху; розвитку економічної співпраці, обміну ноу-хау і трансферу технологій; створення комплексної інформаційної системи з метою обміну даними у єврорегіоні; розвитку скоординованого транскордонного просторового планування; співпраці в умовах ліквідації пожеж, аварій та наслідків катастроф; сприяння вирішення проблем, пов'язаних з перетином кордону.

Організаційна структура включає: Раду, Президію, Секретаріат та Робочі групи, які формуються Президією єврорегіону (Рис.5.9).

Рада складається з 36 членів, по 12 від польської, німецької та шведської сторін (з польської сторони по 6 членів від Цільового союзу і від міста Щецина). Каденція членів відповідає каденції органів, що їх делегують. Рада обирає Президію єврорегіону та окреслює напрямки діяльності єврорегіону. Президію представляють 6 членів, по 2 від кожної сторони. Президія обирає Президента єврорегіону, по черзі від польської, німецької та шведської сторін. До завдань Президії належить: представлення єврорегіону за його межами, виконання ухвал Ради, керівництво діяльністю єврорегіону, скликання Робочих груп і Секретаріату.

Секретаріат є органом, створеним для поточної роботи у єврорегіоні і є спільним для всіх сторін. Штаб-квартира єврорегіону та постійного спільного секретаріату знаходиться у м. Щецині.

Єврорегіон "Померанія" формально є наймолодшим на польсько-німецькому кордоні, і першим, учасником якого є регіони Швеції, хоча й з ними немає сухопутного кордону. На території єврорегіону функціонує 5 автомобільних пунктів перепуску, 4 пішоходно-велосипедних, 8 морських, 3 річкових, 1 залізничний та 1 повітряний.

Єврорегіон значно сприяє розширенню та зміцненню зв'язків між мешканцями, полегшує доступ регіонів та населення до фондів ЄС, сприяє реалізації транскордонних проектів.

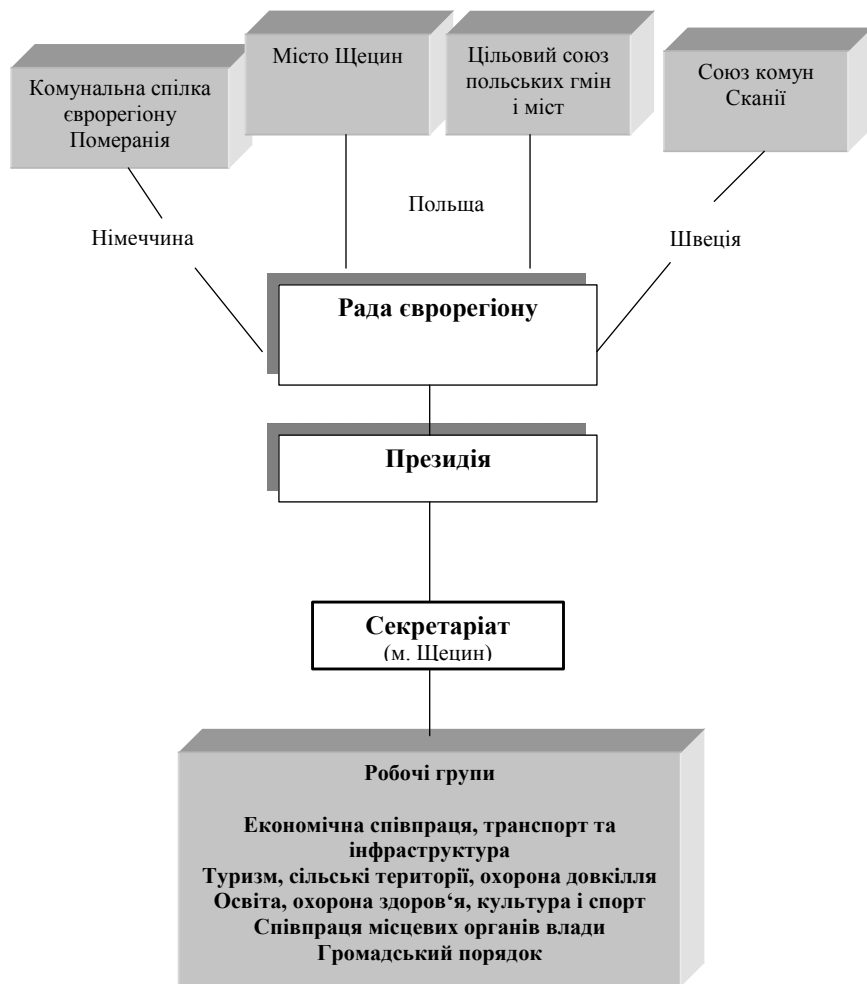

Рис. 5.9. Організаційна структура єврорегіону "Померанія"

Нижня Австрія є учасником єврорегіону "Вайнфіртель-Південна Богемія – Західна Словаччина" (A / CZ / SK) [240], створеного у 1997 році. Завдання цього єврорегіону: поглиблення трьохсторонніх контактів між недержавними та державними інституціями, розбудова трьохстороннього біосферного заповідника, розвиток транскордонних національних парків, ревіталізація та сталий

розвиток транскордонних лісів, екологічні дослідження та природоохоронні заходи, охорона пам'яток старовини тощо. В рамках цього єврорегіону у 1998 р. була створена спеціальна установа "EUROREGIO Service" – для інформації, консультацій та супроводу транскордонних проектів, а також фонд підтримки малих проектів.

Інші прикордонні регіони Австрії також стали учасниками єврорегіонів. Зокрема, з метою розвитку туризму та виробничої кооперації, створено єврорегіон "Мюльфіртель (Верхня Австрія) – Чеські Будейовиці, Чеський Крумілов, Прахатіце (Південна Чехія)".

На період 2000-2006рр. в рамках програми INTERREG III для Австрії передбачено фінансування з ЄС в сумі 183 млн. євро. Всього в рамках INTERREG III, LEADER+, URBAN, EGUAL Австрія одержить 358 млн. євро [38].

"Балтика" (S / RUS / PL / LT / LV / DK). Єврорегіон "Балтика" створений за участю прикордонних територій Швеції, Росії, Польщі, Литви, Латвії та Данії у 1998 році підписанням угоди у м. Мальборку. Протягом 1998-2002рр. склад учасників дещо змінився після адміністративної реформи у Польщі учасниками єврорегіону є два воєводства: Поморське та Вармінсько-Мазурське, а гміна Постоміно стала учасником єврорегіону Померанія. Латвія також розширила склад своїх учасників – регіон Ліспая розширився до великого регіону Курляндський.

На даний час є шість країн – учасників єврорегіону Балтика: Польща (воєводства Поморське та Вармінсько-Мазурське), Російська Федерація (Калінінградська область), Латвія (Курляндський регіон), Литва (Клайпедський регіон), Швеція (Кроноберг, Кальмар і Блекінге), Данія (графство Борнхольм). Загальна територія єврорегіону – 236,9 тис. км², населення – 5 942 тис. осіб.

Основною метою створення єврорегіону Балтика є поліпшення умов життя мешканців єврорегіону шляхом інтенсифікації розвитку економіки (промисловість, сільське господарство, транспорт, комунікації), територіального планування, охорони довкілля, комунальної сфери, розвитку культури і охорони культурного середовища, розвиток прикордонної інфраструктури, створення умов для розвитку співпраці у сфері науки, освіти, туризму, охорони здоров'я, соціального забезпечення, вивчення мови сусідів та розвитку засобів масової інформації.

У статутних документах зазначається, що ця організація створена з метою поліпшення умов співпраці над спільними проектами та реалізації їх за допомогою діючих у регіоні ініціатив Європейського Союзу.

Організаційна структура єврорегіону "Балтика" подібна до інших єврорегіонів (рис. 5.10).

Найвищим органом є Рада єврорегіону. До її складу може ввійти по 8 осіб, що представляють кожного учасника. На даний час

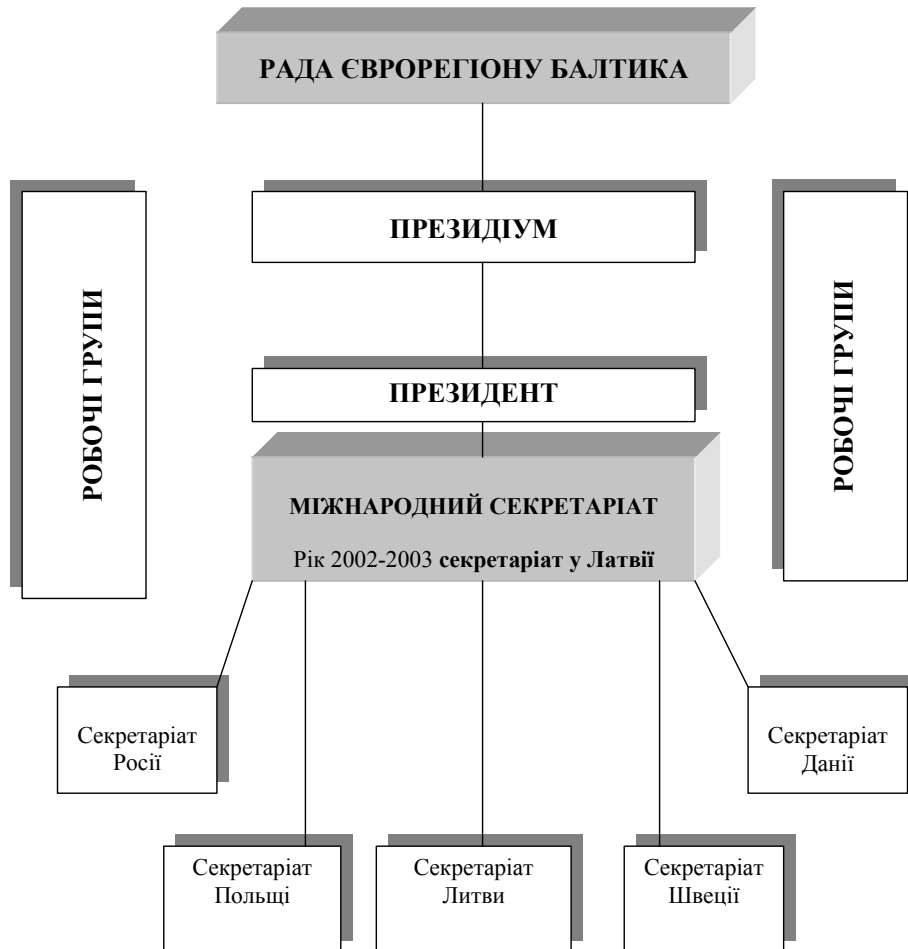

Рис. 5.10. Організаційна структура єврорегіону "Балтика"

членами Ради є 33 особи (по 8 від Польщі, Росії, Швеції, від Литви – 5 осіб, від Латвії – 3, від Данії – 1). Між засіданнями Ради єврорегіоном керує Президія, у склад якої входить 6 осіб, по одному представнику від сторони. Роботою Ради та Президії керує Президент, який обирається на річну каденцію. У 2002-2003 році Президент був від Латвії, а віце-президент – від Данії, який став президентом на наступний термін 2004-2005 рр.

Адміністративну структуру єврорегіону представляють національні секретаріати. Секретаріат країни, президент якої керує єврорегіоном, бере на себе роль координатора і виконує обов'язки Міжнародного секретаріату євро регіону Балтика.

У єврорегіоні працюють робочі групи, у тому числі – постійні спільні з питань: охорони довкілля і екології; територіального (просторового) планування та розвитку економіки; соціального забезпечення та транспорту. Крім того, додатково працює спеціальна група щодо опрацювання проектів у рамках програми INTERREG ІІВ – Seagull DevERB.

Кожна із сторін, яка входить у єврорегіон самостійно приймає рішення щодо внутрішньої структури та засад співпраці. Наприклад, з польської сторони учасниками є 5 структур, а саме: Спілка гмін РП єврорегіону Балтика, воєводи та маршалки з Поморського та Вармінсько-Мазурського воєводств. Важливим елементом є Спілка гмін євро регіону балтика, яка охоплює на даний час 85 міських та сільських гмін з територій двох воєводств та великі міста: Гданськ, Гдиня, Ель благ, Ольштин, Сопот, Старогард, Щитно, Мальборк тощо. Найвищим органом управління Спілки є Загальні збори (відбулося 8 засідань), активно працює Бюро у складі 9 осіб. Для адміністративного, фінансового та інформаційного забезпечення створений секретаріат у складі 4 осіб, які виконують також координуючу роль міжнародного секретаріату у випадку президентства з польської сторони. У Спілці працюють чотири постійні робочі групи (туризму, соціального забезпечення, транспорту та просторового планування). Представники цих груп одночасно працюють у міжнародних спільних робочих групах єврорегіону Балтика, що дає можливість створення кращого інформаційного забезпечення.

Програма і пріоритети. На початку діяльності єврорегіону основним завданням було створення мережі співпрацюючих між собою партнерів, організацій, інституцій. Потрібно було

ідентифікувати існуючі контакти, нав'язати найтісніші зв'язки між людьми, які відповідають за єврорегіональну співпрацю.

З 2001 року розпочалася нова фаза співпраці – було визнано необхідність розробки довготривалої стратегії розвитку цілого євро регіону Балтика, стратегії, яка б опиралася на вже існуючі у країнах – учасниках регіональні стратегії.

Вибір пріоритетів базується на реальних можливостях впливу на будь-які заходи, що намічаються у рамках транскордонної співпраці щодо розвитку регіонів – учасників. Важливу роль відіграють пріоритети, визначені у програмах ЄС. Окреслено п'ять стратегічних напрямів розвитку (пріоритетів), що будуть визначати одну з засад довготривалої стратегії розвитку євро регіону Балтика. 1. Розвиток контактів. 2. Розбудова і модернізація комунікаційної інфраструктури. 3. Розвиток туризму. 4. Охорона і збереження довкілля. 5. Поліпшення безпеки і протидія проявам патологій у суспільстві.

"Крушногір'я / Ерцгебірге" (CZ/D). Євро регіон Крушногір'я / Ерцгебірге охоплює прикордонні території північно-західної частини Чехії та Південної Саксонії, Німеччини. Він був заснований у 1995 році. З чеського боку в нього входять території районів Мост, Хомутов, Лоуні і Тепліца. Адміністрація євро регіону знаходиться у м. Мост (табл. 5.3).

Таблиця 5.3

Характеристика євро регіону Крушногір'я / Ерцгебірге

Показники	Чеська частина	Німецька частина	Разом
Площа, км ²	3 090	2 248	5 338
Чисельність населення, осіб	447 480	447 296	894 776

Зміст роботи чеської частини євро регіону є у діяльності загальних спеціальних комісій, які засновані загальними зборами євро регіону. У них розробляються пропозиції, які є основою для прийняття рішень радою, збираються пропозиції про співробітництво і спільні проекти. Комісії одночасно розглядають пропозиції, які надходять від громадян, різних об'єднань, товариств, організацій, органів державної влади та місцевого самоврядування. Окрім того, комісії передають Раді євро регіону рекомендації на розгляд та прийняття рішень (рис. 5.11).

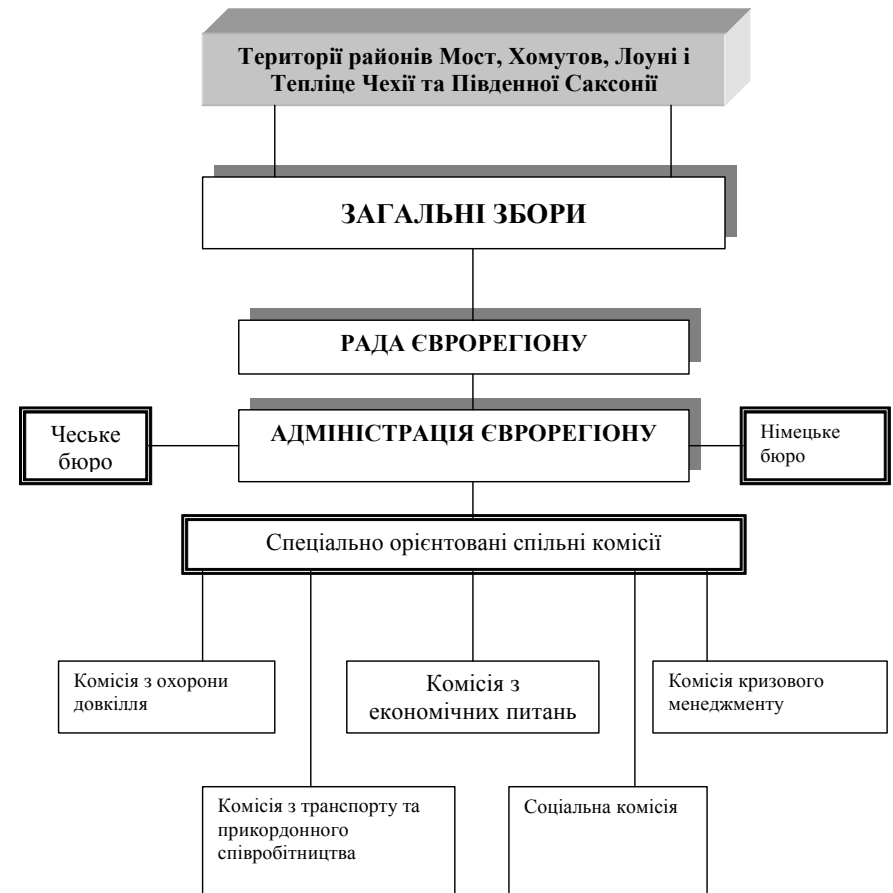

Рис. 5.11. Організаційна структура євро регіону Крушногір'я / Ерцгебірге

Рада євро регіону формує спеціально орієнтовані комісії з питань: охорони довкілля; економіки; кризового менеджменту; транспорту і прикордонного співробітництва; соціальної співпраці. Вони працюють у чесько-німецькому складі, засідання проходять по чергово, то у Німеччині, то у Чехії.

Пріоритетними завданнями євро регіону були підтримка діяльності, яка направлена на входження Чехії до європейських структур та підготовка до вступу до ЄС, які успішно реалізовані.

Згідно плану розвитку на 2000-2006 роки пріоритетним завданням для єврорегіону є підтримка розвитку підприємництва, і тим самим, зниження безробіття. Наступним завданням є підвищення пропускнуої здатності кордону. Особливе місце займають питання охорони довкілля. Всі ці пріоритети включені у методику оцінки малих та інфраструктурних проектів PHARE. Як результат успішної діяльності єврорегіону можна відзначити велику кількість створених і успішно функціонуючих спільних чесько-німецьких підприємств. Цьому сприяли укладені угоди Єврорегіоном "Крушногір'я" про співробітництво з районними економічними палатами, що діють на його території, з обласною економічною палатою і профспілковими організаціями. Крім того, він постійно співпрацює з бюро працевлаштування у підготовці спільних проектів.

Єврорегіон "Нестос-Места" (GR / BG). Грецько-болгарський єврорегіон "Нестос-Места" заснований 03.11.97 двома асоціаціями прикордонних регіонів Нестос Греції (АПРН) та Места Болгарії (АПРМ) [233]. На прикладі цього єврорегіону можна побачити процес, навіть інакше кажучи, технологію створення єврорегіону. Так, створенню єврорегіону передувала транскордонна співпраця на основі підписаної угоди у 1992 році та організаційна робота зі створення асоціацій прикордонних регіонів.

Асоціація прикордонних регіонів Нестос Греції створена влітку 1997 року представниками 24 органів місцевого самоврядування та державної влади, мерії міста Драма та Спілки жінок.

Аналогічно, асоціація прикордонних регіонів Места Болгарії створена влітку 1997 року представниками 15 органів місцевого самоврядування та державної влади, мерії міста Гоце Делчев, Асоціації Медіа "Пірін", Бізнес-центру, Агенції регіонального розвитку та Спілки жінок.

Офіційно угоду про створення єврорегіону підписали мери міст Драма (GR) і Гоце Делчев (BG) і президенти Асоціацій прикордонних регіонів Нестос та Места.

Організаційна структура єврорегіону базується на двосторонніх адміністративних органах, що мають спільні підрозділи (рис. 5.12): генеральні асамблеї членів асоціацій (найвищий орган); моніторингові комітети сторін; адміністративні ради сторін та спільна адміністративна рада; виконавчі секретаріати сторін; робочі групи сторін та спільні робочі групи. Функції представництва сторін у єврорегіоні виконують відповідні асоціації прикордонних регіонів.

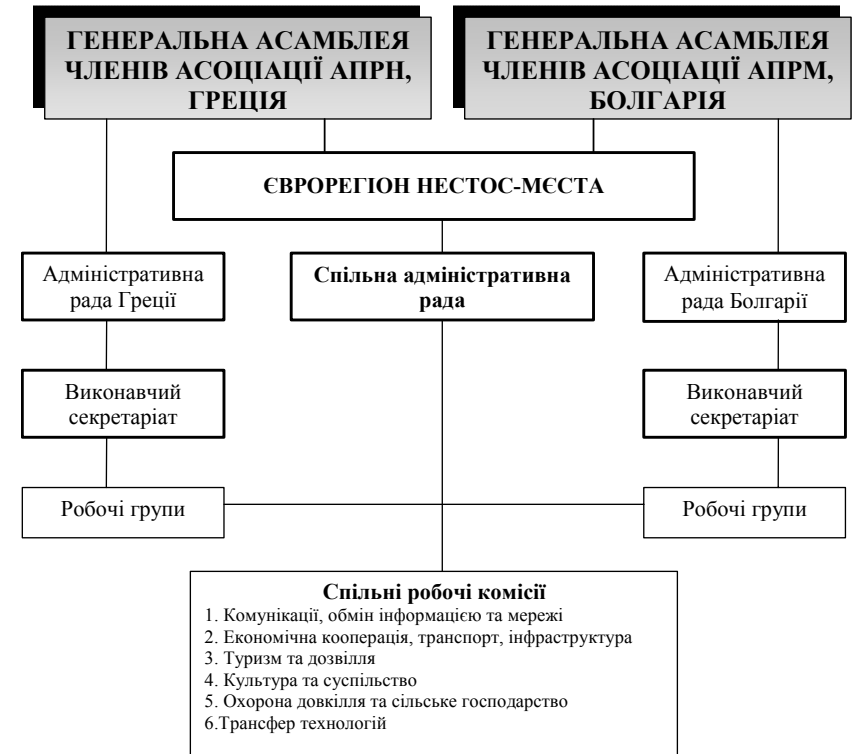

Рис. 5.12. Організаційна структура єврорегіону "Нестос-Места"

З 1998 році єврорегіон "Нестос-Места" став членом Асамблеї європейських регіонів та Асоціації європейських прикордонних регіонів.

Процес формування єврорегіонів проходить не лише у Західній чи Центральній та Східній Європі, а і на їх межі, у крайній північній частині на норвезько-фінсько-російському прикордонні. На початку 1993 року, внаслідок укладання в норвезькому місті Кіркенес відповідної угоди, розвивається Баренцова ініціатива. Фактично, іде створення нового Баренцового єврорегіону, до складу якого увійшли дві норвезькі провінції (Нінмарк, Нурланд), по одній провінції Фінляндії (Лапландія) та Швеції (Норботтен), а також три адміністративно-територіальні утворення Російської Федерації (Архангельська та Мурманська області, Карельська Республіка). Всі ці територіальні утворення мають спільну рису, яка об'єднує їх, всі

вони лежать за Північним полярним колом, у значній віддаленості від місця розташування центральних урядів своїх країн. Ключовими, під час утворення цього єврорегіону, були проблеми екологічної безпеки (зменшення радіоактивного забруднення територій російськими військовими об'єктами) та економічної підтримки на регіональному рівні, демілітаризації прикордонних територій (ліквідація бази російських підводних човнів в Ліінгамарі). Переорієнтація видів діяльності в незамерзаючому фіорді Ліінгамара передбачає спорудження тут нафтового терміналу для забезпечення транспортування нафти з північних регіонів Росії до країн Західної Європи. Також, через ініціювання економічного життя на цих територіях планується зменшення відтоку населення через виїзд його на південь країн (зокрема у Норвегії). Як важливий політичний наслідок утворення єврорегіону виступає знаходження порозуміння Росії (принаймні на регіональному рівні) із Північноатлантичним альянсом, адже Норвегія є членом НАТО.

"Карелія" (F/ RU). У лютому 2000 року були підписані установчі документи – Угода між карельським урядом та трьома прикордонними союзами комун Фінляндії, та Статут, що передбачали створення єврорегіону "Карелія" і визначали принципи та порядок взаємодії.

Територіально єврорегіон охоплює три фінські регіональні союзи – Північну Карелію, Кайнуу, Північну Остерботнію та Республіку Карелія з російської сторони.

Проект спрямований на розвиток системи спільного просторового планування транскордонного регіону, орієнтований на розв'язання питань координації різних фінансових інструментів (INTERREG / TACIS), які сприяють розвитку транскордонного співробітництва у сферах економіки, охорони довкілля, туризму та культури.

Організаційна структура єврорегіону включає:

Виконавчий комітет – вищий орган, який приймає рішення на території єврорегіону. До його складу входять по шість представників від Карелії та прикордонних союзів комун Фінляндії й експерти від міністерств закордонних справ Росії та Фінляндії. Голова уряду Республіки Карелія та керівники регіональних союзів Фінляндії, що входять до єврорегіону, призначають членів Виконавчого комітету.

Секретаріат – робочий орган, готує засідання Виконавчого комітету і виконує поставлені комітетом завдання.

Основною функцією єврорегіону є розгляд конкретних проектів, зазначених у Програмі прикордонного співробітництва Республіка Карелія та програмі INTERREG-Карелія. Фінансується діяльність із загального фонду, до якого надходять кошти з програм сприяння ЄС, банків, комерційних структур, юридичних та фізичних осіб.

Основними напрямками діяльності єврорегіону є наступні: розвиток прикордонної інфраструктури, включаючи транспорт і телекомунікації; соціально-економічний розвиток; сприяння розвитку промисловості та підприємництва; охорона довкілля та радіаційна безпека; сільське та лісове господарства; схорона здоров'я та соціальне забезпечення; регіональне управління та місцеве самоврядування; науково-технічне співробітництво.

Основним проектом у транспортній сфері є розбудова міжнародного транспортного коридору № 9 Хельсінки-Москва-Київ-Одеса-Александропулос.

Велика увага в єврорегіоні приділяється розвитку спільного фінсько-російського підприємництва, зокрема, створенню прикордонних індустріальних комплексів у м. Костомукша та м. Сортавалаза, подібного комплексу в Іматре-Светогорську, своєрідних технологічних парків і бізнес-інкубаторів у Петрозаводську та місцевостях, що прилягають до міжнародних пунктів пропуску. До перспективних проектів можуть бути віднесені проекти створення центрів технічного обслуговування та прокату сільгоспмашин та цікавий проект створення Карельського Митно-Банківського комплексу ("Карнет"), що ставить завдання значно скоротити час на митні та банківські процедури для учасників зовнішньоекономічної діяльності, і таким чином, стимулювати зростання обсягів зовнішньої торгівлі.

5.3. Формування системи єврорегіональної співпраці країнами Центрально-Східної Європи, Балтії, України та СНД.

Єврорегіони цієї групи мають ряд спільних особливостей, зумовлених спільним історичним минулим. Більшість країн Східної Європи, чії прикордонні території формують єврорегіони, на початку 80-х років почали проводити політичні та економічні реформи і визначили своєю стратегічною метою інтеграцію до ЄС. Це обумовило необхідність ознайомлення з досвідом країн-членів

Загальна характеристика євро регіону

Показник	Чеська частина	Польська частина	Словацька частина	Разом
Площа, км ²	605	1 300	2 023	3 928
Населення, тис. осіб	161	353	264	779
Кількість населених пунктів-членів євро регіону Бескиди	61	24	49	134

Джерело: Чеське статистичне управління (дані на кінець 2001 року)

ЄС з усіх питань соціально-економічного розвитку і зумовило їх намагання здійснити трансплантацію інститутів міжрегіонального та транскордонного співробітництва з Західної Європи, намагаючись уникнути можливого їх відторгнення та розробляючи відповідні заходи, що полегшують їх адаптацію.

Процес трансплантації інституту євро регіонів країнами східної Європи відбувався у два етапи.

Спочатку формувалися євро регіони на кордонах з країнами-членами ЄС (Польща-Німеччина, Чехія-Німеччина, Австрія-Угорщина, Болгарія-Греція тощо), а потім почався процес формування євро регіонів на інших кордонах (Польща-Чехія / Словаччина / Україна / Білорусія / Росія; Чехія-Словаччина / Польща, Угорщина-Румунія / Югославія / Україна / Словаччина тощо). Таким чином, досвід, набутий на кордонах з країнами-членами ЄС переносився на інші прикордонні території. Подібний процес спостерігається і в Україні – досвід формування євро регіонів на західному кордоні ("Карпатський євро регіон", євро регіони "Буг", "Нижній Дунай", "Верхній Прут") переноситься на північний, східний і південний кордони, де створилися два нові євро регіони "Дніпро" та "Слобожанщина".

Розглянемо процес формування євро регіонів у країнах Східної Європи на їх інших кордонах, у тому числі з країнами Балтії та СНД.

"Бескиди" (PL / CZ / SK). Євро регіон "Бескиди" лежить в прикордонній північно-східній частині Чехії з центром у м. Фрідек-Містек, у північно-західній частині Словаччини з центром у м. Жиліна та південній частині Польщі з центром у м. Біельсько-Біяла, утворений у 2000 році. Євро регіон "Бескиди" лежить у прикордонній області північно-східної частини Чеської Республіки, в північно-західній частині Словацької Республіки та у південній частині Польської Республіки (табл. 5.4).

9 червня 2000 року представники прикордонних регіонів підписали Угоду про приєднання чеського прикордоння до вже існуючого євро регіону "Бескиди". Таким чином виник євро регіон, який об'єднує прикордоння трьох посткомуністичних країн. Центром євро регіону є нижче перераховані міста: на чеській стороні – Фрідек-Містек, на польській стороні – Біельсько-Біяла, а на словацькій – Жиліна.

У чеській частині співпрацюють 7 об'єднань: Об'єднання міст та населених пунктів басейну річки Ондřejніце, Об'єднання міст та населених пунктів басейну річки Моравки, Сілезькі ворота, Об'єднання міст та населених пунктів басейну річки Стонавки, Об'єднання міст та населених пунктів околиць м.Фрідландт-Бескиди, Мікрорегіон Жерманицька та Терлицька греблі та Об'єднання міст та населених пунктів в околицях м. Фрідек-Містек [241, 209].

Євро регіон буде розширювати свою діяльність в напрямку регіону Бескиди-Валашско.

Цілі євро регіону "Бескиди" – розвиток спільного співробітництва з метою рівномірного та врівноваженого розвитку регіону, зближення його населення і установ в прикордонних районах, формування інтегрованого простору.

Співпраця ведеться у наступних сферах: обмін досвідом та інформацією щодо ринку праці, територіального планування та будівництва і вирішення спільних проблем у: транспорті, зв'язку, телекомунікацій, екології і охорони довкілля; економіці, торгівлі, малому та середньому підприємстві; галузі сільського і лісового господарства та харчової промисловості, галузі туризму, в т.ч. іноземного; освіті та охороні спільного культурного надбання; сфері запобігання та ліквідації наслідків стихійних лих; сфері забезпечення безпеки населення і взаємного співробітництва служб спасіння на території євро регіону Бескиди.

До числа пріоритетних цілей діяльності євро регіону належить підтримка всіх видів діяльності, що сприяють вступу Чехії, Польщі та Словаччини до Європейського Союзу.

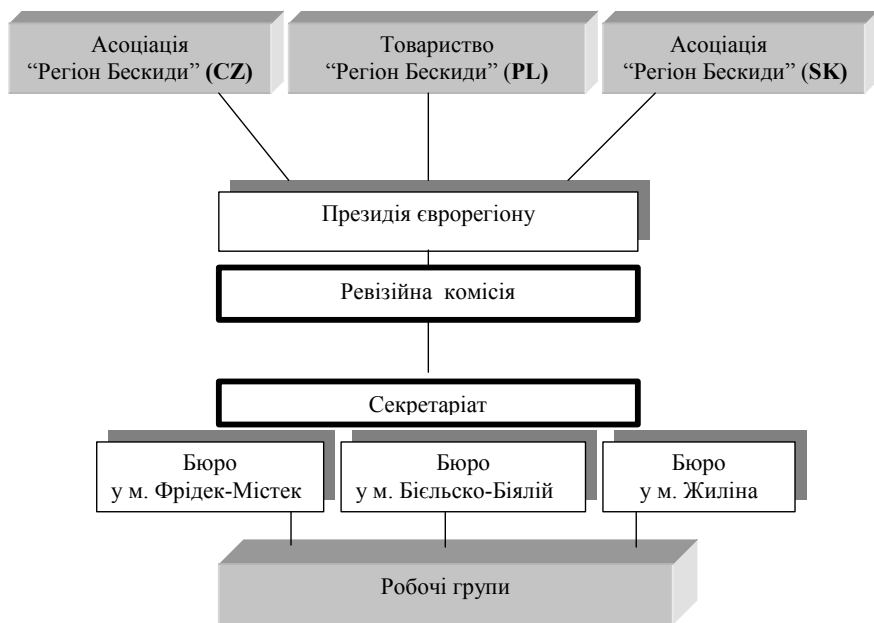

Рис. 5.13. Організаційна структура Євро регіону "Бескиди"

Організаційна структура євро регіону (рис. 5.13) формується Товариством "Регіон Бескиди" (PL), Асоціацією "Регіон Бескиди" (CZ), Асоціацією "Регіон Бескиди" (SK) та органами євро регіону, що включають: президію євро регіону, ревізійну комісію, робочі групи, секретаріат. Президія євро регіону складається з 5-ти представників від кожного товариства, які входять у євро регіон. З членів Президії обирається Голова терміном на 1 рік, по черзі від кожної сторони, а також 2-ох заступників (від останніх сторін). Каденція представництва у Президії відповідає каденції у відповідних товариствах сторін. До основних завдань президії відносяться: презентація євро регіону за його межами; окреслення напрямків діяльності; затвердження фінансових планів щодо спільних заходів; затвердження статуту євро регіону; опрацювання інформації щодо діяльності президії; скликання спільних засідань; ознайомлення з проектами заходів у планах діяльності президії; скликання робочих груп; встановлення розмірів членських внесків. Президія працює згідно ухваленого Положення. Ревізійна комісія є контрольним органом євро регіону; складається з 3-ох представників від кожної

сторони (від ревізійних комісій асоціацій). Голова обирається серед членів Комісії по черзі від кожної сторони; обираються також 2-ва заступника (від останніх сторін). Каденція представництва у комісії відповідає каденції у відповідних комісіях Товариств сторін. Комісія працює згідно ухваленого Положення. Робочі групи займаються опрацюванням концепцій спільних проектів та реалізацією завдань, прийнятих президією. Робочі групи працюють відповідно до прийнятих Президією положень.

Секретаріат євро регіону складають його три бюро у Бієльсько-Біялій, Жиліні та Фрідек-Містек.

Завдання секретаріату: адміністративно-офісне забезпечення діяльності євро регіону; презентація євро регіону за його межами; скликання засідань президії; подання та підготовка проектів ухвал для Президії; виконання ухвал Президії.

"Глаценсіс" (PL / CZ). Рамкова угода про створення першого польсько-чеського євро регіону "Глаценсіс" була підписана 5.12.1996 року у Градец Кральове представниками Асоціації гмін землі Клодзької та Регіональної асоціації міст та районів прикордоння Чех, Морав і землі Клодзької [207, 208, 249, 232].

За час існування євро регіону у його структурі пройшли суттєві зміни. У даний час членами євро регіону з польської сторони є 23 гміни, що об'єднані у асоціацію польських гмін євро регіону "Глаценсіс", в той же час з чеської сторони 69 міст та районів: Градец Кральове, Трутнов, Рихнов на Кнежне, Наход, Усті на Орліце, Пардубіце, Світави, Шумперк і Есенік, які представляють Регіональну асоціацію євро регіону прикордоння Чех, Моравії та Клодзька – євро регіон "Глаценсіс". Штаб-квартири євро регіону розміщені у Клодзько (PL) і Рихнов на Княже (CZ) (табл. 5.5).

Територія євро регіону. З польської сторони у євро регіоні приймають участь гміни трьох повітів: Клодзького, Жабвковіцького та Дзієрновського і повіт Клодзький (табл. 5.6)

Таблиця 5.5

Загальна характеристика євро регіону "Глаценсіс"

Показники	Польська частина	Чеська частина	Разом
Площа, км ²	2501,3	1726	4207,3
Населення, тис. мешканців	327	528	793,7

Таблиця 5.6

Характеристика польської частини єврорегіону "Глаценсіс"

Повіти	Площа, км ²	Населення, тис. мешканців	Щільність населення, ос. / км ²	Кількість гмін
Клодзький	1643,5	181	110	14
Жабвковіцький	801,6	73,5	91,7	7
Дзієрновський	56,2	72	1281	2

З чеської сторони у єврорегіон входять міста Кралоуго-Градецької, Оломоуцької та Пардубицької областей, які відповідають NUTS 3. Хоча угоду про участь у єврорегіоні "Глаценсіс" підписали старости міст, однак фактично співпрацюють території 11 районів Чехії (табл. 5.7).

Таблиця 5.7

Характеристика районів, міста яких є членами єврорегіону

Області / райони	Площа, км ²	Населення, тис. мешканців	Щільність населення, ос. / км ²	Населені пункти
Кралоугоградецька область				
Градец Кральове,	875	160709	184	101
Трутнов	1147	121290	106	75
Рихнов на Кнежне,	998	78886	79	83
Наход,	851	112857	132	78
Ичин	887	77038	87	111
Пардубицька область				
Усті на Орліце,	1265	139338	110,1	112
Пардубіце,	889	161537	181,7	115
Хрудім	1030	105356	102,3	113
Світави,	1334	102335	76,7	113
Оломоуцька область				
Шумперк	1316	126877	96	78
Єсенік,	719	42616	59	23
Разом	2035	169493		

Перший польсько-чеський єврорегіон створили одні з найбільш відсталіх районів Чехії, і за час співпраці рівень життя населення став порівняльним з країною.

Засади функціонування єврорегіону "Глаценсіс" і всіх його органів, а також допоміжних структур полягають у наступному: засади партнерства, рівноправності, рівнозначності сторін, що створили єврорегіон; принцип допомоги (субсидарності); принцип солідарності прикордонних територій; принцип існування концепції стратегії транскордонного розвитку.

До важливих принципів, вироблених в практиці діяльності єврорегіону, належить також зарахувати наступні: принцип добросусідства мешканців прикордоння; принцип збереження самобутності (національної, державної, регіональної та локальної) через співпрацю між собою територіальних одиниць і громадських спілок; принцип добровільної участі у єврорегіоні у різних формах співпраці; принцип паритетності у голосуванні та доведення до симетрії; цей принцип полягає у тому, що у всіх органах кожна із сторін представляє така сама кількість місць (голосів) з таким самим правом відстоювання інтересів єврорегіону; принцип прагматичності; принцип керування засадами приязні та довіри в справі погодження спільних намірів перетину кордону; принцип консенсусу під час вироблення спільних рішень шляхом перемовин тощо; принцип ротації, тобто зміни місця організації та проведення різних ініціатив, зустрічей тощо; засади аполітичності внутрішніх структур єврорегіону.

Фінансування діяльності єврорегіону "Глаценсіс" здійснюється незалежно по обидві сторони кордону. Обидва єврорегіональні партнери акумулюють кошти на незалежних рахунках національних асоціацій.

Кошти на діяльність надходять з наступних джерел: з членських внесків; дотації; дарів; інших фінансових джерел. Обидві сторони мають доступ до інформації щодо користування фондами єврорегіону.

З членських внесків кошти йдуть на утримання структур єврорегіону, національних секретаріатів а також частково на оплату робочих груп (рис.5.14). Для розвитку підприємництва на прикордонні суттєва роль відводиться програмам допомоги. Україна включилася у процес створення єврорегіонів на початку 1993 року і на даний час приймає участь у шести: "Карпатський єврорегіон",

Таблиця 5.8

Зведені дані по адміністративно-територіальних одиницях, що входять у "Карпатський Єврорегіон"

Адміністративно-територіальна одиниця	Територія, тис км ²	Населення, тис. осіб	Щільність населення, осіб / км ²
Україна	56,6	6 429,9	113
Закарпатська область	12,8	1289	101
Львівська область	21,8	2751	125
Івано-Франківська область	13,9	1466	105
Чернівецька область	8,1	935,4	115
Румунія	42,3	3333,0	78
Округ Ботошань	4,98	471	95,6
Округ Бігор	7,5	628	83,7
Округ Марамуреш	6,3	535	84,9
Округ Сату-Маре	4,4	394	89,5
Округ Сучава	3,86	260	67,3
Округ Зілаг			
Округ Харгіта			
Польща	17,9	2 127,8	119
Підкарпатське воєводство	17,9	2 127,8	119
Угорщина	28,6	2 616,0	90
Саболч-Сатмар-Берег	5,9	572	96,9
Яс-Надькун-Солнок	5,6	419	74,8
Боршод-Абауй-Земплен	7,2	742	103,0
Гайду-Бігар	6,2	549	88,5
Гевеш	3,6	327	90,8
Словаччина	15,7	1 554,3	107
Край Прешов	8,9	773,1	85,9
Край Кошіце	6,8	758,4	111,5

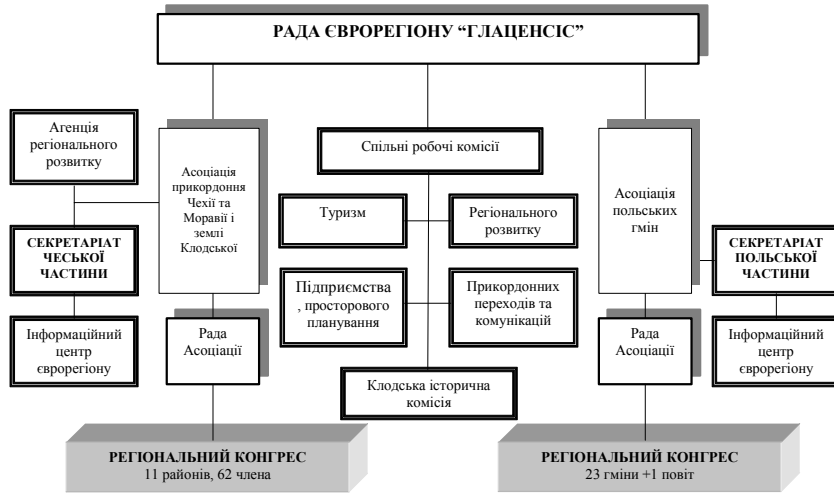

Рис. 5.14. Організаційна структура єврорегіону "Глаценсіс"

"Буг", "Нижній Дунай" та "Верхній Прут", "Дніпро", "Слобожанщина".

Асоціація "Карпатський єврорегіон". Міжнародну Асоціацію "Карпатський Єврорегіон" (КЄ) створено 14 лютого 1993 р., підписанням у м. Дебрецені (Угорщина) міністрами закордонних справ України, Польщі та Угорщини Декларації про співробітництво населення, яке проживає в Карпатському регіоні. Декларація зафіксувала підтримку урядами цих країн бажання органів самоврядування і місцевої адміністрації в регіоні Карпатських гір і річки Тиси створити "Карпатський Єврорегіон" як структуру для підтримання відносин довгострокового співробітництва між різними його учасниками. До складу "Карпатського Єврорегіону" увійшли прикордонні адміністративні одиниці п'яти держав – Польщі, Словаччини, Угорщини, України та Румунії. У лютому 1993 р., коли було засновано Асоціацію, "Карпатський Єврорегіон" охоплював територію 53 200 км². з населенням у 5 млн. осіб. Протягом часу існування ці показники збільшилися відповідно до 161 279 км² і 16 млн. осіб [84, 85, 253, 231]. (табл. 5.8).

Територія Карпатського єврорегіону становить 161279 км², з них на Польщу припадає 11,5%, на Словаччину – 6,4%, на Румунію – 27,2%, Угорщину – 18,4% і на Україну – 36,4% усієї площі.

Цілями "Карпатського Єврорегіону" визначені наступні: сприяння співробітництву в економічній, соціальній, науковій, екологічній, освітній, культурній галузях та в спорті; лоббіювання та втілення транскордонних проектів, співробітництво з національними інституціями та організаціями.

Місія Карпатського єврорегіону полягає у покращенні рівня життя населення даного регіону, збереженні миру, сприянні

добросусідським відносинам по обидві сторони кордонів, зменшенні ефекту ізоляції на кордонах, забезпечення прозорості кордонів.

КЄ має власний бюджет, який включає кошти регіональних та місцевих органів влади, а також закордонних спонсорів, зокрема Фонду братів Рокфелерів, Інституту досліджень "Схід-Захід".

Організаційна структура Асоціації "Карпатський Єврорегіон" (рис. 5.15) включає: Раду; виконавчого директора; Секретаріат; національні представництва; робочі комісії. До складу Ради входять 15 чоловік (по 3 представники від кожної країни-учасниці).

25 січня 1996 р. на XIV засіданні Ради Карпатського Єврорегіону (Егер, Угорщина) було затверджено Положення про Секретаріат Асоціації "Карпатський Єврорегіон". Згідно з цим положенням виконавчі та адміністративні функції здійснює виконавчий директор, який призначається Радою КЄ на два роки на підставі конкурсного

відбору, який проводиться в регіонах-членах КЄ.

До повноважень виконавчого директора входить організація виконання рішень Ради КЄ, керівництво Секретаріатом, координація діяльності робочих комісій та національних представників, підготовка проектів угод, проектів засідань Ради, підтримка контактів з місцевими та міжнародними інституціями.

В структурі єврорегіону діють сім робочих комісій: 1. Комісія з питань туризму (координується польською стороною); 2. Комісія з регіонального розвитку (координується угорською стороною); 3. Комісія з питань розвитку соціальної інфраструктури (координується українською стороною); 4. Комісія з питань торгівлі (координується румунською стороною); 5. Комісія з питань надзвичайних ситуацій (координується Словацькою стороною); 6. Комісія з питань охорони довкілля (координується угорською стороною); 7. Ревізійна комісія.

До активу КЄ слід віднести певні досягнення в політичній, економічній, екологічній, освітньо-культурній та гуманітарній сферах.

"Буг". Транскордонне об'єднання єврорегіон "Буг" було створено як результат угоди, підписаної в Луцьку (в Україні) у вересні 1995 року воєводами: хелмським, люблінським, тарнобжезьким і замостьським, а також головою Волинської обласної Ради [91, 228, 224].

В травні 1998 року територія єврорегіону збільшилася на воєводство Білопідляське та Брестську область Білорусії. Два роки пізніше, в травні 2000 року в склад єврорегіону були прийняті Сокальський і Жовківський райони Львівської області. На даний момент територія єврорегіону становить 80916 км², а чисельність населення 4997,4 тис. осіб, у тому числі польська частина складає 31,1%, – білоруська – 40,5% і українська – 28,4% (табл. 5.9).

Територія єврорегіону "Буг" охоплює три регіональні частини: це – Брестська область Білорусії (з осередком в Бресті), Люблінське воєводство (з осередком в Любліні), Волинська область в Україні (з осередком в Луцьку), а також 64 субрегіональні одиниці, котрі складаються з 54 районів / земських повітів (16 – в Брестській області, 20 – в Люблінському воєводстві і 16 – у Волинській області, 2-у Львівській області), а також 12 міст на правах районів / повітів (по 4 в кожній регіональній одиниці). Найбільші міста у цьому регіоні: Люблін – 356 тисяч осіб, Брест – коло 300 тис., Луцьк – 219 тис., Барановичі – 168,9 тис., Пінськ – 131 тис. осіб.

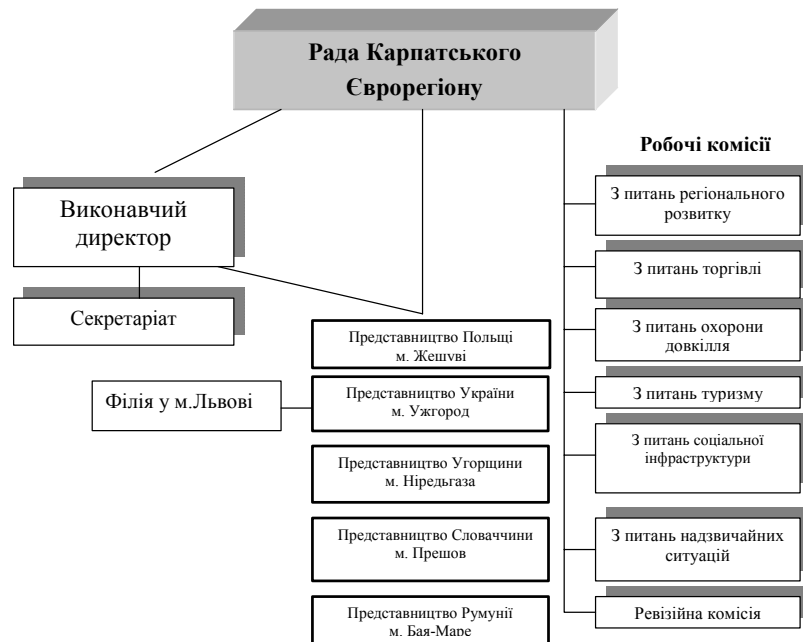

Рис. 5.15. Організаційна структура "Карпатського Єврорегіону"

Таблиця 5.9

Загальні дані євро регіону "Буг" (на 2001 рік)

Адміністративно-територіальна одиниця	Територія, тис км ²	Населення, тис. осіб	Щільність населення, осіб / км ²
<i>Українська частина</i>	23,1	1273,8	55,1
Волинська область	20,2	1063,9	52
Львівська область (2 райони)	2,9	209,9	72,3
Сокальський район	1,6	99,6	62,3
Жовківський район	1,3	110,3	84,8
<i>Польська частина</i>	25,1	2239,5	89
Люблінське воєводство		1008,76	
Товариство самоврядування Євро регіону Буг, утвореного на базі повітів та гмін колишніх воєводств:			
Замоського		493,99	
Білопідляського		303,5	
Тарнобжеського (Хелмське)		250,084	
<i>Білоруська частина</i>	32,79	1484,1	46,3
Брестська область	32,79	1484,1	45
Разом	80,99	4997,4	

Від червня 1996 року Євро регіон "Буг" є членом Товариства Європейських Прикордонних Регіонів. З 1998 р. євро регіон "Буг" має свого представника в органах управління Товариства.

Статутними органами Євро регіону є (рис.5.16): Рада Євро регіону, яка складається з 30 осіб, по 10 з білоруської, польської та української сторін; Президія Ради євро регіону – триособовий (по 1 представнику з кожної сторони), котрим керує вибраний на 1 рік Голова Президіуму, який одночасно є Головою Ради; Секретаріат, який складається з Національних бюро в Бресті, Хелмі та Луцьку; Ревізійна комісія, яка складається з 6 осіб (по 2 з кожної сторони) та обирається на 2 роки.

В результаті адміністративної реформи в Польщі, яка відбулася в 1999 році і створення нових органів самоврядування, на рівні повіту та воєводства, польську сторону в Євро регіоні Буг репрезентують

Рис. 5.16. Організаційна структура євро регіону "Буг"

представники органів самоврядування Люблінського воєводства, а також повітів та гмін з територій колишніх воєводств: Білопідляського, Тарнобжеського та Замоського, об'єднаних в Товаристві Самоврядування Євро регіону Буг, а також люблінський воєвода.

Таблиця 5.10

Загальні дані єврорегіону "Нижній Дунай"

Адміністративно-територіальна одиниця	Територія, тис. км ²	Населення, тис. осіб	У тому числі		Міське, %	Щільність населення, осіб / км ²
			міське	сільське		
Україна, Одеська область	33,3	2 528,6	1665,0	863,6	65,8	76
Молдова, Повіт Кагул	2,4	199,3	57,4	141,9	28,8	83,0
Румунія,	17,6	1 297,3	764,1	533,2	58,9	85,8
Повіт Бреїла	4,7	388,9	259,4	129,5	66,7	82
Повіт Галац	4,5	641,0	389,7	251,3	60,8	144
Повіт Тульча	8,4	265,8	131,0	134,8	49,3	31,5

Товариство об'єднує всі рівні самоврядування у єврорегіоні і на основі Статуту прийняло функцію юридичної особи єврорегіону "Буг", а також механізм фінансування його діяльності з польської сторони. Фінансові засоби на діяльність єврорегіону формуються з членських внесків.

Статутна діяльність Єврорегіону виявилася в діяльності скликаних Радою семи білорусько-польсько-українських робочих групах з питань: 1. Територіального облаштування, комунікації, транспорту та зв'язку; 2. Охорони та поліпшення стану навколишнього середовища; 3. Атестації, інформації та бази даних; 4. Співробітництва між установами та суб'єктами господарської діяльності; 5. Освіти, охорони здоров'я, культури, спорту та молоді; 6. Контактів між органами самоврядування та мешканцями; 7. Безпеки та ліквідації надзвичайних ситуацій.

Основною метою діяльності Єврорегіону Буг є розвиток співпраці прикордонних територій у таких напрямках: територіальне планування; комунікація, транспорт та зв'язок; освіта, охорона здоров'я, культура, спорт та туризм; охорона і поліпшення стану навколишнього середовища; ліквідація надзвичайних ситуацій та стихійних лих; сприяння розширенню контактів між мешканцями прикордонних територій, розвитку співробітництва між організаціями та установами, а також суб'єктами господарської діяльності.

Конкретні заходи для спільної реалізації визначаються на засіданнях членів Ради Єврорегіону, які проводяться двічі на рік. Їх фінансування здійснюється за рахунок власних коштів сторін, що беруть участь в акціях [80].

"Нижній Дунай". Документи про формування та діяльність єврорегіону "Нижній Дунай" були підписані 14 серпня 1998 року в м. Галаці (Румунія) на зустрічі керівників прикордонних регіонів України (Одеська область), Республіки Молдова (райони Вулканешти, Кагул, Кантемир) і Румунії (повіти Бреїла, Галац, Тульча) відповідно до положень Договору про добросусідство і співробітництво між Україною та Румунією, Протоколу про тристороннє співробітництво між Урядами України, Республіки Молдова та Румунії, підписаного у м. Ізмаїлі 4 липня 1997 року. На даний час, на базі колишніх молдовських районів Вулканешти, Кантемир і Кагула сформовано повіт Кагул, який є членом єврорегіону "Нижній Дунай" від молдовської сторони (табл.5.10).

Рис. 5.17. Організаційна структура єврорегіону "Нижній Дунай"

Організаційна структура єврорегіону включає (рис. 5.17): Раду єврорегіону – вищий орган управління; голову єврорегіону; віце-голів (2); комісії за сферами діяльності; координаційний центр. Рада,

голова та віце-голови єврорегіону презентують єврорегіон "Нижній Дунай" за його межами з метою просування міжрегіонального співробітництва між його членами.

Координаційний центр є адміністративним органом. Комісії за сферами діяльності формуються на основі рішень Ради єврорегіону шляхом номіналізації конкретних осіб та визначення їх компетенції.

У рамках єврорегіону "Нижній Дунай" сформовано дев'ять комісій за сферами діяльності: з регіонального розвитку; із економіки, торгівлі та туризму; з гармонізації нормативних документів, які відносяться до місцевої компетенції; з транспорту та комунікацій; з демографії; комісія з навколишнього середовища; з освіти, науки, досліджень, культури, охорони здоров'я та спорту; з фінансового аудиту; з ліквідації наслідків стихійного лиха та боротьби з організованою злочинністю.

"Верхній Прут". Єврорегіон "Верхній Прут" створений 22.09.2000 року за Угодою між: Чернівецькою областю України; Ботошанським та Сучавським повітами Румунії; Бельцьким та Єдинецьким повітами Республіки Молдова, відповідно до положень Договору про добросусідство і співробітництво між Україною та Румунією, Протоколу про тристороннє співробітництво між Урядами України, Республіки Молдова та Румунії, підписаного у м. Ізмаїлі 4 липня 1997 року. Загальні дані учасників єврорегіону наведені у табл. 5.11. У жовтні 2003 року до єврорегіону приєдналися Івано-Франківська область України, а замість вказаних двох молдовських повітів, після проведення нової адміністративно-територіальної реформи, до складу єврорегіону входять шість новоутворених районів: Глодань, Брічень, Єдінець, Окніца, Ришкань, Фелешть.

Метою створення Єврорегіону "Верхній Прут" є розширення існуючих субрегіональних зв'язків та сприяння подальшому розвитку транскордонного співробітництва адміністративно-територіальних одиниць держав-засновників, окремих міст, інших населених пунктів, органів місцевого самоврядування, державного управління, окремих установ, підприємств, неурядових і громадських організацій, національних меншин та окремих громадян у сферах економіки, освіти, науки, культури і спорту, а також розбудова нових механізмів міждержавного співробітництва та безпечний сталий (самовідтворюючий) розвиток регіону в рамках інтеграції до сучасного загальноєвропейського процесу.

Таблиця 5.11

Загальні дані єврорегіону "Верхній Прут"

Адміністративно-територіальна одиниця	Територія, тис км ²	Населення, тис. осіб	У тому числі		Міське населення, %	Щільність населення, осіб / км ²
			міське	сільське		
Україна						
Чернівецька область	8,1	935,4	399,3	536,1	42,7	115
Румунія						
Повіт Ботошанський	4,98	461,4	178,9	282,4	38,7	92,5
Повіт Сучавський	8,55	716,3	254,4	461,9	35,5	83,7
Молдова						
Повіт Бельцький	4,15	504,9	231,2	273,7	45,8	121,6
Повіт Єдинецький	3,14	300,7	89,9	210,8	29,9	96

Серед основних завдань майбутнього єврорегіону можна виділити такі: розвиток і вдосконалення торговельних і економічних відносин; розробка нових проєктів співробітництва; розвиток і спільне впровадження передових технологій; практична реалізація сучасних механізмів заходів загальноєвропейської безпеки; пошук нових моделей розвитку національних інфраструктур, в які були би включені енергетичні системи, транспортні та комунікаційні мережі; розробка спільної політики в галузі техногенно-екологічної безпеки; запобігання забрудненню басейнів Дунаю, Дністра та Чорного моря; попередження та ліквідація наслідків промислових аварій та стихійних лих; збільшення екологічно чистих виробництв; активізація та гармонізація діяльності у сферах науки, культури, освіти, спорту, розвитку національних меншин, молодіжної політики; модернізація системи охорони здоров'я населення; розвиток рекреаційної діяльності та туризму [31].

Як зауважують розробники, єврорегіон "Верхній Прут" є особливо цікавим і досить нетрадиційним. У його складі створений екологічний єврорегіон, який будучи своєрідним ноу-хау у теорії і практиці єврорегіонального руху. Основною метою створення Екоєврорегіону є визначення державними та місцевими органами влади, а також підприємцями трьох країн їх взаємної зацікавленості у впровадженні сучасних механізмів управління техногенно-екологічної безпеки на всіх стадіях життєвого циклу виробництва та споживання для покращення конкурентоспроможності продукції, успішної приватизації, інвестування та реконструкції з одночасним забезпеченням сталого соціально-економічного розвитку регіону в

цілому. Планується вироблення необхідних передумов для відпрацювання, демонстраційної реалізації та подальшого розповсюдження нових уніфікованих рішень, які органічно будуть об'єднувати соціально-економічний розвиток регіонів з принципами сталого розвитку техногенно-екологічної безпеки, подальші антропогенні перетворення з новими стандартами управління станом довкілля, формуванням масової свідомості на національному та міжнародних рівнях з правилами самодостатнього та екологічно обумовленого виживання нашої цивілізації [156, 170]. Передбачається, що екоєврорегіон відіграє роль моделі для подальшого розповсюдження на весь Карпатсько-Чорноморський регіон.

Ще однією особливістю утворення Єврорегіону "Верхній Прут" є те, що він утворився на ґрунті багаторічної традиції міжрегіонального співробітництва адміністративно-територіальних одиниць, які формують транскордонну конструкцію. Партнерські зв'язки Чернівецької області з Сучавським повітом були започатковані в середині 60-х років, з Ботошанським повітом з 1992 р. і здійснювалися на основі двосторонніх протоколів про співробітництво.

Надзвичайно цікавим є те, що Статут Єврорегіону "Верхній Прут", припускає крім членства і нову категорію – партнера єврорегіону. Згідно положення Статуту "партнером Єврорегіону може стати адміністративно-територіальна одиниця країни Європейського Союзу або іншої країни, що має угоду про партнерство або протоколи про співробітництво чи побратимство з подібними адміністративно-територіальними одиницями зі складу Єврорегіону "Верхній Прут". Для цього їй керівництву необхідно зробити офіційну заяву Раді єврорегіону про свій намір співпрацювати в рамках єврорегіону, дотримуючись положення Угоди про створення Єврорегіону і його Статуту. Партнери єврорегіону одержують право брати участь у роботі керівних і робочих органів, щоправда лише з правом дорадчого голосу. При цьому партнер одного з членів єврорегіону стає, при бажанні, партнером усіх його членів.

Організаційна структура єврорегіону представлена на рис. 5.18 [31].

Рис. 5.18. Організаційна структура єврорегіону "Верхній Прут"

Вищим органом управління єврорегіону є його Рада, до якої входять керівники повітових рад та голова Чернівецької облдержадміністрації. Конкретне представництво у Раді Єврорегіону визначається законодавством кожної з держав – засновників. Чергові засідання Ради Єврорегіону "Верхній Прут" відбуваються один раз у півріччя. Організовує діяльність Ради Єврорегіону та реалізацію завдань, пов'язаних з функціонуванням Єврорегіону Виконавчий Голова, котрий обирається членами Ради Єврорегіону під час підписання Угоди про утворення Єврорегіону "Верхній Прут" та на останньому засіданні звітного періоду (1 рік) на основі консенсусу, з врахуванням принципу ротації держав-засновників.

Для організації діяльності Ради Єврорегіону та ведення діловодства Виконавчий Голова створює Секретаріат Ради Єврорегіону і формує його з числа спеціалістів апарату місцевого органу влади. З метою забезпечення належної координації субрегіональних відносин члени Єврорегіону створюють відповідні Секретаріати або призначають відповідальних осіб в кожній адміністративно-територіальній одиниці (в апараті кожного з членів Ради Єврорегіону).

До складу організаційної структури входить Редакційна рада при Раді Єврорегіону.

Основними виконавчими органами єврорегіону є 4 робочі комісії, які складаються з 9 осіб по 3 від кожної країни: 1. Робоча Комісія з економіки, інфраструктури та туризму; 2. Робоча Комісія з питань екологічної безпеки, охорони довкілля, сталого розвитку регіону та діяльності Екоєврорегіону; 3. Робоча Комісія з питань науки, освіти, культури, охорони здоров'я, спорту та молоді; 4. Робоча Комісія з питань розвитку міжрегіональних та міжнаціональних зв'язків, місцевого самоврядування та засобів масової інформації.

Для виконання конкретних проектів, програм чи окремих завдань за рішеннями Ради Єврорегіону чи відповідних Робочих Комісій створюються Експертні (робочі) групи, які діють до завершення конкретної роботи (програми, проекту). У кожному з цих органів представлені не тільки всі країни, чиї адміністративно-територіальні одиниці утворюють єврорегіон, а й всі суб'єкти єврорегіону. При цьому, згадані структури у своїй діяльності мають відносну оперативну автономію. Ця багатоступенева структура єврорегіону дає більш високий рівень інституціалізації транскордонного співробітництва і виступає, на думку розробників, своєрідним гарантом сталості цього співробітництва навіть за умов охолодження у взаєминах на одному з структурних рівнів Єврорегіону "Верхній Прут" [32].

З українського боку функції базових організацій для забезпечення діяльності кожної з 4 Робочих Комісій Єврорегіону, Чернівецька облдержадміністрація поклала на Державний науково-технічний центр "Екоресурс", Державний центр стандартизації, метрології та сертифікації в Чернівецькій області, Інститут медико-екологічних проблем МОЗ та Буковинський політологічний центр при Чернівецькому національному університеті. Загальну науково-методичну координацію цієї діяльності покладено на ДНТЦ "Екоресурс".

На інших ділянках кордону України протягом 2003 року створені ще два єврорегіони "Дніпро" та "Слобожанщина".

"Дніпро". У травні 2003 року голови Гомельської (Білорусія)⁸, Чернігівської (Україна) та Брянської (Росія) областей підписали

угоду про створення у прикордонні єврорегіону "Дніпро" зі штаб-квартирою у Гомелі [21]. Назва вибрана не випадково – території областей об'єднуються річкою Дніпро. Основною метою об'єднання є створення сприятливих умов для соціально-економічного розвитку і співпраці прикордонних територій, а також залучення сюди інвестицій.

Новий єврорегіон буде сприяти розвитку транскордонних контактів і реалізації спільних проектів в сфері екології, раціонального природокористування, наукових досліджень та культури. Робота єврорегіону буде також направлена на розвиток торгових зв'язків та спільну інвестиційну діяльність. Вже на початку діяльності єврорегіону "Дніпро" у Чернігівській області за рахунок коштів обласного бюджету реалізовано ряд проектів та програм, пов'язаних із створенням та початком функціонування єврорегіону "Дніпро". Діяльність єврорегіону здійснюється у тому числі за рахунок підтримки Фонду "Євразія" і Організації з безпеки та Співробітництва в Європі польського Фонду "Fundacja Edukacji Europejskiej", ПАУСІ.

"Харків-Бєлгород" ("Слобожанщина") [87] Єврорегіон створений у межах ядра Слобожанщини, вздовж осі між обласними центрами Бєлгородської та Харківської областей. На цій території концентрується основний економічний та технологічний потенціал суміжних регіонів. Загальна площа, що входить в транскордонну асоціацію складає 55% всієї площі обох областей.

Мета створення першого українсько-російського єврорегіону – формування системи спільного просторового планування розвитку суміжних територій для забезпечення підвищення рівня розвитку економіки, інфраструктури і соціальної програмної підтримки розвитку території.

Основними напрямками діяльності єврорегіону є створення функціональних ареалів всередині єврорегіону за ключовими проблемами: транспортної, екологічної та зайнятості. Інноваційна модель єврорегіону "Слобожанщина" включає формування прикордонного індустріального комплексу; прикордонного виставкового комплексу; митно-банківського терміналу; автозаправних станцій та станцій техобслуговування тощо. Одним із перших значних транскордонних проектів реалізованих у єврорегіоні "Слобожанщина" став проект "Спільна програма з управління річками – "Моніторинг та оцінка якості вод транскордонних річок" –

⁸ Прим. Для Білорусії це 5-й єврорегіон: відповідно у 1995, 1997, 1998, 2002 рр. були створені єврорегіони "Буг", "Неман", "Озерний край" та "Біловежська пуша".

басейн ріки Сіверський донець", фінансування якого здійснювалося за програмою TACIS.

Проводиться також робота щодо створення єврорегіону "Дністер" (Вінницька, Одеська області та прикордонні області Республіки Молдова), зустрічаються пропозиції і щодо єврорегіонів "Полісся" та "Донбас" [137], "Сян" (Львівська область, Підкарпатське воєводство Польщі) [43], "Земплін" (Закарпатська область, Кошіцький край Словаччини).

5.4. Шляхи удосконалення єврорегіональної співпраці та перспективи її розвитку

Аналіз досвіду діяльності єврорегіонів Західної та Центрально-Східної Європи дозволив виділити декілька аспектів, на які слід звернути увагу в Україні [43].

Організаційний аспект: за умови утворення єврорегіонів в Європі ініціатива щодо їх створення виходила знизу, від органів місцевого самоврядування. Це добровільні об'єднання, створенні для вирішення спільних проблем. Саме ініціатива знизу дозволяє створити систему транскордонного партнерства та реалізації спільних проектів.

Території єврорегіонів набагато менші, ніж ті, учасником яких є українські області, їх органи управління невеликі, мобільні і не забюрократизовані. В структурі єврорегіонів обов'язково присутня робоча група з менеджменту проектів, яка відповідає за підготовку та експертизу проектів і здійснює їх моніторинг.

Інституційний аспект: єврорегіони успішно діють за умови наявності та розбудови мережі транскордонних інституцій як основних, так і допоміжних, що забезпечують співробітництво в різних сферах: економіці, науці, культурі, освіті.

Фінансовий аспект: визначальне значення для розбудови ТКС в Європі має цільове фінансування проектів та підтримка з боку відповідних програм ЄС. Необхідно створити систему фінансування для реалізації програм транскордонного співробітництва із залученням коштів із державних та місцевих джерел, а також недержавних коштів та коштів міжнародних програм.

Можна сказати, що основною ідеєю єврорегіонів є їхня функція як організаційної платформи для добровільної співпраці міст, громад

та інституцій в прикордонному просторі держав. Ця ідея ще не повністю реалізується в Україні, що видно за даними, поданими у табл. 5.12. Як видно, кількість членів, представлених у єврорегіонах за участю областей України значно (на два порядки) відрізняється від інших єврорегіонів. Це свідчить про не високу активність територіальних органів влади нижніх рівнів управління у транскордонній співпраці і є основним напрямком регіональної політики транскордонного співробітництва України.

Узагальнення досвіду діяльності єврорегіонів дозволило зробити також наступні висновки.

Існує низка проблемних питань у діяльності "Карпатського Єврорегіону". Політичне рішення щодо створення Карпатського єврорегіону, надалі показує не спроможність повноцінного функціонування структури, у діяльності якої в однаковій мірі не зацікавлені всі її учасники. При всіх позитивних моментах, участь Львівської та Чернівецької областей у Карпатському єврорегіоні не є достатньо активною (див. табл.4.2 – 4.4). Пік активності діяльності єврорегіону припав на 1995-1997 роки. За останні роки він пішов на спад. Цьому є декілька пояснень.

1. Відсутність системотворчих факторів для такої структури як Карпатський Єврорегіон, спільних проблем для п'яти країн одразу. Так, Львівська область не має спільних проблем з прикордонними територіями Угорщини, Словаччини і, тим паче, Румунії. Фактично, такі проблеми має лише Закарпатська область, яка і є найбільш активним українським учасником у КЄ. Львівська ж область має спільні проблеми з Підкарпатським воєводством Польщі. Чернівецька область створила єврорегіон "Верхній Прут" і намагається більш ефективно працювати в ньому. Для Івано-Франківської області, у якої не має пунктів перепуску через кордон, важко працювати в рамках об'єднання КЄ. Для цієї області повинна бути своя стратегія транскордонної та міжрегіональної співпраці, відмінна від інших українських областей.

Для всіх областей України залишилися спільні інтереси лише у політичних взаємних консультаціях регіональних органів влади та у обміні досвідом, які, однак, можна здійснювати, наприклад, у рамках щорічних Економічних форумів прикордонних областей, які проводяться у м.Львові.

Таблиця 5.12

Основні характеристики єврорегіонів

	Назва єврорегіонів та рік заснування	Площа, тис. км ²	Населення, тис. осіб	К-ть членів	Примітка
1.	Єврегiо, 58	6,8	1 800	128	D/NL
2.	Єврорегіон Емс-Доларт, 77		1 700	66+7	D/NL
3.	Єврорегіон "Рейн-Вааль", 73		800	54	D/NL
4.	Єврорегіон Дунай-Марош-Тиса, 97	77	7 000		H/RO/YU
5.	Єврорегіон Бескиди, 2000	3,9	779	134	PL/CZ/SK
6.	Єврорегіон Прадед, 97	3,88	523	86	PL/CZ
7.	Єврорегіон "Сілезія", 98	2,7	509	77	PL/CZ
8.	Єврорегіон Тешинська Сілезія,	1,4	630	60	PL/CZ
9.	Єврорегіон Глаценсіс, 96	4,2	793,7	92	PL/CZ
10.	Єврорегіон "Про Європа Віадрина"	10,9	853, 9		D/PL
11.	Єврорегіон "Нейсе-Ниса-Ніса", 91	11,5	1 576	484	D/PL/CZ
12.	Єврорегіон "Шпрее-Нейсе-Бобер", 93	7,5		23	D/PL
13.	Єврорегіон "Померанія", 95-98	17 + 11	1500 +1 000	66+33	D/PL + S
14.	Єврорегіон Крушногір'я/Ерцгебірге, 95	5,3	894,8		CZ/D
15.	Єврорегіон Ельба/Лаба, 92	5,5	1 404		D/CZ
16.	Єврорегіон Нестос-Места, 97			39	GR/BG
17.	Карпатський єврорегіон, 93	146,6	15215,3	19	H/UKR/PL/SK/RO
18.	Єврорегіон Буг, 95	80,99	4997,4	5	PL/UKR/BY
19.	Єврорегіон Нижній Дунай, 98	53,3	4090,1	5	RO/MD/UKR
20.	Єврорегіон Верхній Прут, 2000	28,92	2918,7	5	RO/MD/UKR

2. У засіданнях Ради КЄ приймає участь вище обласне керівництво, а на рівень громад діяльність майже не опускається. За аналогією з європейською практикою, в діяльності КЄ повинні приймати участь громадські асоціації прикордонних територій, агенції регіонального розвитку тощо, які могли б вести поточну діяльність, сприяти підготовці заявок на отримання фінансової допомоги та вести моніторинг реалізації проектів.

3. Не достатня фахова підготовка управлінських кадрів, часта зміна керівництва, значний суб'єктивний фактор у прийнятті рішень щодо діяльності КЄ, відсутність наступництва. Українське Представництво в КЄ, розміщене у м. Ужгороді, має не достатні контакти з іншими областями. Це пов'язано з тим, що справами поточної діяльності КЄ займаються службовці структурних підрозділів обласних державних адміністрацій або обласних рад і ведення цієї роботи, в значній мірі, залежить від бажання та фахової підготовки конкретного службовця. Лише у жовтні 2003 року була відкрита філія Українського Представництва у КЄ у Львівській області. Очікується, що це підвищить ефективність участі Львівської області у Карпатському єврорегіоні.

4. Не достатнє висвітлення діяльності КЄ у засобах масової інформації, на веб-сторінках обласних державних адміністрацій або обласних рад. З 5-ти країн-учасників КЄ веб сторінка підтримується лише польською стороною. Майже не доступна інформація щодо фінансової діяльності КЄ, що також є стримуючим фактором.

5. Необхідність сплати членських внесків з обласного бюджету, що не передбачено бюджетним кодексом. Фінансування транскордонного співробітництва згідно бюджетного кодексу по суті підпадає під фінансування міжнародних програм та зовнішньоекономічної діяльності, а це прерогатива виключно державного бюджету. Лише з прийняттям Закону України "Про транскордонне співробітництво" стає можливою фінансова підтримка транскордонного співробітництва на державному та регіональному рівнях після введення відповідних нормативних документів, котрі на даний час ще розробляються.

6. До перерахованих проблем, що ускладнюють транскордонне співробітництво взагалі, та участь у єврорегіонах зокрема, слід віднести також необхідність в обов'язковому порядку погодження усіх закордонних поїздок державних службовців із МЗС України. Якщо можна погодитися з доцільністю інформування МЗС щодо

закордонних відряджень голів держадміністрацій, то однозначно викликає заперечення таке погодження щодо останніх держслужбовців, для яких необхідно досить часто зустрічатися зі своїми колегами з іншої сторони кордону для вирішення спільних проблем, інколи нагальних.

7. Не вирішено також питання щодо проведення державними органами влади фінансових операцій у валюті, наприклад, сплата внесків у міжнародні організації, такі, як наприклад, Асамблея європейських регіонів, Асоціація європейських прикордонних регіонів, або реалізація програм міжнародної технічної допомоги.

Зрозуміло, що спільні проекти, які плануються у КЄ, також вимагають відповідного фінансування і важко знайти проблему, у вирішенні якої одночасно були б зацікавлені всі сторони-учасники. На сучасному етапі проблеми, які необхідно вирішувати спільними зусиллями, в більшості випадків виникають на суміжних територіях і, здебільшого, реалізуються у рамках двосторонніх відносин. Тому, надалі доцільно переглянути концепцію діяльності української сторони, зокрема Львівської області у "Карпатському Єврорегіоні" та єврорегіоні "Буг".

Польська сторона вже це зробила. Передусім, концепція участі польської сторони була переглянута відповідно до Стратегії розвитку Підкарпатського воєводства і пріоритетів міжнародної співпраці цього воєводства.

Основним висновком, зробленим на підставі всебічного аналізу було твердження необхідності проведення реорганізації засад функціонування польської сторони у КЄ з метою доведення їх до вимог та стандартів, що ставляться сучасним і справно керованим транскордонним та єврорегіональним структурам.

Реорганізація засад функціонування польської сторони у КЄ полягає у:

1. Створенні юридичної особи від польської сторони. Від 1.03.2001 – Представництво Республіки Польща у "Карпатському Єврорегіоні" "Євро-Карпати".

2. Зміцненні структури польської сторони через безпосередню участь у діяльності "Карпатського Єврорегіону" на засадах членства у Представництві "Євро-Карпати" органів самоврядування підкарпатського воєводства. Скликання Конвенту самоврядних органів влади польської сторони КЄ – створення "самоврядного єврорегіону"

3. Зміні статусу Польського бюро – створення багатофункціонального Єврорегіонального Центру, а також мережі партнерських інституцій, які співпрацюють з Центром

4. Впровадженні єврорегіональної системи співпраці як шлях активізації участі підприємств державного, приватного та громадського секторів в ній.

Крім того передбачено перенесення місця розташування Бюро до Жешува, а також організація мережі локальних центрів єврорегіональної співпраці. Зазначимо, що з польської сторони у КЄ працює лише одне воєводство.

За результатами проведеного аналізу щодо діяльності єврорегіонів за участю областей Карпатського регіону і порівняння функціонування єврорегіонів у Центральній і Східній Європі, аналізу статутних документів, організаційних структур та фінансового забезпечення стверджується, що основними перешкодами для ефективного функціонування української сторони в рамках єврорегіонів є: відсутність системного та перспективного підходів до організації єврорегіональної співпраці; низький рівень залучення організацій української сторони в діяльності та реалізації цілей єврорегіонів; низький рівень підготовки кадрового потенціалу в регіональних органах управління; відсутність фінансового забезпечення; впроваджуються недостатньо опрацьовані відповідні організаційні методи, інструменти, принципи, процедури, структури і правове регулювання співпраці, що не дає можливості більш ефективної участі сторін у єврорегіональній співпраці.

Існує потреба формування Системи Транскордонної Співпраці, котра забезпечить: доступ до інформації щодо коштів, призначених на розвиток транскордонного співробітництва; допомогу організаціям, інституціям і зацікавленим особам у реалізації проектів транскордонної співпраці; підготовку в рамках програм кадрів, які займаються транскордонною співпрацею; постійний моніторинг проблем (потреб) щодо транскордонної співпраці; обмін досвідом з питань транскордонної співпраці, представлення позитивних прикладів практичної співпраці у рамках єврорегіонів; пошук та зв'язок партнерів до транскордонної співпраці в рамках програм ЄС; ефективну презентацію інтересів місцевих органів самоврядування у форумах європейських інституцій та організацій, які займаються транскордонною співпрацею.

У зв'язку з цим достатньо актуальною стає проблема формування нових, менш громіздких але більш ефективних транскордонних об'єднань єврорегіонального типу, які б об'єднували відповідні області України та воєводства Польщі. Цей підхід зовсім не суперечить доцільності збереження єврорегіонів, які сьогодні вже існують на кордонах наших держав, проте він передбачає посилити співпрацю між прикордонними територіями Польщі та України на рівні органів місцевого самоврядування, а також наповнити українсько-польське транскордонне співробітництво якісно новим економічним і культурологічним змістом.

Фактично підхід, спрямований на становлення багаторівневої системи єврорегіональної співпраці між українськими регіонами та регіонами сусідніх постсоціалістичних держав, що полягає у формуванні в межах великих геополітичних єврорегіонів окремих локальних транскордонних об'єднань, був започаткований створенням єврорегіону "Верхній Прут". Цей підхід сьогодні також набуває поширення і в західній Європі, що свідчить про перехід до нової парадигми функціонування єврорегіонів в умовах глобалізації та розширення ЄС. Так, в рамках єврорегіону Померанія є землі, що включені у єврорегіон "Про Європа Віадрина", Спільні території мають Єврорегіони "Балтика" та "Неман" Асоціація "Піреней" у своєму складі має 8 єврорегіонів, у яких беруть участь прикордонні території Іспанії, Франції та Андори. Дещо інші кроки зробили угорська та словацька сторони. Так, Адміністрація області Саболч-Сатмар-Берег та Міське Самоврядування міста Обласного Права Ніредьгаза для підтримки розвитку транскордонного співробітництва створили Державний Фонд Євро-Кліп-ЄвроЗв'язок. Одним з перших проектів цієї структури є розробка Концепції спільного розвитку прикордонних територій України та Угорщини (Додаток 14). Крім того, для вирішення спільних проблем на угорсько-українсько-румунському кордоні була створена асоціація Interregio (Сабол-Сатмар-Берег/Закарпаття/Сатмар).

Із словацькою стороною Закарпатська область спільно з Кошіцьким краєм готує документи для створення єврорегіону "Земплін".

У даний час активно обговорюється перспектива створення нового єврорегіону на території Львівської області України та Підкарпатського воєводства Польщі під назвою "Сян", який би став організаційною основою для об'єднання зусиль з метою вирішення

спільних проблем, передачі навиків та механізмів впровадження євроінтеграційних ідей, підвищення ефективності використання природно-ресурсного потенціалу, що в кінцевому підсумку повинно привести до підвищення життєвого рівня мешканців цього транскордонного регіону.

Ця ідея була започаткована на рівні Львівської облдержадміністрації та воєводської управи Підкарпатського воєводства і в подальшому знайшла підтримку в численних органах місцевого самоврядування Львівщини та Підкарпаття, а також на рівні наукових інституцій обох регіонів та органів державної влади. Вперше вона була публічно озвучена на III Економічному форумі з питань транскордонного співробітництва в м. Львові у жовтні 2003 року, а на минулорічному IV Економічному форумі було підписано програму "Сян", як перший крок на шляху реалізації проекту щодо створення згаданого єврорегіону. Ця програма передбачає реалізацію принаймні шести проектів у сфері охорони довкілля та формування громадянського суспільства.

Наступним кроком може стати створення Асоціації прикордонних територій, учасниками яких можуть бути як органи державної влади так і місцевого самоврядування, громадські організації та інші суб'єкти господарювання, розміщені на даній території.

Третім пунктом реалізації проекту формування єврорегіону "Сян" повинно стати створення спільних робочих груп за напрямками діяльності з метою розробки спільної Концепції діяльності Асоціації.

Наступним етапом є створення єврорегіону та формування його робочих органів, а також надання їм відповідних повноважень.

Діяльність єврорегіону на всіх етапах повинна супроводжуватися широкою інформаційною кампанією та залученням до діяльності широкого кола зацікавлених суб'єктів.

Для підвищення ефективності функціонування нового єврорегіону доцільно встановити зв'язки з іншими єврорегіонами та міжнародними регіональними структурами. Крім того, доцільно Міністерству економіки та з питань європейської інтеграції поновити діяльність Міжвідомчої комісії з питань розвитку транскордонного співробітництва та єврорегіонів і внести зміни до Програми розвитку єврорегіонів на 2005 рік (Постанова КМУ № 587 від 29 квітня 2002 р.).

Доцільно також розглянути можливість передачі функцій координації транскордонного співробітництва України від Міжвідомчої комісії до Центру моніторингу транскордонного співробітництва, проект створення якого на даний час опрацьовується Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України.

Висновки до розділу

1. Перехід до вищої організаційної форми транскордонного співробітництва відбувається при необхідності більш тісної координації під час реалізації спільних проектів та полегшення доступу до фінансових програм ЄС. Фактично, "правила гри" для єврорегіонів розробляються в рамках Програм ЄС та Ради Європи, що базуються на реалізації загальноєвропейських пріоритетів.

2. Організаційні структури єврорегіонів I-ої групи можуть досить суттєво відрізнитися – від звичної схеми: рада – правління – секретаріат – робочі групи ("Єврегіо", "Паміна") до повністю паралельних структур в прикордонних регіонах по обидві сторони кордону з окремими спільними підрозділами ("Кент-Норд-Пас-де-Кале"). Але всім єврорегіонам властива наявність спільного моніторингового комітету до складу якого входять представники центральних, регіональних та муніципальних органів влади від усіх сторін та представники ЄС. Асоціації транскордонної співпраці, єврорегіони, єврегіо формувалися представниками місцевих органів влади територій та міст, громадськими організаціями і охоплювали невеликі прикордонні території суміжних держав. Серед основних напрямків співпраці перевага надавалася територіальному плануванню, розбудові інфраструктури, економіці, туризму, охороні довкілля, розвитку соціальної сфери, збереженню національної спадщини. Процедура відбору проектів для отримання фінансової допомоги вимагала наявності спільної стратегії розвитку транскордонного регіону з врахуванням загальноєвропейських, національних та регіональних пріоритетів.

3. Характерними особливостями для єврорегіонів на зовнішніх кордонах ЄС (15) – з країнами ЦСЄ є відпрацювання схеми передачі навиків демократичного суспільства, громадянської ініціативи, створення умов для активізації мешканців у діяльності, направленої на вирівнювання рівня життя населення по обидві сторони кордону.

Організаційні структури містять чітко виражені національні секретаріати, переважно як юридичні особи, одним із основних завдань яких є сприяння підготовці пропозицій щодо реалізації транскордонних проектів з фінансовою допомогою за програмами ЄС. Моніторинговий комітет в цій групі єврорегіонів створюється у вигляді спільних комісій, робочих груп або спеціальної робочої групи, які координують фінансові механізми INTERREG / PHARE ("Ніса", "Про Європа Віадрина", "Балтика") та INTERREG / TACIS ("Карелія").

4. Єврорегіони III-ї групи на кордонах країн Східної Європи переважно створювалися в останнє десятиріччя і своєю стратегічною метою визначили вступ до ЄС. Пріоритетними напрямками діяльності єврорегіонів є розбудова інфраструктури, створення інтегрованого транскордонного регіону, розвиток сільських територій, захист довкілля, співпраця у сфері підготовки кадрів тощо. Організаційні структури переважно містять спільні підрозділи і національні бюро ("Дунай-Марош-Тиса", "Бескиди", "Нєман"), або паралельні структури з кожної сторони – учасника єврорегіону ("Прадед", "Гласенціс"). В цьому випадку, паралельно, в рамках єврорегіону, створювалися інформаційні центри, агенції регіонального розвитку, які, передусім, сприяли отриманню фінансової допомоги (за однаковими механізмами) для транскордонних проектів. Через Агенції здійснювалося також фінансування за національними та регіональними програмами.

5. Єврорегіони Східної Європи та Балтії створювалися з чіткою метою вирішення спільних проблем в процесі вступу до ЄС. Передусім, це проблеми підвищення життєвого рівня населення прикордонних територій, розбудови комунікаційної інфраструктури, охорони довкілля, взаємодопомоги у випадках катастроф та ліквідації наслідків стихійного лиха, співробітництва у сфері економіки, освіти, охорони здоров'я, культури тощо. У діяльності єврорегіонів задіяні широкі верстви населення, інформація про них представлена у пресі, на веб-сторінках. Особливий акцент зроблений на процедурах отримання фінансової допомоги за ініціативами ЄС, національними та регіональними програмами. Більшість єврорегіонів має спільну Концепцію розвитку транскордонного регіону з врахуванням європейських, національних та регіональних інтересів.

6. Єврорегіони, участь у яких беруть області України, мають загальні особливості:

- всі вони сприяють розвитку транскордонної співпраці між обласними органами влади (державною адміністрацією або радами). При цьому, органи управління нижчих ланок – район, селищна рада – фактично вилучені з системи організації транскордонного співробітництва. Доцільно було б використати схему єврорегіонів, яка базується на діяльності громадських організацій територіальних органів влади, асоціацій міст тощо;
- крім єврорегіону "Буг", всі створені центральними органами влади при відповідній ініціативі знизу;
- організаційні структури всіх єврорегіонів подібні, сформовані за однією схемою. У них відсутні підрозділи, метою яких є робота з населенням та сприяння залученню коштів для реалізації транскордонних проєктів окремими організаціями, підприємствами; відсутні моніторингові комісії; поточну діяльність ведуть підрозділи органів влади, а не відокремлені структури.

7. В той же час, єврорегіони за участю України застосували ряд особливих підходів – Єкоєврорегіон як модуль єврорегіону "Верхній Прут"; ввели поняття "партнера" єврорегіону; створили окремий фонд (Карпатський) підтримки транскордонного співробітництва зі своїми цілями та завданнями, які доповнюють закладені у "Карпатському єврорегіоні" тощо.

8. Діяльність єврорегіонів створили передумови для розробки концепцій спільного розвитку транскордонних регіонів. У даний час розроблена перша Концепція стратегічного розвитку транскордонного регіону (Закарпатської області з областю Саболч – Сатмар-Берег Угорщини) і ведуться роботи з розробки у інших транскордонних регіонах, однак із-за відсутності обласних стратегій соціально-економічного розвитку та регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва, спільні Концепції не можуть включати узгоджені загальноєвропейські, національні та регіональні пріоритети.

РОЗДІЛ 6 ОСНОВИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

6.1. Особливості розвитку прикордонних регіонів України

В той же час, об'єктивні глобалізаційні процеси сучасного етапу розвитку цивілізації по-різному впливають на розвиток суспільства. Вони позитивно впливають на положення сильних регіонів, які беруть у них участь, створюють умови для прискореного росту доходів, але викликають негативне ставлення зі сторони слабих регіонів із-за можливості збільшення розриву між багатими та бідними регіонами. Так, аналіз соціально-економічного розвитку регіонів виявляє основні відмінності між центром та периферійними регіонами. ВВП на душу населення у 10 найсильніших регіонах ЄС втриє перевищує ВВП у 10 найслабших. Такі ж диспропорції присутні у показниках безробіття. Згідно аналізу статистичних даних EUROSTAT у лютому 2000 року порівняльний аналіз 211 регіонів NUTS-II виявив наступне співвідношення між 10 найбільш багатими і 10 найбіднішими регіонами ЄС:

Регіони Великої Британії (Лондон – 229%), Німеччини (Гамбург – 198%, Дармштат – 167%, Обербайерн – 165%, Бремен-146%), Люксембург – 172%, Бельгії (Брюссель 170%, Антверпен – 138%); Австрії (Відень – 166%) та Франції (Іль де Франс – 156%) значно перевищують середні показники ВВП регіонів ЄС; 50 регіонів мають рівень менший ніж 75% середнього по ЄС;

Серед найбідніших регіонів – у Греції (п'ять регіонів менше 51%, серед них Іпейрос – 43%), Іспанія (Екстрамадура – 54%, Андалузія – 58%, Соут – 59%), Португалія (Мадейра – 55%, Азори – 49%).

Найбагатші регіони Італії все ще залишаються позаду найбідніших регіонів Великої Британії, а Східні землі Німеччини визнані Європейською Комісією депресивними [87, С. 14-15]. Прийняття нових членів до ЄС посилює розрив між найбагатшими та найбіднішими регіонами Європи.

За результатами порівняльного аналізу якості життя 79 регіонів (суб'єктів Федерації) Росії у 1997-2000 роках було сформовано 9 рейтингових груп (5 "плюсових" і 4 "мінусових") за рівнем

відхилення від середньоросійського значення інтегрального показника [172].

При цьому не спостерігалось жодного регіону, що характеризувався б перевищенням значення середнього інтегрального показника на 20-40% (1997 р.), а потім – на 20-30% (в останні роки до 2000 р.). До складу першої групи ввійшов єдиний регіон – Москва (40.4% – 1997 р. і 35,1% – 2000 р.), що підтверджує тезу про економічному і соціальному розвитку регіонів України найбільше загострилися починаючи із середини 90-х років ХХ століття. Однак, перш ніж перейти істотне випередження у розвитку столичного мегаполісу інших регіонів Росії. Розрив за якістю життя між регіонами з крайніми значеннями показника становив у 1997 р. – 2.28 рази, у 2000 р. – 2.17 рази.

Більшість регіонів подібні за якістю життя (відхилення не перевищує 20%). Ці регіони формують дві суміжні групи (+10%; – 10%) У 1997 році ці регіони охоплювали 40.7% території, з населенням 66%. У 2000 році – 67.4% території, 47% населення.

Група з нижчим ніж 10% середнього інтегрального показника якості життя охоплювала 20 регіонів у 1997р. та 19 – у 2000р. (Територія – 58%, населення 18.4% у 1997 р. та 52% і 15.6% відповідно у 2000 р.).

Групу за рівнем якості життя вищим від середнього значення показника складають 6 регіонів, що охоплюють 1% території країни з населенням трохи вище 15%. (Москва, Московська, Белгородська, Липецька, Воронежська, Тульська та Самарська області у різні роки і С.Петербург у 2000 р.).

Диспропорції до порівняльного аналізу регіонів України, дещо визначимось з класифікацією проблемних регіонів.

За Гранбергом [33] проблемне економічне районування охоплює відсталі (слаборозвинуті), депресивні, кризові та прикордонні регіони. Ці регіони не можуть самостійно розвиватися, їм потрібна державна підтримка (програми).

Не існує єдиного універсального підходу до визначення критеріїв, згідно яких регіон можна класифікувати як проблемний. В кожній країні існують свої методики з врахуванням особливостей соціально-економічної ситуації в країні, тих чи інших характеристиках міжрегіональної конфігурації [149, 147, 253].

Відповідно, далі представлені результати порівняльного просторового аналізу соціально-економічного розвитку регіонів

України з метою ідентифікації проблемних регіонів [125] та виявлення ознак периферійності у розвитку території.

Під проблемним регіоном нами розуміється регіон, показники соціально-економічного розвитку якого гірші від аналогічних середніх по країні на певну величину. Даний аналіз проводився за наступними показниками:

- 1) рівень ВВП на душу населення менший середнього рівня по країні більш, ніж на 20%;
- 2) рівень середньої заробітної плати менший середнього рівня по країні більш, ніж на 20%;
- 3) рівень грошових доходів населення менший середнього рівня по країні більш, ніж на 20%;
- 4) рівень безробіття більший середнього рівня по країні більш, ніж на 20%;
- 5) негативне сальдо міграції.

Одним з базових параметрів, які характеризують економічну активність, є рівень ВВП на душу населення. На регіональному рівні розраховують валову додану вартість (ВДВ), яку покладено в основу розрахунку ВВП.

Найнижчий рівень ВДВ на душу населення спостерігається у Закарпатській області, де він протягом останніх декількох років становить дещо більше половини середнього рівня по країні. Низький рівень (менше 80% середнього рівня по країні) ВДВ на душу населення також характерний для АР Крим, м. Севастополя та 8 областей (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, Тернопільська, Херсонська, Чернівецька), а також у Вінницькій, Житомирській, Рівненській та Хмельницькій областях рівень ВДВ на душу населення не перевищував 90% середнього рівня по країні.

Крім того нами було зауважено постійно зростаючий розрив між мінімальним та максимальним рівнями цього показника (табл. 6.1), а саме між Закарпатською областю, якій властивий найнижчий рівень, та м. Києвом, якому характерний найвищий рівень даного показника.

Цей розрив спричинений значним збільшенням рівня ВДВ на душу населення у м. Києві, де крім найвищого рівня даного показника спостерігається один з найвищих рівнів його приросту. Високий рівень (не менше 120% середнього рівня по країні) ВДВ на душу населення також властивий для Дніпропетровської, Запорізької та Полтавської областей.

Таблиця 6.1

Диференціація рівня
валової доданої вартості на душу населення

Рік	1996	1997	1998	1999	2000	
Середнє значення, грн./чол.	1356	1532	1647	2081	2788	
Мінімальне значення	грн./чол.	723	796	884	1142	1411
	регіон	Закарпат.	Закарпат.	Закарпат.	Чернів.	Чернів.
Максимальне значення	грн./чол.	1937	2868	3146	4227	5965
	регіон	м. Київ	м. Київ	м. Київ	м. Київ	м. Київ
Відношення максимального значення до мінімального	2,679	3,603	3,559	3,701	4,227	
Відношення мінімального значення до середнього	53%	52%	54%	55%	51%	
Відношення максимального значення до середнього	143%	187%	191%	203%	214%	

Розраховано за: [161-163, 189]

За період з 1996 по 2001 рік коефіцієнт варіації за величиною валової доданої вартості на душу населення (ВДВ) по регіонах збільшився з 2,68 до 3,30 (у порівняних цінах). Якщо у 1996 році показник ВДВ на одну особу був нижчий за середній по Україні у 17 регіонах, то у 2001 – у 20-ти. У 2001 році 15 регіонів, де проживало 41% населення країни, мали цей показник на рівні, нижчому за 80%, тоді як у 1996 році таких регіонів було лише 8 (21% населення країни). Три регіони, де проживає 7% населення України – Тернопільська, Закарпатська та Чернівецька області, мали ВДВ на душу населення менше 65% від середнього показника по країні.

Значними є диспропорції за показником ВВП на одну особу порівняно із європейськими країнами. Його значення в Україні у 1999 році за паритетом купівельної спроможності склав 3458 дол. США, що було у 12 разів менше, ніж в Люксембурзі – країні, в якій цей показник найвищий у світі і у 4 рази менше по відношенню до економіки таких країн, як Португалія чи Греція. В цілому ж середній рівень ВВП на душу населення України складає 15% від середнього показника по ЄС. ВВП на душу населення країн – кандидатів –

Угорщини, Польщі, Чехії від 2,4 до 3,3 разів більше за середній по Україні показник.

Оцінюючи рівень середньої заробітної плати, було зауважено, як і для ВДВ на душу населення, постійно зростаючий розрив між мінімальним та максимальним рівнями даного показника (табл. 6.2)

Таблиця 6.2

Диференціація рівня середньої заробітної плати

Рік	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	
Середнє значення, грн./чол.	73	126	143	153	178	230	311	
Мінімальне значення	грн./чол.	50	86	104	104	112	135	190
	регіон	Закарпатська	Закарпатська	Закарпатська	Тернопільська	Тернопільська	Тернопільська	Тернопільська
Максимальне значення	грн./чол.	100	177	215	247	303	405	549
	регіон	Київ	Київ	Київ	Київ	Київ	Київ	Київ
Відношення максимального значення до мінімального	2,000	2,058	2,067	2,375	2,705	3,000	2,889	
Відношення мінімального значення до середнього,%	68	68	73	68	63	59	61	
Відношення максимального значення до середнього,%	137	140	150	161	170	176	177	

Розраховано за: [161-163, 189]

Крім того, можна стверджувати, що в 6 областях (Вінницька, Волинська, Закарпатська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька) протягом останніх п'яти років (за виключенням 1997 року) рівень середньої заробітної плати не перевищував 80% середнього рівня по країні. Ще 7 областей (Житомирська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Херсонська, Черкаська, Чернігівська) характеризуються рівнем заробітної плати меншим 90% середнього рівня по країні.

Найвищий рівень заробітної плати спостерігається у м. Києві. Середня заробітна плата на 20% вища середнього рівня по країні також у Дніпропетровській та Донецькій, а з 1997 року і в Запорізькій областях.

Важливим показником оцінки економічного розвитку регіону є рівень грошових доходів населення, який включає в себе надходження грошей у вигляді оплати праці всім категоріям працюючих, пенсії, доходи від власності, стипендії та різні допомоги, надходження від продажу продуктів сільського господарства та іноземної валюти тощо.

Щодо рівня грошових доходів населення, то тут спостерігається ще більший розрив між мінімальним та максимальним рівнями даного показника, ніж для заробітної плати. В 3 областях (Закарпатська, Тернопільська, Чернівецька) грошові доходи населення не перевищують 60% середнього рівня по країні; в 12 областях (Вінницька, Волинська, Житомирська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, Рівненська, Сумська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська) – не перевищують 80% середнього рівня по країні; ще в 3 областях (Луганська, Миколаївська, Одеська) – не перевищують 90%.

В той же час грошові доходи мешканців м. Києва перевищували середній рівень доходів по країні у 1997 році у 2,5 рази, у 1998 та 1999 роках – більш, ніж у 3 рази, а у 2000 та 2001 роках – у 3,5 рази. В результаті у 2001 році максимальний рівень даного показника (м. Київ) у 8 раз перевищував мінімальний рівень, який спостерігався у Чернівецькій області (табл. 6.3).

Як відомо в Україні спостерігається досить високий рівень офіційного безробіття (незважаючи на приховане), яке постійно зростає. В 3 областях (Волинська, Рівненська, Тернопільська) станом на початок 2002 року рівень безробіття перевищує середній рівень по країні більш ніж на 60%. Ще в 6 областях (Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Київська, Полтавська, Сумська) рівень безробіття перевищує середній рівень по країні більш ніж на 30%.

Найнижчий рівень безробіття спостерігається у м. Києві й Севастополі та в Одеській області, де даний показник протягом останніх років не перевищував 30% середнього рівня по країні. Відповідно найвищий рівень офіційного безробіття більш, ніж у 8 раз перевищував найменший його рівень, який реєструється у місті Києві (табл. 6.4).

Таблиця 6.3

Диференціація рівня грошових доходів населення по Україні

Рік	1997	1998	1999	2000	2001	
Середнє значення, грн./чол.	987,6	1081,0	1239,6	1755,7	2247,5	
Мінімальне значення	грн./чол.	539,2	513,3	569,2	842,4	1023,6
	регіон	Закарпатська	Тернопільська	Чернівецька	Чернівецька	Чернівецька
Максимальне значення	грн./чол.	2503,9	3318,5	3759,1	6121,0	8199,8
	регіон	м. Київ	м. Київ	м. Київ	м. Київ	м. Київ
Відношення макс. значення до мінімального	4,644	6,465	6,604	7,266	8,011	
Відношення мін. значення до середнього	55%	47%	46%	48%	46%	
Відношення макс. значення до середнього	254%	307%	303%	349%	365%	

Розраховано за: [161-163, 189]

Таблиця 6.4

Диференціація рівня офіційного безробіття на початок року за регіонами України

Рік	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	
Середнє значення, %	0,5	1,3	2,3	3,7	4,3	4,2	3,7	
Мінімальне значення	%	0,1	0,3	0,5	0,7	0,9	0,8	0,6
	регіон	Київ Севастополь Дніпропетровська Одеська	Київ Севастополь Одеська	Київ	Київ	Київ Одеська	Київ Севастополь	Київ
Максимальне значення	%	1,5%	3,3%	4,6%	7,2%	7,7%	8,1%	7,0%
	регіон	Івано-Франківська	Івано-Франківська	Івано-Франківська	Івано-Франківська	Чернігівська	Житомирська	Рівненська
Відношення макс. значення до мінімального	15,000	11,000	9,870	10,286	8,556	10,125	11,667	
Відношення мін. значення до середнього	20%	23%	20%	19%	21%	19%	16%	
Відношення макс. значення до середнього	300%	254%	199%	195%	179%	193%	189%	

Розраховано за: [161-163, 189]

Зовнішнім проявом рівня життя населення у регіоні є міграція. Протягом останніх років для всіх регіонів України характерним є негативне сальдо міжнародної міграції, тому для порівняльної оцінки було обрано міжрегіональну міграцію. Зазначимо, що для більшості областей країни спостерігається негативне сальдо міжрегіональної міграції. Позитивним цей показник є лише у 5 областей (Дніпропетровська, Запорізька, Полтавська, Харківська, Черкаська) та м. Севастополя, де вона не перевищувала 1 на 1 000 населення, а також у м. Києві, де цей показник у 1999 році досяг 17,6 тис. або 6,7 на 1 000 населення.

Приймаючи до уваги результати проведеного аналізу, можна зробити ряд висновків:

1. Щодо всіх показників, які характеризують економічний розвиток регіону, спостерігається постійно зростаючий розрив між найкращим та найгіршим його рівнем. Цей факт свідчить про зростаючу дезінтеграцію суспільства. При цьому найкращий рівень всіх показників характерний виключно для м. Києва.
2. За результатами проведеного аналізу можна стверджувати, що згідно визначення Волинська, Закарпатська та Тернопільська області є проблемними по всіх вищезазначених параметрах, а Івано-Франківська, Кіровоградська та Львівська області – по всіх параметрах за виключенням середньої заробітної плати.
3. Поглиблюється регіональна асиметрія за інвестиціями в основний капітал. Якщо у 1996 році максимальний показник інвестицій в основний капітал на душу населення (м. Київ) перевищував його мінімальне значення (Волинська область) у 3 рази, то у 2002 році це співвідношення (максимальне значення – для Києва та мінімальне – для Тернопільської області) дорівнювало 8 (у порівняних цінах 1996 року).
4. Характерних ознак набули тенденції і щодо розміщення іноземного капіталу по території країни. На початок 2003 року 34,6% усіх прямих іноземних інвестицій, зареєстрованих в Україні, розміщено у м. Києві. У той же час питома вага прямих іноземних інвестицій кожного з 10 регіонів (Вінницька, Волинська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька та м. Севастополь) не перевищує 1% від загального обсягу по країні. Це переважно регіони із потенційними можливостями розвитку сільськогосподарського

виробництва і занепадом промисловості, низьким рівнем розвитку сектора послуг (табл. 6.5).

Таблиця 6.5

Пропорції між галузями, що виробляють товари та що надають послуги у загальній валовій доданій вартості регіону (у середньому за 1996-2000 рр.)

Області	Галузі, що виробляють товари (промисловість, будівництво, с/г тощо)		Галузі, що надають послуги (транспорт, зв'язок, торгівля, охорона здоров'я, освіта тощо)	
	Частка,%	Рейтинг	Частка,%	Рейтинг
Україна				
Дніпропетровська	64,3	1	35,7	27
Рівненська	62,6	2	37,4	26
Полтавська	62,1	3	37,9	25
Луганська	61,8	4	38,2	24
Запорізька	61,4	5	38,6	23
Донецька	61,1	6	38,9	22
Київська	60,7	7	39,3	21
Сумська	60,1	8	39,9	20
Хмельницька	59,6	9	40,4	19
Вінницька	56,8	10	43,2	18
Тернопільська	56,5	11	43,5	17
Івано-Франківська	55,4	12	44,6	16
Миколаївська	54,8	13	45,2	15
Волинська	54,0	14	46,0	14
Чернігівська	53,7	15	46,3	13
Житомирська	52,8	16	47,2	12
Чернівецька	51,2	17	48,8	11
Черкаська	50,7	18	49,3	10
Харківська	50,3	19	49,7	9
Кіровоградська	48,4	20	51,6	8
Закарпатська	48,0	21	52,0	7
Херсонська	47,4	22	52,6	6
Львівська	44,5	23	55,5	5
АР Крим	42,6	24	57,4	4
м. Севастополь	37,7	25	62,3	3
Одеська	35,3	26	64,7	2
м. Київ	26,7	27	73,3	1

5. Аналогічне становище спостерігається у спрямуванні кредитних ресурсів українських комерційних банків: 64% кредитів, наданих суб'єктам господарювання, сконцентровано у чотирьох регіонах (м. Київ, Київська, Донецька та Дніпропетровська області). Отже, за результатами проведеного аналізу за кожним показником отримується множина проблемних за цим показником регіонів, щодо яких необхідно проводити подальші дослідження саме у певному напрямку з метою визначення причин, які призвели до такого стану, та пошуку шляхів покращання ситуації.

Прикордонні області відносяться до проблемних територій в силу свого статусу, крім того, вони можуть бути проблемними за окремими показниками. Аналіз розвитку прикордонних областей України, виявив наступне.

1. З огляду на те, що 76% території України охоплюють прикордонні області (рис.6.1), не можна відзначити суттєву різницю у розвитку прикордонних та центральних областей. Значна відмінність у розвитку спостерігається лише між центром – столицею м. Києвом та периферією – усіма останніми областями.
2. Лише 6 областей, Волинська, Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька, Одеська були прикордонними до 1991

Рис. 6.1. Прикордонні області України

року. Із цих областей лише Одеська та Львівська посідають 6 та 10 місця за рейтингом участі у ВДВ України, а Івано-Франківська – 19, Волинська – 24, Закарпатська – 25, Чернівецька – 26, тобто, всі останні місця [184] (табл.6.6).

3. Наявність закритого кордону, прикордонної зони та прикордонної смуги до 1991 року зумовила появу всіх ознак периферійності,

Таблиця 6.6

Частка регіонів у валовій доданій вартості України
(у середньому за 1996-2000 рр.)

Область	Частка регіону, %	Рейтинг
Україна	100	
Донецька	12,1	1
Дніпропетровська	9,2	2
м. Київ	9,0	3
Харківська	6,3	4
Запорізька	5,5	5
Одеська	5,1	6
Луганська	4,9	7
Київська	4,3	8-9
Полтавська	4,3	8-9
Львівська	4,2	10
АР Крим	3,1	11
Вінницька	3,0	12
Черкаська	2,8	13
Сумська	2,7	14
Хмельницька	2,6	15
Житомирська	2,4	16-17-18
Миколаївська	2,4	16-17-18
Чернігівська	2,4	16-17-18
Івано-Франківська	2,1	19
Херсонська	2,0	20
Рівненська	1,9	21
Кіровоградська	1,8	22
Тернопільська	1,5	23
Волинська	1,4	24
Закарпатська	1,3	25
Чернівецька	1,2	26
м. Севастополь	0,5	27

передусім, на районному та селищному рівнях: найнижчий рівень щільності населення поблизу кордону, паралельні дороги вздовж кордону, найнижчий рівень розвитку інфраструктури, соціального забезпечення і, в цілому, найнижчий життєвий рівень населення, що проживало у прикордонні [13].

4. Розвиток території спостерігався лише вздовж основних магістралей, передусім, міжнародних, які прямували до пунктів перепуску через кордон – Шегині (Львівська область) та Ужгород-Чоп (Закарпатська область). Відкриття протягом останнього десятиріччя нових пунктів перепуску через кордон призвело до значної активізації життєдіяльності населення у прикордонних територіях, підвищення його життєвого рівня. Це чітко простежується у всіх 6 прикордонних областях. Відкриття п/п Ягодин привело до активізації розвитку всієї Волинської області, п/п Рава-Руська та Краковець – Жовківського та Яворівського районів, а Смільниці – Самбірського, Старосамбірського та Турківського районів Львівської області.
5. В той же час відсутність пунктів перепуску у Івано-Франківській області зумовлює подальшу деградацію її Верховинського району, подібна ситуація у Путивльському та Вижицькому районах Чернівецької області [29].

Таким чином, диференціація регіонів дає можливість ідентифікувати проблемні регіони, зокрема, сформувані проблемний каталог прикордонного регіону. Паралельне дослідження суміжних територій сусідніх країн дає можливість сформувані проблемний каталог суміжної території. Спільне опрацювання цих проблемних каталогів дасть можливість сформувані проблемний каталог транскордонного регіону.

6.2. Принципи формування регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва

Усвідомлення того, що просторовий фактор має істотний вплив на економічний розвиток зумовило виникнення та становлення регіональної політики як окремої галузі управління державою. У даний час регіональна політика існує у всіх країнах, але у різних формах і, по-суті, відображає будь-які свідомі й сплановані дії з боку уряду, спрямовані на просторовий розподіл економічних та

соціальних складових, включаючи державні доходи та доходи населення, виробництво товарів та послуг, транспортну інфраструктуру тощо. Дискусії з приводу існування регіональної політики пояснюються тим, що усвідомлену і дієву регіональну політику нерідко важко ідентифікувати у різноаспектній та слабо скоординованій діяльності різних державних інститутів, що впливають на регіональний розвиток. Регіональна політика може бути активною, інституційно відокремленою, оснащеною спеціалізованими інструментами тощо, а може бути і малопомітною, що слабо виділяється серед інших напрямів діяльності держави [34, 138, 151, 153].

На наш погляд, найбільш узагальнюючими та достатніми для нашого дослідження є наступні дефініції.

Регіональна політика – це формалізована стратегія, існування якої ясно і зрозуміло задекларовано, а виконання здійснюється через ефективну інституційну інфраструктуру, забезпечену зокрема і на законодавчому рівні [153, С. 18].

Політика регіонального розвитку, тобто регіональна політика, у загальних рисах стосується функції, ролі та місця конкретного регіону у структурі господарства країни, напрямків його спеціалізації та створення програми активізації слабше розвинутих регіонів для зменшення диспропорції в їхньому економічному розвитку. Мета регіональної політики пов'язана з раціоналізацією процесу економічного зростання та суспільного розвитку, а також із процесом виробництва та розподілу з територіального погляду [247].

Регіональна політика є інтегральною частиною суспільно-економічної політики, засобом свідомого впливу влади на розвиток регіонів. Вважається, що політика регіонального розвитку передбачає два виміри – регіональну політику держави, що є фрагментом макроекономічної політики, та регіональну політику, яку проводять органи місцевого самоврядування [262].

"Регіональна політика має визначити законодавчі та інституційні рамки, а також стосуватися секторної політики і регіональних інституцій на національному рівні [268]. Необхідними складовими регіональної політики (при будь-яких модифікаціях її визначення) є чітко сформульовані цілі, об'єкти, суб'єкти, а також засоби її реалізації.

В ідеології регіональної економічної політики важливе місце займає уявлення, що основним її об'єктом є різні регіональні

(просторові) нерівності – різниця у рівнях розвитку, зайнятості, доходів населення, умовах підприємництва тощо.

Суб'єктами державної регіональної політики виступають законодавчі та виконавчі органи влади центру та регіонів, органи місцевого самоврядування, а також різні міжрегіональні асоціації. Принципи, організація, методи, форми регіональної економічної політики істотно відрізняються за країнами. Ефективність, розмір та організаційні форми політики регіонального розвитку формуються, між іншими, під впливом таких чинників:

- рівня економічного розвитку регіонів;
- міжрегіональних розбіжностей у цих показниках;
- територіальної організації держави;
- системи громадських фінансів (в Україні – на стадії формування);
- політичних імпульсів (внутрішніх і зовнішніх) активності держави щодо розвитку, зокрема економічного [266].

Повноцінна участь регіонів у транскордонному співробітництві має ґрунтуватися на правових та інституційних засадах, спроможних забезпечити регіональним та місцевим органам влади відповідний перелік компетенцій щодо налагодження безпосередніх відносин. Це в свою чергу, передбачає наявність формалізованої стратегії регіонального розвитку, що базується на принципах узгодження інтересів між державою та її регіонами, та встановлює правові рамки, які дозволяють регіональним та місцевим органам влади ефективно вирішувати питання забезпечення стійкого розвитку регіонів, а значить, держави.

В основі розвитку транскордонного співробітництва є теорія регіонального розвитку, яка є базою формування національних політик регіонального розвитку країн та загальної регіональної політики ЄС [34, 138, 151, 259].

Принципово важливе значення має та обставина, що західна модель регіональної економічної політики пройшла через три економічні парадигми [7, С. 57-73].

Сутність першої з них – парадигми невідкладної допомоги кризовим регіонам, полягає у орієнтації на пріоритетну державну підтримку кризових (проблемних) регіонів.

Друга – парадигма міжрегіонального перерозподілу економічного зростання – орієнтована на вирівнювання диспропорцій розвитку регіонів шляхом перерозподілу доходів.

Третя – парадигма реструктуризації регіонів передбачає перенесення акцентів з прямого державного регулювання регіонального розвитку на стимулювання розвитку в проблемних районах.

Сучасна парадигма регіонального розвитку з'явилася на початку 90-х років і визначена як парадигма регіонального саморозвитку. Вона орієнтована на більш повне врахування інтересів територіальних співтовариств, покладення відповідальності за розвиток регіонів на місцеві органи влади, взаємну координацію діяльності центральних та місцевих влад, а для прикордонних регіонів – також координацію місцевих влад суміжних територій. Тобто, сучасна регіональна політика "здебільшого має орієнтуватися не на міжрегіональний розподіл, а на мобілізацію місцевого потенціалу та ресурсів" [248].

В Україні зроблені перші кроки у напрямі формування регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва. У прийнятій Концепції державної регіональної політики зазначено, що "стимулювання розвитку транскордонних і міжрегіональних економічних зв'язків на основі виробничої кооперації та інтеграції, створення відповідних промислово-фінансових груп, інших сучасних форм господарювання є одним з стратегічних напрямків регіональної політики держави і "передбачається розроблення пропозицій щодо законодавчого розширення можливостей місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування для розвитку транскордонного та міжрегіонального економічного співробітництва та щодо впорядкування такого співробітництва".

Проте, дискусійним є сама постановка проблеми щодо регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва. Можливо більш коректно було б говорити про регіональну політику розвитку прикордонних регіонів, а транскордонне співробітництво розглядати як організаційну форму такого розвитку?

На наш погляд, регіональна політика розвитку прикордонних регіонів має дещо інше смислове навантаження – мова йде про прикордонний регіон як об'єкт державної регіональної політики серед інших регіонів держави, який, однак, має специфічні проблеми, як і будь-який інший внутрішній регіон. Для вирішення цих проблем держава використовує різноманітні механізми для створення умов прискороного розвитку прикордонних територій, наприклад, за рахунок формування СЕЗ, технопарків, технополісів,

у тому числі з використанням можливостей транскордонного співробітництва.

При розгляді регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва її об'єктами є транскордонний регіон і саме транскордонне співробітництво, яке потрібно розвивати відповідно зовнішньої та зовнішньоекономічної політики держави і її стратегії соціально-економічного розвитку з врахуванням загальноєвропейської політики. Ця політика обов'язково формується на двох рівнях – державному та регіональному. Тобто, держава визначає загальні рамки та стратегічні напрями розвитку транскордонного співробітництва з врахуванням загальноєвропейських інтересів, а кожен прикордонний регіон може формувати свою політику співпраці з суміжними територіями з врахуванням державних інтересів.

Необхідність вирішення спільних проблем, що виникають у транскордонному регіоні (територіальне та просторове облаштування, розбудова транскордонної інфраструктури, спільне використання водних та інших ресурсів тощо), розширює сфери державної регіональної політики на міжнародний рівень і приводить до необхідності врахування стратегій соціально-економічного розвитку суміжних прикордонних територій сусідніх держав

В основі формування державної регіональної політики у сфері транскордонного співробітництва має бути підхід направлений на посилення ролі регіонів у активізації інтеграційних процесів України та розвитку транскордонного співробітництва, підвищення конкурентноздатності окремих регіонів країни, що в кінцевому підсумку, зміцнює економічний потенціал держави.

Таким чином, регіональна політика розвитку транскордонного співробітництва визначає стратегію розвитку транскордонних регіонів та транскордонного співробітництва по всьому периметру кордону держави. Вона включає також розробку програм використання можливостей транскордонного співробітництва для підвищення якості життя населення прикордоння шляхом формування інтегрованого транскордонного простору України.

Як згадувалося вище, сучасна парадигма регіонального розвитку орієнтована на більш повне врахування інтересів територіальних співтовариств, покладення відповідальності за розвиток регіонів на місцеві органи влади, взаємну координацію діяльності центральних та місцевих влад, а для прикордонних регіонів – також координацію

місцевих влад суміжних територій. Тобто, сучасна регіональна політика, здебільшого, має орієнтуватися не на міжрегіональний розподіл, а на мобілізацію місцевого потенціалу та ресурсів. Європейський досвід 80-90-х років свідчить, що найефективнішим механізмом регіонального розвитку є створення державою правових основ для підвищення ефективності використання внутрішнього потенціалу самими територіями з метою посилення їх конкурентоспроможності, а значить, ліквідації відсталості.

Постає питання, чи доцільно говорити про регіональну політику розвитку транскордонного співробітництва як відносно самостійний напрям регіональної політики? Так. Проте слід чітко собі уявляти, що регіональна політика транскордонного співробітництва: 1) повинна бути складовою частиною (розділом) регіональної політики в Стратегії соціально-економічного розвитку держави, а також її зовнішньої та зовнішньоекономічної стратегій; а також враховувати основні засади формування постіндустріального суспільства; 2) має бути багаторівневою і формуватися на міжнародному, національному, регіональному та локальному рівнях; 3) має визначати законодавчі та інституційні рамки, базуватися окрім загальних принципів, на специфічних, мати спеціалізовані інструменти, власні організацію, методи та форми її розробки та реалізації.

Необхідними складовими регіональної політики є чітко сформульовані цілі, об'єкти, суб'єкти і засоби реалізації (здійснення).

Загальною метою транскордонного співробітництва є забезпечення якісних умов проживання населення з обох сторін кордону, нівелювання наявності останнього. Ця ціль повинна бути конкретизована на кожному етапі розвитку, з врахуванням тієї ролі, яку відіграє транскордонне співробітництво у житті народів.

Щоб розглянути об'єкти політики ТКС, зупинимося на його специфічних особливостях.

Першою особливістю є те, що мова йде про співпрацю, співробітництво (а не просто діяльність), а значить основні акценти повинні бути звернені на спільну роботу, координацію та узгодження. Враховуючи "філософію" транскордонного співробітництва – спільна робота повинна починатися етапом виявлення спільних проблем, розробки планів та вибору пріоритетів розвитку і продовжуватися етапом координації реалізації вироблених планів. На сучасному етапі для України процес

співпраці виглядає так: окрема робота кожної сторони в процесі виявлення спільних проблем і вибору пріоритетів, а потім узгодження планів розвитку за окремими заходами.

Друга особливість полягає у тому, що транскордонна співпраця стосується всіх сфер життєдіяльності населення і політика повинна формуватися так, щоб у діалозі в усіх сферах життя були задіяні всі соціальні групи населення та адміністративні органи. Сьогодні в Україні співпраця здійснюється, переважно, між обласними державними органами влади.

Третя особливість стосується того, що одним із основних об'єктів політики повинен бути кордон і по відношенню до нього повинна вирішуватися двояка задача: забезпечення необхідного рівня захисту держави та намагання досягнення вільного переміщення через кордон. Для України тут є ще й інша специфіка, яка полягає в різниці кордонів на Заході і Сході країни і менталітет населення старих і нових прикордонних територій.

Четверта особливість стосується транзитності території а саме, пропускну здатності прикордонної інфраструктури у широкому сенсі, комунікацій, можливості обслуговування значно більших потоків людей, товарів, вантажів. Відтак, формування сектору послуг у прикордонних регіонах повинно бути пріоритетом соціально-економічного розвитку і тут дуже важлива узгоджена діяльність сторін транскордонного регіону. В Україні такі тенденції вже з'явилися (див. табл. 5.5), проте для Сходу держави їх доцільно значно посилювати. Таким чином, об'єктом регіональної політики ТКС є транскордонний регіон, його просторове облаштування і просторова економіка.

П'ята особливість стосується спільних природних ресурсів, передусім, водних, використання яких повинно бути раціональним з обох сторін та екологічно безпечним. При цьому жодна із сторін не може діяти на зниження рівня екологічної безпеки іншої сторони і займатися господарством без врахування інтересів сусідів. Спільні природні ресурси повинні бути першочерговим об'єктом регіональної політики транскордонного співробітництва.

Об'єктом політики ТКС повинна бути *прикордонна торгівля*. Це явище присутнє у всіх без винятку транскордонних регіонах незалежно від рівня розвитку країн. Ігнорувати її як явище соціально-економічного життя населення прикордонних територій,

не досліджувати її і, відповідно, не розробляти політику, яка б відповідала інтересам населення і держави, не є вірним.

Всі перераховані проблеми та специфіка знайшли відображення у діяльності єврорегіонів. Тому наступним об'єктом політики транскордонного співробітництва є *єврорегіони*. Розвиток транскордонної співпраці у формі єврорегіонів у багатьох країнах Європи призвів до того, що периметри кордонів країн повністю охоплені єврорегіонами. Так, формування єврорегіонів на німецьких кордонах від першого у 1958 року до останніх у 1999 році повністю охопило німецькі прикордонні території (табл. 6.7.). Вони успішно розвиваються у напрямі формування повністю інтегрованого простору у всіх транскордонних регіонах Німеччини.

Чехія і Польща на своїх кордонах створили відповідно 13 та 15 єврорегіонів, які повністю охоплюють всі прикордонні території. В Україні на даний час 6 єврорегіонів, в яких беруть участь 8 областей, тобто менше половини (рис. 6.2-6.4). Розвиток єврорегіонів – одне з найважливіших питань політики транскордонного співробітництва.

Рис. 6.2. Єврорегіони на кордонах Чехії

Таблиця 6.7

Євроєрегіони на кордонах Німеччини

№	Назва євроєрегіонів (німецькою/українською)	Рік заснування	Кордон
Німеччина – Данія			
1	Storstroms Amt / Kreis Ostholstein – Luebeck Шторстромс Ампт/ Крайс Остгольштайн-Любек	1977	D/ DK
2	Регіон Зондерюллянд-Шлезвіг	1997	D/ DK
Німеччина – Данія – Нідерланди			
3	Euroregion Watteninseln / Єврегіо Ваттентінселн	1999	D/DK/NL
Німеччина – Нідерланди			
4	EUREGIO / ЄВРЕГІО	1958	D/NL
5	Euregio Rhein-Waal / Єврегіо Рейн-Вааль	1963/1993	D/NL
6	Ems-Dollart-Region / Емс-Долларг – Регіон	1977/1997	D/NL
7	Euregio Rhein-Maas-Nord / Єврегіо Рейн-Маас-Норд	1978	D/NL
8	Інтеррегіон "Нова Ганза"	1991	D/NL
Німеччина – Нідерланди – Бельгія			
9	Євроєрегіон "Маас-Рейн"	1976/1991	D/NL/B
Німеччина – Франція – Люксембург			
10	EuRegion SaarLorLuxRhein / Єврегіо СаарЛорЛюксРейн	1989	D/F/LUX
Німеччина – Франція			
11	Zukunft SaarMoselle-Avenir / Цукунфт СаарМозель-Авенір	1979	D/F
12	"Регіо Паміна"	1988	D/F
13	CENTRE / ЦЕНТРЕ	1999	D/F
Німеччина – Франція – Швейцарія			
14	Regio TriRhena / Єврегіо ТриРена	1995	D/F/CH
Німеччина – Швейцарія – Австрія			
15	Regio BODENSEE / Єврегіо БОДЕНЗЕЕ	1994	D/CH/A
Німеччина – Австрія			
16	Euregio Inn-Salzach / Єврегіо Інн-Зальцах	1994	D/A
17	EuRegion Salzburg – Berchtesgadener Land-Traunstein / Єврегіо Зальцбург – Берхтесгаденс Лянд-Траунштайн	1995	D/A
18	Euregio "via Salina" / Єврегіо "Віа Саліна	1997	D/A
19	Euregio Inntal / Єврегіо Іннтал	1998	D/A
20	Euregio Zugspitze – Wetterstein-Karwendel / Єврегіо Цугшпітце-Веттерштайн-Карвендель	1998	D/A
Німеччина-Австрія- Чехія			
21	Euregio Bayerischer Wald/Sumava-Muehlviertel/Bochmerwald / Єврегіо Байерішер Вальд/Сумава-Мюльфіртель/Богмервальд	1993	D/A/CZ
Німеччина – Чехія			
22	Euroregion Elbe/Labe / Єврегіон Ельбе/Лабе	1992	D/CZ
23	Euroregion Erzgebirge Krušnohori / Єврегіон Ерцгебірге Крусногорі	1992	D/CZ
24	Euroregion Egrensis / Єврегіо Егренсіс	1993	D/CZ
Німеччина – Польща – Чехія			
25	Euroregion Neisse/Nisa/Nysa / Єврегіон Нейсе/Ніса/Ниса	1991	D/PL/CZ
Німеччина – Польща			
26	Euroregion Pro Europa Viadrina / Єврегіон Про Європа Віадрина	1992	D/PL
27	Euroregion Spree-Neisse-Bober / Єврегіон Шпрее – Нейсе – Бобер	1993	D/PL
Німеччина – Польща-Швеція			
28	Euroregion Pomerania / Єврегіон Померанія	1993/95	D/PL/S

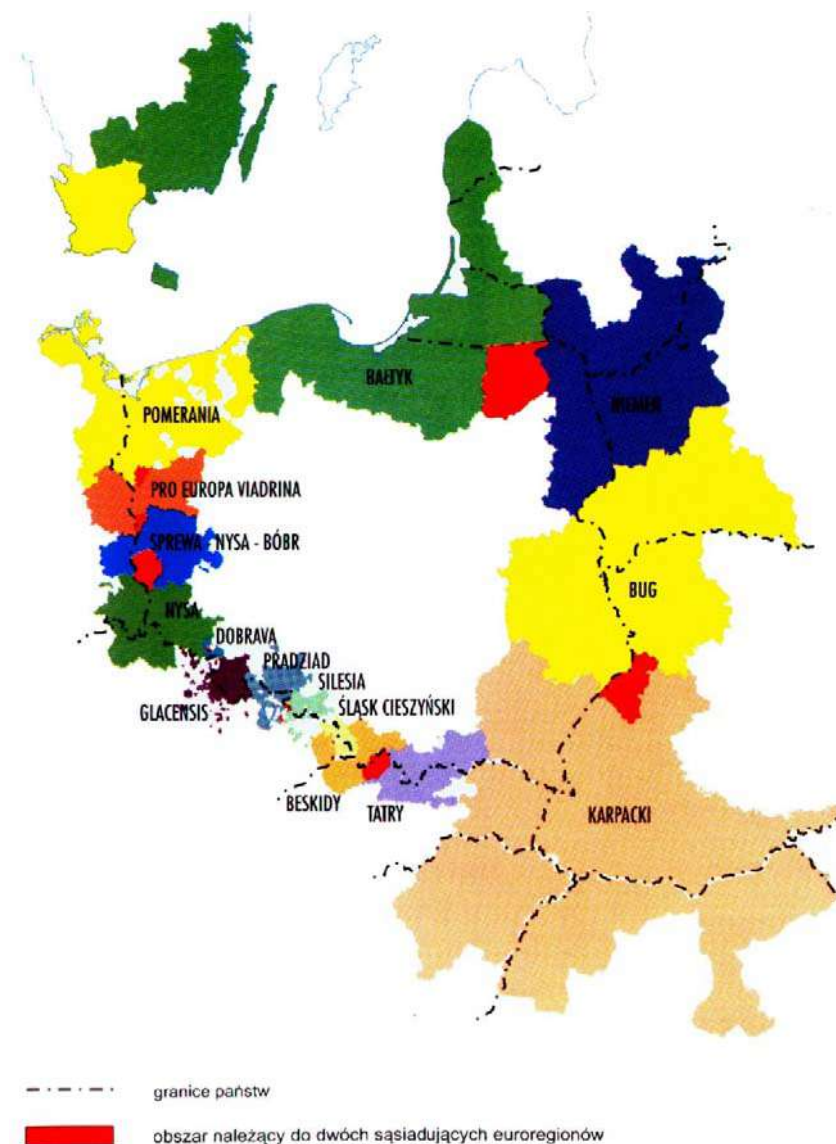

Рис. 6.3. Євроєрегіони на кордонах Польщі

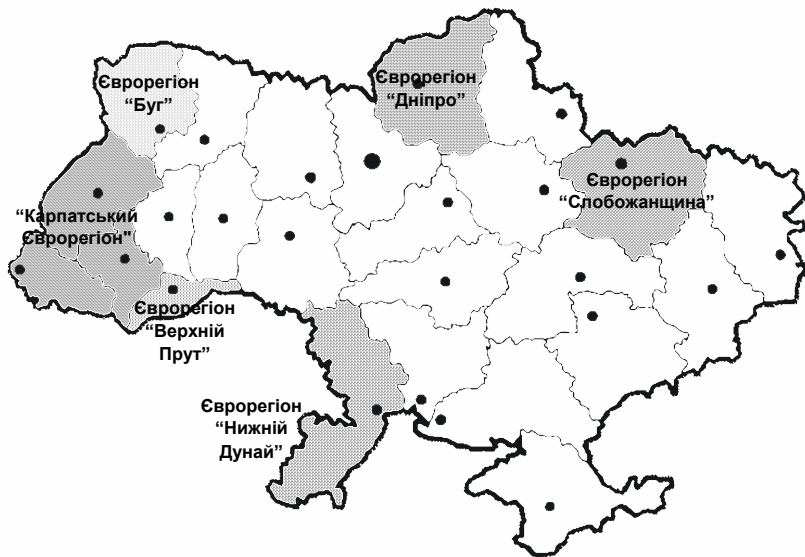

Рис. 6.4. Єврорегіони за участю областей України

У формуванні політики транскордонного співробітництва Україні також можна спробувати використати досвід наведених країн і стимулювати (сприяти) формуванню єврорегіонів по всьому периметру українського кордону.

Цей процес має починатися з інформування громад у цілому щодо механізмів транскордонного співробітництва і можливостей, які воно відкриває та підготовки відповідних фахівців.

Політика регіонального розвитку в цілому повинна органічно поєднуватися з пріоритетними напрямками Стратегії економічного і соціального розвитку України, Генеральною схемою планування території України, іншими документами довготермінової дії, що вимагає узгодження стратегічних цілей та пріоритетів розвитку на державному та регіональному рівнях. Це реалізується шляхом впровадження регіонального стратегічного планування (розробка за єдиною методикою та прийняття місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування регіональних стратегій розвитку) та поширення практики двостороннього узгодження діяльності центральних та місцевих органів влади. На даний час розроблена Стратегія економічного розвитку України на 2004-2015

рр. "Шляхом європейської інтеграції" та відбувається процес розробки регіональних стратегій.

З іншої сторони, регіональна політика України повинна враховувати основні тенденції розвитку європейського континенту, задекларовані Радою Європи та основні тенденції та принципи регіональної політики ЄС, оскільки під її механізми вже попали західні та південно-західні області України як території, що межують з ЄС.

В цьому контексті повинна формуватися і політика транскордонного співробітництва. "Головні умови, що мають особливий вплив на життя народу: природа країни, де він живе, побут племені, до якого він належить; стан сусідніх народів і держав" [162, С. 259].

Політика майже всіх країн сучасного світу характеризується двояким спрямуванням: зберегти політичну незалежність і знайти надійних партнерів для економічної інтеграції [10, С. 20].

Європейський вибір України є природним наслідком здобуття нашою країною державної незалежності, попереднього етапу здійснюваних реформ. Західноєвропейська чи, точніше, рейнська модель, сьогодні і, без сумніву, у майбутньому буде залишатися вищим досягненням сучасного цивілізованого суспільства, підтвердженням чого є те, що в умовах постіндустріального суспільства Європа має набагато вагоміший потенціал поступального розвитку, чим Америка. Найбільш привабливим для нас є істотна різниця парадигми відносин європейських країн з країнами периферії. Ці відносини кардинально відрізняються від малоефективного імперського гегемонізму США. Вони будуються на принципах максимальної гармонізації глобальних і національних інтересів. Базовий принцип ЄС – збереження в інтеграційному процесі національної ідентичності та розмаїття культур. Це найважливіший принцип для України, який викристалізовується із історії українського народу, його менталітету і глибоких демократичних традицій [33].

Не менш важлива є транскордонна співпраця на кордонах з Росією, Білорусією та Молдовою. Поява кордону на територіях, де населення проживало однією громадою, створило нові труднощі для життєдіяльності мешканців тепер прикордонних регіонів. З'явилося багато нових обмежень і умов, які ускладнюють ведення економічної, культурної та іншої діяльності і це викликає

незадоволення мас. Для цих територій повинна бути розроблена особлива стратегія їх соціально-економічного розвитку.

Можна виокремити чотири рівні реалізації транскордонної співпраці [14]:

- міжнародний рівень: реалізується політика загальноєвропейських інтересів, здійснюється координація національних регіональних політик для збалансованого розвитку європейського простору;
- державний рівень: виробляється національна політика ТКС та узгоджуються національні інтереси з загальноєвропейськими, а також здійснюється гармонізація національних та регіональних цілей;
- регіональний рівень: реалізується регіональна політика транскордонного співробітництва з врахуванням інтересів держави та місцевих органів влади, здійснюється координація між регіонами сусідніх країн;
- місцевий рівень: здійснюється координація планів розвитку місцевої влади, з істотною увагою до регіональних та національних інтересів, відбувається конкретна співпраця між суб'єктами прикордонних територій.

З метою забезпечення оптимальної координації між місцевими, регіональними, національними та європейським рівнями, щодо транскордонного співробітництва, їх дії повинні завжди враховувати будь-які заходи, представлені чи заплановані на рівні, що знаходиться вище чи нижче їх власного, а, значить, вони повинні регулярно інформувати один одного.

І ще одна вимога, що пропагується у Європі – будь-яка політика регіонального розвитку на будь-якому рівні повинна базуватися на активній участі громадян. Необхідно, щоб громадяни були чітко і всебічно інформовані на всіх етапах процесу планування та у відповідності з встановленими порядками та процедурами. Не виконання цієї вимоги негативно впливає на ефективність транскордонного співробітництва в єврорегіонах України у порівнянні, наприклад з Польщею, Чехією, Словаччиною тощо (див. розділ 4).

Для поширення європейських ініціатив щодо транскордонного співробітництва у Хартії прикордонних та транскордонних регіонів, вважається необхідним [47]:

- впровадження через національні парламенти і владу в загально поширену політичну практику постанов, прийнятих на європейському рівні;
- вклад всіма владами європейського та національного рівня внеску у розв'язання прикордонних проблем і приймання з цією метою відповідних постанов;
- рішуче представлення ідей, що виникли на локальному та регіональному рівнях на Європейських форумах;
- створення можливостей їх безпосереднього представлення в рамках структур Ради Європи та Європейського Союзу;
- підписання на міжнародному рівні необхідних умов, що регулюють правові основи транскордонної співпраці у регіональному та місцевому просторі.

У Законі України "Про транскордонне співробітництво" зазначається, що метою державної політики у сфері транскордонного співробітництва є створення умов для підтримки і заохочення участі у транскордонному співробітництві суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва, розвиток взаємовигідних зв'язків, підвищення соціально-економічного розвитку регіонів та якості життя населення.

Державна політика у сфері транскордонного співробітництва або регіональна політика розвитку транскордонного співробітництва, відповідно з Законом, ґрунтується на принципах:

- конституційності, законності;
- чіткого розподілу завдань, повноважень та відповідальності між суб'єктами транскордонного співробітництва;
- гармонізації загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів;
- забезпечення рівних можливостей для регіонів України щодо співпраці з територіальними громадами або органами влади сусідніх держав в рамках транскордонного співробітництва;
- розмежування відповідальності та повноважень між центральними та місцевими органами виконавчої влади з метою найбільш ефективного вирішення проблем та завдань;
- забезпечення здатності суб'єктів транскордонного співробітництва в межах, визначених законодавством, самостійно вирішувати питання розвитку територій та створення ефективних механізмів забезпечення їх участі у транскордонному співробітництві;

– підвищення ролі та відповідальності суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва.

Проте, враховуючи вище сказане, у транскордонному співробітництві неминучим є також застосування принципів субсидювання і партнерства одночасно на європейському, національному, регіональному та місцевому рівнях. Тобто, загальними принципами регіональної політики транскордонного співробітництва повинні стати загальні принципи регіональної політики ЄС, до яких Україна повинна поетапно адаптуватися [259, С. 312]:

- **Принципи права:** субсидіарність (право вищих суспільних одиниць розв'язувати лише ті проблеми, які не здатні вирішити нижчі структури); координація, еластичність;
- **Організаційні принципи:** децентралізація (перерозподіл владних повноважень, ресурсів, бюджету, з центру в регіони); партнерство (співробітництво між суб'єктами різних рівнів (держава, регіон); програмування (розробка стратегії розвитку на основі пріоритетних цілей, фінансування не окремих проектів, а програм, які мають глибинний вплив на розвиток усього регіону);
- **Принципи фінансування:** концентрація (концентрація фондів з метою їх найефективнішого використання) та адиціоналізм (додаткове фінансування за рахунок місцевих джерел); компліментарність (доповнення);
- **Принципи оцінки реалізації програми:** моніторинг; оцінка (початкова, біжуча, прогнозна), фінансовий контроль.

Останній принцип – це принцип існування концепції стратегії транскордонного розвитку; виконання якого є обов'язковим для створення стратегічних меж та для перспективи довготривалої співпраці; ця стратегія повинна відповідати програмі розвитку краю та окреслювати потреби та майбутні цілі транскордонної співпраці для подолання ізольованого розвитку лише з одної сторони кордону і розробка відповідної спільної перспективи регіонального транскордонного розвитку. Введення цього принципу дозволить також здійснювати єдину політику просторового розвитку європейського континенту.

Таким чином, є всі підстави вести мову про доцільність розробки самостійної регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва (РП ТКС) у двох вимірах: як політику держави щодо розвитку ТКС та власної політики прикордонних регіонів. Основним

об'єктом РП ТКС держави є сприяння формуванню єврорегіонів як організаційної платформи транскордонного співробітництва та забезпечення їх нормативною та методичною базою. Основним об'єктом РП ТКС прикордонних областей є розробка спільної стратегії просторового розвитку транскордонного регіону, у який входить дана область. Основними засобами реалізації РП ТКС є державні та регіональні програми розвитку ТКС та їх фінансове забезпечення, у тому числі за участю міжнародних фінансових структур.

6.3. Механізми реалізації регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва

Регіональна політика розвитку транскордонного співробітництва, як зазначалось вище, формується на двох рівнях – державному та регіональному.

Тобто, потрібно визнати, що в процесі становлення ринкових відносин в Україні з'явилися нові функції в управлінні обласним господарством – міжнародна міжрегіональна діяльність. Ця діяльність розвивається не лише в сфері економічних відносин, а у всіх аспектах життя – культурній, науково-освітній, екологічній, розбудови інфраструктури, просторового облаштування тощо і всі вони стають предметом співпраці за міжрегіональними та транскордонними угодами. Щоб досягнути ефективності в цій діяльності, обласні органи влади повинні формувати власну програму міжнародної діяльності, яка б базувалась на стратегії зовнішньої та зовнішньоекономічної політики держави та її політиці транскордонного співробітництва та найкращим чином враховувала наявний природно-ресурсний та кадровий потенціали території [15]. Ця Програма повинна бути складовою стратегії територіального розвитку, визначена і представлена в документах, структурована, мати механізми реалізації та забезпечена необхідними ресурсами

Формування програми міжнародної діяльності регіону повинно базуватися на основних положеннях: державної регіональної політики; зовнішньої та зовнішньоекономічної стратегії держави; державної регіональної політики транскордонного співробітництва; регіональної політики ЄС; теорії конкурентних переваг; теорії стратегічного менеджменту.

Основними принципами її формування мають стати узгодження державних і регіональних інтересів та системність.

Програма міжнародної діяльності області повинна включати такі модулі: міжрегіональне та транскордонне співробітництво; зовнішню торгівлю товарами та послугами; залучення інвестицій в область та інвестування за кордон.

Виходячи із завдань цього дослідження, зупинимось на розгляді лише першого модуля, а саме: на міжтериторіальному та транскордонному співробітництві – міжнародному співробітництві регіонів.

Передумовою розробки стратегії міжнародної діяльності області є обґрунтоване визначення основних проблем регіону з подальшим виділенням проблем, які можна вирішити самостійно; які потрібно вирішувати за допомогою держави і які доцільно вирішувати в рамках транскордонних і міжрегіональних угод. В останньому випадку при вірній організації можна розраховувати на допомогу європейських міжнародних структур як у методичному, інформаційному, так і у фінансовому планах.

Свідомо підкреслюючи факт "обґрунтованого" визначення проблем регіону, акцентуємо увагу на тому, що цьому визначенню мають передувати ґрунтовні науково-дослідні роботи з аналізу стану і прогнозування перспектив розвитку території, а для прикордонних територій слід брати до уваги стан і перспективи розвитку суміжних територій.

Ще один момент, на якому хотілося б зупинитися. Як вже зазначено вище, для України міжнародна діяльність регіонів – новий напрямок господарювання, який, на жаль, зовсім не забезпечений професійними кадрами. Розпочати ліквідацію цієї прогалини доцільно з системи підготовки та перепідготовки кадрів за програмою, яка, передусім, повинна передбачати введення курсів "Регіональна політика" та "Міжрегіональне та транскордонне співробітництво" на усіх економічних кафедрах [41].

Всі обласні державні адміністрації повинні розробити Стратегію соціально-економічного розвитку області враховуючи: 1. Наказ Міністерства економіки з питань економічної інтеграції України № 224 від 29.07.2002 "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку". 2. Постанову Кабінету Міністрів України від 28 квітня 2003 р. № 621 "Про

розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання державного бюджету".

Як було зазначено, обласна політика міжтериторіального та транскордонного співробітництва повинна бути складовою частиною регіональної стратегії. Тому, запропоновані методичні рекомендації, щоб не повторювати загальні методичні рекомендації з розробки Стратегії, для політики міжнародного співробітництва регіону будуть стосуватися лише специфічних моментів. Таким чином, необхідно розробити документ – стратегію міжтериторіального та транскордонного співробітництва області. Оформлення програми, на наш погляд, доцільно здійснювати за запропонованою логіко-структурною схемою (додаток 12).

Міжнародне співробітництво регіону слід розглядати як таке, що формується з міжтериторіального та транскордонного. Це впливає зі специфіки завдань, які необхідно буде вирішувати. Розглянемо основну схему розробки стратегії.

I етап. Організація роботи. Створення робочої групи. Опрацювання методології підготовки Стратегії.

II етап. Аналіз стану міжтериторіального та транскордонного співробітництва області. 1. Території з якими співпрацює область, її райони, міста. 2. Аналіз стану реалізації міжтериторіальних угод. 3. Аналіз транскордонного співробітництва у всіх сферах. 4. Інституції підтримки транскордонного співробітництва. 5. Транспортна інфраструктура на досліджуваному прикордонні.

III етап. Аналіз стратегій регіонального розвитку суміжних прикордонних територій сусідніх держав для виявлення спільних проблем та шляхів їх вирішення.

1. Загальна характеристика суміжних прикордонних територій в порівнянні з обласними даними. 2. Характеристика окремих сфер, наприклад: туризм, наука, освіта, культура; 3. Інституції підтримки регіонального розвитку; агенції регіонального розвитку; спеціальні економічні зони; фінансові інституції; господарські палати та товариства; осередки підтримки підприємництва; центри інновації та трансферу технологій; навчально-консультативні осередки; торгові, виставкові центри, товарні ярмарки; 4. Використання зовнішніх джерел фінансування: державні/регіональні програми підтримки ТКС; фінансова підтримка за програмами ЄС; фінансова підтримка інших донорських організацій (Міністерство міжнародного розвитку DFID, Фонди "Євразія", "Відродження", "Бертельсмана" тощо); 5.

Транспортна інфраструктура на досліджуваному прикордонні; 6. Стан міжрегіонального та транскордонного співробітництва суміжних регіонів; 7. Основні положення Стратегії розвитку суміжного регіону та її аналіз з позицій співпраці: SWOT-аналіз суміжного регіону в частині транскордонного співробітництва, пріоритети розвитку.

IV етап. Виявлення спільних проблем та визначення пріоритетів з врахуванням мети та пріоритетів регіональної стратегії

V етап. Розробка основних концептуальних засад стратегії розвитку транскордонного співробітництва

VI етап. Вибір шляхів вирішення спільних проблем та координація їх реалізації. 1. Підготовка операційних планів; 2. Опрацювання механізмів та інструментів управління Стратегією транскордонного співробітництва; 3. Створення спільної моніторингової групи.

Аналітична робота має бути проведена за схемою чотирьох стадій: Опис минулої і сьогоденної ситуації; Пояснення процесів що спостерігаються; Запланований розвиток даного явища або процесу; Оцінка – яким чином цей розвиток корелюється із баченням стратегії міжтериторіального та транскордонного співробітництва і баченням регіональної стратегії в цілому.

Для прикладу, розглянемо окремі частини стратегії транскордонного співробітництва Львівської області та суміжних прикордонних територій Польщі – Підкарпатського та Люблінського воєводств, у розробці якої приймала безпосередню участь автор (Додаток 8, 9).

Проблемам розвитку транскордонного та міжрегіонального співробітництва приділено особливу увагу при формуванні Стратегії економічного та соціального розвитку області, яка у відповідності з розпорядженням голови Львівської обласної державної адміністрації розробляється на період до 2011 року. На даний час розроблено концептуальні основи даної Стратегії, в яких транскордонне співробітництво визначене як один з пріоритетних напрямів стратегічного розвитку області.

Статус України як сусідньої з ЄС держави відкриває для західних прикордонних областей нові можливості щодо участі у відповідних програмах транскордонного співробітництва і при правильній організації справи можна очікувати на фінансову допомогу з ЄС. Але тут є два основних моменти:

1) для отримання фінансової допомоги необхідно мати погоджену концепцію соціально-економічного розвитку транскордонного регіону (сформовану на основі стратегій розвитку суміжних регіонів сусідніх держав);

2) потрібно забезпечити 25-30% фінансування з боку України, для цього необхідно мати законодавчу можливість співфінансування бюджетними коштами державного та місцевого рівня. Лише в цьому випадку можна заручитись довір'ям зарубіжних інвесторів і отримати відповідні кошти.

Концепція соціально-економічного розвитку транскордонного регіону повинна враховувати сильні та слабкі сторони транскордонного регіону та стратегії розвитку суміжних регіонів сусідніх держав.

Польща успішно використала інституційно-правовий доробок ЄС, провівши реформу адміністративно-територіального устрою та утворивши 16 воєводств шляхом укрупнення регіонів. Результатом цієї реформи стало підвищення ролі місцевого самоврядування, які повинні стати сильними самостійними суб'єктами регіональної політики. Органами самоврядування воєводств були сформовані стратегії регіонального розвитку, визначено фінансові та організаційні способи реалізації цілей.

Основні засади реалізації стратегій розвитку Підкарпатського та Люблінського воєводств, які доцільно врахувати у Стратегії розвитку транскордонного співробітництва Львівської області, наступні:

1. Ефективне використання чинників, пов'язаних з створенням платформи між країнами Західної та Східної Європи.

2. Використання специфічних особливостей розміщення у напрямках проходження міжнародних транспортних коридорів між Західною та Східною Європою, між прибалтійськими та балканськими країнами та між портами Балтійського та Чорного морів.

3. Підвищення конкурентноздатності продукції сільського господарства і орієнтація його на ринки Східної Європи.

4. Реалізація природоохоронних програм, більшість з яких повинна бути узгоджена, або реалізовуватися спільними зусиллями.

5. Інституційний розвиток, передусім, у сфері оточення бізнесу, формування матеріально-технічної бази для розвитку гуртової торгівлі – все це створює конкуренцію для Львівщини.

б. Розвиток прикордонної інфраструктури, зменшення негативних чинників ведення візового режиму та зміни торгових стандартів.

У Додатку 13 подаються результати SWOT-аналізу українсько-польського транскордонного регіону.

Основні концептуальні засади стратегії розвитку транскордонного співробітництва.

Розробка стратегічних напрямків розвитку транскордонного регіону вимагає вирішення декількох питань:

- ідентифікувати провідні чинники, що інтегрують регіон у транскордонних стосунках;
- обґрунтувати стратегічні цілі та завдання розвитку транскордонного регіону;
- з'ясувати, які типи конкурентних переваг можуть бути досягнуті з розвитком транскордонного співробітництва, а також потенційні загрози для економіки області;
- визначити сфери та стратегічні напрями співробітництва і забезпечити підготовку умов для сталого регіонального розвитку.

З аналізу стратегій регіонального розвитку суміжних прикордонних територій впливають загальна мета, спільні цілі та завдання розвитку транскордонного регіону, а саме:

Загальна мета: Зростання життєвого рівня населення та підвищення економічної потужності прикордонних регіонів через створення транскордонного інтегрованого економічного регіону (т.зв."дифузної зони").

Основні цілі: розвиток добросусідських відносин між регіонами; зміцнення економічного потенціалу, зниження рівня бідності та безробіття в регіонах.

Завдання: розвиток економічної кооперації; розбудова інфраструктури; охорона довкілля; комунальний та регіональний розвиток; розвиток туризму; впровадження євроінтеграційних ідей.

Базовою для співпраці в транскордонному регіоні є господарська діяльність. Це покладено в основу вибору мети стратегії, яка полягає у створенні сприятливих умов господарського розвитку. Це означає, що транскордонне співробітництво повинно стати ефективним чинником господарського та суспільного розвитку регіону.

Важливим є максимізація синергетичних ефектів діяльності, а також мінімізація непорозумінь і конфліктів, що виникають через недостатню координацію дій, а також конфлікт інтересів.

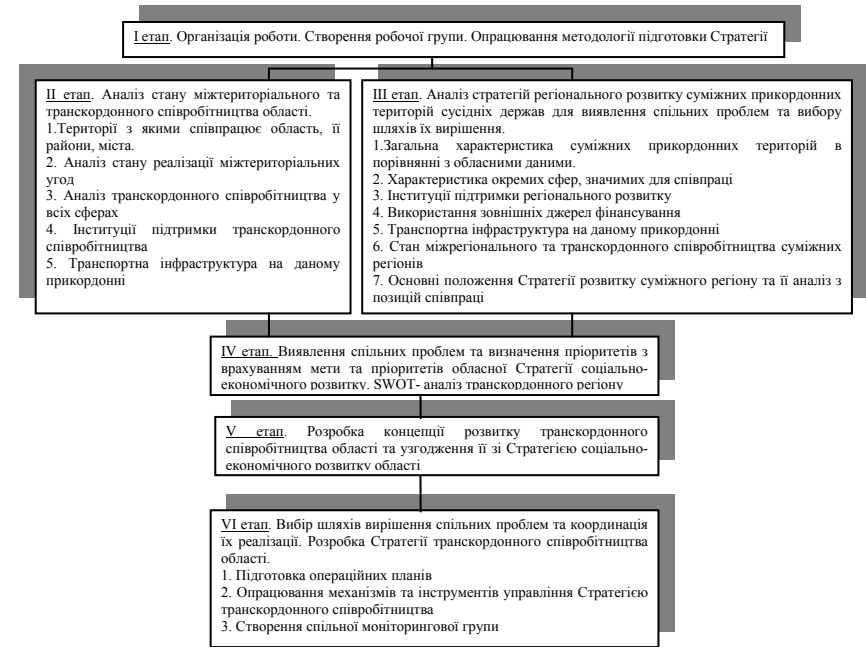

Рис. 6.5. Основна схема розробки стратегії міжрегіонального та транскордонного співробітництва для області

До сфер стратегічної діяльності в транскордонному регіоні відносяться:

- природне середовище: діяльність спрямована на ліквідацію проблем, які шкодять іншим сферам діяльності, а також сприяють покращенню екологічного стану території регіону;
- просторовий устрій, тобто мережа міських та сільських поселень, на яку спирається розвиток інших сфер співробітництва;
- комунікаційна мережа, зумовлена вигідним транскордонним положенням регіону;
- інфраструктура, яка визначає інтенсивність обороту капіталу, функціонування ринку і розвиток підприємств;
- туризм – найважливіша сфера співробітництва, що має великі можливості створення спільної бази співробітництва;
- наука та інноваційна діяльність – сфера, в якій можливе активне співробітництво, проведення спільних досліджень, можливість співробітництва в сфері збору, обробки й обміну інформації;

– сфера суспільних контактів.

Запропонований перелік сфер діяльності вказує на головні напрями діяльності щодо розвитку співпраці.

1. У природному середовищі діяльність у рамках співробітництва спрямована на охорону довкілля, обмеження всіх форм антропогенного впливу та раціональне використання природних ресурсів.

2. У просторовому розвитку найважливішою діяльністю є підготовка території і узгодження планів розселення та розміщення об'єктів господарювання з врахуванням вимог і тенденцій облаштування території, прийнятих у ЄС.

3. Транспортно-комунікаційна стратегія спирається на створення сприятливого внутрішньо- і зовнішньорегіонального комунікаційного доступу, забезпечення транзитних функцій та відповідного обслуговування подорожуючих.

4. Особливо виділяється сфера сприяння та підтримки розвитку місцевого бізнесу, інфраструктури оточення бізнесу, сприяння розвитку транскордонної співпраці тощо.

5. У сільському господарстві та інших галузях агробізнесу допомога розвитку транскордонної співпраці охоплює такі ж галузі, як і в несільськогосподарському підприємстві з особливим наголосом на розвиток інфраструктури та інституційних форм обслуговування співпраці. Тут можна визначити такі цілі: сприяння росту кон'юнктури на сільськогосподарські продукти власного виробництва; трансформація сільського господарства та підвищення якості продукції, сприяння взаємному максимальному використанню потужностей переробної та харчової галузей.

6. Широкі можливості транскордонного співробітництва існують в туризмі та рекреації. Можливим є розширення зовнішнього ринку через використання рекреаційного ресурсу цього регіону.

7. У сфері науки та інноваційної діяльності існують широкі можливості розвитку транскордонного співробітництва, яку можна виразити в двох групах цілей: зростання спільних досліджень і наукових обмінів та їх інституціоналізація; створення системи досліджень українсько-польського прикордоння як потенціалів майбутньої співпраці.

8. У суспільній сфері, пріоритетне значення має активізація транскордонних контактів, як культурних та освітніх, так і приватних.

При реалізації стратегій регіонального розвитку транскордонне співробітництво можна використати для вирішення таких завдань: раціонального використання резервів робочої сили, технічних ресурсів і транспортних засобів; узгодження завантаженості потужностей для переробки сільськогосподарської та інших видів продукції й сировини; створення в прикордонних регіонах спеціалізованих господарств із насінництва і тваринництва тощо; спільне вирішення меліоративних і водогосподарських завдань; узгоджений компенсуючий обмін товарами (торгівля); взаємне економічне і технічне сприяння, створення спільних підприємств, кластерів, банків, торгових палат, вільних економічних зон, технопарків, інноваційних центрів; створення транскордонних наукових центрів, лабораторій, бюро, науково-виробничих об'єднань; розробка спільних наукових тем, що викликають взаємну зацікавленість; розширення освітніх і культурних зв'язків; розвиток рекреаційних і туристичних систем; підготовка кадрів тощо.

Базуючись на вище сказаному, виокремимо стратегічні напрями транскордонного співробітництва.

1. *Розвиток прикордонної та комунікаційної інфраструктури.*

До найістотніших проблем регіону, які вимагають практичного розв'язання, належить покращення ситуації, пов'язаної із транспортною інфраструктурою, а передусім, її розбудовою та включенням до європейської транспортної мережі.

Через польсько-український кордон проходять два важливих для усієї Європи трансконтинентальні комунікаційні коридори. № 3 та Via Intermare. Крім шосейних доріг до цих коридорів входять залізниці та трубопроводи. Згадані коридори мають стратегічне значення, адже Польща та Україна разом контролюють увесь геополітичний простір між Балтійським і Чорним морями. Відновлення та функціонування трансєвропейських транспортних коридорів можливе лише за умови створення сучасної транспортної (дорожньої) інфраструктури, передусім на українському боці транскордонної території.

В першу чергу, це стосується міжнародного транспортного коридору №3. Він простягається більше ніж на 1500 км від Берліну-Бранденбургу/Саксонії в ФРН через польські міста Вроцлав, Катовіце та Краків до України через Львів до Києва. Коридор поєднує низку традиційних економічних просторів та охоплює більше 800 км спільного прикордонного простору двох інших

держав: Чехії та Словаччини. Прямі інвестиції в транспортну інфраструктуру цього коридору до 2006 року складуть 2,63 млрд. євро, а загальний обсяг коштів до 2015р. оцінюється в 5 млрд. євро. Коридор пов'язаний із 5-ма іншими трансєвропейськими коридорами. Це підкреслює майбутнє значення цього коридору як основи та джерела імпульсу розвитку для навколишніх регіонів.

Вплив такого коридору на господарський комплекс території, через яку він проходить, зокрема, через розвиток вторинної транспортної мережі та її зв'язку із головними магістралями, розвитку відповідної сервісної інфраструктури, розповсюджується в зоні 200 км. Покращення транспортної доступності регіонів вздовж коридору дасть новий імпульс для розвитку периферійних регіонів, ініціювання мережі зв'язків та спільних проектів [118, 255].

Для області дуже важливим є якісна і швидка побудова ділянки автостради Краківець – Львів – Броди. Від успішного розв'язання цього завдання, як і від розбудови вторинної мережі доріг, великою мірою залежить швидкість залучення регіону до європейського економічного простору.

Тут також можна говорити про необхідність спільних досліджень та реалізацію спільних проектів (зокрема, мало дослідженими є проблеми впливу транспортних коридорів на екологію; проблеми розселення та зайнятості населення, що проживає в зоні впливу таких коридорів тощо).

У майбутньому важливу роль у інтеграції прикордоння відіграватиме траса у південному напрямку Бялисток–Люблін–Жешув–Барвінек (перехід кордону з Словаччиною). Ця дорога повинна з'єднати південь Польщі з розвинутим комунікаційним коридором Via Baltica, який тягнеться від Таллінна у Естонії через Ригу в Латвії, Вільнюса в Литві до польського кордону, а далі через Бялисток до Варшави. Траса Бялисток–Люблін–Жешув–Барвінек, автоматично включається у функціонування міжнародних транспортних коридорів Via Baltica, Via Intermare та коридору №3, зумовлюючи економічну активізацію у прикордонних регіонах.

Мережа доріг з міжнародним статусом буде створювати передумови для розвитку доріг державного та регіонального значення. Модернізація доріг у регіоні покликана покращити доступ до важливих міжнародних коридорів для транзитного

руху, підвищити проникливість кордонів, а також налагодити комунікаційні зв'язки між державами.

2. Розвиток економічної кооперації та інфраструктури оточення бізнесу.

Існують особливо добрі умови для економічної кооперації внаслідок просторової близькості регіонів. Цей специфічний потенціал повинен працювати в інтересах розвитку економічної потужності регіонів, на збереження та створення робочих місць. Коопераційні можливості є передусім в таких галузях, як переробна та харчова промисловість, сфера послуг, сільське господарство, банківська сфера, індустрія будівельних матеріалів, комунальне господарство тощо.

Важливим фактором кооперації є транскордонна співпраця між торговими палатами, іншими економічними об'єднаннями та виставковими організаціями.

Перспективним є створення привабливих пропозицій та спільне використання промислових площ (т.зв. кореспондентські виробничі території), митних та безмитних складів, супермаркетів, гіпермаркетів (на прикладі німецько-польського прикордоння), формування матеріально-технічної бази для розвитку гуртової торгівлі.

Важливим елементом співробітництва має стати розвиток логістичної мережі для забезпечення транскордонного руху товарів та послуг для реалізації переваг свого географічного положення, як європейського транскордонного вузла транспортних коридорів.

Перспективними для українсько-польського прикордоння інноваційними організаційними формами можуть бути інноваційні центри, кластери та технопарки.

Організаційна складова політики розвитку українсько-польського прикордоння має передбачати формування технопарків (приклад – Львівтехнополіс), територіальних інноваційних центрів (приклад – "Броди"), кластерного підходу до розвитку міжрегіональних транскордонних зв'язків. Важливе значення має подальше розширення метрополійних функцій Львова, розміщення тут представництв іноземних фірм, банків, інших організацій, широкої виставкової діяльності та туризму. Необхідно також розширювати практику організації українсько-польських виставок, семінарів, презентацій фірм на місцевому рівні.

З огляду на необхідність формування в регіонах України інноваційних моделей розвитку великого значення набуває наука, як та галузь діяльності, в якій ці моделі формуються. Львівська область, і зокрема Львів має потужний науковий потенціал, який повинен використовуватися набагато ефективніше. Тут зосереджено багато академічних і галузевих НДІ, є велика кількість вільних виробничих площ, що більш ніж достатньо для створення потужного технопарку, який би сприяв як забезпеченню інноваційного розвитку економіки і випуску наукомісткої, конкурентноздатної продукції.

3. *Підвищення конкурентноздатності продукції сільського господарства.*

Співробітництво у цій сфері повинно бути пов'язано із спільною виробничою діяльністю у розвитку сільськогосподарського виробництва і переробки сільськогосподарської продукції. а не з одностороннім інтервенціонізмом. Слід зазначити, що одним із головних стратегічних пріоритетів сусідніх воєводств є реструктуризація сільського господарства, направлена на підвищення конкурентноздатності його продукції, яку необхідно експортувати у Східну Європу, враховуючи сприятливі умови співпраці з цими країнами. В цьому плані виникає реальна загроза для власних сільгоспвиробників.

Напрямами діяльності у цій сфері повинні стати:

- здійснення підготовки кадрів, створення і забезпечення функціонування нових організацій державного інтервенціонізму в агропромисловому виробництві, діючих в ринкових умовах (регулювання аграрного ринку, приватизація державних сільськогосподарських підприємств, модернізація і реструктуризація сільського господарства, кредитування).
- розвиток інфраструктури інституцій агробізнесу, організація прямого збуту товарів

Співробітництво в агропромисловому виробництві можна розвивати у наступних напрямках:

- створення спільних підприємств по вирощуванню сільськогосподарської продукції (наприклад цукрового буряка, ріпака тощо) з використанням новітніх, в т.ч. польських технологій;
- поставки польською стороною не товарів а технологій, наприклад хлібопекарень, млинів для виробництва круп, технологій ведення садівництва та ягідництва;

– організація спільного виробництва машин і обладнання для механізації технологічних процесів.

4. *Реалізація природоохоронних програм*, більшість з яких повинна бути узгоджена, або реалізовуватися спільними зусиллями.

Геополітичне положення українсько-польського прикордоння вимагає скоординованих дій у сфері охорони навколишнього середовища. Робота в цьому напрямі повинна розширюватись і передбачати:

- моніторинг транскордонного переносу забруднень повітря, води, розробка спільних програм щодо їх зменшення;
- охорону природного середовища, узгодження утримання заповідників, національних парків, створення нових спільних таких територій;
- охорону і раціональне використання надр;
- контроль за транзитом промислових відходів через прикордонні регіони.

5. *Туризм та рекреація.*

Важливим напрямком розвитку ТКС є сфера туризму, розвиток якої пов'язаний із добре збереженим природним середовищем та культурною спадщиною, що характерно для Карпатського регіону.

6. *Просторовий розвиток.*

Важливого значення набуває розробка спільної стратегії просторового розвитку, яка передбачає:

- розробку просторових стратегій щодо збалансованого економічного і соціального розвитку прикордонних територій;
- передачу технологій, спільних досліджень, обмін досвідом з питань просторового планування;
- вдосконалення інфраструктурного забезпечення прикордонних територій.
- сприяння міському, сільському розвитку;
- розвиток транспорту, комунікацій, енергетичних систем;
- захист навколишнього середовища, розвиток енергетики і відновлювальних джерел енергії.

Частиною процесу просторового планування повинна стати розробка та впровадження маркетингових планів розвитку прикордонних регіонів. Особлива увага повинна бути приділена соціально-економічному розвитку сільських територій і малих міст.

7. *Комунальний та регіональний розвиток.*

Він має вплив на економічний розвиток та ринок праці. За рахунок ТКС можна забезпечити зростання економічного потенціалу через обмін інформацією та спільну розробку проектів в областях:

- покращення туристичної інфраструктури, розробка та впровадження спільних проектів;
- розвиток сільського простору: розвиток сільського та лісового господарства, охорона довкілля, відновлення сіл, розвиток ремесел, послуг, туризму, збут товарів.
- розвиток професійного регіонального маркетингу;
- розвиток транскордонного регіонального планування як основи для вирішення завдань розбудови транскордонної інфраструктури та оптимального застосування громадських коштів;
- зміцнення підприємництва, розвиток малого і середнього бізнесу, підтримка місцевих ініціатив зайнятості;
- адаптація ринку праці;
- залучення ресурсів у сферу освіти, культури, охорони здоров'я;

8. *Важливим є питання розвитку інституційних форм, у яких може мати місце партнерство місцевих і регіональних органів влади з обох сторін кордону. До них можна віднести спільні агентства регіонального розвитку, які можуть бути мобільними і здатними на інновації. Принцип їх формування та функціонування повинен відповідати європейським принципам транскордонного співробітництва. Такі агентства можуть бути залучені до процесу спільного просторового планування, розробки спільних проектів регіонального розвитку прикордоння.*

9. *Розвиток співробітництва у сфері науки, освіти та культури.*

Подальше сприяння розвитку співробітництва у сфері науки, освіти та культури: розширення творчих зв'язків між музеями, культурно-просвітницькими та мистецькими організаціями, науковцями, вищими навчальними закладами. Створення спільних науково-дослідних і вищих навчальних закладів.

Особливе місце у транскордонному співробітництві повинна займати співпраця в освітній та науковій сфері, нові форми якої повинні бути органічно вписані у регіональні стратегії розвитку Львівської області та Підкарпатського воєводства.

10. *Охорона здоров'я.*

Розвиток ТКС у цій сфері повинен, передусім, вирішити проблеми медичного страхування на території транскордонного

регіону і можливості отримання медичної допомоги незалежно від місця проживання та громадянства.

11. Впровадження євроінтеграційної ідеї. Найкраще бар'єри знищуються через участь в спільних заходах та налагодження нових зв'язків та контактів. Співпраця служить не тільки для взаєморозуміння, а і підготовці до євроінтеграції. В цьому плані важливим є поглиблення та розвиток контактів в сфері освіти, культури та спорті. Повинні поширюватися знання про європейську політику, історію та інституції ЄС. Це дасть можливості для більш активної участі в процесах європейської інтеграції, співпраці з іншими європейськими регіонами, використання європейських коштів підтримки.

12. Покращення інформаційного забезпечення розвитку українсько-польської транскордонної співпраці. Воно повинне охопити: збір та обмін інформацією про економічний, науковий і культурний потенціал українських та польських прикордонних земель; випуск інформаційних довідників; обмін торговою та бізнесовою інформацією про підприємства, товариства фірми й комерційні центри, що розміщені на транскордонній території; розробку автоматизованих інформаційних систем, програмного забезпечення для підтримки та оновлення баз даних про сучасний стан прикордонних територій на основі спільних форматів даних і форматів обміну цими даними між українською та польською сторонами; всесторонній обмін інформаційним матеріалом, методичною літературою, передачею досвіду та навчання персоналу для роботи у структурах, які задіяні в міждержавних зв'язках.

З огляду на те, що ділову інформацію поділяють на спеціальну (про конкретні товари/послуги або про конкретні юридичні/фізичні особи) та фонову (статистична про стан та тенденції розвитку в країні/регіоні, в галузі, на окремому ринку; про наявність об'єктів інфраструктури; інформація про інституційну структуру, в т.ч. про правове забезпечення), інформаційна підтримка повинна полягати у 1. Формуванні та поширенні фонові інформації та 2. Створенні умов для проведення ефективного обміну спеціальною інформацією між суб'єктами транскордонного співробітництва та зовнішньоекономічної діяльності.

Завдання інформаційного забезпечення транскордонного співробітництва полягають у: стимулюванні розвитку інформаційної інфраструктури, особливо, прикордонних та транскордонних

територій, яке передбачає створення правових, економічних, технічних умов для проведення ефективного інформаційного обміну між суб'єктами транскордонного співробітництва; інформуванні бізнесових кіл та населення щодо питань транскордонного співробітництва та забезпеченні зворотного зв'язку.

Для підвищення ефективності інформаційної підтримки бізнесу необхідні системна інтеграція інформаційних технологій бізнесу, створення єдиного інформаційного простору ділового співробітництва, що представляє собою сукупність баз і банків даних ділової інформації, технологій їхнього ведення і використання, телекомунікаційних систем і мереж, що функціонують на основі єдиних принципів і загальних правил, які сприяють розвитку підприємництва і соціально-економічних систем.

Концепція стратегічного розвитку системи транскордонного співробітництва повинна реалізуватися відповідно розробленої програми. Така програма повинна розроблятися спільною українсько-польською робочою групою як модуль програм соціально-економічного розвитку Львівської області, Підкарпатського та Люблінського воєводств.

Для прикладу, у додатку 14 подано Концепцію спільного розвитку прикордонних територій України та Угорщини [89].

Висновки до розділу

1. Регіональна політика розвитку транскордонного співробітництва визначає стратегію розвитку транскордонних регіонів та транскордонного співробітництва по всьому периметру кордону держави, а також включає розробку програми використання можливостей транскордонного співробітництва для підвищення життєвого рівня населення прикордоння та у інтеграційних процесах України.

2. Основні принципи регіонального/просторового розвитку європейського континенту повинні реалізуватися, серед іншого, через національну регіональну політику.

3. Регіональна політика розвитку транскордонного співробітництва:

1) повинна бути складовою частиною (розділом) регіональної політики в Стратегії соціально-економічного розвитку держави, а також її зовнішньої та зовнішньоекономічної стратегій; а також

враховувати основні засади формування постіндустріального суспільства;

2) має бути багаторівневою і формуватися на міжнародному, національному, регіональному та локальному рівнях;

3) має визначати законодавчі та інституційні рамки, базуватися окрім загальних принципів, на специфічних, мати спеціалізовані інструменти, власні організацію, методи та форми її розробки та реалізації.

Необхідними складовими регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва є чітко сформульовані цілі, об'єкти, суб'єкти і засоби реалізації (здійснення).

4. Одним із важливих механізмів реалізації регіональної політики транскордонного співробітництва є розробка Концепції спільного розвитку транскордонного регіону, зокрема на рівні області, та організаційно-фінансового забезпечення її реалізації.

ВИСНОВКИ

1. В умовах глобалізації та регіоналізації світової економіки важливе значення набувають процеси підвищення ролі регіонів держав у вирішенні проблем покращення якості життя населення. У багатьох випадках виникає необхідність об'єднання зусиль окремих територіальних громад для реалізації транснаціональних програм, стратегій розвитку європейського континенту чи держави. Особлива увага приділяється транскордонним проблемам, вирішення яких в останні роки стали значно ефективнішими, бо базуються на рекомендаціях Ради Європи та Європейського Союзу, що спільно вироблені і представлені у різноманітних Конвенціях, Хартіях та інших нормативних документах. У країнах Західної та Центрально-Східної Європи значний розвиток як у науково-методологічному так і у практичному аспектах отримали міжтериторіальне та транскордонне співробітництво, досвід якого дуже важливий для регіонів України.

2. Прикордонні регіони, що є периферійними у кожній державі, здатні стимулювати транснаціональний економічний розвиток і вишукувати прогресивні шляхи вирішення проблем, які виникають у зв'язку з їх розміщенням. В основі транскордонної співпраці лежить **намагання створити якісні умови проживання населення по обидві сторони кордону**, ліквідувати ознаки периферійності, наявності кордону, забезпечити необхідну людині свободу, без якої не можлива реалізація її творчого потенціалу і, таким чином, закласти основу для створення локального життєвого простору, який може трактуватися як своєрідна і самобутня багатофункціональна урбанізована територія. Культурна самобутність регіонів, що визначається їх історією, традиціями, мовами, а також вірністю їх жителів своєму регіону, вносить важливий вклад у регіональну згуртованість та стимулювання економічного прогресу.

3. Роль транскордонного співробітництва багатогранна. Передусім воно є чинником інтеграційного процесу, що сприяє досягненню вільного руху товарів, людей та капіталів через кордон. По-друге, транскордонне співробітництво сприяє мобілізації місцевих ресурсів та їх ефективному використанню з метою підвищення життєвого рівня населення прикордонних територій. Воно зумовлює можливість об'єднання зусиль для вирішення спільних проблем у транскордонному регіоні, у тому числі для вирішення питань

національної безпеки. По-четверте, транскордонне співробітництво відіграє важливу роль як "полігон" для випробовування та адаптації європейського законодавства, інструментарію підвищення ролі регіонів, адаптації механізмів фінансової підтримки. Ця роль поширюється на всі види міжнародного співробітництва регіонів.

4. Впровадити інститут міжтериторіального та транскордонного співробітництва Україна намагається шляхом його трансплантації з більш розвинутого економічного середовища у менш розвинуте. Це дозволило обґрунтувати процеси формування інституту транскордонного співробітництва в Україні та виділити наступні його етапи: 1. Створення законодавчого середовища. 2. Інституційне забезпечення ТКС (основні та допоміжні структури). 3. Формування громадянського суспільства в контексті розвитку ТКС (поінформованість населення та залучення до активної співпраці громадян). 4. Формування регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва.

5. На основі теоретичних узагальнень регіоналістики та регіональної економіки, врахування специфіки транскордонних регіонів та методології їх дослідження доцільно виокремити самостійний напрям – теорію транскордонного співробітництва, яка б вивчала закономірності та специфічні особливості розвитку суміжних прикордонних територій сусідніх держав – транскордонних регіонів; принципи, чинники та форми розвитку транскордонного співробітництва, розробляла науково-методичні засади формування регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва.

6. Транскордонне співробітництво передбачає різного роду контакти (зв'язки) людей, які зумовлюють появу спільної діяльності: родинні та соціо-гуманітарні. контакти, прикордонна торгівля; економічна співпраця; взаємодопомога у надзвичайних ситуаціях, у боротьбі з контрабандою, нелегальною міграцією; спільне використання природних ресурсів, природоохоронні заходи; екологічна безпека територіальне (просторове) планування та облаштування території тощо. Це призводить до появи транскордонних ринків, під якими розуміються об'єднані національні регіональні ринки товарів, послуг, капіталів, праці, якими неформально користуються громадяни сусідніх територій для задоволення власних потреб (домашнє господарство) в межах діючого національних та міжнародного законодавств.

Транскордонне співробітництво сприяє розширенню національних законодавчих рамок у отриманні благ з транскордонних ринків і формалізує відносини у транскордонному регіоні, залучаючи, крім громадян, і інші господарюючі суб'єкти та установи, тобто система забезпечення життєдіяльності населення прикордонного регіону виходить за національні межі.

7. Інституційне забезпечення транскордонного співробітництва включає міжнародні інституції, територіальні органи влади, агенції регіонального розвитку та єврорегіони. Суб'єктами транскордонного співробітництва є територіальні громади або органи влади, які безпосередньо його здійснюють, зокрема у формі єврорегіонів. Держава та центральні органи влади, укладаючи угоди про міжрегіональне та транскордонне співробітництво, підписуючи декларації та приєднуючись до конвенцій забезпечують нормативно-правове середовище для здійснення міжтериторіального та транскордонного співробітництва його суб'єктами та розробляють програми його підтримки. Міжнародні регіональні організації, агенції регіонального розвитку сприяють розвитку міжтериторіального та транскордонного співробітництва. Державне управління (координацію) у сфері транскордонного співробітництва здійснюють Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної республіки Крим, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції. Для загальної координації транскордонного співробітництва на державному рівні створена Міжвідомча комісія з питань розвитку транскордонного співробітництва та єврорегіонів.

8. Єврорегіони – одна з організаційних форм транскордонних відносин, де у межах своєї компетенції та за згодою центральних державних органів – на базі спеціальних розширених повноважень на міжнародне співробітництво – місцеві органи влади прикордонних областей мають можливість розробляти спеціальні комплексні програми економічної, культурної та гуманітарної взаємодії, реалізувати конкретні транскордонні економічні проекти, вирішувати проблеми зайнятості, інфраструктури, екології. Єврорегіони можуть створюватися як юридична або не юридична особа, мають свою організаційну структуру та визначені джерела фінансування. У процесі формування єврорегіонів можна виділити наступні етапи розвитку співпраці: створення інформаційних центрів та правничих консультацій; розвиток співпраці у сфері культури;

розвиток економічної співпраці, формування громадських організацій, що представляють територіальні громади для формалізації транскордонних відносин.

9. Перехід до вищої організаційної форми транскордонного співробітництва відбувається при необхідності більш тісної координації під час реалізації спільних проектів та полегшення доступу до фінансових програм ЄС. Фактично, "правила гри" для єврорегіонів розробляються в рамках Програм ЄС та Ради Європи, що базуються на реалізації загальноєвропейських пріоритетів.

10. Характерними особливостями для єврорегіонів на внутрішніх кордонах ЄС (15) є їх формування представниками місцевих органів влади територій та міст, громадськими організаціями і те, що вони охоплювали невеликі прикордонні території суміжних держав. Серед основних напрямів співпраці перевага надавалася територіальному плануванню, розбудові інфраструктури, економіці, туризму, охороні довкілля, розвитку соціальної сфери, збереженню національної спадщини. Процедура відбору проектів для отримання фінансової допомоги вимагала наявності спільної стратегії розвитку транскордонного регіону з врахуванням загальноєвропейських, національних та регіональних пріоритетів.

11. Характерними особливостями для єврорегіонів на зовнішніх кордонах ЄС (15) – з країнами ЦСЄ є відпрацювання схеми передачі навиків демократичного суспільства, громадянської ініціативи, створення умов для активізації мешканців у діяльності, направленої на вирівнювання рівня життя населення по обидві сторони кордону. Організаційні структури містять чітко виражені національні секретаріати, переважно як юридичні особи, одним із основних завдань яких є сприяння підготовці пропозицій щодо реалізації транскордонних проектів з фінансовою допомогою за програмами ЄС. Моніторинговий комітет в цій групі єврорегіонів створюється у вигляді спільних комісій, робочих груп або спеціальної робочої групи, які координують фінансові механізми INTERREG / PHARE та INTERREG / TACIS.

12. Єврорегіони III-ї групи на кордонах країн Східної Європи переважно створювалися в останнє десятиріччя і своєю стратегічною метою визначили вступ до ЄС. Пріоритетними напрямками діяльності єврорегіонів є розбудова інфраструктури, створення інтегрованого транскордонного регіону, розвиток сільських територій, захист довкілля, співпраця у сфері підготовки кадрів тощо. Організаційні

структури переважно містять спільні підрозділи і національні бюро або паралельні структури з кожної сторони – учасника єврорегіону. У цьому випадку, паралельно, в рамках єврорегіону, створювалися інформаційні центри, агенції регіонального розвитку, які, передусім, сприяли отриманню фінансової допомоги (за однаковими механізмами) для транскордонних проектів. Через Агенції здійснювалося також фінансування за національними та регіональними програмами.

13.Єврорегіони Східної Європи та Балтії створювалися з чіткою метою вирішення спільних проблем в процесі вступу до ЄС. Передусім, це проблеми підвищення життєвого рівня населення прикордонних територій, розбудови комунікаційної інфраструктури, охорони довкілля, взаємодопомоги у випадках катастроф та ліквідації наслідків стихійного лиха, співробітництва у сфері економіки, освіти, охорони здоров'я, культури тощо. У діяльності єврорегіонів задіяні широкі верстви населення, інформація про них представлена у пресі, на веб-сторінках. Особливий акцент зроблений на процедурах отримання фінансової допомоги за ініціативами ЄС, національними та регіональними програмами. Більшість єврорегіонів має спільну Концепцію розвитку транскордонного регіону з врахуванням європейських, національних та регіональних інтересів.

14.Узагальнення діяльності єврорегіонів за участю областей України дозволило виділити загальні особливості: всі вони сприяють розвитку транскордонної співпраці між обласними органами влади (державною адміністрацією або радами). При цьому, органи управління нижчих ланок – район, селищна рада – фактично вилучені з системи транскордонного співробітництва. Доцільно було б використати схему єврорегіонів, яка базується на діяльності громадських організацій територіальних органів влади, асоціацій міст тощо; крім єврорегіону "Буг", всі створені центральними органами влади при відповідній ініціативі знизу; організаційні структури всіх єврорегіонів подібні, сформовані за однією схемою. У них відсутні підрозділи, метою яких є робота з населенням та сприяння залученню коштів для реалізації транскордонних проектів окремими організаціями, підприємствами; відсутні моніторингові комісії; поточну діяльність ведуть підрозділи органів влади, а не відокремлені структури. В той же час, єврорегіони за участю України застосували ряд особливих підходів – екоєврорегіон як

модуль єврорегіону "Верхній Прут"; ввели поняття "партнера" єврорегіону; створили окремий фонд (Карпатський) підтримки транскордонного співробітництва зі своїми цілями та завданнями, які доповнюють закладені у "Карпатському єврорегіоні" тощо.

15.Дослідження транскордонного регіону вимагає формування транскордонної статистики, яка складатиметься з національних статистичних даних суміжних прикордонних територій і яка є порівняльною, передусім у соціальній сфері.

16.Оцінка транскордонного співробітництва не може бути визначена прямими методами. Як непрямі методи оцінки ефективності можна використати показники прикордонної торгівлі, взаємної зовнішньої торгівлі та інвестиційної діяльності, обсяги фінансової підтримки з міжнародних фондів та структур, суспільні ефекти від реалізації заходів та транскордонних проектів тощо. В кінцевому підсумку, розвиток транскордонного співробітництва призводить до підвищення якості життя, тому ще один напрям непрямої оцінки – це показники якості життя мешканців прикордоння, а також темпи їх зростання у порівнянні із іншими регіонами та середніми по країні. Результати оцінки повинні використовуватися при формуванні регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва.

17.Регіональна політика розвитку транскордонного співробітництва як цілеспрямована діяльність держави та територіальних органів влади: 1) повинна бути складовою частиною (розділом) регіональної політики в Стратегії соціально-економічного розвитку держави, а також її зовнішньої та зовнішньоекономічної стратегій; а також враховувати основні засади формування постіндустріального суспільства; 2) має бути багаторівневою: формуватися на міжнародному, національному, регіональному та локальному рівнях; 3) має визначати законодавчі та інституційні рамки, базуватися окрім загальних принципів, на специфічних, мати спеціалізовані інструменти, власні організацію, методи та форми її розробки та реалізації. 4) необхідними складовими регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва є чітко сформульовані цілі, об'єкти, суб'єкти і засоби реалізації (здійснення).

18.Не слід плутати регіональну політику розвитку прикордонних регіонів, яка має дещо інше смислове навантаження – мова йде про прикордонний регіон як об'єкт державної регіональної політики

серед інших регіонів держави, котрий, однак, має специфічні проблеми як і будь-який інший внутрішній регіон. Для вирішення цих проблем держава використовує різноманітні механізми для створення умов прискореного розвитку прикордонних територій, наприклад, за рахунок формування СЕЗ, технопарків, технополісів, у тому числі з використанням можливостей транскордонного співробітництва.

При розгляді регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва об'єктом є транскордонний регіон і саме транскордонне співробітництво, яке потрібно розвивати відповідно зовнішньої та зовнішньоекономічної політики держави і її стратегії соціально-економічного розвитку з врахуванням загальноєвропейської політики. Ця політика обов'язково формується на двох рівнях – державному та регіональному. Тобто, держава визначає загальні рамки та стратегічні напрями розвитку транскордонного співробітництва з врахуванням загальноєвропейських інтересів, а кожен прикордонний регіон може формувати свою політику співпраці з суміжними територіями з врахуванням державних інтересів.

ВИКОРИСТАНІ ЛІТЕРАТУРНІ ДЖЕРЕЛА

1. Абетка української політики: Довідник. Вип.5 / Авт.-упоряд. Томенко М. (кер.кол.), Бадешко Л., Гребельник В.та інші. – К.: Смолоскип, 2002. – 368 с.
2. Айзард У. Некоторые исследования в области регионального развития и сотрудничества и некоторые вопросы региональной науки, не имеющие ответов / Региональное развитие и сотрудничество. – 1998. – Вып. I. – 2. С. 61.
3. Айзард У. Размещение и экономика пространства. – М., 1956.;
4. Атлас автомобильных дорог. Восточная Европа и Кавказ: – Минск, Тривиум, 1999. – 200 с.
5. Базові принципи стійкого просторового розвитку європейського континенту, Ганновер, вересень, 2000. /Рада Європи
6. Балтійський Порядок денний-21 для регіону Балтійського моря / Прийнятий на 7-ій Конференції міністрів іноземних справ Ради Балтійського моря. – Ніборд, Данія, червень 1998 р.
7. Бандур С.І., Заяц Т.А., Терон І.В. Сучасна регіональна соціально-економічна політика держави: теорія, методологія, практика. – К.: РВПС України НАН України – ТОВ "Принт-Експрес", 2002. – 250 с. – С.57-73.
8. Бачення і стратегії навколо Балтійського моря 2010 – До структури просторового розвитку в регіоні Балтійського моря // Третя Конференція міністрів, відповідальних за просторовий розвиток держав Балтійського моря. – Таллінн, грудень 1994 р.
9. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. – М., 1999.
10. Белоконь Ю., Фомин И. Пространственное выражение внешней политики Украины // Зеркало недели – 1999. – 13 февраля – № 6, – с.20
11. Белоконь Ю.Н. Пространственное планирование Украины в контексте межгосударственной интеграции. Ежегодное издание Московского отделения Международной академии архитектуры. Год 2002. – М.: Жираф, 2002. – С.58-59.
12. Беленький П., Мікула Н. Україна-Захід: шляхи до інтеграції // Газета "Діло". – 1992. – № 160.
13. Беленький П. Ю., Мікула Н.А. Підходи до формування концепції транскордонного співробітництва області // Проблеми

- транскордонного співробітництва. Львів: ІРД НАНУ, 1995. – С.4-13.
14. Беленький П. Ю., Мікула Н. А. Методологічні аспекти міжрегіонального та транскордонного співробітництва // Зовнішньоекономічний кур'єр № 1-2' 01 – Львів, ТПП. – С. 9-13.
  15. Беленький П.Ю., Мікула Н.А. Зовнішньоекономічна діяльність регіонів // Регіональна політика: методологія, методи, практика. / Колектив авторів. Монографія. НАН України. Інститут регіональних досліджень. За ред. академіка НАНУ М.І.Долішного – Львів, 2001. 719с. – С. 654-697.
  16. Беленький П.Ю., Мікула Н.А. Формування та розвиток системи міжрегіонального та транскордонного співробітництва в Україні.// Регіональна економіка – 2001.- №.3.- С.61-74.
  17. Беленький П.Ю., Мікула Н.А. Формування системи управління міжрегіональним та транскордонним співробітництвом в Україні // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми європейської інтеграції і транскордонної співпраці. Вип. XXIX. В 2-х т./ НАН України. ІРД. За ред. М.Долішного. – Львів-Луцьк, 2001 с.157-163.
  18. Беленький П.Ю., Мікула Н.А. Теоретико-методичні основи формування зовнішньої стратегії областей // Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект / Зб. наук. праць. – Донецьк, ДонНУ. – 2002 .- С. 166-169.
  19. Білоконь Ю.М. Місце України в планувальних концепціях організації європейського простору // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональна політика: досвід Європейського Союзу та його адаптація до умов України (зб. наук. праць). Вип.5 (XLIII). В 3-х ч. / За ред. Долішного М.І. – Ч.ІІІ. – Львів: НАН України. Ін-т регіональних досліджень.- 2003. – 372 с.
  20. Боднар А.Л., Дьогтяр А.М. Трюхан М.О. Делімітація та демаркація кордонів: проблеми, пошуки, рішення // Укр. геогр. журн. – 1998. – № 3.–С. 10.
  21. Брянский рабочий. – 2003 – 6 мая.
  22. Будкін В.С. Прикордонне співробітництво в системі адаптації економіки України до європейського господарського простору //Проблеми співробітництва прикордонних територій України і Польщі. Бюл. № 3. – Варшава-Київ – 1993. – С.169-179.
  23. Бураковський І. Теорія міжнародної торгівлі. – К.: Основи, 1996. – 241 с.
  24. Бураковський І. Україна та європейські інтеграційні процеси: вироблення національної стратегії.// Проблеми лібералізації зовнішньої торгівлі України в контексті європейської інтеграції. Міжнародний науковий симпозіум: тези виступів. 16-17 травня 1996/ відп.ред. В.С.Будкін.-К.:ІСЕМВ НАН України. – 1996. – С.75-79.
  25. Валентей С., Нестеров Л. Человеческий потенциал: новые измерители и новые ориентиры.// Вопросы экономики – 1999.- № 2. – С. 90-102.
  26. Вебер А. О размещении промышленности: чистая теория штандорта. 1909.
  27. Вебер А. Теория размещения промышленности: пер. с нем. – М.; Л., 1926.
  28. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Бусел. – К.; Ірпінь: ВТ "Перун", 2003. – 1440 с.
  29. Вербівська Л.В. Формування інвестиційної стратегії соціально-економічного розвитку прикордонного регіону / Дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н. Чернівецький нац. ун-тет, 2004 р. – С. 87.
  30. Від визначення до дії // Четверта Конференція міністрів, відповідальних за просторовий розвиток держав Балтійського моря ("From Concept to Action" Fourth Conference of Ministers responsible for spatial development of the Baltic Sea States), Стокгольм, жовтень 1996 р.
  31. Гакман С. Єврорегіон "Верхній Прут" у контексті транскордонного співробітництва України, Республіки Молдова та Румунії // Вісник держкомнацміграції України. Щоквартальний інформаційний журнал. – 2002. – № 2. – С. 122-131.
  32. Гакман С. Єврорегіон "Верхній Прут": від ідеї до конституювання // Транскордонне співробітництво у поліетнічних регіонах Східної та Південно-Східної Європи: Матеріали наукового симпозіуму 16-17 червня 1999 р. – Чернівці: Золоті літаври, 1999. – С. 105-112.
  33. Гальчинський А. Україна на перехресті геополітичних інтересів. – К.: Знання України, 2002. – 180 с.
  34. Гранберг А. Основы региональной экономики. – М.: ГУ ВШЕ, 2001. – 495 с.

35. Грицай О., Иоффе Г., Трейвиш А. Центр и периферия в региональном развитии. – М.: Наука, 1991. – 168 с.
36. Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І. Лібанова Е.М. Україна: проблеми сталого розвитку / Наукова доповідь. – Київ: РВПС України НАН України, 1997.
37. Декларація з довкілля та сталого розвитку.Ріо-де-Жанейро, 1992 р.
38. Демченко В. Транскордонне співробітництво Австрії та країн Центрально-Східної Європи в 90-і роки // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Транскордонне співробітництво, ринкова інфраструктура та фінансово-інвестиційна діяльність. / Зб.наук.праць. Вип.6. ІРД НАНУ. – Львів, 2002. – С. 114-127.
39. Дністрянський М.С. Україна в політико-географічному вимірі. – Львів, 2000. – 310 с.;
40. Додатковий протокол до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами та органами влади від 9.11.1995 р.
41. Долішній М. Європейський досвід – у практику діяльності регіонів України // Зовнішньоекономічний кур'єр. – 2002. – №5-6. – С. 3-4.
42. Долішній М., Беленький П., Мікула Н. Транскордонне співробітництво та спеціальні економічні зони // Матеріали міжнародної конференції "Проблеми створення та управління в ВЕЗ". – Чернівці, 1996, квітень.
43. Долішній М., Демченко В., Мікула Н. Концептуальні підходи до створення польсько-українського єврорегіону "Сян" на основі узагальнення досвіду єврорегіонів на західному кордоні Польщі // Регіональна економіка. – 2003. – №1. – С. 69-82.
44. Долішній М., Писаренко С. Регіональні проблеми розвитку транскордонного співробітництва // Матеріали міжнародної наукової конференції "Проблеми співробітництва прикордонних областей України та Польщі". – Київ, Варшава. – 1993. – С.180-187.
45. Европейская хартия местного самоуправления (European Charter of Local Self-Government), Страсбург, 15 октября 1985 г.
46. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / за ред. акад.НАН України В.М. Гейця. – К.: Ін-т екон. прогнозів.; Фенікс, 2003. – 1008 с.
47. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (21 травня 1980 р., м. Мадрид). Текст українською мовою. – Рада Європи.- 35 с.
48. Європейська хартія прикордонних та транскордонних регіонів /в редакції від 01-12-1995, Щецін, Єврорегіон Померанія.
49. Європейська хартія регіонального просторового планування / Торремоліноська Хартія, 1983, Іспанія. Рада Європи.
50. Жулканич О. Регіон в системі зовнішньоекономічних відносин: На прикладі Закарпатської області. – Ужгород: Вид. "Мистецька лінія", 2001. – 200с.
51. За даними Державної митної служби. //www.customs.gov.ua
52. Закарпаття: Довідник / За ред. Поповича. – Ужгород: ІВА, 1998. – 92с.
53. Закон України "Про бюджетну систему України"(N512-XII від 5.12.90 р.). <http://www.rada.kiev.ua>
54. Закон України "Про внесення змін до Постанови Верховної Ради України "Про приєднання України до Європейської конвенції про основні принципи транскордонного співробітництва між територіальними общинами або органами влади 1980 року" та "Про ратифікацію додаткових протоколів до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями" № 1879-IV від 24.06.2004 р. <http://www.rada.kiev.ua>
55. Закон України "Про Генеральну схему планування території України" від 7 лютого 2002 року. <http://www.rada.kiev.ua>
56. Закон України "Про державний кордон", №1777- XII від 04.11.91 р. <http://www.rada.kiev.ua>
57. Закону України "Про джерела фінансування дорожнього господарства України". <http://www.rada.kiev.ua>
58. Закон України "Про дію на території України міжнародних договорів" від 10 грудня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 46. – С.617.
59. Закон України "Про загальні засади створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон" від 13 жовтня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 50. – С.676.
60. Закон України "Про зайнятість населення", N 803-XII від 1.03.91 р. <http://www.rada.kiev.ua>

61. Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність", N 959-ХІІ від 16.04.91 р. <http://www.rada.kiev.ua>
62. Закон України "Про концесію" № 997-ХХІV від 16.07.1999р. <http://www.rada.kiev.ua>
63. Закон України "Про концесію на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг" № 1286-ХІV від 14.12.1999. <http://www.rada.kiev.ua>
64. Закон України "Про міжнародні договори" від 22 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №10. – С.45.
65. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні", N 280/97-ВР від 21.05.97 р. <http://www.rada.kiev.ua>
66. Закон України "Про місцеві державні адміністрації", N 586-ХІV від 9.05.99 р. <http://www.rada.kiev.ua>
67. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища", N1264-ХІІ від 25.06.91 р. <http://www.rada.kiev.ua>
68. Закон України "Про приєднання України до Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер", № 801-ХІV від 01.07.99 р. <http://www.rada.kiev.ua>
69. Закон України "Про приєднання України до статуту Ради Європи", № 398/95-ВР від 31.10.95 р. <http://www.rada.kiev.ua>
70. Закон України "Про приєднання до Європейської хартії місцевого самоврядування", № 452/97-ВР від 15.07.97 р. <http://www.rada.kiev.ua>
71. Закон України "Про планування і забудову територій". <http://www.rada.kiev.ua>
72. Закон України "Про ратифікацію Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті", № 534-ХІV від 19.03.99 р. <http://www.rada.kiev.ua>
73. Закон України "Про транскордонне співробітництво" від 24 червня 2004 р., № 1861-ІV. <http://www.rada.kiev.ua>
74. Закон України "Про транзит" від 20.10.1999 р. <http://www.rada.kiev.ua>
75. Злупко С. Від археології до економіки, регіоніки, кібернетики і екогемології. Вибрані дослідження. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2001. – 584с.
76. Изард У. Методы регионального анализа: введение в науку о регионах. – М., 1966.;
77. Иноземцев В. За пределами экономического общества. Постиндустриальные теории и постэкономические тенденции в современном мире. – М. 1998.
78. Иноземцев В. Расколота цивилизация. Наличивующие предпосылки и возможные последствия постэкономической революции. /гл. 1. Постэкономическое общество как идея и реальность – М.,1999.
79. Інформація облдержадміністрацій, <http://www.kmu.gov.ua>,
80. Інформація Волинської обласної державної адміністрації
81. Інформація Львівської обласної державної адміністрації.
82. Інформація Івано-Франківської обласної державної адміністрації.
83. Капельников Р. Где начало конца? /Текст доклада 1 декабря 2000г. на Международной конференции "Посткоммунистическая Россия в контексте мирового социально-экономического развития". – М.: Институт экономических проблем переходного периода. – 2000. – 1-2 декабря. <http://www.libertarium.ru/libertarium/kapelushnikov>.
84. Карпатський єврорегіон 2001 / Міжнародний секретаріат Карпатського єврорегіону. – Ніредьгаза, 2001.
85. Карпатський єврорегіон. Туристична карта. Варшава, 2002.
86. Киреев А. Международная экономика. / В 2-х ч. Учебное пособие для вузов.- М.: Международные отношения, 1997.- 416 с.
87. Кирюхин А. Приграничное сотрудничество стимулирует инновации // Приграничное сотрудничество. Спец. вып. – № 12. – 27 сентября 2003. – С.12.
88. Кіш Є. Трансдордонне співробітництво і регіональна політика Європейського Союзу// На шляху до Європи. Український досвід єврорегіонів. / За ред. Максименка С. та Студеннікова І. – К.: Логос, 2000. – 224 с. – С.14-15.
89. Кіш Є. Українсько-угорське трансдордонне співробітництво: можливості та пріоритети у ХХІ столітті.-Ужгород: "Ліра",2003.- 124 с.
90. Клияненко Б.Т. Максимова Т.С. Влияние территориальной структуры хозяйственного комплекса регионов на динамику ее развития // Вісник Академії економічних наук України – 2004 – № 1 – С. 32-37.

91. Клімчук Б., Луцишин Н., Луцишин П. Єврорегіон "Буг": концепція та стратегія розвитку: Монографія.-Луцьк:Ред.-вид.відд."Вежа" Волин.держ. ун-ту ім.. Лесі Українки, 2002.- 416 с.
92. Конвенція "По охороні і використанню транскордонних водотоків і міжнародних озер" //Бюлетень СЕК ООН. Женева.
93. Конвенція "Про комбіновані перевезення і інші угоди, що регулюють відносини в цій сфері" //Бюлетень СЕК ООН. Женева.
94. Конвенція "Про оцінку впливу на оточуюче середовище в транскордонному контексті" //Бюлетень СЕК ООН. Женева.
95. Конвенція "Про транскордонне забруднення повітря на великі віддалі" // Бюлетень СЕК ООН. Женева.
96. Конвенція "Про транскордонний вплив промислових аварій" //Бюлетень СЕК ООН. Женева.
97. Конвенція "Покращення прикордонного співробітництва корпорацій і товариств в зоні". // Бюлетень СЕК ООН. Женева.
98. Конгрес місцевих і регіональних органів влади Європи: Рекомендація 34 (1997) до Проекту Європейської хартії регіонального самоврядування від 5 червня 1997 р.
99. Контрольно-пропускные пункты на чешско-немецкой границе. Государственная граница с ФРГ – туристские тропы // Чешская торговля и предпринимательство. – 1999. – № 1. С.42-43.
- 100.Кравців В.С. Туризм в Україні: стан та шляхи активізації // Зовнішньоекономічний кур'єр. – 2000. – № 7-8. – С 9-10.
- 101.Куценко В. Приграничное экономическое сотрудничество зарубежных государств: опыт для нас // Внешняя торговля. – 1998. – №1-3. – С.41-44.
- 102.Лажнік В. Значення суспільно-географічного положення території для розвитку транскордонного співробітництва в Західному прикордонному макрорегіоні України // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми та перспективи транскордонного співробітництва в аспекті процесів європейської інтеграції. Щорічник наукових праць. Випуск XV./ Під ред. Долішнього М. – Луцьк: Вежа, 2000. – С.267-273.
- 103.Лёш А. Географическое размещение хозяйства: пер. с нем. – М.; Л., 1959.
- 104.Люк Ван ден Бранде. Передмова до Декларації АСР щодо регіоналізму в Європі.
- 105.Макогон Ю.В., Ляшенко В.И. Формы и направления межрегионального трансграничного сотрудничества: Монография, изд. 2-е, исп. и допол. – Донецк: ООО "Юго-Восток, Лтд", 2003. – 512 с.
- 106.Максимчук М. Особливості соціально-економічного розвитку прикордонних територій (на прикладі Львівсько-Жешувського транскордонного регіону). / Дис. на здоб. ст. к.е.н. – ІРД НАНУ. – Львів. 1997. – 190 с.
- 107.Мальський М., Мацяк М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. 2-е вид., перероблене і доп. – К.: Кобза, 2003. – 528 с.
- 108.Митний кодекс України, N 1970-ХІІ від 12.12.91 р. <http://www.rada.kiev.ua>
- 109.Міжнародна програма розвитку транспорту // Транспорт України. Інформаційно-аналітичний огляд. Випуск 1, 1996,-К.: Трансполис.
- 110.Міжнародна програма розвитку транспорту // Транспорт України. Інформаційно-аналітичний огляд. Випуск 2, 1997, – К.: Трансполис.
- 111.Міжнародні економічні відносини: сучасні міжнародні економічні відносини: Підручник для студентів економічних вузів та факультетів / Філіпенко А.С., С.Я. Моринець, В.А.Вергун та ін. – К: Либідь, 1992.-225 с.
- 112.Мікула Н. Концептуальні підходи розвитку транскордонного співробітництва Львівщини. Проблеми співробітництва прикордонних територій України і Польщі – II. Бюл.№9, – Варшава-Київ, 1995. – С.181-183.
- 113.Мікула Н.А. Розвиток комунікаційної інфраструктури в прикордонних регіонах України і Польщі.// Проблеми лібералізації зовнішньої торгівлі України в контексті європейської інтеграції /Матер. міжн. симпозиуму. Част.2. – К.: ІСЕМВ, 1996.- С.5-12.
- 114.Мікула Н. Організаційно-економічне забезпечення транскордонної співпраці // Україна в ХХІ столітті: концепції та моделі економічного розвитку/ мат. доп. V міжн. Конгресу укр.. економістів, Львів, 2000, – С.466.

115. Мікула Н. Організаційно-фінансовий механізм міжрегіональної та транскордонної співпраці // Вісник Тернопільської акад. народного господарства. – Тернопіль. – 2000. – № 7. – С.131-134.
116. Мікула Н.А. Транскордонне співробітництво та облаштування кордону України // Економіка промисловості. – 2002. – № 3. – С.44 – 51.
117. Мікула Н.А. Про основні проблеми та заходи щодо активізації розбудови транспортних коридорів в Україні // Економіст. – 2002. – № 6. – С. 78-81.
118. Мікула Н.А. Розвиток комунікаційної інфраструктури у прикордонному регіоні та його особливості // Інфраструктурне забезпечення конкурентної економіки регіонів (методологія і механізми) / НАН України, ІРД. За ред. П.Ю. Беленького. – Львів, 2002. – 308 с. – С.216-263.
119. Мікула Н.А. Чи потрібні нам спеціальні економічні зони? // Зовнішньоекономічний кур'єр. – 2002 – № 7-8. – С.6-13
120. Мікула Н. Єврорегіони: досвід та перспективи. Монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2003. – 222 с.
121. Мікула Н. Організаційні та фінансові чинники формування єврорегіонів // Соціально-економічні дослідження в перехідний період / Регіональна політика: досвід ЄС та його адаптація до умов України. Вип.5. ч. II. – Львів. – ІРД НАНУ. – 2003. С.92-103.
122. Мікула Н. Основні методичні підходи до оцінки діяльності єврорегіонів. // Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект. / Зб. наук. праць. Донецьк: ДонНУ, 2003. – 788 с. С.584-587 .
123. Мікула Н. Перспективи участі областей України у єврорегіонах // Економіка промисловості. – 2003. – № 1. – С. 34-40.
124. Мікула Н.А. Державна регіональна політика у транскордонних областях. Транскордонне співробітництво // Регіональна політика та механізми її реалізації. Монографія. Колектив авторів. / За ред. акад. НАН України М.І.Долішнього. – К.: Наукова думка, 2003 – 503с. С.327-358.
125. Мікула Н.А. Проблеми трансплантації інституту транскордонного співробітництва в Україні // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУУАМ. – Сб. научн. тр. Донецк-Мариуполь: ДонНУ, 2004. – С.166-169
126. Мікула Н. Щодо активізації участі України у європейських структурах з питань транскордонного співробітництва // Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект. / Зб. наукових праць. Ч. II Донецьк: ДонНУ.- 2004.- С.762-766
127. Мікула Н.А. Габрель М. Проблемний каталог регіону – нові підходи до територіальної політики. // Регіональна економіка. – 1997. – № 2. – С.
128. Мікула Н., Демченко В. Деякі аспекти розвитку міжрегіонального та траскордонного співробітництва у Карпатському регіоні // Podnikatel'ske prostredie a regionalne aspekty rozvoja / zb. Studii pod red. P.Kuzmisiin. – Presov: ManaCon. 2003. – С.189-199
129. Мікула Н., Матвеев Є. Порівняльний просторовий аналіз соціально-економічного розвитку регіонів України з метою ідентифікації проблемних регіонів // Соціально-економічні дослідження у перехідний період. Вип. 6 (XXXVII). С.76-86.
130. Модели финансирования региональной инфраструктуры и проектов развития // Европейская конференция министров регионального планирования (СЕМАТ (2000)3) // <http://www.kuznetsov-vv.hotbox.ru/d&g/MFRIDP>
131. Новікова А.М. Пашенко Ю.С. Вдосконалення транспортного сполучення через державний кордон України. – К., 2001. – 210 с.
132. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Пер. з англ. І.Дзюб. – К.: Основи, 2000. – 198 с.
133. Олейник А.Н. Институциональная экономика. Уч. Пособие. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 416 с.
134. Осоченко В. Транскордонне співробітництво як ефективний засіб регулювання зовнішньоекономічної діяльності в регіоні // Регіональні перспективи. – 2000. – №1(8), березень. – С.64-66.
135. Павлов В.І. Політика регіонального розвитку в умовах ринкової трансформації (теоретико-методологічні аспекти та механізми реалізації). – Луцьк: Настир'я, 2000. – 580 с.
136. Перспективи європейського просторового розвитку // Прийняті на неофіційній Конференції міністрів, відповідальних за просторовий розвиток, Постдам, Німеччина, травень, 1999.

137. Пирожков С.І. Актуальні питання міжрегіонального і прикордонного співробітництва України і Росії // Стратегічна панорама. – 2001 – № 3-4. – С. 55-65.
138. Писаренко С.М. Організаційно-економічний механізм реалізації регіональної політики Європейського Союзу. – Львів: ІРД НАН України. – 2002. – 84с.
139. Полтерович В.М. Институциональные ловушки и экономические реформы // Экономика и математические методы. – 1999. Т. 35. Вып. 2.
140. Полтерович В.М. Технология трансплантации экономических институтов. // Экономическая наука современной России – 2001. – № 3. – 25с.
141. Портер М. Международная конкуренция. – М.: "Международные отношения". – 1993. – 896 с.
142. Постанова Верховної Ради України "Про приєднання України до Європейської конвенції про основні принципи транскордонного співробітництва між територіальними общинами або органами влади 1980 року", № 3384-ХІІ від 14.07.93 р. <http://www.rada.kiev.ua>
143. Постанова Кабінету Міністрів України "Про проведення моніторингу реалізації Генеральної схеми планування території України", № 1291 від 29 серпня 2002 р. <http://www.rada.kiev.ua>
144. Постанова Кабінету Міністрів України "Про Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу", N 1496 від 16.08.99 р. <http://www.rada.kiev.ua>
145. Постанова КМУ "Про упорядкування структури місцевих державних адміністрацій". <http://www.rada.kiev.ua>
146. Постанова КМУ "Деякі питання розвитку транскордонного співробітництва та єврорегіонів" від 29.04.2002, № 587. <http://www.rada.kiev.ua>
147. Постанова КМУ. "Про затвердження Програми створення та функціонування національної мережі міжнародних транспортних коридорів в Україні" від 20.03.98р., № 346. <http://www.rada.kiev.ua>
148. Прокладаючи шлях до нових інструментів розвитку сусідських відносин // ІР / 03 / 922. – Брюссель, 01.07.03
149. Пропускные пограничные пункты на чешско-польской границе // Чешская торговля и предпринимательство. – 1999. – № 8. – С.44-45.
150. Протокол № 2 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, який стосується міжтериторіального співробітництва 5.05.1998. Страсбург.
151. Региональное развитие: опыт России и Европейского Союза / под ред. Гранберга А.Г. – М.: Экономика, 2000. – 435с.
152. Регіон. // Чешская торговля и предпринимательство. – Прага. Февраль 2001г. – С.22-32.
153. Регіональна політика в країнах Європи: Уроки для України / Київ. центр Ін-ту Схід-Захід; За ред. С.Максименка. – К.: Логос, 2000. – 171 с. – С.138-167.
154. Регіональна політика та механізми її реалізації / Кол. автор. за ред. акад. НАН України Долішнього М.І. – К.: Наукова думка, 2003. – 503 с.
155. Рейтинг соціально-економічного розвитку районів України / Інститут реформ // www.ipa.net.ua
156. Розробка основних елементів концепції та першочергових заходів зі створення Екоєврорегіону з координаційним центром у м. Чернівці. Звіт про НДР. Державний НТЦ "Екоресурс" / Керівник теми: Бройде З. – Тема 01.13-97. – № держреєстрації 0197V018569. – Чернівці. – 1997. – 81 с.
157. Романов С. Российские регионы в трансграничном сотрудничестве. // <http://www.diplomat.ru>
158. Сіденко В. Україна і Світова організація торгівлі: механізми та соціально-економічні наслідки вступу. Матеріали засідання круглого столу. – К.: Альтпрес. – 2003. – 47с. – С.11.
159. Скибінський С., Мокій А. Транскордонне співробітництво: необхідність, переваги та можливі проблеми // Проблеми транскордонного співробітництва. – Львів: ІРД НАНУ, 1995. – С. 34-37.
160. Смовженко Т., Мікула Н. Щодо вибору оптимального варіанту європейської інтеграції України: регіональний аспект / Вісник Національного банку України. – 2003. – № 10. – С.20-21.
161. Соколов Э. Еврорегионы – одна из форм приграничного сотрудничества // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Ринкова інфраструктура та

- зовнішньоекономічна діяльність регіонів. Випуск V. – Львів, 1998. – С.124-135.
162. Соловьев С. История России с древнейших времен. // Сочинения. В 18 кн. Кн. I. Т. 1-2. / Отв. Ред. И. Д. Ковальченко. – М.: Мисль, 1988. – 797 с. – С. 259.
163. Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України – нові перспективи співробітництва (Підготовлено експертами МЗС України) // Політика і час. – 2000. – № 3-4. – С. 40 – 52.
164. Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України (бачення шляхів партнерства з Україною з боку ЄС) // Політика і час. – 2000. – № 3-4. – С. 15-29.
165. Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України (схвалена Європейською Радою 11 грудня 1999 року);
166. Статистичний щорічник України за 1998 рік. / Держкомстат України. За ред. О. Г. Осауленка. Відп. за вип. В. А. Головка. – К.: Техніка, 1999 – 576 с.;
167. Статистичний щорічник України за 1999 рік / Держкомстат України; За ред. О. Г. Осауленка; Відп. за вип. В. А. Головка. – К.: Техніка, 2000 – 576 с.
168. Статистичний щорічник України за 2001 рік. / Державний комітет статистики України. За редакцією О. Г. Осауленка. – Київ: Техніка, 2002. – 644 с.
169. Статут Асамблеї європейських регіонів.
170. Статут єврорегіону "Верхній Прут".
171. Статут Міжрегіональної організації "Карпатський єврорегіон".
172. Статут єврорегіону "Нижній Дунай".
173. Статут Транскордонного об'єднання "Єврорегіон Буг".
174. Стратегії інтегрованого просторового розвитку Центрального, Адріатичного і Дунайського регіонів" ("Strategies for integrated Spatial Development of the Central European, Adriatic and Danubian Area") прийняті на 4-ому Семінарі проектної групи (4th Seminar of the Project Panel), Відень, січень 2000 р.
175. Стратегія європейського регіонального планування. // Прийнята на VI Конференції СЕМАТ, 1988, Лозанна. Страсбург, 1992 р.
176. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу // Указ Президента України № 615/98 від 11.06.98 р. та зміни № 587/2000 від 12.04.2000 " – К.: Політика і час. – 2000. – № 3-4. – С. 30-35.
177. Стрижкова Л., Златоверхникова Т. Качество жизни в Российских регионах (динамика, региональные сопоставления) – М. Экономист. – 2002. – № 10. – С. 67-76.
178. Студенніков І. Транскордонне співробітництво та його місце в регіональному розвитку // Регіональна політика в країнах Європи: Уроки для України / Київ. центр Ін-ту Схід-Захід; за ред. С. Максименка. – К.: Логос, 2000. – 171 с., – С. 138-167.
179. Студенніков І. Транскордонне співробітництво як крок до визначення концепції регіональної політики. // На шляху до Європи. Український досвід єврорегіонів / За ред. Максименка С. та Студеннікова І. – К.: Логос, 2000. – 224 с.
180. Сухарев А. И. Основы регионологии. – Саранск, 1996. – С. 3.
181. Типові і рамкові угоди, статuti та договори про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями / Додаток до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. Рада Європи. Мадрид. Травень, 1980 р.
182. Трансграничное сотрудничество на северо-западе России: XXI / Исследовательский отчет ISBN 5-902547-03-2. Институт Восток-Запад. // www.ewi.info. – 136 с.
183. Транспортна політика держави на 2001-2015 роки для збалансованого розвитку країни / Міністерство транспорту і морського господарства. – Варшава, 2001. – 155 с.
184. Трансформація структури господарства України: регіональний аспект / За ред. Балабанова Г. В., Нагірної В. П., Нижник О. М. – К.: Міленіум, 2003. 404 с., С. 25-26.
185. Тюнен Й. Изолированное государство в его отношении к сельскому хозяйству и национальной экономии, 1926.
186. Увесь світ у цифрах і фактах / Довідник – К.: Мапа.- 2002.-128с.
187. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Молдова про співробітництво між прикордонними областями України та адміністративно-територіальними одиницями Республіки Молдова (11 березня 1997 р.).
188. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про міжрегіональну співпрацю від 24.05.1994 р.
189. Указ Президента України "Про додаткові заходи щодо делегування Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Луганській обласним державним адміністраціям повноважень

- щодо управління майном, яке перебуває у загальнодержавній власності від 21.02.1994 р., № 61/94.
190. Указ Президента України "Про заходи щодо розвитку економічного співробітництва областей України з суміжними прикордонними областями Російської Федерації" від 25 березня 1994 р., № 112/94; із змінами і доповненнями, внесеними Указами Президента України від 3 червня 1994 р. № 271/94, від 9 червня 1994 р. № 287/94).
  191. Указ Президента України "Про заходи щодо розвитку економічного співробітництва областей України з суміжними областями Республіки Білорусь і адміністративно-територіальними одиницями Республіки Молдова" від 3 червня 1994 р., № 271/94.
  192. Указ Президента України "Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу" від 11.06.98 р., N 615/98.
  193. Указ Президента України "Про Концепцію державної регіональної політики" (№341/2001 від 25.06.01 р.)
  194. Указ Президента України "Про програму інтеграції України до Європейського Союзу" від 14.09.00 р., №1072/2000.
  195. Україна в цифрах у 2001 році: Корот. стат. довід./ Держкомстат України: За ред. О.Г. Осауленка; Відп. за вип. В.А. Головка. – К.: Техніка, 2002. – 262 с.;
  196. Федан Р. Економіка прикордонного регіону Польщі і транскордонне співробітництво у сучасних умовах // Регіональна економіка. – 2000. – №1(15). – С.121-127.
  197. Федан Р. Прикордонний Підкарпатський регіон – можливості соціально-економічного розвитку // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. – Львів: ІРД НАН України. – 2001- Вип. XXXI. – С. 409 – 420.
  198. Федан Р. Регіональні чинники активізації транскордонного співробітництва Польщі та України: Монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2003. – 336с.
  199. Філіпенко А.С., Сивашов Ю.Д. Економічні стратегієми України: дискусія інтелектуалів / За ред. В.П.Резнікова. – К.: Либідь, 1998. – 272 с.
  200. Харгет П. Географія: синтез сучасних знань. – М.: Наука, 1979. – 685 с. С.511.
  201. Хартія Конгресу місцевих і регіональних органів влади Європи / Ухвалена Комітетом міністрів 14 січня 1994 р.
  202. Хегерstrand Т. Диффузія інновацій як просторовий процес. – М., 1953.
  203. Хейне П. Економічний образ мислення // Пер. с англ. – М.: Новини/Catallaxy, 1991. – 704с.
  204. Хейлігер К. "Регіон Базель-ленд" та його регіони Верхнього Рейну // Будівництво нової Європи: Прикордонне співробітництво у Центральній Європі. – Ужгород, 1997. – С.85-96.
  205. Чешская торговля и предпринимательство. – 2004 – № 05-06. – С.21.
  206. Чешская торговля и предпринимательство. – 2001. – № 1. – С. 22.
  207. Чешская торговля и предпринимательство. – 2001.- август. – С.26-33.
  208. Чешская торговля и предпринимательство. – 2001. – декабрь. – С.23-27.
  209. Чешская торговля и предпринимательство. – 2002. – №7-8. – С.20-23.
  210. Чумаченко Н.Г., Емельянов А.С. Научно-методические основы комплексного планирования экономического и социального развития региона (область, район, город). – К.: Наукова думка, 1980.
  211. Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. К.: Логос. – 631с.
  212. Шаблій О. Суспільна географія: Теорія, історія, українознавчі студії. – Львів, 2001.
  213. Шарингер Л. Новая модель инвестиционного партнёрства государства и частного сектора. // Российский экономический журнал. – 2004. – № 9-10. – С. 41-52.
  214. Шарыгин М.Д. Региональная организация общества. – Пермь: Изд-во Перм. ун-та, 1992. – 176 с.
  215. Эклунд К. Эффективная экономика-шведская модель./ пер. со швед. – М.: Экономика, 1991.-349с
  216. Asselberghs R. PPP Was passiert wo in der EU. 2003. – S.13-14.
  217. Chojnicki Z. Postmodernistyczne zmiany globalnego porzadku spoleczno-gospodarczego. / Polonia quo vadis? Red. A.Kuklinski.

- Studia Regionalne ta Lokalne 12 (45). Warszawa, Uniwersytet Warszawski, 167-204. – C.173.
218. Chojnicki Z. Region jako terytorialny system społeczny // Problematyka przestrzeni europejskiej. /red. A.Kuklinski. – Warszawa, 1997. – c. 417. – C.267-285.
219. Community Initiative INTERREG III B (2000 – 2006). Programme Complement Draft. Approved by the Monitoring Committee April 12, 2002;
220. Declaration of the Assembly of European Regions on Regionalism in Europe. – Strasbourg. 1996, p.2.
221. Der neue Programmplanungszeitraum 2000-2006: methodische Arbeitspapiere. Arbeitspapier Nr 8 a. Die Halbzeitbewertung der Strukturfondsinterventionen – INTERREG III. Brüssel, 21.05.2002. Kommission der Europäischen Gemeinschaften.
222. Deuxième Esquisse de Structure du Benelux; Bruxelles. 1998.
223. Doliwa-Klepacki Z. Europejska Integracja Gospodarcza, Temida 2, Białystok, 1996.
224. Dumala H. Euroregion "Bug" po reformie terytorialnej kraju // Euroregiony mosty do Europy bez granic / pod red. W. Malendowskiego, M. Szczpaniaka. – Warszawa, ELIPSA, 2000, 225 a. – P. 200-206.
225. EU-Gemeinschaftsinitiative Interreg III B (2000 – 2006). Mitteleuropäischer, Adriatischer, Donau- und Südosteuropäischer Raum (CADSES). Programm, Stand: Dezember 2001.
226. European Landscape Convention, CM (2000) 98 revised 2, adopted by Committee of Ministers' Deputies at its 718th meeting on July 2000)
227. Euroregion "PRO Europa Viadrina" – Koncepcja 2000. – P. 47.
228. Euroregion Bug. // Regiony, Euroregiony, rozwój regionalny. T 4. – Lublin: Nobertinum. 1996. – 205c.
229. Forst K. Wpływ euroregionów na kształtowanie się nowego sąsiedztwa na pograniczu polsko-niemieckim // Euroregiony mosty do Europy bez granic. Warszawa: Elipsa. – 2000, 220 s.
230. Horvath G. Regions in the European Union // European Mirror-1999-2nd is.-P.70
231. <http://www.carpathian.euroregion.org.pl>
232. <http://www.euroregion-glacensis.ng.pl/>
233. http://europa.eu.int / comm / dgs / regional_policy / index_en.htm
234. http://europa.eu.int / comm / enlargement / index_en.html
235. http://europa.eu.int / comm / external_relations / we / intro / index.htm
236. <http://www / pomerania.net>
237. <http://www.CFoundation.org>
238. <http://www.coe.fr/cplre/>
239. <http://www.dramanet.gr>.
240. <http://www.EUREGIO-weinviertel.org>
241. <http://www.euroregion-beskydy.cz>
242. <http://www.euroregion-tatry.pl>
243. <http://www.kent.gov.uk>
244. <http://www.lace.aebr-ageg.de>
245. Ip / 03 / 1196. – Брюссель, 3 вересня 2003
246. Isard W. Introduction to Regional Science. Prentice Hall. 1975.
247. Jarosz A. Lesniak-Moszczuk K. Polityka regionalna // Oficyna wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej – Rzeszów – 1996.
248. Kłojcnik J. The Role of Cross-border Regional Co-operation for Slovenia asv a Small Economy in Transition // Regional Contact. – 1995. – # 10. – p. 143-148.
249. Kocwin I. Koncepcja rozwoju i ddzialania pierwszego polsko-czeskiego euroregionu "Glacensis" (1990-1998) // Euroregiony mosty do Europy bez granic / pod red. W. Malendowskiego, M. Szczpaniaka. – Warszawa, ELIPSA, 2000, 225 l. – c 179-192.
250. Komornicki T. Granice Polski. Analiza zmian przenikalności w latach 1990-1996. PAN, IgiPZ, Warsaw, 1999, c. 347. C. 25.
251. Lehner J.-P. Twelve Brief Notes on Transborder Regions in Europe // Regional Contact. 1995. # 10. pp. 291-292.
252. Local Finance in Europe – Dexia. – Prague, Paris. Dexia, april 2000 – c. 89.
253. Ludność w Euroregionie Karpackim w latach 1998-2000. – Rzeszów, 2002;
254. Mazurkiewicz L. Region transgraniczny – nowe pojęcie teorii regionu geograficznego // Podstawy rozwoju zahodnich i wschodnich obszarów przygranicznych Polski. Biul.# 2. – Warszawa, 1993. – C. 227-240.
255. Mikula N. Rozwój infrastruktury komunikacyjnej w przygranicznych regionach Ukrainy i Polski // Euroregion Bug, t.2, Lublin, 1996. – C. 99-106
256. Mikula N. Współpraca międzyregionalna – droga integracji ukraińskie ze światowym systemem gospodarczym // Strategiczne znaczenie

- polskiej granicy wschodniej i polskiego pogranicza wschodniego. T.3, PAN, inst. Geograf., 1997. – C.61-73
257. Miszczuk A.. Idea euroregionów i przykłady jej realizacji w Europie Zachodniej i w Polsce // w serii "Euroregion Bug", red. Bałtowski, t. 4: Lublin, 1996. – s.129-139.
258. Mochnaczeński P. Cele i zadania współpracy transgranicznej i międzyregionalnej ze szczególnym uwzględnieniem wschodnich sąsiadów Polski. W: Regiony, euroregiony, rozwój regionalny. Red. M. Bałtowski, seria "Euroregion Bug" T. IV. Norbertinum, Lublin. 1996.
259. Pietrzyk I. Regionalna polityka UE. – Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Warszawa 2000, – 311 c
260. Practical Guide to Cross-border Cooperation / Third Edition 2000 / Phare / AEBR / EC. P.216, p. B2- 64. 3.
261. Praktyczny Przewodnik Współpracy Transgranicznej. Wyd. drugie 1997: European Commission / Association of European Border Regions s. B. 22-23.
262. Proniewski M. Polityka rozwoju regionalnego-doświadczenia i perspektywy. // Strategia rozwoju pogranicza wschodniego Polski. Pod. red. R. Horodeńskiego. Studia Regionalne. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej. – Białystok. – 2000 – № 2. – S.112-123.
263. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the establishment of a common classification of Territorial Units for Statistics (NUTS) (2001/C 180 E/08) // <http://europa.eu.int/eur-lex/en/dat/2001/ce180/ce18020010626en01080145.pdf>
264. Pujol J. Ten years since the founding of the Assembly of European Regions // Regions of Europe – 1995-#10, h-2
265. Pusleciki Z. – Polsko-niemiecka współpraca regionalna i transgraniczna w procesach integracyjnych Europy Wschodniej z Zachodnią // Euroregiony mosty do Europy bez granic. Warszawa: Elipsa. – 2000, 220 s
266. Pyszkowski A. Polityka regionalna w okresie transformacji ustrojowej polski. / Red. J. Kołodziejcki. // Biuletyn KPZR PAN. – Warszawa. – 1993 – Nr 164. – S.22-45.
267. Ratti R., Reichmann S. Theory and Practice of Transborder Co-operation. Basel and Frankfurt a. M. 1993.
268. Regional Policy Goes East: Essays on Trends and Lessons Learned for Regional Development Policy in Central and Eastern Europe. Ed. by Vasil Hudak, Henrik Huitfeldt and Edward J. Meegan. – Prague. 1999. – 110p.
269. Regiony transgraniczne w Europie: struktura, lokalizacja, cele, 1993, "Materialy i Studia BSE", nr 66.
270. Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej. – Warszawa: Główny Urząd Statystyczny. Rok LX Warszawa. 2003. – s.722
271. Ruch graniczny i wydatki cudzoziemców w Polsce oraz Polaków za granicą w 2000 r. // <http://www.stat.gov.pl/serwis/nieregularne/ruch/index.htm>
272. Skrzydło A. Euroregiony z udziałem podmiotów polskich jako forma współpracy transgranicznej. Sprawy Międzynarodowe Nr 3. Warszawa, 1995
273. Stiglitz J. Scan globally, reinvent locally: knowledge infrastructure and the localization of knowledge. In: Diane Stone (ed.) Banking on Knowledge. The Genesis of the Global Development Network. 2000. P. 24–43.
274. Tschudi H-M. Promoting transfrontier co-operation: an important factor of democratic stability in Europe. – Strasbourg. 4-6 June 2002.

ДОДАТКИ

Додаток 1 Єврорегіони Європи

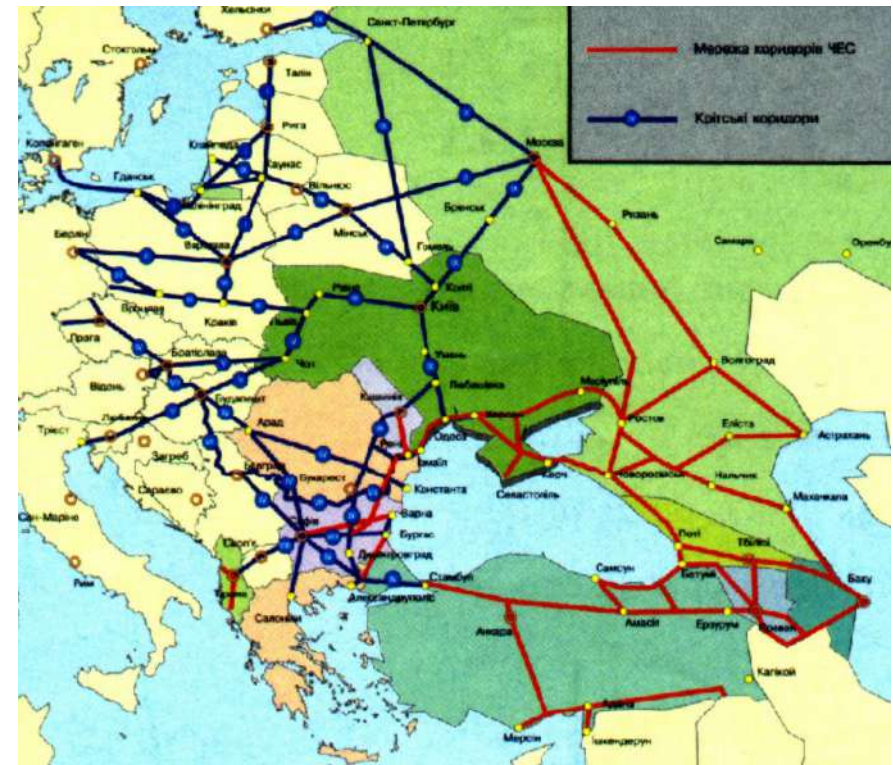
№	Назва	Рік заснування	Кордон
1.	"Єврегіо"	1958	D / NL
2.	"Regio"	1960	F / D / CH
3.	Рада Орісанд / Комісія Орісанд	1964/1994	DK / S
4.	Рада Норд-Калотген	1971	S / FIN / N
5.	Рада Кваркен	1972	FIN / S
6.	Єврегіо "Рейн-Вааль"	1973 / 1993	D / NL
7.	Єврегіо "Маас-Рейн"	1976 / 1991	D / NL / B
8.	Шторстромс Амт / Крайс Остгольштайн-Любек	1977	DK / D
9.	МітлСкандія	1977	FIN / S / N
10.	Емс-Долларг-Регіон	1977 / 1997	D / NL
11.	Єврегіо-Рейн-Маас-Норд	1978	D / NL
12.	Ісландс / Архіпелаго Кооперейшн-Скаргаден	1978	S / FIN
13.	Кооперейшн АРКО	1978	S / N
14.	Цукунфт-СаарМозель-Авенір	1979	D / F
15.	Борнхольм-Саусістен Скане	1980	DK / S
16.	Оестфольд / Богуслон / Дальсланд	1980	S / N
17.	Бенілюкс-Мідденгебед (БЕНЕГО)	1984	B / NL
18.	Торнедальсрадг	1987	FIN / N / S
19.	"Кент-Норд-Пас-де-Кале"	1987	UK / F
20.	"Regio Паміна"	1988	D / F
21.	Єврегіо "Шельдемонд"	1989	B / NL
22.	Єврегіо "СаарЛорЛюксРейн"	1989	D / F / LUX
23.	Центральна територія Бенілюкс	1990	B / NL
24.	Інтеррегіон "Нова Ганза"	1991	D / NL
25.	Єврорегіон "Нейсе / Ниса / Ніса"	1991	D / PL / CZ
26.	Єврорегіон "Ельба / Лаба"	1992	D / CZ
27.	Асоціація "Екстрамадура-Алентежіо"	1992	E / P
28.	Єврегіо "Байерішер Вальд-Шумава-Мюльфіртель-Богмервальд"	1993	A / D / CZ
29.	Єврегіо "Егрінсіс"	1993	D / CZ
30.	Єврорегіон "Шпрес-Нейсе-Бобер"	1993	D / PL
31.	Єврорегіон "Про Європа Віадріна"	1993	D / PL
32.	"Карпатський Єврорегіон"	1993	H / UKR / PL / SK / RO
33.	Єврорегіон "Померанія"	1993 / 95	D / PL / S
34.	Єврегіо "Бодензее"	1994	A / CH / D
35.	Інн-Зальцах-Єврегіо	1994	D / A
36.	Єврегіо "Зальцбург-Берхтесгаденс-Лянд-Траунштайн"	1995	D / A
37.	Єврорегіон "Ерцгебірге / Крушногір'я"	1995	D / CZ
38.	Регіо "ТріРена"	1995	D / F / CH
39.	Естонія-Фінніш 3+3 Регіональна кооперація	1995	EST / FIN / RUS
40.	Єврорегіон "Буг"	1995	PL / UKR / BY

№	Назва	Рік заснування	Кордон
41.	Єврорегіон "Глаценсіс"	1996	CZ / PL
42.	Рада з кооперації прикордонних регіонів Віру-Аликсне-Псков	1996	EST / LV / RUS
43.	Єврорегіон "Татри"	1996	PL / SK
44.	Єврорегіон "Вейнфіртель-Південна Морава-Загор'є"	1997	A / CZ / SK
45.	Єврорегіон "Традсд-Прадзяд"	1997	CZ / PL
46.	Єврегіо "Віа Саліна"	1997	D / A
47.	Регіон "Зондерюлліанд-Шлезвіг"	1997	DK / D
48.	Єврорегіон "Нестос-Места"	1997	GR / BUL
49.	Єврорегіон "Дунай-Марош-Тиса"	1997	H / RO / YU
50.	"Західний Ниугат- Паннонія Єврегіо"	1998	A / H
51.	Єврорегіон "Сілезія"	1998	CZ / PL
52.	Єврорегіон "Тешинська Сілезія"	1998	CZ / PL
53.	Єврегіо "Іннтал"	1998	D / A
54.	Єврегіо "Цугшпітце-Веттерштайн-Карвендель"	1998	D / A
55.	Міді-Піренесс, Ланкведок-Роусільйон-Каталонія	1998	E / F
56.	Єврорегіон "Немунас-Німен-Нсман"	1998	LT / PL / BY
57.	Єврорегіон "Балтика"	1998	PL / S / LT / LV / DK / RUS
58.	Єврорегіон "Нижній Дунай"	1998	RO / MOL / UKR
59.	Єврорегіон "Ваттенінсельн"	1999	D / DK / NL
60.	Центре	1999	D / F
61.	Єврегіо Гельсінкі-Таллінн	1999	EST / FIN
62.	Єврорегіон "Сауле"	1999	LT / LV / RUS
63.	Єврорегіон "Сильва Нортіка"	2000	A / CZ
64.	Єврорегіон "Карелія"	2000	FIN / RUS
65.	Єврорегіон Країна озер- Езару Земе	2000	LT / LV / BY
66.	Єврорегіон "Бескиди"	2000	PL / SK / CZ
67.	Єврорегіон "Верхній Прут"	2000	RO / MD / UKR
68.	Єврорегіон "Біле-Біеле Карпати"	2000	SK / CZ
69.	Єврорегіон "Добрава"	2001	PL / CZ
70.	Єврегіо Стейсмарк-Нордост-Словенія		A / SLO
71.	Норд-Пас де Кале – Західна Фландрія		B / F
72.	Фінмарк-Лапландія-Мурманськ		FIN / N / RUS
73.	Єврорегіон Дельта-Родопи		GR / BUL
74.	Єврорегіон "Нетвек Поліс-Кент"		GR / TR
75.	Єврорегіон Еврос-Мерік-Маріца		GR / TR
76.	Єврорегіон "Дунай-Драва-Сава"		H / HR / BIH
77.	Єврорегіон "Хайду-Біхар / Біхор"		H / RO
78.	Єврорегіон "Істра"		HR / SLO
79.	Єврегіо "Тіроль"		I / A
80.	Єврорегіон "Середній Прут"		MD / RO
81.	Єврорегіон "Східний Дунай"		RO / BG
82.	Єврорегіон "Південний Дунай"		RO / BG
83.	Єврорегіон "Дунай 21-го століття"		RO / BG / BIH
84.	Мітнорден		S / N
85.	Єврорегіон "Вагус-Данубіус-Іполія"		SK / H
86.	Єврорегіон "Іпельські-Іполі"		SK / H
87.	Єврорегіон "Неоградіенсіс"		SK / H

№	Назва	Рік заснування	Кордон
88.	Єврорегіон "Сайо-Ріма-Слана-Рімава"		SK / H
89.	Єврорегіон "Кошіце-Мішкольц"		SK / H
90.	Єврорегіон "Слобжанщина"	2003	UKR/ RF
91.	Єврорегіон "Дніпро"	2003	UKR/ RF/ BY

Джерела: Practical Guide to Cross-border Cooperation / Third Edition 2000 / PHARE / AEBR / ЕС. – P.35.; Чешская торговля и предпринимательство – 2004 – № 05-06. – 50с.

Додаток 2 Мережа коридорів ЧЕС в автомобільному сполученні

Додаток 3
Пункти перепуску через державний кордон
України

Країна-сусід/ Область України	Пункти перепуску
ПОЛЬЩА: Волинська, Львівська	Ягодин, мн, Устилуг, мд, Володимир-Волинський, Ізов (п/к), Лудин, Стражава, Рава-Руська, Краківець, Шегіні, Смільниця, Мостиська, Хирів
СЛОВАЧЧИНА: Закарпатська	Ужгород, Ужгород-авто, Ужгород (п/к), Малий Березний, Павлове, Чоп (Страж)
УГОРЩИНА: Закарпатська	Тиса (Чоп), мн, Дзвінкове, мн, Лужанка, Вилок, Батево, (п/к), Соловка, Косино, мн,
РУМУНІЯ: Закарпатська, Чернівецька	Дякове, Тересва, Хижа, Рахів (п/к), Ділове, Кілія, Шепіт, Руська, Красноільськ, Порубне, Дяківці, Вадул-Сирет, Біла Криниця
МОЛДОВА: Одеська, Вінницька, Чернівецька	<i>Міжнародні:</i> Залізничне, Платонове, Олексіївка, Станіславка, Великопольське, Кучурган, Домниця, Маяки-Удобне, Табаки, Нові Трояни, Лісне, Старокозаче, Болград, (п/к), Серпневе, Рені, Ільчівськ, Могилів-Подільський, Мамалига, Сокиряни, Россшани, Оксанівка, Михайлівна, Ямпіль, Виноградівка, Долинське, Розалівка, Болган, Студена, Карабуцени, Тимкове, Слобідка, (п/к), Зелена, Кельм енци, Новоолексіївка, Волошкове <i>Міждержавні:</i> Фрікацей, Слов'яносербка, Градинці, Дубове, Йосипівка, Цекинівка, Павловка, Гребеники, Малоюрославець, Боронниця, Велика Косниця, Грабарівка, Яруга, Подвірне, Подвір'ївка, (п/к), Вашківці, Гвоздівці.
БІЛОРУСІЯ: Волинська, Чернігівська, Житомирська, Рівненська	<i>Міжнародні:</i> Нові Яриловичі, Славутич, Сеньківка, Доманово, Пулимець, <i>Міждержавні:</i> Піща, Дольськ, Ніданчичі, Хрипськ, Тур, Самари, Городище, Майдан-Копищенський, Прикладники, Вичівка, Переброди, Гразіво, Виступовичі, Слобода, Поліське, Будки Каменські, Вільча, мд, Коростень, Щорс, Бережесь, Ковель, Гута, Сарни, Чернігів, Семиходи, Деревини, Ільмівка, Добрянка, Кам'янка, Заболоття, Удрицьк, Овруч (п/к), Хоробичі, (п/к), Горностаївка, Славутич (2 відділ.)
РОСІЯ Чернігівська, Сумська, Харківська, Луганська, Донецька	<i>Міжнародні:</i> Харків пас., Харків сорт., Сеньківка, Грем'яч. Катеринівка, Юнаківка-Суджа, Бачівськ, Гоптівка, Успенка, Новоазовськ, Хутір-Михайловський, <i>Міждержавні:</i> Середина-Буда, Рижівка, Велика Писарівна, Миколаївка, Чигинок, Чугунівка, Плетенівка, Піски, Бударки, Красна Талівка, Просяне, Ізварине, Довжанський, Танюшівка, Червонопартизанськ, Дьоміно-Олександрівка, Маринівка, Новобіла, Мілове, Вовчанськ, Червона Могила, Ново біла, Лантратівка, Квашине, Іловайськ-пасаж., Крим, Іловайськ-Південний парк, Пушкар не, Покровка, Волфіне, Зернове, Конотоп (п/к), Ворожба (п/к), Піски, Тополі, Куп'янськ, (п/к), Стрілече, Козача Лопань, Одноробівка.

Країна-сусід/ Область України	Пункти перепуску
Для повітряного сполучення	Рівне Запоріжжя Луганськ Донецьк Чернівці Ужгород Озерне-Житомир Бориспіль Гостомель Миколаїв Одеса Сімферополь Дніпропетровськ Кривий Ріг Харків Львів Жуляни Івано-Франківськ
Морські порти	<i>Морські торговельні порти:</i> Бердянський, Ізмаїльський, Усть-Дунайський, Маріупольський, Миколаївський, Дніпро-Бузький, Севастопольський, Білгород-Дністровський, Іллічівський, Одеський, "Южний", Херсонський, Садовський, Ялтинський, Феодосійський <i>Морські порти:</i> Ренійський, Маріупольський комбінату "Азовсталь", Євпаторійський, Керченський Камиш –Бурун, Керченський, Очаків, Азовський судно- ремонтний завод (пункт контролю), Спеціальний порт "Октябрьськ", ЗАТ "Миколаївський калійний термінал", ВАТ "Судно- будівний завод "Океан" (пункт контролю), портопункт Миколаївське морське агентство філіал державної компанії "Укробіпром" (пункт контролю), Херсонський суднобудівельний завод (пункт контролю), Херсонський державний завод, "Палада" (пункт контролю), Порт "Чорноморськ" для проведення бурових робіт і видобутку нафти і газу, Феодосійський судномеханічний завод, ВАТ Суднобудівний завод "Залив", Севастопольське ДП "Південсудно-ремонт" АТЗТ "МІС" (пункт контролю), ВАТ "Південтрансфлот" (пункт контролю), СП "Південторсан" (пункт контролю), ЗАТ "Морбуд" (пункт контролю) ВАТ Севастопольський морський завод (пункт контролю), Чорноморський НДІ суднобудування (Великий Інкерман) (пункт контролю), ВАТ "Персей" (пункт контролю), Балаклавський судноремонтний завод "Металіст" <i>Рибні порти:</i> Іллічівський, Керченський, Севастопольський морський
Річкові порти	Миколаївський, Херсонський

Додаток 4
Транскордонні угоди

1. Типові міждержавні угоди
  - 1.1. Типова міждержавна угода про розвиток транскордонного співробітництва
  - 1.2. Типова міждержавна угода про транскордонні регіональні консультації
  - 1.3. Типова міждержавна угода про транскордонні місцеві консультації
  - 1.4. Типова міждержавна угода про транскордонне співробітництво на договірній основі між місцевими властями
  - 1.5. Типова міждержавна угода про органи транскордонного співробітництва між місцевими властями
2. Рамкові угоди, статuti та договори між місцевими властями
  - 2.1. Рамкова угода про створення консультативної робочої групи між місцевими властями
  - 2.2. Рамкова угода про координацію управління транскордонними місцевими справами
  - 2.3. Рамкова угода про створення транскордонних асоціацій на основі приватного права
  - 2.4. Рамковий договір про поставки товарів або надання послуг між місцевими властями прикордонних прикордонних районів (типу «приватне право»)
  - 2.5. Рамковий договір про поставки товарів або надання послуг між місцевими властями прикордонних прикордонних районів (типу «публічне право»)
  - 2.6. Рамкова угода про створення органів транскордонного співробітництва між місцевими властями

Додаток 5
Індикативний розподіл фінансових засобів
програми PHARE CBC протягом 2000-2002 рр.

(млн. євро)

Програма транскордонного співробітництва PHARE CBC

Чехія - Австрія

Пріоритети	Всього	Спільний фонд малих проектів	Інвестиційні проекти і система грантів
Транскордонна економічна кооперація	2,51	0,335	2,175
Транскордонна інфраструктура	2,5	0,333	2,167
Транскордонні організаційні структури	0,6	0,08	0,52
Людські ресурси	0,4	0,053	0,347
Постійно стійкий розвиток території	5,94	0,792	5,148
Технічна допомога	0,05	0,007	0,043
Разом	12	1,6	10,4

Програма транскордонного співробітництва PHARE CBC

Чехія-Польща

	Всього	Спільний фонд малих проектів	Інвестиційні проекти і система грантів
Довкілля	6,6	0,3	6,3
Економіка	7	0,3	6,7
Суспільне середовище	1,4	-	-
Разом	15	0,6 (+1,4)	13

Програма транскордонного співробітництва PHARE CBC
Чехія - Німеччина

	Всього	Спільний фонд малих проектів	Інвестиційні проекти і система грантів
Чехія - Німеччина (Саксонія)			
Економічний розвиток	1,9	0,25	1,65
Транскордонна інфраструктура	7	0,93	6,06
Постійно стійкий розвиток території	8,9	1,18	7,71
Людські ресурси	2,1	0,3	1,82
Технічна допомога	0,1	0,01	0,1
Разом	20	2,67	17,33
Чехія - Німеччина (Баварія)			
Економічний розвиток	1	0,13	0,87
Транскордонна інфраструктура	3,75	0,48	3,27
Постійно стійкий розвиток території	3,9	0,53	3,37
Людські ресурси	1,3	0,18	1,12
Технічна допомога	0,05	0,01	0,04
Разом	10	1,33	8,67

Додаток 6
Програми та проекти, фінансовані
Фондом Карпатського євро регіону
протягом 1998-2001 рр.

Бенефіціар	Проект	Кошти
Розвиток сільських громад та територій Карпатського регіону		
Жовківська районна рада, Львівська область, Україна	Підтримка розвитку малого бізнесу, відродження громад, зокрема створення кредитної спілки, надання технічної допомоги початкующим підприємствам, розвиток еко-туризму.	\$ 73,951 (на три роки)
Рахівська районна рада, Закарпатська область, Україна	Створення передумов для сталого розвитку на території Рахівського району, зокрема підтримка МСБ, можливостей для працевлаштування, зростання ролі громадян та НУО у розвитку регіону	\$ 86,050 (на три роки)
Програма транскордонного співробітництва в Карпатському євро регіоні		
Центр підтримки бізнесу "НьюБізнес", Львів, Україна	Створення українсько-польської інформаційної та консультативної мережі, завданням якої є поширення інформації бізнесового характеру.	\$ 25,000
Програма гармонізації міжнародних відносин в Карпатському Євро регіоні		
Агентство регіонального розвитку, Старий Самбір, Україна	Організація Міжнародного молодіжного центру "Карпати", проведення культурних фестивалів	\$ 7,000
Центр розвитку національних меншин, Ужгород, Україна	Розвиток шкільної освіти, національно-культурних товариств угорської меншини за допомогою налагодження обмінів між угорськими та українськими вчителями та школярами.	\$ 8,000
Центр міського розвитку, Жовква, Україна	Проведення експертизи і дослідження можливості збереження і реставрації історичних монументів, які є українською та польською культурною спадщиною	\$ 8000
Програма інституційного зміцнення громадських організацій та органів місцевого самоврядування		
Європейський Діалог, Львів, Україна	Підтримка ромського населення шляхом встановлення зв'язків між органами місцевого самоврядування, ромськими неурядовими організаціями, міжнародними інституціями	\$4,000
Інформаційно-методичний центр "Дебати", Львів, Україна	Розвиток транскордонних зв'язків між Україною та Польшою, спільне вирішення проблем молоді.	\$ 4,750

Бенефіціар	Проект	Кошти
Студентське братство”, Надвірна, Україна	Озеленення міста, проведення конкурсу “Місто квітів”	\$ 1,162
Громадська екологічна організація “Еко-плай”, Яремча, Україна	Маркування туристичних маршрутів, благоустрій та впорядкування гірських маршрутів, виготовлення рекламної продукції, організація семінарів	\$ 1,831
Громадська організація “Товариство музичної культури циган Закарпаття “Лаутарі”, Ужгород, Україна	Підтримка та розвиток джазового мистецтва м. Ужгорода шляхом проведення II Міжнародного та III Всеукраїнського фестивалю джазової музики “Пап-джаз-фест-2000”.	\$ 1,000
Громадська екологічна організація “Едельвейс”, Косів, Україна	Привернення уваги до можливостей використання місцевого досвіду для досягнення економічного прогресу	\$ 5,000
Фонд “Каунтерпарт”, Київ, Україна	Проведення тренінгів для НУО, які діють на території Західної України.	\$ 5,000
Львівський центр підтримки бізнесу “НьюБізнес”, м. Львів, Україна	Зміцнення інституційного потенціалу міських рад	\$ 5,000
Національний природний парк, с. Синевир, Україна	Підтримка екологічних НУО, які діють на території парку, створення екологічного клубу для дітей	\$ 2,400
Регіональний фонд розвитку туризму та рекреації, Ужгород, Україна	Проведення міжнародного туристичного ярмарку	\$ 2,500
Закарпатський обласний осередок Червоного Хреста, Ужгород, Україна	Надання гуманітарної допомоги громадам, які постраждали від повені.	\$ 2,000
Буковинська філія Національного Еко-центру “Крона”, Чернівці, Україна	Зміцнення ролі НУО у громадах шляхом підвищення їх професійних навичок	\$ 4,890
Закарпатський фонд підтримки підприємництва, Ужгород, Україна	Проведення дослідження щодо розвитку МСБ, розвиток співробітництва між інституціями, які займаються регіональним розвитком	\$ 4,900
Сільська рада с. Кібляри, Україна	Налагодження партнерства між сільською радою, школою та підприємцями у розвитку еко-туризму.	\$ 2,000
Національно-культурне товариство ромів “Ром Сом”, Ужгород, Україна	Організація джазового фестивалю	\$ 500
Фонд муніципальних ініціатив, Ужгород, Україна	Формування органів самоорганізації громадян як механізму захисту їх прав.	\$ 2,500
Центр громадських ініціатив, Перечин, Україна	Залучення громадян у процес вирішення місцевих проблем.	\$ 2,000
Асоціація розвитку сільського зеленого туризму, Івано-Франківськ, Україна	Збір та поширення інформації про можливості розвитку сільського туризму в регіоні Карпат	\$ 1,153

Бенефіціар	Проект	Кошти
Ромська культурна організація “Амаро Дром”, Ужгород, Україна	Підтримка організації ромського центру соціальної роботи серед населення	\$ 2,460
“Еко-плай” , Яремча, Україна	Залучення громадян до вирішення проблем екологічної освіти та розвитку бізнесу.	\$ 2,000
Приз за кращий інноваційний досвід діяльності органів місцевого самоврядування сіл і малих міст Карпатського сврорегіону		
Перечинська сільська рада, Україна	За залучення громадян до вирішення місцевих проблем	\$ 5,000
Чернівецька міська рада, Україна	За створення партнерства між міською радою, екологічними НУО і місцевим населенням з метою вирішення екологічних проблем громади	\$ 10,000

Додаток 6-1
Перелік проектів міжнародної технічної
допомоги, що реалізовані та реалізуються у
Львівській області

Назва проекту	Реципієнт	Донор	Загальна вартість проекту	Термін реалізації
1. Технічний аудит української транспортної системи нафтопроводів для експорту нафти. Відновлення та підтримка – інвестиції	ДАТ "Магістральні нафтопроводи "Дружба"	Комісія ЄС	2 365 000 EUR	05.07.2000-04.07.2002
2. Проведення технічної діагностики нафтотранспортної системи, фаза 2. Відновлення та підтримка – інвестиції	ДАТ "Магістральні нафтопроводи "Дружба"	Комісія ЄС	255 500 EUR	16.03.1999-12.09.1999
3. Національний центр інноваційних технологій в галузі освіти	Державний університет "Львівська політехніка"	Комісія ЄС	116 520 EUR	15.12.1999-14.12.2001
4. Післяприватизаційна підтримка агропромислового комплексу та розширення послуг. Належне управління	Центр приватизації та аграрних реформ	Комісія ЄС	2 045 357 EUR	01.01.1998-31.03.2001
5. Енергетичний план для міста Львів до 2000 року. Належне управління	Львівська міська державна адміністрація	Комісія ЄС	300 000 EUR	08.12.1994-07.12.1995
6. Підготовка проекту ТЕЦ для м. Львова. Економічний розвиток	Міністерство палива та енергетики України	Комісія ЄС	300 000 EUR	23.10.1995-20.04.1996
7. Пост-приватизаційна підтримка у двох визначених областях (Львівська область). Підвищення ефективності	Львівська обласна державна адміністрація	Комісія ЄС	1 000 000 EUR	12.06.1996-11.04.1998
8. Підтримка пост-приватизаційних процесів у Львівській області. Підвищення ефективності	Західно-український менеджмент консалтинг	Комісія ЄС	999 696 EUR	08.06.1998-05.12.1999
9. Надання підтримки Львівському інституту менеджменту (ЛІМ). Підтримка управління	Львівський інститут менеджменту (ЛІМ).	Комісія ЄС	966 120 EUR	18.08.1997-14.02.1999

10. Розвиток приватного бізнесу/малий бізнес у Львові. Економічний розвиток.	"Мета-центр"- Львівська громадська організація	Агентство з міжнародного розвитку США (USAID)	1 687 101 EUR	31.05.2002-30.05.2003
11. Національний центр інноваційних технологій у галузі освіти. Друге професійне навчання	Державний університет "Львівська політехніка"	Комісія ЄС	116 529 EUR	15.12.1999-14.12.2001
12. Регуляторна реформа в Україні	Центр підтримки бізнесу "НюБізнет"	Development Alternatives, Inc	755 000 грн	20.06.2002-31.11.2003
13. Підтримка реформи державного управління в Україні (дослідження ефективності та результативності, оцінювання та управління за результатами)	Львівська міська рада	Шведський інститут державного управління	922 300 шведських крон	03.10.2002-30.11.2003
14. Покращення енергетичної ефективності Львівської лікарні швидкої допомоги	Львівська міська рада	Проект EkoLINKS USAID	47 600 дол. США	11. 2002-31.03.2003
15. Надання допомоги Україні в економічному зростанні шляхом розробки програм сприяння мікро, малому та середньому бізнесу	Центр підтримки бізнесу "НюБізнет"	Development Alternatives, Inc, USA	755 000 грн	27.09.2000-
16. Підтримка створення українсько-польської агенції прикордонного економічного та соціального розвитку	Агенція регіонального розвитку та європейської інтеграції		404 800	10.09.2001-03.2004
17. Покращення експлуатації та управління системою водопостачання та водовідведення міста Львова.	Львівська міська рада	Шведське агентство міжнародного розвитку	40 800 000 дол. США	12.02.2002-30.06.2006
18. Сприяння створенню українсько-польської агенції прикордонного економічного та соціального розвитку	Львівська ОДА, Волинська ОДА, Уряд Маршалка Підкарпатського воєводства, Уряд Маршалка Люблінського воєводства	Міністерство у справах міжнародного розвитку Великої Британії (DFID)	560 000 EUR	11. 2001-03.2004

1. У сусідстві з розширеним ЄС: розвиток регіону на основі стратегії транскордонного співробітництва – Львівська область	Головне управління економіки ЛОДА, Агенція регіонального розвитку та європейської інтеграції	Міністерство закордонних справ Данії	170 000 EUR	05.2001-05.2004
20. Викладання англійської мови як іноземної. Навчання добровольцями – викладачами українських партнерів методикам викладання англійської мови, проведення практичних занять, участь у розробці посібників і курсів у навчальних закладах	Соснівська "Середня школа-гімназія"; Буська гімназія, Моршинська с/школа, Бродівська гімназія, Регіональний парк "Знесіння"; Червоноградський інформаційно-методичний освітній центр.	"Корпус миру" США в Україні	На одного добровольця – 21 900 дол.США щорічно	08.1998-12.2003
21. Програма економічного розвитку. Надання радниками – добровольцями консультацій у сфері бізнесу, передача підприємницьких навичок та досвіду, викладання основ та законів економіки вільного ринку у навчальних закладах	Кредитна спілка "Львівська"; Львівський обласний молодіжний центр праці; Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти (Львів); Львівська консалтингова група; Спілка громад "Енегроощадні міста" (Львів); обласний еколого-натуралістичний центр.	"Корпус миру" США в Україні	На одного добровольця – 34 800 дол.США щорічно	30.04.2002-30.04.2008
Буський район				
22. Інтернет для читачів публічних бібліотек	Буська районна централізована бібліотечна система	Відділ преси, освіти та культури Посольства США в Україні	20 000 дол. США	3.09.2001
Бродівський район				
23. Допомога пілотному агропромислому ланцюгу продуктів харчування у Львівському регіоні. Належне управління	Бродівська районна державна адміністрація	Комісія ЄС	2 984 811 EUR	28.02.1994-26.08.1996
Радехівський район				

24. Економічний розвиток. Облік та контроль за енерговикористанням в цукрової промисловості на прикладі цукропереробного заводу "Радехів", Львівська область	Радехівський цукровий завод	Комісія ЄС	440 000 EUR	01.06.1994-31.05.1995
Самбірський район				
25. Організація тренінгів та діяльності консультантів Агентства розвитку Прикарпаття	Агентство розвитку Прикарпаття	Міністерство у справах міжнародного розвитку Великої Британії (DFID)	-	3.06.2003
26. Виробництво сиру "Гауда" у Львівській області	ВАТ "Молокозавод Самбірський"	Zag-Karpaten b. v. (Нідерланди)	455 000 EUR	1.01.2002-01.11.2003
Стрийський район				
27. Стрийський регіональний центр розвитку сільських громад	Західно-український центр прав та громадських ініціатив	Карпатський Фонд	72 500 дол. США	12.2002-
Жовківський район				
28. Проект реконструкції і розширення міжнародного автомобільного пункту перепуску Рава-Руська (будівництво II-ї черги)	Рава-Руська митниця	Комісія ЄС	8 500 000 дол. США	-
Трускавецький район				
29. Демонстраційний соціальний проект "Турбота"	Міський центр соціальних служб для молоді Трускавецької міської ради	Представництво "Європейської дитячої благодійної організації в Україні"	28 500 грн	26.04.2001-
Яворівський район				
30. Економічний розвиток. Комплексний розвиток і захист Розточчя – RIDGE	Любачівська повітова адміністрація Яворівські районна державна адміністрація	Комісія ЄС	220 864 EUR	07.11.2001-06.05.2003

Додаток 7

Методичні рекомендації розвитку концесійної діяльності у містах України

Вихід в липні 1999 року Закону України “Про концесії” відкриває значні можливості для підвищення ефективності використання коштів місцевих бюджетів шляхом вивільнення значної їх частини за рахунок передачі суб’єктам підприємництва у концесію різноманітних об’єктів державної та комунальної власності.

Як свідчить світовий досвід, концесія –це компромісний вихід з ситуації, коли державі не вигідно або не можливо передати у приватну власність окремі об’єкти, а бюджетних коштів бракує для їх ефективного використання та розвитку. Понад 120 країн світу використовує систему концесій.

Для підвищення ефективності використання бюджетних коштів необхідно реалізувати можливості, закладені у Законі України “Про концесії”

Згідно цього закону для міста можливо передати у концесію наступні об’єкти державної та комунальної власності:

- водопостачання, відведення та очищення стічних вод;
- надання послуг міським транспортом;
- збирання та утилізація сміття;
- надання послуг, пов’язаних з постачанням споживачам тепла;
- будівництво та експлуатація автомобільних доріг, об’єктів дорожнього господарства, інших дорожніх споруд;
- будівництво та експлуатація шляхів сполучення;
- будівництво та експлуатація аеропортів;
- надання послуг у сфері кабельного телебачення;
- надання послуг зв’язку;
- надання поштових послуг;
- транспортування та розподіл природного газу;
- виробництво та (або) транспортування електроенергії;
- громадське харчування;
- будівництво жилих будинків;
- надання послуг у житлово-експлуатаційній сфері;
- використання об’єктів соціально-культурного призначення;
- створення комунальних служб паркування автомобілів;
- надання ритуальних послуг.

Пропозиції щодо переліку конкретних об’єктів державної власності на території міста, вносяться відповідними центральними органами виконавчої влади (за ініціативою з місць). Затвердження переліку здійснюється Кабінетом Міністрів України.

Затвердження переліку об’єктів комунальної власності, що можуть передаватися у концесію, здійснюється виключно відповідними радами.

Для розвитку концесійної діяльності у містах необхідно розробити план дій, який би передбачав наступні кроки.

1. Вибрати об’єкти комунальної та державної власності на території міста, що можуть бути передані у концесію та визначити послідовність їх передачі.
2. Визначити концесієдавця.
3. Організувати та провести концесійні конкурси.
4. Створити систему управління концесійною діяльністю в місті і розробити науково-методичне її забезпечення.
5. Організувати підготовку кадрів для забезпечення концесійної діяльності.
6. Організувати та провести інформаційно-рекламну та роз’яснювальну кампанії.
7. Забезпечити фінансування реалізації плану дій.

Для прийняття обґрунтованих рішень щодо вибору об’єктів та послідовності їх передачі у концесію, вивільнення частини бюджетних коштів і перерозподіл статей їх використання, визначення розмірів концесійних платежів або дотацій для низькорентабельних об’єктів тощо, необхідно провести ряд пошуково-дослідних робіт, підготувати відповідну техніко-економічну та тендерну документацію. Для цього, на конкурсних засадах, необхідно залучити консалтингові компанії.

Дії місцевих органів влади щодо підготовки комунальних об’єктів на концесію

1. Прийняття рішення сесією міської ради:

- про перелік об’єктів комунальної власності, що можуть передаватися у концесію (ст.6., п.2).
- про визначення концесієдавця.(ст.1, абз.5 та ст.8, п.2, абз.2) (орган виконавчої влади, або уповноважений міською радою відповідний орган місцевого самоврядування).
- про виділення необхідної земельної ділянки під об’єкт концесії (ст.3, п.5, та ст.10, п.3);

2. Прийняття рішення міськвиконкомом:

- про організацію структури або підрозділу (у міськвиконкомі), що управляє комунальним майном, переданим у концесію,
- про фінансування підготовки необхідної технічної та економічної інформації (ст.7, п.1 абз.4 та ст.8, п.2);
- про визначення істотних умов концесійного договору (ст.8, п.2, абз. 4, 10 та ст.10, п.1).
- про використання концесійних платежів (ст.12, п.п.2);
- про ведення реєстру концесійних договорів (ст.14, п.2).

3. *Концесіодавець* (міськвиконком або інша уповноважена структура органу місцевого самоврядування) організовує та проводить концесійний конкурс (ст.7, п.1) (згідно з порядком, визначеним Кабінетом міністрів України):

- приймає рішення щодо проведення конкурсу та затверджує умови його проведення (ст.7, п.1);
- утворює конкурсну комісію, затверджує її склад та порядок роботи (ст.7, п.1));
- готує конкурсну документацію, оголошує конкурс (ст.7, п.1 та ст.8), публікується оголошення у друкованому виданні місцевої ради та міськвиконкому (ст.8, п.1);
- визначає розмір реєстраційного внеску (від 1 до 10 неоподаткованих мінімумів, ст.7, п.3);
- забезпечує претендентів необхідною інформацією (документами) для підготовки пропозицій для участі у концесійному конкурсі (ст.7, п.2);
- приймає рішення про допущення (недопущення) претендентів до конкурсу (ст.7, п.2)
- проводить концесійний конкурс та визначає концесіонера (120 днів для подачі пропозицій, 90 – для прийняття рішення щодо переможця) (ст.7, п.п.4, 6, 7 та ст.6, п.4);
- укладає концесійний договір (ст.7, п.8 та ст. ст. 9, 10);

Для прийняття обґрунтованих рішень щодо вибору об'єктів та послідовності їх передачі у концесію, вивільнення частини бюджетних коштів і перерозподіл статей їх використання тощо, необхідно провести ряд пошуково-дослідних робіт, підготувати відповідну техніко-економічну та тендерну документацію.

Додаток 8
Українсько-польський транскордонний регіон

Додаток 9
Характеристика українсько-польського
транскордонного регіону
(Львівська область – Підкарпатське воєводство)

Таблиця 1.

Загальні дані

	Львівська область	Підкарпатське воєводство	Транскордонний регіон
Протяжність, км			
З півдня на північ	240	201	
З заходу на схід	210	172	
Найбільші ріки, км	Дністер,1362 Стир,483 Західний Буг,815	Віслок,207 Віслока,164 Сян,443	
Найбільші озера	Янівське Дроздовицьке Любінське	Устжики-Долні	
Найвищі вершини, висота над рівнем моря, м	Пікуй,1406 Магура,1365 Парашка,1271 Тростян,1235	Карпати-Бещади,1346 Тарніца,1335 Кжемень,1333 Галіч,1320	
Протяжність кордонів		366	
У тому числі: зі Словаччиною,		131	
- з Польщею / Україною	250	235	180
Територія, тис. км ²	21,8	17,9	39,7
Населення, млн. осіб	2,6	2,1	4,7
Кількість міст	43	45	88

Структура земельного фонду

	Львівська область		Підкарпатське воєводство		Транскордонний регіон	
	тис.га	%	тис.га	%	тис.га	%
Територія, всього (тис. га), у тому числі	2183,2	100	1784,4	100	3967,6	
Сільськогосподарські угіддя	1274,7	58,39	985,3	55,22	2260	56,96
Рілля	738,8		811,6		1550,4	
Перелogi	0,5		576,6		577,1	
Багаторічні насадження	21,3		9,0		30,3	
Сіножаті і пасовища	338,9		226,0		564,9	
Ліси і інші лісовкриті площі	680,1	31,15	686,0	38,44	1366,1	34,43
Лісові площі	651,58		651,7		1303,28	
чагарники	28,52		10,4		38,92	
Селитебні землі	75,4	3,45	23,7/ 61,28	1,33		
Під житловою забудовою	19,95		49,53		69,48	
Під промисловою	11,3		4,3		15,6	
Інша забудова			4,4			
Рекреація і відпочинок	24,38		3,05		27,43	
Землі для транспорту та зв'язку	19,9	0,91	48,7	2,73	68,6	1,73
Землі під відкритими розробками, кар'єрами	13,4	0,61	2,6	0,15	16,0	0,4
води	42,5	1,98	21,6	1,21	64,1	1,62
Інші землі	77,2	3,54	16,5	0,92	93,7	2,36

Таблиця 3

Площі, які підлягають збереженню

	Львівська область		Підкарпатське воєводство		Транскордонний регіон	
Територія, яка підлягає збереженню, всього (тис. га), у тому числі	115,83	100	856,76	100	972,59	100
Національні парки	42,76	36,9	46,64	5,44	89,4	9,19
Природні заповідники	44,79	38,7	9,75	1,14	54,54	5,61
Ландшафтні парки	28,28	24,4	273,61	31,94	301,89	31,04
Природоохоронні ландшафти	-		521,33	60,85	521,33	
Екологічні	-		5,4	0,63	5,4	
Документальні	-		0,01		0,01	

Таблиця 4

Населення та розселення

	Львівська область		Підкарпатське воєводство		Транскордонний регіон	
Чисельність наявного населення, тис. осіб	2611,0		2105,1		4716,1	
міське	1553,5		851,6		2405,1	
сільське	1057,5		1253,4		2310,9	
Щільність	120,0		117,0		237,0	
Чисельність жінок на 100 чоловіків	110,9		104,4		215,3	
Показник урбанізації	59,5		40,5		100,0	
Концентрація населення у містах, тис. осіб	36,1		19,4		55,5	
Концентрація населення у селах, тис. осіб	0,56		0,58		1,14	
Розподіл постійного населення за віком						
Молодше від працездатного	525,9		539,4		1065,3	
Працездатне	1509,4		1259,8		2769,2	
Старше від працездатного	569,6		305,8		875,4	
Населення віком: молодше від працездатного на 1000 мешканців	201,4	20,19	256,3	25,63	457,7	22,9
Працездатні /1000	578,1	57,95	598,5	59,84	1176,6	58,89
Старші від працездатного / 1000	218,2	21,86	145,3	14,53	363,5	18,19
Демографічне навантаження	73,0		67,1		69,7	

Таблиця 5

Соціально-економічне облаштування життєдіяльності громадян

	Львівська область		Підкарпатське воєводство		Транскордонний регіон	
Весь житловий фонд, на 1 мешканця, м ²	19,5		18,0		37,5	
Кількість квартир на 1000 населення, од.	329,6		264,6		594,2	
Загальна площа однієї квартири у сер., м ²	59,2		66,8		126,0	
Обладнання житлового фонду, %						
водоводом	94,3		91,1		185,4	
каналізацією	94,0		77,5		171,5	
центральним опаленням	83,4		65,7		149,1	
ваннами	87,5		80,7		168,2	
газом	87,9		67,2		155,1	
гарячим водопостачанням	75,8					
підігрів підлоги	7,5					

Таблиця 6

Заклади культури, туризму, історичні пам'ятки

	Львівська область		Підкарпатське воєводство		Транскордонний регіон	
бібліотеки	1413		709		2122	
книг, журналів, млн. прим.	14,4		8,8		23,2	
Музеї	17		31		48	
Театри	10		3		13	
Кінотеатри	113		46		159	
Клуби	1412		350		1762	
Ботанічні та зоосади	1				1	
Історико-архітектурні ансамблі						
Резиденції магнатів	12				12	
Церкви за конфесіями						
українська греко-католицька	1406				1406	
Римо-католицька	114		609		723	
Українська автокефальна православна	223		-		223	
Українська православна церква Київського патріархату	261		-		261	
Українська православна церква Московського патріархату	21				21	

Таблиця 7

Інфраструктура туризму

	Львівська область	Підкарпатське воєводство	Транскордонний регіон
Готелі	78	45	123
Санаторно-курортні заклади	125	89	214
Кількість готелів на 1000 мешканців	0,08	0,15	0,23
Кількість номерів на 1000 мешканців	1,1	11,0	12,1
Кількість ліжок у санаторно-курортних закладах	22844	385	23229
Кількість ліжок у санаторно-курортних закладах на 1000 мешканців	8,8	0,18	8,98

Таблиця 8

Забезпеченість закладами охорони здоров'я

	Львівська область	Підкарпатське воєводство	Транскордонний регіон
Чисельність лікарів, тис. осіб	14,0	3,82	17,82
на 10000 мешканців, осіб	53,9	18,0	71,9
Чисельність середнього медичного персоналу, тис. осіб	30,4	10,11	40,51
на 10000 мешканців, осіб	117,4	47,5	164,9
Кількість лікарняних ліжок, тис. шт.	25,7	8,72	34,42
на 10000 мешканців, одиниць	99,1	40,9	140
Кількість амбулаторних закладів	144	227	371
на 10000 мешканців, одиниць	0,6	1,06	1,66
Кількість приватних закладів охорони здоров'я, одиниць	23	28	51

Таблиця 9

Забезпеченість освітньої та наукової діяльності

	Львівська область	Підкарпатське воєводство	Транскордонний регіон
Кількість навчальних закладів, од.	2079	2610	4689
- дошкільні заклади (дитячі садки, ясла)	477	-	477
- загальноосвітні навчальні заклади	1486	1239	2725
- професійно-технічні заклади	57	464	521
- вищі заклади освіти I-II рівня акредитації	39	664	703
- вищі заклади освіти III-IV рівня акредитації	20	16	36
Кількість навчальних закладів на 1000 мешканців, од.	0,8	1,2	2
Учні і студенти (тис. осіб)	540	506	1046
- загальноосвітніх навчальних закладів	375,5	194,1	569,6
- професійно-технічних навчальних закладів	33,5	107,7	141,2
- вищих закладів освіти I-II рівня акредитації	33,1	115,5	148,6
- вищих закладів освіти III-IV рівня акредитації	99,4	67,5	166,9
Учні і студенти на 1000 мешканців, тис. осіб	207,4	237,4	444,8
Чисельність викладачів у загальноосвітніх закладах, тис. ос.	37,8	15,9	53,7
Чисельність студентів, тис. осіб	218,7	70,8	289,5
Чисельність докторів наук, тис. осіб	652	153	805
Чисельність кандидатів наук, тис. осіб	4235	435	4670
Зайнятих у дослідницькій діяльності, осіб	13154	3045	16199

Таблиця 10

Рух населення			
	Львівська область	Підкарпатське воєводство	Транскордонний регіон
Міжрегіональна міграція,			
Число прибулих на 1000 жителів	3,2	9,5	12,7
Число вибулих на 1000 жителів	4,0	10,7	14,7
Сальдо міграції на 1000 жителів	-0,8	1,2	0,4
Міждержавна міграція,			
Число прибулих на 1000 жителів	0,3	0,2	0,5
Число вибулих на 1000 жителів	0,7	0,5	1,2
Сальдо міграції на 1000 жителів	-0,4	-0,3	-0,7

Додаток 10 Міжрегіональні зв'язки обласних держадміністрацій⁹

Області	Структура/відповідальний за МР та ТКС	Договори
1. Вінницька	Бакунін М.Г. – гол. економ. Відділу багатостороннього економічного співробітництва управління зовнішніх зносин та ЗЕД ОДА, тел./факс 35-71-75	Светокшинським воєводством (Польща) Лодзівське воєводство (проект)
2. Волинська	Хомюк Клавдія Васидівна - начальник управління зовнішніх економічних зв'язків, (03322) 4-59-93, 5-51-74, факс: 5-51-94	Сврорегіон "Буг", Люблінське воєводство Польщі, 3 Підкарпатським воєводством, 25-26.05.2000
3. Житомирська	Величук Анатолій Іванович, начальник головного управління економіки ОДА, (0412) 37-15-29, econ@zt.ukrtel.net Доценко Олег Михайлович – начальник відділу ЗЕЗ ОДА (412)37-31-23. Нагорний Віктор Назарович – радник голови ОДА з питань ЗЕВ, (412) 37-14-24	1.Новоград-Волинський - Південний Тіроль (Італія), 2000,07. 2. Житом. ОДА і Сеймік Куявсько-Поморського воєводства угода про МРС (підготовлена до підписання). 3. Проекти угод між Житом.ОДА та адміністрацією Клайпедського округу та між м.Новоград-Волинським та м.Палангою (Литва)
4. Донецька	Свинаренко О.І.- начальник управління ЗЕЗ, тел. (0622) 90-76-48. Створена і діє робоча група з підготовки та укладання договорів з міжрегіональної співпраці www.isez.donetsk.ua info@rada.donetsk.ua	Ростовською, Белгородською, Курською, Орловською, Нижньгородською, Свердловською, Читинською областями та урядом м. Москви Росії; Мінською обл. Білорусії, Карагандинською обл. Казахстану, Ташкентською обл. Узбекистану, Кахетинським краєм Грузії, провінцією Гуандун Китаю, Катовіцьким воєводством Польщі

⁹ Інформація надана обласними державними адміністраціями

Області	Структура/відповідальний за МР та ТКС	Договори
5. Івано-Франківська	Відділ з питань міжнародного співробітництва і європейської інтеграції головного управління зовнішніх економічних зв'язків, торгівлі, побутового обслуговування населення, туризму і курортів ОДА (0342)552029	13 угод
6. Полтавська	Орлов Д.В.-начальник управління ЗЗ та ЗЕД, тел./факс (05322)7-26-35	14 угод з міжрегіонального співр. З Росії, + Молдова, Грузія, Польща
7. Харківська	Колот, 43-04-64 Коваленко 47-05-07	Єврорегіон „Слобожанщина” 49 угод: з 37 регіонами Росії, Гомельською та Мінською областями Білорусі, Савойською обл. Узбекистану, Аджарською обл. та Імеретинським краєм Грузії, Ақмолинською обл. Казахстану; Буенос-Айрес (Аргентина), Штатом Амазонас (Бразилія), провінціями Ісфахан (Іран), Нагорного Лівану (Ліван) та Хаутенг (ПАР), Калінським воєводством (Польща), Проекти–Саскачеван (Канада), Велькопольським воєводством (Польща), Ханті-Мансійським Автономним округом РФ, хокимиятом Ташкентської обл. (Узбекистан), Пловдівською обл. (Болгарія), Каунаським повітом (Литва), провінцією Британська Колумбія (Канада)
8. Рівненська	Чумак А.Л. –начальник управління ЗЕЗ, торгівлі та побутового обслуговування, тел./факс 22-44-72	Вармінсько- Мазурське воєводство Польщі Угода про торговельно-економічне співробітництво, 11.2000 Проекти: з Польщею, Болгарією (Відін), Німеччиною, Словаччиною, Італією, Францією.

Області	Структура/відповідальний за МР та ТКС	Договори
9. Запорізька	Монох А.С. заст.. начальника управління ЗЕЗ головного управління економіки ОДА, тел. (0612) 34-07-64, uzez@comint.net	РФ: уряд Москви, 26.01.99, Мурманська обл. 21.06.99, Тамбовська (10.06.2000), Орловська обл.(20.06.2000), Тула (27.06.2000), Ростовська обл. (18.07.2000), Ярославська обл., Нижньогородська обл. (24.10. 2000), Ставропольський та Краснодарський краї. Муніципальний Уряд м.Чунцін (Китай), 6.09.2000, Бургаська обл. (Болгарія) 10.12.98
10. Чернігівська	Подоляк Леонід Петрович, - заст. Голови ОДА, начальник головного управління економіки тел./факс (0462)10-12-26	Єврорегіон „Дніпро” Прикордонні області Білорусі (3), Росії, (7) України (9)- Рада керівників прикордонних областей
11. Херсонська	Тестоедов С.Г. заст.. нач. управління ЗЕЗ, (0552)26-26- 60, Павловські І.Д. uvs@hs.ukrtel.net	Провінція Зонгулдак (Туреччина), 1998
12. Чернівецька	Бройде З.С. –радник голови ОДА, директор Державного НТЦ “Екоресурс”, тел./факс (0372)58-54-76	Єврорегіон “Верхній Прут” 22.09.2000 Співробітництво з єврорегіоном розглядається земельним урядом Карінтії (Австрія), баварським округом Швабія та департаменту Майєнн (Франція)
13. Черкаська	Пустовойт О.В. – начальник управління ЗЕЗ, тел./факс (0472)474-260	Проекти Куявсько-Поморським воєводством Польщі
14. Хмельницька	Антонішен О.А. – заст.. нач. відділу міжнародного співробітництва ГУЕ ОДА, (0382) 72-06-36, факс764396	Провінція Гуандун (Китай), Сілістринська обл. (Болгарія), Опельське воєводство (Польща), Пермська та Іванівська обл. РФ
15. Тернопільська	Фліссак Андрій Антонович, - заст. Голови ОДА (0352)22- 08-21 Добрянський О.К. –нач. управл. ЗЗ і ЗЕД (0352) 25- 38-64, 22-08-65, office@ftrade.gov.te.ua	Протоколи намірів про співробітництво з Катовіцьким (1996) та Жешувським (1997) воєводствами Заява про наміри про двостороннє співробітництво з Підкарпатським воєводством (05.2000)

Області	Структура/відповідальний за МР та ТКС	Договори
16. Миколаївська	Дубов В.О.- нач. управління ЗЕД головного управління економіки (0512) 35-23-59	мерія
17. Одеська	Новацький В.М. –нач. управління ЗЕЗ, торгівлі та туризму, Тиндюк М.А. –перший заст.. голови ОДА, 280-418, 280-247	Єврорегіон “Нижній Дунай”
18. Львівська		
19. Луганська	Зімінський Юрій Володимирович –нач. управління ЗЗ та ЗЕД (521372), Заст. нач. Бродяний Павло Іванович (т/ф 534-467)	22 угоди з Ростовською, Білгородською, Воронежською областями та м. Москвою, з Люблінським (1996), Лодзинським воєводствами (Польща), між м.Луганськ та м. Пернік (Болгарія), Секешфехервар (Угорщина), Сент- Етьєн (Франція), Кардіфф (Велика Британія), графство Рінгкобінг (Данія) – проект “Бізнес зв’язки”
20. Крим	Управління зовнішньо- економічних зв’язків Міністерства економіки АРК (0652) 25-04-67, 544-294	
21. Кіровоградська	Бойко Анатолій Якимович – нач. управління ЗЕЗ, торгівлі та побутового обслуговування населення т./ф. (0522) 24-03-25.	Могилівською обл. (Білорусь, 1994), з м. Сюйчжоу (КНР, 1995), Провінцією Коджаелі (Туреччина, 1996), Нижньгородська обл. РФ (2000) в проекті – Свердловська та Тверська обл. РФ., Декларація Волі з Нижньосілезьким воєводством Польщі (2001)
22. Закарпатська	Лендел З.З. –нач. управління економіки 3-73-48, 3-31-83	Більше 10 Угод РФ, Білорусі, Угорщини, Німеччини, Австрії, Словаччини, Румунії, Польщі
23. Дніпропетровська		14 угод з РФ (+6)

Додаток 11

Інформаційна довідка щодо міжрегіонального та транскордонного співробітництва Львівської області та участі у Карпатського єврорегіону¹⁰

1. Фактично діюча нормативно-правова база міжрегіонального та транскордонного співробітництва:

1.1. Угоди між органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади України з адміністративно- територіальними одиницями іноземних держав:

- Заява про розвиток двостороннього співробітництва між Підкарпатським Воєводством та Львівською областю (Республіка Польща) від 16.03.1999 р.;
- Угода між Львівською областю та Маршалком Підкарпатського воєводства, підписана в м. Сенява (Республіка Польща) від 30.03.2000 р.;
- Виконавчий протокол на 2000 рік до Угоди між Львівською областю та Маршалком Підкарпатського воєводства (Республіка Польща);
- Виконавчий протокол на 2001-2002 роки до Угоди між Львівською обласною державною адміністрацією та Воєводою Підкарпатським (Республіка Польща) від 26.05.2000 р.;
- Угода між Львівською обласною державною адміністрацією та Воєводою Підкарпатським про міжрегіональну співпрацю (Республіка Польща) від 29.08.2000 р.;
- Декларація намірів про розвиток двостороннього співробітництва з Маршалком Люблінського Воєводства (Республіка Польща) від 26.04.2001 р.;
- Декларація намірів про розвиток двостороннього співробітництва з Воєводою Люблінським (Республіка Польща) від 26.04.2001 р.;
- Угода про міжрегіональну співпрацю з Маршалком Сілезького Воєводства (Республіка Польща) від 05.10.2001 р.;
- Угода між Львівською обласною державною адміністрацією України та Крайським Урядом Словацької Республіки про

міжнародну регіональну співпрацю (Словацька Республіка) від 26.10.2001 р.;

- Декларація регіонів – партнерів Малопольського воєводства, прийнята під час зустрічі представників регіонів-побратимів 17 серпня 2002 року (Республіка Польща) від 17.08.2002 р.;
- Угода про співпрацю між управліннями освіти і науки Львівської обласної державної адміністрації та Кураторієм освіти Підкарпатського воєводства (Республіка Польща) від 10.05.2002 р.;
- Виконавчий протокол на 2003-2004 роки до Угоди між Львівською областю та Підкарпатським воєводством про міжрегіональну співпрацю (Республіка Польща) від 03.10.2003 р.;
- Спільна декларація про співпрацю між Львівською обласною державною адміністрацією та Малопольським воєводством (Республіка Польща) від 22.04.2004 р.;
- Угода між Львівською обласною державною адміністрацією України та Маршалківським урядом Люблінського воєводства Республіки Польща про торговельно-економічне, науково-технічне і культурне співробітництво (Республіка Польща) від 16.06.2004 року.

1.2. Угоди з місцевими органами влади інших областей України:

- Угода про співпрацю у торговельній, культурній та інших сферах між Львівською та Донецькою областями від 17.10.2001 р.;
- Угода про організаційні та соціально-економічні засади розвитку співпраці Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської Львівської Рівненської Тернопільської та Чернівецької областей в галузях господарського комплексу Західного регіону України на основі використання сучасних досягнень науки і техніки взаємовигідної кооперації від 26.10.2001 р.;
- Договір про співробітництво між Донецькою та Львівською областями у сфері розвитку культурних зв'язків від 22.05.2002 р.;
- Виконавчий протокол на 2003-2004р.р. між Львівською та Волинською областями щодо реалізації Угоди про організаційні та соціально-економічні засади розвитку співпраці Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської,

Львівської, Рівненської, Тернопільської та Чернівецької областей в галузях господарського комплексу Західного регіону України від 04.04.2003 р.

У 2004 році підписані: Угода між Львівською обласною державною адміністрацією України та Мазовецьким воєводством Республіки Польща про міжрегіональну співпрацю, Спільна декларація намірів між Львівською областю та Воєводою Мазовецького воєводства (Республіка Польща), Угода про співпрацю між Львівською обласною державною адміністрацією України та Малопольським воєводством Республіки Польща, План заходів із співробітництва на 2005 рік до “Угоди між Львівською областю та Сілезьким воєводством про міжрегіональну співпрацю” (Республіка Польща), Виконавчий протокол на 2004-2005 роки до Угоди про співпрацю між Львівською областю та Воєводою Підкарпатським (Республіка Польща). Всі ці угоди були підписані під час роботи щорічного Економічного Форуму розвитку прикордонного співробітництва (жовтень, м. Львів).

Для покращення координації роботи української національної частини Карпатського єврорегіону у жовтні 2003 року у м. Львові відкрито філію представництва України у Карпатському єврорегіоні на базі Агенції регіонального розвитку та європейської інтеграції.

2. Заходи місцевих органів влади, щодо розвитку міжрегіонального та транскордонного співробітництва, в тому числі:

2.1. TACIS (прийняті до фінансування у 2003 році)

Реєстраційний номер/ назва проекту	Провідний партнер	Інші партнери		Вартість проекту/ розмір гранта
		Україна	Польща	
TACIS/ 2003/ 061-107 Розвиток прикордонних ініціатив щодо подолання безробіття серед жінок та торгівлі жінками	Жешівська Агенція регіонального розвитку, Підкарпатське воєводство, Польща	Центр підтримки бізнесу “НьюБізнес”, Львів	Уряд Маршалка Підкарпатського воєводства	244 310 € / 195 326 €
TACIS/ 2003/ 061-009 Розробка стратегічного плану та плану інституційної підтримки адміністрації міста Городок Львівської області	Центр муніципального та регіонального розвитку, м. Львів, Україна	Адміністрація міста Городок Львівської області	Адміністрація повіту Перемишль, Підкарпатське воєводство	249 208 € / 149 800 €
TACIS/ 2003/ 061-093 Розробка стратегії стійкого процесу розвитку використання зелених територій та парків у м. Львові	Департамент лісогосподарства та зелених міських насаджень магістрату міста Відень, Відень, Австрія	Львівський регіональний ландшафтний парк “Знесіння” м. Львів, Україна	Адміністрація міста Замость, Підкарпатське воєводство	249 310 € / 200 000 €
TACIS/ 2003/ 061-159 Українсько-польська прикордонна агенція – погляд в майбутнє	Центр “Дім Європи”, Люблін, Польща	Львівська обласна адміністрація Волинська обласна адміністрація Україна	Уряд Маршалка підкарпатського воєводства Уряд маршалка Люблінського воєводства Польща	249 978 € / 199 983 €
TACIS/ 2003/ 061-035 Налагодження системи збору та утилізації твердих побутових відходів у Сокальському районі Львівської області	Сокальська районна рада Львівська область, Україна	Сокальська районна рада Львівська область, Україна	Повітова рада Груберів Підкарпатське воєводство	184 595 € / 135 395 €

2.2. DFID:

Назва проекту	Провідний партнер	Інші партнери Польща	Вартість проекту/розмір гранта
Затоплений сірчаний кар’єр – основа міжнародного рекреаційного комплексу на Яворівщині	Центр регіональних ініціатив Яворівщини	Регіональний інститут екорозвитку сільських територій, Тарнобжег, Підкарпатське воєводство	2 532 фунтів ст. / 1 991 фунтів ст.
Розвиток прикордонного співробітництва для розширення можливостей агротуризму	Благодійний фонд “Центр підтримки підприємницьких ініціатив”, м. Львів	Бещадська екотуристична асоціація “Башта”, м. Леско, Підкарпатське воєводство	2 508 ф. ст. / 1 995 ф. ст.
Форум громадянських ініціатив: Економічні можливості – в молодіжний простір”	Львівська міська громадська організація “Дівочий клуб “Юнка”, м, Львів	Молодіжний парламент м. Перемишль, Підкарпатське воєводство, Фондація “Новий Став”, Люблін	1 819 ф. ст./ 1 413 ф. ст.

2.3. Карпатський Фонд:

Назва проекту	Провідний партнер	Інші партнери Польща	Вартість проекту / розмір гранта
Промоція українсько-польського співробітництва в контексті розширення ЄС	Інститут регіонального розвитку, м. Львів		9 565 дол. США / 4 000 дол. США
Розвиток шкіл, що беруть активну участь у житті громади – кроки в напрямку розбудови партнерства	Центр “Перші кроки”, м. Львів		4 480 дол. США / 4 000 дол. США
Популяризація спільних культурної та історичної спадщини та консолідація освітніх та економічних зв’язків між Україною (Львів) та Польщею (Жешув) через розвиток туризму в Карпатському єврореґіоні	Львівська асоціація розвитку туризму		8 788 дол. США / 4 970 дол. США

Співробітництво у сфері допомоги окремим групам населення	Львівська міська громадська організація “Спільнота взаємодопомоги “Оселя”, м. Львів	Спільнота EMANUS, Люблін Фонд взаємодопомоги “Барка”, Познань Товариство допомоги імені Брата Альберта, Новий Сонч	25 350 євро / 7 000 євро
Українсько-польський університет в Хиріві	Фонд підтримки становлення українсько-польського університету в м. Хирів, Львівська область		4 434 дол. США / 3 000 дол. США

3. Взаємодія з міжнародними організаціями з питань міжрегіонального розвитку і транскордонного співробітництва

Важливим напрямком є представлення області до участі в Асамблеї європейських регіонів яка відкриває для Львівської області можливості співробітництва, у т.ч. у сфері економіки. Серед пріоритетних питань, над якими працює АСР, є також соціальна та економічна політика Європейського Союзу щодо регіонів у контексті розширення ЄС. Для Львівської області участь в АСР дасть додатковий імпульс розвитку транскордонного співробітництва в рамках Карпатського Єврорегіону та Єврорегіону “Буг”, і завдяки більш тісній взаємодії з регіонами європейських країн дозволить ширше пропагувати наші економічні можливості, покращити інвестиційний клімат, підвищити ефективність заходів, які область проводить у сфері міжнародного економічного співробітництва.

Зокрема, завдяки співпраці з Асамблеєю європейських регіонів ми зможемо забезпечити ширшу участь європейських регіонів у заходах міжнародного характеру на території області.

У січні 2004 році представники Львівської облдержадміністрації взяли участь у засіданні Асамблеї Європейських Регіонів в м. Цюріху (Швейцарія) на якій досягнуто домовленостей щодо низки спільних заходів направлених на активізацію роботи області у Асамблеї Європейських Регіонів.

4. Розвиток прикордонної інфраструктури

На території Львівської області діє 9 пунктів пропуску, у тому числі за видами сполучення: залізничного - 3; повітряного – 1, пішого – 1, 4-автомобільних, один з яких - “Краковець – Корчова” є один з найбільших у Європі.

У сфері розбудови мережі пунктів пропуску через кордон реконструйовано міжнародний автомобільний пункт пропуску “Шегині - Медика”. З Люблінським воєводством у межах Львівської області працює міжнародний пункт пропуску “Рава-Руська – Гребенне” з бюджету ЄС на модернізацію та розширення пункту пропуску “Рава-Руська – Гребенне” планується виділити 8,5 млн. євро в рамках “ущільнення” майбутнього східного кордону ЄС.

Крім цього, Львівська область ініціювала включення до плану розбудови мережі пунктів пропуску через українсько-польський кордон в межах області майбутні пункти пропуску: “Варяж – Усьмеж”, “Грушів – Будомеж” та “Угринів – Долгобичув”.

З Підкарпатським воєводством у межах Львівської області працюють наступні міжнародні пункти пропуску: “Краковець – Корчова”, “Шегині – Медика” та “Смільниця – Кросценко”.

Відповідно до вимог майбутнього розширення ЄС і “густоти” пунктів пропуску через кожні 20-30 км, та з метою реалізації євроатлантичного вектора зовнішньої політики України, Львівська область опрацьовує можливості розбудови нових пунктів пропуску у межах області: “Грушів – Будомеж”, “Нижанковичі – Мальховичі” та “Боберка – Смольнік”.

5. Розвиток торгово-економічної діяльності підприємств єврорегіону

Спостерігається стала тенденція до збільшення загального торговельного обороту області з країнами-членами Карпатського Єврорегіону. Найбільш активно зовнішньоекономічну діяльність Львівщина проводить з Польщею та Словаччиною.

Важливість наших економічних зв'язків з Республікою Польща підтверджує аналіз зовнішньоторговельного обороту. Протягом кількох останніх років Республіці Польща стабільно належить майже десята частина зовнішньоторговельного обороту Львівської області. В силу багатьох факторів Польща і надалі залишатиметься стратегічним торговельним партнером Львівщини.

У I півріччі 2004 року зовнішньоторговельний оборот товарами підприємств Львівської області з Польщею склав 92,2 млн. дол.

США, або 8,5 % від загального обсягу обороту, в тому числі експорт – 28,7 млн. дол. США (9,2%), імпорт – 63,5 млн.дол. США (8,3%). Порівняно з відповідним періодом 2003 року обсяг зовнішньоторговельного обороту з Польщею зріс на 4,4 млн.дол.США або на 5,0%, при цьому експорт зменшився на 3,3 млн.дол.США або на 11,1%, а імпорт збільшився на 7,8 млн.дол.США, або на 14,2%.

У I півріччі 2004 року обсяг двосторонньої торгівлі області з Угорщиною склав 24,1 млн.дол.США, що становить 2,2% від загального обсягу зовнішньоторговельного обороту області, при експорті 12,1 млн.дол.США (3,9% від загального експорту) та імпорту – 12,0 млн.дол.США (1,6% від загального імпорту). Порівняно з I півріччям 2003 року зовнішньоторговельний оборот збільшився на 13,6 млн. дол.США або у 2,3 рази. При чому експорт збільшився на 8,6 млн.дол.США або у 4 рази, а імпорт – 5,0 млн.дол.США або у 1,8 рази.

За результатами I півріччя 2004 року загальний обсяг взаємної торгівлі товарами Львівської області з Словаччиною склав 10,8 млн. дол. США, або 1% загального обсягу міжнародної торгівлі області, при експорті 2,4 млн. дол. США або 0,8% від загального обсягу експорту та імпорту 8,4 млн. дол. США або 1,1% від загального обсягу імпорту. Порівняно з I півріччям 2003 року обсяг міжнародної торгівлі області з Словаччиною збільшився на 3,4 млн.дол.США або на 46,0%, при цьому експорт зменшився на 1,0 млн.дол.США або на 29,4%, а імпорту збільшився на 4,4 млн.дол.США або у 2,1 рази.

Загалом 13,8% всього експорту Львівщини припадає саме на три держави-учасниці Карпатського Єврорегіону: Польщу, Угорщину та Словаччину. Найменше ділових контактів Львівщина має з Румунією.

6. Діяльність спільних підприємств та розвиток інвестиційної діяльності єврорегіону.

Найбільше капіталовкладень в економіку області надійшло з Польщі та Угорщини, що складає майже 29,2% усіх залучених іноземних інвестицій.

Обсяг польських інвестицій станом на 1 липня 2004 року становить 60,1 млн.дол.США (17,9% від загального обсягу залучених інвестицій). На території області зареєстровано 343 підприємств, утворених спільно з польськими партнерами, серед

яких за обсягом залучених інвестицій виділяється АТ “Кредит-Банк (Україна)”, обсяг інвестицій – 21 млн. дол. США, ДП “КроноЛьвів”, обсяг інвестицій – 9,7 млн. дол. США, ЗАТ “Укр-Пак”, обсяг інвестицій – 5,2 млн. дол. США, ТзОВ “Зошит України”, обсяг інвестицій – 2,2 млн. дол. США. У I півріччі цього року залучено 4,5 млн.дол.США польських інвестицій, що складає 15,1% від загального обсягу залученого іноземного капіталу.

Угорськими резидентами внесено в економіку області інвестицій на суму 37,6 млн.дол.США (11,2% від загального обсягу залучених інвестицій). За участю угорського капіталу на території області утворено 25 підприємства. В області продовжується реалізація одного з найбільших інвестиційних проектів регіону, а саме – ЗАТ «Львівський автомобільний завод». Іноземні інвестори – угорські інвестиційні компанії «Данкар КФТ» і «Фарма Маркет КФТ». Загальний обсяг іноземних інвестицій, що залучені для оновлення виробничого обладнання, налагодження випуску нових видів автомобільної техніки, в тому числі вантажних автомобілів і мікроавтобусів складає 30,6 млн. дол. США. Значні обсяги інвестицій залучено в ДП “Систем Консалтинг Україна”, обсяг інвестицій – 3,3 млн. дол. США, ТзОВ “Дунапак Україна”, обсяг інвестицій – 3,2 млн. дол. США.

Додаток 12
Логіко-структурна схема програми

	Логіка участі	Індикатори виконання, які об'єктивно перевіряються	Джерела та засоби верифікації	Допущення
Загальні цілі	Яка загальна мета, більш широка задача, виконанню якої буде сприяти реалізація програми?	Які ключові індикатори, що відносяться до даної задачі?	Які джерела інформації для цих індикаторів?	
Ціль програми	Які конкретні цілі, яка досягне програма?	Які кількісні чи якісні індикатори, що показують досягнуті і у якому ступені конкретні цілі програми?	Які джерела інформації, яка існує чи може бути зібрана? Які методи отримання цієї інформації?	Які чинники та умови, що не підконтрольні програмі, проте необхідні для досягнення даних цілей? Які ризики потрібно врахувати?
Очікувані результати	Які конкретно результати ведуть до досягнення цілей програми? Які користь та ефект від програми? Які покращання та зміни будуть проведені програмою?	Які індикатори для виміру, чи досягла програма і у якому ступені очікуваних результатів та ефекту?	Які джерела інформації для цих індикаторів?	Які зовнішні чинники і умови повинні бути враховані, щоб очікувані результати були досягнуті у відповідності з графіком?
Заходи	Які ключові заходи і у якому порядку планується здійснити для того, щоб отримати заплановані результати?	Засоби: Які засоби необхідні для здійснення цих заходів, напр., персонал, обладнання, тренінг, дослідження, матеріали, допоміжні засоби тощо?	Які джерела інформації про прогрес програми?	Які умови потрібні перед тим, як програма почнеться? Які умови, що знаходяться поза прямим контролем програми, повинні бути присутні для того, щоб здійснити заплановані заходи?

Додаток 13
SWOT - аналіз українсько-польського
транскордонного регіону
(Львівська область / Підкарпатське, Люблінське
воєводства)

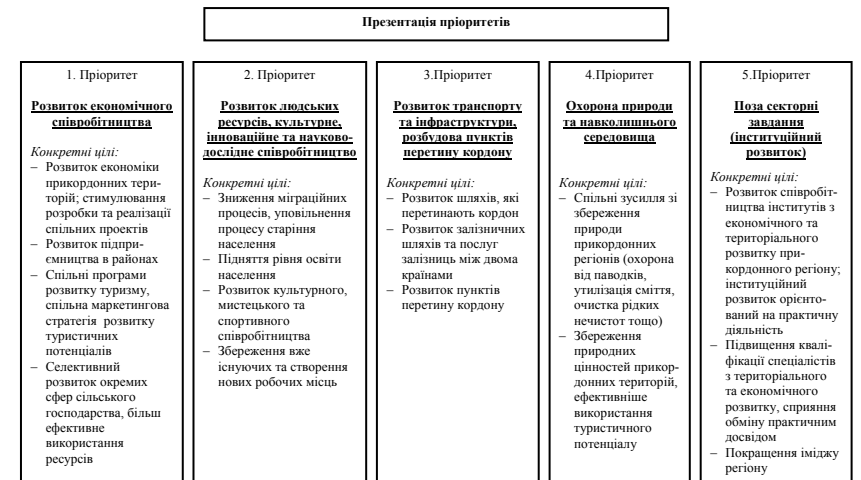
Сильні сторони	Слабкі сторони	Шанси	Загрози
<i>Геополітичне/ географічне положення та транспортна прив'язка</i>			
Спільні історичні, культурні, етнографічні корені та системи розселення	Є потенційним джерелом міжнаціональних, міжконфесійних конфліктів	Транскордонна співпраця - це вікно в світ та додатковий шанс пропаганди регіону.	Культурні та історичні відмінності, транскордонна злочинність
Історична приналежність до спільного політико-економічного простору	Периферійне розташування прикордонних територій	Відродження історичних економічних зв'язків та значення локальних історичних центрів інтегрованого регіону	
Вступ Польщі до ЄС	Проблеми візового режиму	Підтримка ТКС з боку ЄС як об'єкту регіональної політики ЄС.	Неспіввимірність у фінансових можливостях, що може привести до зростання диспропорцій
Близькість культурних центрів (Львів, Жешув, Краків)	Міграція населення до агломерацій	Використання можливостей агломерацій (наука, культура, виставки, форуми, ярмарки)	Розвиток віддалених від центрів територій збіднюється . Розвиток суб-урбанізованих територій.
Добре розвинута комунікаційна мережа	Низька якість транспортних сполучень	Достатнє взаємо доповнення всіх видів транспорту.	Зволикання із розбудовою автострад приводить до втрат транзитного ресурсу

Сильні сторони	Слабкі сторони	Шанси	Загрози
Наявність інфраструктури транскордонних переходів достатнього технічного рівня	Недостатня кількість пунктів перетину кордону різного статусу	Розбудова нових та вдосконалення існуючих пунктів перетину кордону. Розвиток регіонального руху товарів.	Низький рівень обслуговування та зловживання приводять до значних втрат
Проходження через територію регіону трансєвропейських транспортних коридорів (№3 та Гданськ-Одеса)	Відсутність автомобільних доріг першої категорії	Залучення приватного капіталу до розбудови автострад на умовах концесії	Недостатність державної підтримки у розбудові автострад в Україні
Сільський простір характеризується добрими умовами для розвитку сільського господарства, лісівництва, рибальства	Недостатньо розвинута інфраструктура "зеленого" туризму	Розвиток туристичної та технічної інфраструктури	Слабкість у розвитку інфраструктури приведе до ізоляції та спустошення сільського простору
Кліматичні умови сприятливі для розбудови вітрових та малих гідроелектростанцій	Забруднення річок	Очистка водостоків та санація берегів річок приведе до розвитку туризму	
Львів, Жешув - найважливіші центри регіонального розвитку. Перемишль, Ярослав, Яворів, Дрогобич, Стрий - інші важливі локальні центри.	Небезпеки урбанізаційних процесів та економічних трансформацій	Великі міста як стимулятори розвитку інтегрованого транскордонного регіону	Фінансові проблеми міст відбиваються на процесах розвитку транскордонного регіону
<i>Економіка та інфраструктура</i>			
Добра транспортна мережа, яка сприяє економічному розвитку	Низький технічний рівень технічної та комунальної інфраструктури (водозабезпечення, очистка води і т.п.)	Розвиток технічної та комунальної інфраструктури, пошук спільних рішень.	Недостача коштів на технічне забезпечення

Сильні сторони	Слабкі сторони	Шанси	Загрози
Задовільна пропозиція виробничих площ (напр., СЕЗ Яворів, Мелец)	Труднощі із реалізацією цих площ	Кореспондентські виробничі області (СЕЗ), технопарк	Бюрократичні перешкоди, невисокий інвестиційний імідж
Наявність корисних копалин (вугілля, сірка, торф, озокерит, кухонна та калійна сіль, сланці, глина, мінеральні води)	Наявність структурних проблем в гірничодобувній промисловості	Використання корисних копалин	Екологічна шкода (напр. Яворів, "Сірка")
Добре розвинуті переробна, харчова, будівельна, деревообробна промисловість, машинобудування тощо.	Недостатньо розвинуті високотехнологічні галузі	Розвиток наукоємних галузей, малого та середнього бізнесу	Світова конкуренція у всіх галузях
Наявність інституцій та об'єднань із підтримки економіки (ТПП тощо)	Недостатня їх активність та інформаційне забезпечення	Використання потенціалу цих інституцій	
Покращення економічних показників	Високий рівень безробіття, низькі пропозиції нових робочих місць	Пропозиції кваліфікованої робочої сили	Міграція за кордон внаслідок кращих пропозицій оплати праці
Добрий потенціал для розвитку сільського господарства	Слабка інфраструктура сільського простору	Посилення економічної ролі сільської місцевості та покращення ТКС за рахунок с/г потенціалу	
Виставкові центри Львів та Жешув	Недостатня кооперація у виставковій діяльності	Розширення кола учасників, розвиток нових видів та тематики виставок	
Розвинута мережа телекомунікацій	Недостатність інформації про міста і села регіону	Використання добрих прикладів співпраці для подальшого розвитку	Економічні диспропорції в регіоні

Сильні сторони	Слабкі сторони	Шанси	Загрози
<i>Наука та освіта</i>			
Наявність науково-дослідних центрів (у Львові - 10 інститутів НАН України та ряд галузевих науково-дослідних інститутів).	Недостатня координація наукових досліджень	Транскордонний розвиток науково-дослідних центрів	
Розвинута система вищої освіти (тільки у Львові - 12 вузів та 47 коледжів)	Недостатня кооперація в галузі вищої освіти	Спільна інтеграція в європейський простір вищої освіти, підвищення конкурентноздатності випускників ВНЗ на рівні ЄС	Відплив фахівців та науково-технічних кадрів за кордон
Створення спільного інституту ТКС		Спільні регіональні дослідження та моніторинг діяльності євро регіону	Труднощі у паритетному фінансуванні спільних робіт
<i>Культура, відпочинок, спорт</i>			
Розвинута система освіти в галузі туризму, спорту та культури.	Обмежені фінансові ресурси	Розвиток транскордонних контактів в гуманітарній сфері	
Великі туристичні та краєзнавчі центри	Мала кількість спільних культурних та спортивних заходів, недостатня інформація та реклама	Відновлення спільних історичних пам'яток	Руйнування історико-архітектурних пам'яток
Добрі можливості для розвитку туристичної інфраструктури	Недостатньо розвинута туристична інфраструктура	Підвищення рівня розвитку туристичної інфраструктури та рівня обслуговування туристів	
<i>Людські ресурси</i>			
Високий рівень освіти та кваліфікації населення	Високий рівень безробіття	Співпраця між центрами зайнятості	Значна міграція населення за кордон внаслідок безробіття

Додаток 14 Українсько-угорське транскордонне співробітництво¹¹

¹¹ **Киш Є.** Українсько-угорське транскордонне співробітництво: можливості та пріоритети у XXI столітті.-Ужгород: „Ліра”,2003.-124 с. – С.26-28.

Пріоритети та заходи

Пріоритет № 1	Пріоритет № 2	Пріоритет № 3	Пріоритет № 4	Пріоритет № 5
Розвиток економічного співробітництва	Розвиток людських ресурсів, культурне, інноваційне та науково-дослідне співробітництво	Розвиток транспорту та інфраструктури, розбудова пунктів перетину кордону	Охорона природи та навколишнього середовища	Поza секторні завдання (інституційний розвиток)
П1/31 Зміцнення співробітництва в сфері МСБ	П2/31 Спільні освітні, навчальні програми	П3/31 Розвиток транспортних шляхів відповідно до розвитку V транспортного коридору	П4/31 Реалізація спільних проектів з охорони навколишнього середовища	П5/31 Інституційний розвиток
П1/32 Розвиток бізнес-інфраструктури	П2/32 Співробітництво на ринку праці	П3/32 Розвиток залізничної транспортної інфраструктури відповідно до розвитку V транспортного коридору	П4/32 Спільні екологічні акції	П5/32 Навчання та підвищення кваліфікації спеціалістів територіального та економічного розвитку
П1/33 Краще використання туристичних ресурсів	П2/33 Співробітництво у культурній, мистецькій та спортивній сферах	П3/33 Розвиток інфраструктури КПП та створення нових пунктів перетину		П5/33 Акції з маркетингу регіону
П1/34 Презентація інвестиційного потенціалу	П2/34 Співробітництво у науково-дослідній сфері			
П1/35 Скоординований взаємовигідний розвиток дій у сільському господарстві				
П1/36 Скоординований розвиток логістичної зони Кішварда – Загось-Чоп-Ужгород				

Наукове видання

Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво. Монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2004. – 395 с.

Комп'ютерний макет: Є.Е. Матвеев.

ISBN 966-02-2879-1

© Мікула Н.А.

Підп. до друку 22.12.2004. Формат 60x90 / 16. Папір оф. № 1. Гарн. літ. Офс. друк. Ум.-друк. арк. 17,83. Тираж. 500.

Оригінал-макет виготовлено в Інституті регіональних досліджень НАН України 79026, Львів, вул. Козельницька, 4.

Видруковано в ПП "Арал"
79000, Львів, вул. Нижанківського, 4.